

844к7 821(477)06

↓ 57

ПАВЛО
ДОБРЯНСЬКИЙ
ЛЕПЕХА
В РАЮ

ПАВЛО
ДОБРЯНСЬКИЙ

ДЕПЕХА В РАЮ

ПОВІСТЬ
ГУМОРЕСКИ

Київ
Видавництво художньої літератури
«Дніпро»
1990

До книжки українського радянського письменника-гумориста із Івано-Франківська ввійшли автобіографічна гумористична повість та оповідання, які висміюють псевдонаторство, безпринципність, підлабузництво, пияцтво.

В книгу украинского советского писателя-юмориста из Ивано-Франковска вошли автобиографическая юмористическая повесть и рассказы, которые высмеивают псевдонаторство, беспринципность, подхалимство, пьянство.

034638 / 2 П аб

Первомайское РУ
Библиотека № 2
ЦБС шк. ...ского
г.р. Кривой Рог

**ОТРАСЛЕВАЯ
ЦЕНТРАЛИЗОВАННАЯ
БИБЛИОТЕКА**
РУ им. Дзержинского
г. Кривой Рог

Д 4702640201—073
М205(04)—90 73.90

ISBN 5-308-00608-3

© Склад, твори, позначені в змісті*, художнє оформлення. Видавництво «Дніпро», 1990

ЧИКОЛЯДОВИЙ КАПЕЛЮХ

*Повість, либонь-таки,
навіть і гумористична.*

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Тут читач дещо довідається про Жмеринку, її перукарів та натовп на залізничному вокзалі. Автор познайомить вас із колишнім місцевим промисловим магнатом Беньо Шарабаном, його донькою й франтом із синього вагону, а також поведе мову про Париж.

Був літній день. Сонце якраз хилилося на захід і висіло над Жмеринкою, як отой мідний таз, що з незапам'ятних часів красувався над вхідними дверима привокзальної перукарні. Той самий таз, на якому вигравірувано людиноподібну істоту. За задумом творця, це мав бути перукар, який би закликав до свідомості громадян, котрі місяцями забували вкорочувати свої патли і невідомо, чи збиралися коли переступити поріг перукарні. Вони навіть подумати не могли, що на них там з нетерпінням чекає більше як півдесятка перукарів, які знічв'я цілими днями змушені забивати «козла» і грати в «осла»...

«Козел» — відома всім гра в доміно, а «осла» жмеринські перукарі винайшли самі. Суть полягала в тому: хто першим програвав п'ять партій у шаховому турнірі (у слові «осел» п'ять літер), той мусив привести в перукарню аж п'ять клієнтів. Я попався, як тільки зійшов на перон, із допомогою двох амбалів у білих халатах опинився у перукарні.

— Бокс? Польку? — затуркотів над моїм вухом лисий чоловік, і, не чекаючи відповіді, заскреготів машинкою.

Звичайно, за інших обставин показав би цьому перукареві, де раки зимують, та, на його щастя, крісло стояло якраз навпроти вікна від перону, а я з дитинства люблю у вікно дивитися. Було, не могли мене й палкою од вікна відігнати. Хоч що у селі крізь вікно побачиш? Ну, пройде хтось вулицею. Зате подвір'я баби Оришки як на долоні було. Там вона щоранку прив'язувала цапа Теодора й зачинала йому авансом вичитувати. А мушу

сказати, що ця скотина так і пнулася в якусь шкоду вскочити, як не вазони пообгризає, то на грядках погром учинить. Баба Оришка не раз клялася позбутися цапа. Рогате створіння рятувало те, що «козячий кавалер» був у гордій самотності на все село, і його залицання до тернівських кіз приносило бабі чималий зиск...

Вікно в перукарні широке — мало не весь перон видно. Отож, я зручніше вмовстився у кріслі. Поки мене стригли, краєчком ока спостерігав за людьми біля привокзального буфету. Спочатку підійшло кілька чоловік, згодом — десятків три-чотири зібралось, а під кінець гоління там уже вирував натовп.

Я аж умирав од цікавості, та перукар заходився вмивати моє обличчя, потім узяв зі столика невеличку пляшечку й вилив її вміст мені на голову. Тонесенька цівочка рідини залоскотала поміж лопатками. Майстер самовіддано замахав рушником.

— Бокс ля-Париж,— майстер вдоволено покрутив мою головою на всі боки і шепнув, що такі зачіски у Жмеринці робить тільки він і його син, і що якимось одним із приїжджих, хоч як перукар не впирався, таки втиснув йому до кишені десятку і сказав, що повезе свою стрижку до столиці в науку тамтешнім перукарям.

Я дав йому трояка і вискочив на перон.

— Носить тут усяких голодранців! — почулося вслід.

Продертися крізь натовп до місця події виявилось завданням нелегким, тож довелося пустити у хід лікті, внаслідок чого по моєму «ля-паризькому» боксі забарабанили парасольки, жіночі сумочки тощо. Якийсь тип, поцікавившись, «чого це я пруся, як отой танк?», почастував мене таким стусаном, що я пішов нурця поміж людьми і опинився біля якогось бородатого суб'єкта. Той зміряв мене презирливим поглядом і привітав зі щасливим приземленням. Я щиро подякував і запитав, що там сталося.

Є ж такі типи! Що тобі язик відсохне, як пару слів промовиш? Раптом тип глянув на годинник, схопився за голову й почав одчайдушно вибиратися з натовпу.

Я зайняв його місце, і тепер мені було добре видно й чути, як біля дверей буфету молодий чоловік у голубій тенісці сперечався з добродушним товстуном у костюмі з білого перкалю.

— Рю-де-Жанейро — це вам, шановний, не Жмерин-

ка,— багатозначно говорив товстун.— От б'юся об заклад, що ви до Одеси зібралися?

— То й що? — зухвало фиркнула голуба теніска.

— От бачите,— зрадів товстун,— їдете до Одеси із Жмеринки, бо звідсіля туди рукою подати, а загіяли б ви цю мандрівку з Ріо-де-Жанейро? Тоді б вам, шановний, довелося долати океани з морями через усі царства й господарства.

— Припустимо, і що далі? — явно шукала собі гудза на голову голуба теніска.

Товстун, зберігаючи непорушний спокій, усміхнувся й запитав, чи знайшовся б у Ріо-де-Жанейро такий чоловік, котрий міг би створити пасажирський поїзд з п'ятнадцяти вагонів із паровозом завдовжки в нуль цілих і шість десятих міліметра? Коли ж голуба теніска явно спасувала, товстун у перкалевому костюмі поклав його на лопатки тим, що знаменитий жмеринчанин Григорій Маслюк не тільки мікроскопічного поїзда витворив, але й тунель у відрізьку волосини просвердлив, а в тому тунелі сто п'ятдесят отаких поїздів вміщається...

Голуба теніска як у рот води набрала, а товстун тим часом розгортав свій наступ, кидаючи в бій все нові й нові сили. Чого вартий був лише колишній промисловий магнат Беньо Шарабан? До виробництв електронних мікроскопів на той час він ще не дійшов, зате в Жмеринці на всю потужність дротувалися макітри, з конвеєра сходили макогони, копистки, магільниці, шилася кінська упряж... Не пощастило, правда, Беньо Шарабану з качалками. Їх виробництво проіснувало до першого торгу, після чого Жмеринкою і поза її околицями пішла приказка: «Заробив, як Беньо на качалках: одну продав, а сім йому баби на плечах побили».

— Ото мав зиску! — гигикнув хтось із гурту.

— Качалка — то не жарт,— зітхнув літній чоловік.— Моя покійниця, царство її небесне, вміла цією штукаю орудувати... Як на теперішні часи, то могла б у заслужені вийти.

— То ви, діду, можна сказати, повну академію пройшли? — вишкірився якийсь парубок.

— Не твого розуму діло! — буркнув дід.— Твоє ще попереду. Ну, та й що потім з тим Беньо було?

— Переключився на коломась. Оту, що колеса у возах змазувати. Розбагатів. Мав, до речі, вродливу доньку Маргариту, то від женихів відбою не було. Але Беньо

мріяв поріднитися через свою доньку із світом аристократичним.

Літня Жмеринка вже в ті часи була свідком великого паломництва змученого за зиму по великосвітських салонах панства до Чорноморських фешенебельних пансіонатів. Отож, у розпал сезону Беньо завжди прогулювався зі своїм чадом по перону, підстерігаючи, чи не визирне із синього¹ вагона Маргаритина доля. Якось за примітив одного франта.

«Певно, графський синок!» — ударило Беньові в голову. Поспішив назустріч:

— Мусью, вас вітає Жмеринка! — вклонився здаля.

— О-о! З ким маю честь?

— Тутешній промисловий магнат Беньо Алізарович Шарабан!

— Радий! Дуже радий! — зупинився на мить панок, чекаючи, що ж далі скаже жмеринський магнат, а тому, як на зло, нічого путнього на язик не наверталосся. Ще мить — і франт піде. І тут Беньо пішов ва-банк:

— Пардон, мусью, чи не скажете, де ви шили такий шикарний костюм?

— Гм, точно не пригадую, та, здається, маман у Парижі замовляла.

— А це далеко від Жмеринки?

— Верст, мабуть, тисяч із чотири, як не більше.

— Така глушина, а як шиють! — аж прицмокнув Беньо язиком.

— Що ж франт йому на те? — шкірилася вже тепер і голуба теніска.

— Хто його знає? У всякому разі Маргариту не засва-тав.

— Виніманіє! Виніманіє! Граж... пажири... пое... Киє-са прибуває на пекол!

Це дикторша оголосила, що на першу колію прибуває поїзд Київ-Одеса.

Одягнутий у голубу теніску одразу заспішив.

— Вдячний вам за розповідь, — поспіхом потис руку товстуну в білому перкалевому костюмі. — Дуже приємно було познайомитися з чоловіком, який так вболіває за Жмеринку. Будете в наших краях — заходьте.

— А що ж то, пробачте, за край такий?

— Вулиця Липова, квартира сорок перша.

¹ Вагони першого класу були синього кольору.

— Оця вулиця, що...

— Ви вгадали. Ота жмеринська вулиця, що біля ба-
рахолки,— махнув на прощання жевжик у голубій теніс-
ці і зник, як привид, а товстун довго ще стояв із роззяв-
леним ротом.

— От тобі й Ріо-де-Жанейро! — реготалися в натовпі,
який танув на очах.

Спохопився і я, та було запізно — вже дві години, як
приміський від перону відійшов, а це означало, що до
Тернівки швидше, ніж завтра під обід, уже не доберуся.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

*Як баба Тонька печеною картоплею короля нагодувала та як
мій дід Іван графом став...*

Від Жмеринки до Тернівки рукою подати. Кажуть, се-
ло бере початок відтоді, як там поселилася баба Тонька
і земля була іще тонка: пальцем пробив — водиці ся на-
пив. Навколишні землі належали якомусь там панові
Люшні і що ніби пан той у великому приятельстві був з
паном Швендею, в котрого провів за картярським столом
не одну нічку. То ж, щоб якось скоротити шлях до маєт-
ку свого приятеля, задумав цей Люшня прокласти доро-
гу навпростець. Понаскликав звідусіль будівельників.
Довго ота братія радилася і зійшлася на тому, що така
дорога конче має пролягти через баби Тоньки грядки...

Як бачимо, не лише у наш бурхливий двадцятий вік,
але навіть у ті віддалені часи вже здраштував отой бу-
дівельник-мудрагель, який, коли вже проект на будівни-
цтво, то мусив обов'язково вліпити оту споруду в такому
місці, де людям найбільшу шкоду заподіяти можна. І ха-
рактерно, що ні в тодішнього, як і в сучасного, совість не
заговорила:

— Не буду, мовляв, славу предків своїх топтати, не
буду нищити й без того понівечену землю.

У таких людей бере верх плантаторська замашка, яка
ногою притупне ще й совісті отій пригрозить:

— Сиди і не рипайся! Тут окрім довгого карбованця
ще й орденom попахує, а ти розходилася!

Єдиний порятунок од таких людей — наші охоронні
товариства, які останнім часом ростуть, що твої гриби
після дощу. Нищиться, приміром, якась там пам'ятка
культури, а чи й архітектури — охоронці-товариші тут,

як тут: як засядуть, глядь — той пам'ятник наче коро-
ва язиком злизала. Дуже вже заповзятливі оті това-
риші...

Я знав одного з них. У свій час він, керуючи цілим районом, розпорядився вирубати обабіч доріг усе до єдиного деревця. Потім його, вже пенсіонера, перекинули в обласний центр природу охороняти. І що ви гадаєте? В одному з природоохоронних радіовиступів цей чоловік з таким вболіванням закликав берегти для нащадків кожную травиночку, що з моїх очей мимоволі покотилися сльози розчулення...

Що ж до баби Тоньки, то в її розпорядженні таких охоронних інстанцій не було й змушена була захищати свій суверенітет з рогачем у руках. І треба віддати бабі належне: з цим вона справилась, як казали колись латиняни «за всіма правилами мистецтва» — будівельна орава спам'яталася аж в резиденції свого пана. Чи не найбільше досталося її главарю Тихолазу — в розпаняних рогачем штанях доповідав Люшні про нечуваний погром будівельної команди, час від часу мацаючись за соковиту сизу гулю на лобі.

— У холодну! На голодний пайок її! — затрясся в люті пан Люшня.

Поки баба Тонька відбувала арешт, панські прихвостні встигли прокласти дорогу через її грядки і ходили тепер в героях...

Вдихнувши на повні груди подих волі, баба одразу найцяла візника і наказала везти її до самого короля Філімона, у якого на той час вискочив чирячисько якраз на тому місці, яким він мав би возсідати на троні...

Опісля баба Тонька усім розповідала:

«Лежить, бідачисько, на животі і тяжко стогне. Королева десь повіялася, а воно голодне квилить. Я за бараболі, наполоסקала та в піч. Ів король, аж за вухами лящало. Казав, що такої смачної бараболі в житті не пробував. Як попоїв, у дзвінка дзеленькнув. З'явився другий панисько з таким животярою, аж землі тяжко. Король дав йому таку бомагу, аби пан Люшня вступився з моїх грядок. Животатий панисько вдарив на ту бомагу печатку, з тим я і поїхала.

Пан Люшня, як прочитав бомагу, то затрясла ним трясця. Не тільки дорогу з грядок посунув, ще й ґрунту мені вділив, аби лишень королеві ніколи більше не скаржилася».

А дорога пішла з бабиних грядок через тернові куші. Скоро обабіч неї поселилися люди і назвали своє село Тернівкою.

Розповідав мені цю історію дядько Саливон. Дерезка все те чула, встромила голову в бузок і аж ніби засміялася. Дерезкою дідову кобилу звали.

Ну, а коли про Тернівку теперішню хочете знати, то побувати там одна втіха. Ой, і на гарному ж місці стоїть це село! Вийдеш на присілок Мелники, поглянеш з горба: внизу річка Мурафа віками несе свої чисті непокірні води до сивого Дністра. На її берегах верби та очерет, а в очеретах качви тої, що як вірити запеклому мисливцеві Зіньку Лихому, то веслом не повернеш у воді оту качву. Неподалік від сусіднього села Федірців Мурафу перепиняє широка гребля, в кінці якої темніє старий млин. Біля нього стара верба у воду задивилася. Її в селі вербою кохання називають, тому й бережуть. Хто під нею лише не зітхав та не цілувався...

На протилежному від млина березі Мурафи хати білють. Глянеш звідцїля, і здається — не хати, а жінки у вишиванках у зелені садочки повиходили поділитися сільськими новинами...

Слово млин у тернівчан споконвіку завжди було поруч з такими святинями, як земля, жито, хліб.

«Млин меле — мука буде, — казала моя баба, а дід Іван додавав: «Є мука і сито — завжди будеш ситим».

Млин був своєрідним центром спільності не тільки тернівчан, молоти приїжджали і з інших сіл. То був центр людської духовності: тут знаходили відпочинок від важкої праці, обмінювалися новинами, журилися, жартували, співали. Були й побачення, бо де б воно вродилося, як не тут, оте жартівливе:

Ой, піду я до млина, до дірявого,
Чи не стріну Василя кучерявого...

Як правило, млини на Україні будували на протилежній від заселеного берега стороні. У Тернівці теж дотримувалися цього правила та згодом його порушив хтось із перших мірошників — поселився поруч з млином і згодом мірошницьке плем'я розрослося настільки, що тут виник присілок Мелники...

У ті часи приваблював людей не тільки млин, а й мірошник Політа — чоловік, що вмів догодити будь-кому ще й до того пригощав кому яблучко, кому пахучого

тютюню, кому й чарочка перепадала. І чим більше мірошник пригощав, тим більше мав зиску. Наливає, бувало, чарочку та:

— Може б, ви мені, Микольцю, той жорновий камінь подарували? Він вам зайвина на подвір'ї, а мені згодиться.

Пригостить яблуком, скаже:

— Беріть, беріть, дядьку Дмитре, восени й мені дасте. Або:

— Куріть, Василю. А чи не позичили б мені на завтра воза з кіньми?

Не було такого випадку, аби хтось із тернівчан мірошникові відмовив. Незмінною була великодушна відповідь:

— Про що мова, приходьте, Політо!

І мірошник приходив. Камінь жорновий знайомому мірошникові аж у Пеньківку перепродав, а вже як ішов до осіннього саду, то з синами і з лантухом.

Усі тернівчани вважали за честь, коли до них за чимось приходив мірошник. Як дорогого гостя зустрів його і Василь Гуска. Мірошник настеляв підлогу, й забракло йому грошей на дошки. Прийшов позичити і, як добре з Гускою почастувалися, домовився, що поверне борг через рік...

Наближалися різдвяні свята. У млині творилося оте стовпотворіння, яке мовою тернівчан називалося «завізно». У млині між людьми голці ніде впасти. Ледь присипаний білим порошком, пропахлий теплінню борошна, стоїть біля коша Політа й старається викликати на співчуття амбітного Гуску:

— Але ж увійдіть у мое становище, Василю! Перепущу вас із мливом без черги, що на те скажуть оті, які з позавчорашнього дня у млині? Прийдіть увечері...

Яке там співчуття. Надворі не бувала у такий час відлига, то розпустило дороги так, що ноги мало не до колін грузнуть у перемішану зі снігом багнуку. Та це для Гуски не поміха, як не зупиняє його й те, що давно повернуло за опівніч. Чвалає помститися зухвалому мірошникові. Отак і вривається з брудними чоботиськами до Політиної оселі, де підлога мальована. Посеред світлиці стає та:

— Ось що, Політо, як ви мені, так і я вам — віддавайте борг!

— Он воно що? То вам, Василю, гроші знадобилися?

— Я сказав: віддавайте і вже!

— Коли вам так приспичило, то позичте десь, а з підлоги вступіться, бо он яка брудна калюжа з чобіт на-текла! — та Василя за руку і до дверей.

Людям ця історія здалася дотепною, і тепер, як хтось комусь нагадував про борг, то боржник незмінно відповідав кредиторові: «Ах, вам потрібні гроші? То позичте собі!»

Так що мірошник і далі тримався на висоті, а млин залишався сільським інформаційним центром зі своїми інформаторами та коментаторами. Саме тут уперше коментувалися пов'язані з чиколядовим капелюхом події, в які потрапив мій дід Іван. Знали його замолоду в Тернівці усі. Кашкет набакир, сорочка вишита, ніс горбинкою, так тебе орлиним поглядом і прошиває. Не одна дівка за ним зітхала, але що з того, як він собі невеличку Ганнусу вподобав та й поєднав із нею свою долю.

Років із п'ять по весіллю повіз Іван Мартинюк у Жмеринку свиню на продаж. По торзі мав добрий зиск, а тут ще й сусіда підвернувся:

— Зайдемо, чи як, Саливончику? — кивнув Іван на корчму.

Саливон вдав, що не чує.

— До корчмоньки, кажу, — повторив Іван.

— Що вже з тобою робити? Хай уже вмру, але сусідові уважу, — махнув рукою Саливон і першим шмигнув у двері.

Це була звичайна корчма на околиці Жмеринки, з дерев'яними поколупаними столами і незграбно обтесаними лавицями. В центрі стояла велика потрискана груба, від якої попід стелею тягнувся бляшаний димохід. У зимовий час ціна за столики під грубою різко підскакувала, і там у таку пору переважно сиділи заможники.

Через сіни містився готель. Хто припізнівся, то вже на ніч у дорогу не наважувався — злодії у ті часи чатували на кожному кроці. Так що у базарний день від клієнтури не було відбою, та на противагу сучасним готелям, не тільки табличка «Місць немає» не вивішувалась, тут ніхто ні в кого, ні про що не допитувався, як це вміють робити сучасні готельні служителі...

Якось у столиці, перед тим як поселити мене в готель, вони довго допитувалися, що я за один і де живу, не забули й довідатися про те, де працюю. Складалося враження ніби на мою голову неодмінно має впасти стеля і

готельна влада відразу поїде встановлювати бронзовий бюст на моїй малій батьківщині з точною вказівкою прожитих років і посадою, яку я займав.

Потім, заповнюючи цю реєстраційну карточку, я раптом спіткнувся об графу «мета приїзду». Треба було писати, а то не поселять. І тут мене щось шибнуло — не довго думаючи, написав: «прибув з метою пограбування ювелірного магазину»!

Гадаєте не поселили? Поселили і ніхто на той грабунок не звернув уваги...

Жмеринський корчмар виходив із становища дуже просто: стелив на долівці побільше околотів (кулі з житньої соломи), ну а комфорт відпочиваючих залежав вже від оплати. Люксів тут не було, але коли ти, скажімо, заплатив цілого карбованця — корчмар від тебе не відходив уже цілісіньку ніч. Тільки очі стулиш, як він за плече торкає:

— Спите?

— Та дрімаю...

— Спіть, спіть, ви дали карбованця.

Вранці корчмар проявляв до вас усі почесті: приносив глечика з водою, рушника.

До простого смертного гримав:

— Вставай! Може, дасть бог, встанеш, а може, бог дасть, і не встанеш!

Бог завжди давав, що вставали, і корчмар відразу пускав у хід провірене:

— Оно шапка, оно двері. Ходи здоровий!

Був у корчмаря наймит Іван Теревеня. Носив воду, колів дрова. Коли ж не було роботи і наймит уже радів відпочинку, корчмар наказував:

— Іване, бери дрова з цієї купи і складай на іншу!

— Так я ж учора їх уже переносив. Навіщо зайва робота?

— Мені не треба твоєї роботи, Іване, я хочу щоб ти набився.

Отож наші герої ще з порога запримітили собі місце за столиком, де сидів лише один чоловік і тримав на руках пухнастого і рудого, як лисиця, kota.

— Що, на продаж возив? — підморгнув Іван, зручно вмощуючись на лавиці.

— Ага, чи я дурний продавати!

— Він що, тобі поле оре, а чи у воза його запрагаєш?

— Бери вище — мій кіт учений! Хочеш, тобі закуску принесе?

— Отак і принесе?

— Не віриш — биймося об заклад.

— На що? — ввійшов в азарт Іван Мартинюк.

— На що хочеш.

— А коли програєш ти?

— Крім усього віддам тобі ось цього чиколядового капелюха. Капелюх не простий — його мені в Петербурзі за добру службу сам граф Чорторійський пожалував!

— Згода!

Довкола зібралось чимало вболівальників.

— І вигадася ж! Де таке бачено, аби коті закуску носили?! — не витримав котрийсь.

— Питайте у нього! — кивнув на чоловіка з котом Іван Мартинюк.

А тим часом хазяїн kota підвівся з-за столу і подався за прилавок до корчмаря. Невдовзі звідти появився кіт. То було чудо — у передніх лапках кіт ніс за хазяїном невеличку тарілочку з нарізаними помідорами і тоненькою скибочкою хліба!

— Дорогу-у-у! — вигукував котів хазяїн, а підійшовши до столу, заволав на всю корчму, аби Іван Мартинюк негайно ніс горілку і програного червінця.

— Не інакше, як вони з корчмарем у спілці! — шепнув Іванові Саливон.

— Та як би не було, а червінця мушу дати, — зітхнув Іван Мартинюк. — Гей, шинкарю, горілки!

— Не спіши, Іване. Зачекай, я зараз, — промовив тихо Саливон і непомітно зник.

Як повернувся, побачив зворушливу картину: обое вже п'яні, вони по черзі цілували рудого kota, а Іван Мартинюк вигукував, що з радістю проміняв би свою булану кобилу на цього пишного і мудрого kota.

— Не такий він уже й мудрий, як тобі здається! — заперечив Саливон, всідаючись на своє місце. — Один раз вдалося йому, а ти вже й повірив.

— Що ти сказав? — зірвався з-за столу хазяїн kota. — Чи не хочеш і ти битися об заклад?

— А чого би й ні? Тільки, як програєш, окрім горілки клади три червінці і в додаток капелюх отой графський!

Повторилося усе, як спершу. Чоловік з котом пішов до прилавку. Але як тільки-но рушив до стола, Саливон непомітно кинув щось із кишені на долівку.

— Програв! Програв! — заревів зал, бо кіт уже мчався попід столами за мишею, не звертаючи найменшої уваги на окрики свого господаря.

— То що? Гони, братчику, червінчики та й про капелюха не забувай! — саяв за столом Саливон.

— Ти... ти... ти — шахрай! Я буду пристапу скаржитися! — розмахував руками хазяїн кота, втікаючи до виходу.

— Е, ні! — перегородив йому дорогу Саливон.— Як на чужі грошики — ти ласий, а за свої пристапом погрожуєш! — та його за петельки.

І тут зчинилося таке, що наші герої прочумалися вранці у холодній... У кишенях гуляв вітер, голова тріщала, про вчорашне нагадували соковиті синяки під очима і зім'ятій чиколядовий, тобто шоколадного кольору капелюх на Мартинюковій голові.

— Хоча це виграш і мій, та я його тобі, Іване, дарую! — великодушно мовив Саливон, намагаючись хоч трохи скрасити горе товариша.

Коли вже під обід дочовгали до села, Іван озвався до Саливона:

— Я тебе ось що попрошу: най вчорашне лишиться між нами...

— Іване! За кого мене приймаєш? Та най мені язик відсохне!

Не відсох: скоро в Тернівці Івана Мартинюка інакше, як графом Чорторійським, не називали. А Івана відтоді наче підмінили. Ніхто його вже не бачив у компанії сільських гультіпак. Ганна ружею красною цвіла:

— Що то, Іване, значить вчасно за розум узятися — і на коней доробилися, і воза собі справили. Дасть бог, ще й поля трошки прикупимо...

— Не в те вікно, жінко, дивишся, — заперечував Іван. — Мій розум тут ні до чого. Ти чиколядового капелюха бережи. Він не простий — приносить щастя.

Час ішов. Уже друга Іванова донька у сімнадцяту весну вступила. Мотря — перша красуня на селі, від женихів відбою не було, та що Іванові з того, як усе бідняки. Взяти Казимира Дібровського. Хлопець хоч куди, роботящий, на всю Тернівку веселун, але ж з бідних. Мартинюк уже намітив собі у зяті Яреська Волохатого, синка першого багатія в селі. Свита он у Яреська нова, чоботи на ринах, сіра смушкова шапка набакир. А Мот-

ря ніби й не помічає, сидять з Казимиром на лавочці під грушею, розмовляють про щось та сміються. Яресько іде не один. Само зачухане, то охоронців собі наймає. Порівняли з Мотрею та Казимиром, і Яресько вирішив позизуватися:

— Я чув, Казю, ти песика придбав?

— Добре зробив, тепер матиме чим ґрунти обробляти! — підтакнув Яреськів охоронець.

— Аякже! — додав другий. — Біда тільки, що песик ляже і всі його ґрунти хвостом приляже!

— Чого ж ти мовчиш, Казю, розкажи, що то за песик? — допитується Яресько.

— Мисливський, Яреську. Масті рудої, каракатий, булькатий і звичку має лизнути всякого будь-куди, аби лишень вигода. Словом, твоя копія та й годі.

Яресько спалахує і стискає кулаки. Та що з того? Казимир парубок росту богатирського і вдачі гарячої, мадо хто наважувався помірятися з ним силою. Навіть оці зірвиголови, що з Яреськом прийшли...

Знайшов Яресько відплату деінде. Якось Домка, дружина Семена Святого, перестріла Мартинюка на дорозі і після довгого вступу про врожай та погоду повела мову про порядність дівочу.

— Що сталося? — урвався терпець Іванові.

Семенова жінка пішла в обхід: мовляв, як розібратися, це не її справа, та люди часто бачать, як Мотря з Казимиром під вербою біля млина вечорами простоює.

Замість подяки, на яку, окрім Яреськової плати, রাখовувала Домна, Іван обізвав її пліткаркою і порадив, аби краще за своїми доньками дивилася, а зараз щоб забиралася під три чорти, доки шию не скрутив. Домка негайно скористалася з поради, а Мартинюк помчав додому.

Краще б грім ударив із неба, розступилася земля, ніж домочадцям було бачити розлюченого патріарха.

— Дожилися! Твоя дівка з голодранцями попід вербами цілується!

— Котра дівка, чоловіче? Їх у нас три.

— Мотруня твоя з Казимиром під вербою цілувалася!

Як розібратися, Казимир Ганні до вподоби, але ще більше лягало їй на душу Яреськове багатство, та виду не подала.

— Під якою вербою, Іване?

— Мальованою! Того, що біля млина!

— Виходить там, де й ми з тобою стрілися...

— Он воно, твоє виховання! — аж засичав Іван. — Голдранець у зяті преться, а вона раденька! Раденька, що її донька наш рід ганьбить!

У Ганниному серці прокинулася давно приспана відвага, і жінка взялася руками в боки:

— Хто це твій рід ганьбить?!

— Твоя Мотруня! Чекай, чекай, якої заспіваєш, як...

— Послухай! — гримнула кулаком по столу Ганна. — Скажи краще, коли наша Доська народилася?

— Я ще таке повинен пам'ятати? — розвів руками Іван, явно здаючи позиції.

— Як забув, то я нагадаю. Через вісім місяців по весіллю... Чи не знаєш, бува, як це сталося?

— Ет, химині кури тобі в голові, — зовсім покірно відказав Іван. — Піду краще коням січки наріжу.

— Отак би давно, а з Мотрею я сама дам раду, — задоволено всміхнулася дружина.

Ганна слів на вітер не кидала — скоро Мотрі переповіли, що до неї збирається заслати старостів Ярьсько.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Тут читайте про пропажу чиколядового капелюха, про баньку медовухи, банк у Пасинках, стару Грибиху і про пана Солтиса дуби. А ще дізнаєтеся, що порадив Мартинюку Саливон і як скнара Волохатий прогадав на варениках.

Хліба стояли густі, як очерет. А що вже нива Мартинюка зародила — полукіпок на полукіпку. Саме скінчили жати, їхали з поля усім сімейством. Іван з жінкою на возі попереду, доньки повсідалися за ними і щебетали про своє дівоче безтурботними птахами. Іван був у піднесеному настрої: і врожай добрий зібрали та й з Волохатим, Ярьськовим татом, за придане таки сторгувалися. Три десятини поля — чорнозему, пара волів і всякий там дріб'язок, вважай, на дорозі не валяються. З тої радості замовив жінці вареники з черешнями (он доньки в запусті цілу торбу нарвали). З цієї нагоди задумав Саливона до себе запросити. Хотів порадитися з ним про музику на Мотрині весілля та й, взагалі, любив побалакати з веселим чоловіком. При згадці про баньку медовухи, приховану в коморі ще з весни, в Іванових пишних вусах звилася кубельце усмішка.

Ганна й собі усміхалася, повертаючись думками до минулої осені. Тоді як Іван засівав ниву попід лісом, господарі лишень кепкували:

— Ото матиме граф Чорторийський осоту!

Вона, Ганна, й сама не сподівалася з тієї пшениці качалачі їсти, бо ж ніколи те поле добре не родило.

Тепер ті, що зуби шкірили, руками розводять: «Мабуть, Іван домашнього чорта завів».

Сам Мартинюк чим більше думав про своє везіння, тим твердіше переконувався у магічності чиколядового капелюха. Посудіть самі, відколи в нього оця «графська» штучка, з тих пір усе в руки добре пливе. Навіть зять..

— Тпр-р-ру-у! Приїхали! — зупинив Іван коней на подвір'ї, поглянув на хату і враз вигукнув: — Господині, нічого не скажеш — на цілий день в поле поїхали, а вікно відчиненим лишили!

Мартинюк зіскочив із воза й кинувся до дверей.

— Я так і знав! — вибіг невдовзі на подвір'я, потрясаючи кулаками. — Догосподарювалися!

— Що сталося, чоловіче?

— Капелюха вкрали!

Жіноцтво дружно ринуло на пошуки. Всю хату вверх дном перевернули — капелюх як крізь землю провалився.

— Тепер усе прахом піде! — чорною хмарою ходив Мартинюк. І як у воду дивився. Вранці соцький Тиміш прийшов сказати, аби Іван до волосного управління в Пеньківку йшов.

А було це після грізного 1905 року. Пани, опікшись на гарячому, дули на холодне. Зачався масовий продаж земель. Знайшлися й охочі погріти на цьому руки — організували в Пасинках спеціальний банк, який спочатку скуповував землю, а потім перепродував по завищених цінах. Пани спродували, один лише Волохатий хотів усе зажерти. Зрання й до вечора ганяв своїх наймитів та й сам працював, як проклятий, і завжди скаржився на бідність.

— Та які ж ви бідні? — не втерпів якось Саливон.

— А тобі хіба повилазило? — огризнувся Волохатий. — Он у Солтиса 400 десятин, у Зелінського — 600, у попа Дідевича — 400, а в мене?

— Та й у вас, вважай, біля сотні набереться. Що ж тоді іншим тернівчанам казати, коли на дві тисячі з гакком душ всього якихось дев'ятсот десятин припадає?..

Волохатий на те лише сопів.

Отож, тітка Грибиха через Пасинецький банк і придбала собі кілька десятин Солтисової сіножаті. А там, дубиська росли — четверо хлопів стовбура руками не обхоплять. Та що з того, як дуби Солтисові належали. Сусіди Грибісі нарадили:

— Не слухай нікого! Де це бачено: сіножать твоя — дуби Солтисові? Продавай!

І от коли одного разу Солтис об'їжджав свої володіння, то йому аж недобре зробилося, як на сіножать поглянув — із половини дубів лише пні стирчать. Пан відразу у волосне правління, тоді до мирового судді. Викликали туди Грибиху:

— Бабо, нащо ти панські дуби продаєш?

— Чого це вони панські, як сіножать моя?

— Сіножать твоя — дуби панські, так у бомазі.

— Пане, скажіть мені, — лукаво глянула Грибиха, — чи ви десь бачили таке, аби на чийсь голові чужа чуприна росла.

Волосний старшина сказав, що бачив і що бабі доведеться за все платити...

У Мартинюка на подвір'ї теж лежало біля десятка дубових колод із Солтисової сіножаті, то здогадувався, чого у волость кличуть.

Пішов Іван на другий день. Ще й сонце не зійшло, як був уже на місці. Застав лишень двох сторожів. Іван привітав їх з добрим ранком. Нуль уваги. Тоді запитав одного, чи не зміг би той показати, де знаходиться волосний старшина. Сторож сказав, що не може, бо ні на кого пост лишити. Другий теж відмовився, бо йому урядника треба зустрічати.

Іванова монета покладена в широку, як лопата, долоню, зробила своє: сторож відразу подобрішав і повів Івана по волосному приміщенню. Відчинив двері однієї кімнати і пояснив, що тут сидять канцеляристи, а в другій урядник, в оцій крайній — діловод. Отак водив Івана, аж поки не дійшли до дверей, оббитих сукном. Іван узявся вже було за ручку, як сторож вчасно зупинив його:

— Крім нього ніхто не має права сюди заходити.

У цей час зачулося торохтіння брички, до нього приєдналося кудкудакання курей, гусяче гелготіння. Сторож перестав чухати свої волохаті груди і визирнув у вікно. Бричка, запряжена двома карими рисаками, оповита

хмарою куряви і курячого пір'я, зупинилася перед входом до волосного управління.

— Це він,— шепнув сторож і вужем шаснув у бічні двері. Іван лишився на місці і невдовзі побачив, як по коридору залопотів невеличкий чоловічок із злочидами, як у тхора, очима. Його лисе тім'я блищало, наче полаковане.

— Ти чого тут?! — стрільнули люті очиці на Івана.

— Таж кликали, то й прийшов.

— Як називаєшся?

— Мартинюк Іван з Тернівки.

— А-а-а? Злодій! Дуби крадеш панські?

— Я не крав — купив у Грибихи.

— Бачиш оцю штуку,— показав волосний старшина (а це був він) палицю.— Вона розумного зробить дурним, а дурного розумним. Нічого тут дурня клеїти. Панові Солтису гроші за дуби віддай. І от нині, бо-о!.. — помахав палицею.

— Ви не дуже,— ледь стримувався Іван.— Палиця два кінци має...

— Що-о? Во-о-он! Де стражник? Взяти його!

Доки прибіг захеканий сторож і сповістив, що стражника нині не буде, Іван Мартинюк уже був під Тернівкою...

Ганна! Не жінка, а дар господній Іванові дістався! Низенька, проворненька, чепурненька, а язичко — куди отій молотарці, що пан Солтис нещодавно придбав. Лишень Іван на поріг, як вона припрошує його до столу, невідомо звідки й четвертинка до вареників знайшлася... Вареники подала в полив'яній мисці, що півнями та квітами розмальована. Дід з неї їв тільки у великі свята та ще тоді, коли баба хотіла підлеститися, аби вивідати щось утаємничене.

Дід їсть. Баба скраечку стола прилаштувалася, не зводить з діда лагідного погляду. Вичекавши, запитує:

— То чого тебе туди кликали?

— Ет, як той казав, за моє жито ще й мене бито... Казав старшина, щоб я ще й Солтисові платив за оті дуби...

— Чи не я тобі казала, не зв'язуйся з Грибихою!

Іван сидить за мискою з варениками та й тільки сопе.

— Тепер будеш мати! Усіх нас з торбами по світу пустиш...

— Жінко-о! Дай собі на стримання! — гримнув Іван по столі кулаком так, що аж череп'яна миска з варени-

ками підстрибнула догори і гепнулася на землю. Ганну з хати ніби вітром змело.

— День добрий! — почулося в сінях.— А господар дома?

— Дома, дома! — фиркнула Ганна.

— З святою п'ятницею тебе, Іване! — з'явився на порозі Саливон.— Що, вареники вариш?

— Гуску скубу!

— Я ж то бачу, вся хата в пір'ї,— підхопив Саливон.

— Ет, не до жартів мені, Саливоне,— та й переповів про свою біду.

— Не бери, Іване, дурного до голови, а важкого в руки, сто років будеш жити. Давай ліпше по чарці перекинемо та й поміркуємо, як далі на світі білому бути,— та й з тим півлітру на стіл.— Там у тебе ще вареники, думаю, знайдуться? Ой, я й забув розказати... Ти чув, як Волохатий на вареники прогадав? Ні? То слухай. Наварила його Юстина минулої неділі вареників з курячими потрухами (курей вони тепер ріжуть і в Жмеринці м'ясникові здають). Отож, зварила ті вареники, засунула з макітрою у піч, а сама з донькою до церкви збирається й наказує:

— Вареників, Тодоську, до нашого приходу не чіпай, аби гаряченькими були, нині гостей з волості матимемо.

Тож сидить Волохатий біля вікна, аж бачить, Антін Кривий кудись камбуляє. Тодосько вже давно на Антонову землю під лісом ціляє, а тут якраз нагода.

— Куди це ти, Антонцю, йдеш? — вибіг за ворота.

— Та, де є гарна і добра закуска, там і лишуся.

— То лишайся в мене. Закусимо вареничками. Свіженькі з потрушками,— припрошує Волохатий, а сам думає: «Поставлю вареники з макітрою, а як по чарці вип'ємо та візьмемо по вареникові, скажу: даруй, Антінцю, чисто мені з голови вилетіло, що нині гостей маємо частувати».

Випили вони по одній, і тільки-но Тодосько підніс вареника до рота, як тут, ніби на зло, теля відв'язалося і на город по грядках вибриком, вибриком. Волохатий за телям. Поки дав раду, прибігає до хати, глядь у макітру, а там кілька вареників на дні. Антін сидить над макітрою, як сич надутий, і в зубах піввареника стирчить.

— Іж, їж, щоб ти чемириці об'ївся!

— Не-е! — хитає головою Антін.

— А то чого?! Заклинило?! — аж сичить господар.

— Бачите пів цього вареника? — сердито лупає на нього Антін. — То на першому я вже сиджу!

— Щоб тебе розірвало! — затряс кулаками Тодосько.

— Чорт вас, глитаїв, розбере, — підвівся стогнучи Антін, — то із запрошеннями лізуть, то з кулаками.

— Ото перепало, мабуть, Тодоськові від Юстини? — сміється Іван.

— Авжеж, кажуть, ніби макітру з Антоновими недоїдками Волохатому на голову посадила, аж тріснула.

— Голова?

— Та де там? Макітра! Головою Тодоськовою хоч сваї забивай — не трісне... А ті дуби викинь з голови: Грибиха каші наварила, хай тепер її сама і їсть...

— Була б одна Грибищина каша, ти ж, певно, чув, Саливоне, пропав капелюх? — зітхнув Іван.

— Казала моя стара... Але давай ще по одній.

Пляшка поволі порожніла.

— Знаєш, Іване, — поклав руку на плече товаришеві Саливон, — я оце подумав, а чому б тобі не пообіцяти віддати Мотрю за того, хто капелюха знайде?

— Думаєш, принесуть?

— Ха! Та за твою Мотрю парубки село перевернуть!

— Гм, якби ж то його Яресько знайшов...

— Ну, це вже діло боже — кому захоче, тому й дасть, — розвів руками Саливон.

Про те, що тим богом була Мотря, промовчав. Іванова донька сама віддала капелюха Казимирові і сама умови придумала, як його повернути. Що ж до дядька Саливона, то він виконував тут лишень роль доброго посередника, розпиваючи з Іваном Казимирову горілку.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Читач побуває на прем'єрі «Сватання на Гончарівці», дізнається, як Комарик примусив Мартина Борулю вмерти та про те, як Казимир у нагороду за вірне служіння Мельпомені був скараний качалкою.

Царя із трону беркицьнули. Пани й підпанки дали дра-ла. Поверталися із фронту чоловіки. Село дихало свіжим вітром волі. Тернівський ревом розподіляв землю.

У цей час Казимир Дібровський став неперевершеним спеціалістом по театру. Це дало привід сільському вчителю обмовитися про щирі прихильність Мельпомени до Казимира. Чутка дійшла до Мотрі. Замість пошуків

своєї суперниці, вона відразу вдалася до качалки, і поки Казимир пояснював, що Мельпомена покровителька театрів усього світу, споконвічне знаряддя приборкання чоловіків таки добре прогулялося по його плечах.

Отак у Тернівці виник театр. У колишньому помешканні панського економа знайшов Казимир йому притулок. Тут уже готувалися декорації, у селі тривали пошуки одягу для артистів. Нарешті почалися репетиції вистави «Сватання на Гончарівці». Розібрали ролі, лише на Стецька ніхто не погоджувався. Кому не запропонує Казимир, а у відповідь:

— Хіба я найдурніший?

Певно, крах так би й загріб беззахисне дитятко Мельпомени, якби на роль Стецька не погодився сам Казимир...

На прем'єру вистави зібралося стільки тернівчан, що здавалося ще трошки і стіни роз'їдуться.

Прокопа Шкурата грає Святий Семен. А щоб достовірно було, напився, аж на очі не бачить.

Збить жінка, не чує,
Що мужик її мандрує.
Зби, жінко, зби...

І пішов по сцені кренделі виписувати.

— Диви, диви, як вдає п'яного, ніби справді п'яний?— дивуються в залі. Крізь дірку в помості суфлер підказує артистам.

— Одарка накидається на Прокопа і тягне його за чуприну,— шепче суфлер.

— Одарка накидається на Прокопа і тягне його за чуприну,— на повний голос повторює Прокіп.

— Не тобі, а їй кажу,— ледь стримується суфлер.— Та тягни його за чуприну, чорти б твого батька по пеклу тягали!

До Одарки нарешті доходить, чого від неї хочуть, і вона запускає п'ятірню у Прокопову чуприну.

— Здурила! — реве Прокіп, хапаючи Одарку за руку.— Та пропадайте ви пропадом зі своєю виставою! — плює спересердя і йде зі сцени. Артисти навперейми. Де там, ніяка сила не змогла б погасити Семенового гніву на Одарку, якби дружина не пообіцяла йому по виставі нагадати, як Беньо на качалках заробив.

— Та що там,— відразу стихився артист, і вже грав свою роль, аж поки не заснув за столом, як прийшли старости.

Чи не найбільший успіх випав на долю Казимира-Стецька.

Мельпомена, за яку у свій час постраждав Дібровський, тепер платила йому сторицею — у селі, як тільки мова заходила про якусь виставу, питали:

— А Казьо грає?

— Та хто ж ще крім нього Омелька зіграє?

Вечорами театр тріщав від глядачів. У теплу пору року проблема місць вирішувалася просто: відчинялися вікна, і найвищі ростом театральні шанувальники передавали зміст отим, котрі надворі нічого не бачили. Тож регіт спочатку лунав у приміщенні, тоді попід вікнами, а наостанку сміялися аж біля воріт.

Іван Мартинюк тепер не нахвалиться зятем:

— Що то, стара, капелюх чиколядовий? — не раз казав жінці. — Не було б його — ускочили б ми з Яреськом у халепу.

— Воно то так, Іване, лишень болить душа, як згадаю, що оті воли з десятинами та могли б Мотрі дістатися.

— Кому вони тепер нужні? Чула, комунія буде: межі переорють, худобу докупи зженуть. Люди спільно працюватимуть.

Тим часом слава про тернівських артистів рознеслася по сусідніх селах. Прибули гінці зі самої Кам'янки. Переговори були короткими, тернівчани погодилися дати виставу в неділю. Голова ревкому тамтешнього саме десь поїхав, то артистів вітав товариш Комарик.

— Ну, хлопці-молодці, що доброго привезли? — статечно походжав перед артистами.

— «Мартина Борулю!» — вигукнув хтось із гурту.

— Я вас про виставу питаю, а не про якогось там Мартина.

Казимир Дібровський делікатно взяв Комарика під руку, відвів од гурту і там заходився пояснювати. Енергійно жестикулював, сипав дотепами і, захопившись, не помічав, що Комарик хмурніє з кожною хвилиною і, нарешті, різко заперечив:

— Не пойдьоть у нас комедія! Хіба зробіть так, аби Боруля в кінці помер...

Казимир отетерів:

— Та ви розумієте, що кажете? — вернувся нарешті йому дар мови.

— Ваш Боруля іксплуататор і куркуляка. Лиши його, так воно знову у дворянство попреться.

— Але...

— Ніяких але — народ не поймьоть!

Зробили так, аби народ пойняв. Виставу ставили, як її Карпенко-Карий написав, лише в кінці після того, як Боруля спалив у грубці дворянські бомаги, усе пішло по-новому. Мартин ні сіло ні впало задрігав ногами і з криком «помираю!» простягнувся під грубкою. Усі схилилися над покійником, а Омелько-Дібровський жалібним голосочком затягнув:

Всі пташки-канарейки
Так жалібно кричать —
Господар бездыханний
Під грубкою лежать!
Мартине, сонце ясне,
Одкрий свої глаза!

Тут Боруля лупнув очима і сердито відказав:

Комарик наказали,
Я умер! Мне нізя!

Успіх вистави нечуваний! Глядачі влаштували довгу овацію. Комарик поважно вибрався на сцену, підійшов до Дібровського й промовив:

— Я ж казав, що комедія не пойдьот! А трагедії народ хочеть...

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Про те, як у Мотрі та Казимира з'явився геніальний нащадок, як стелила йому мати зоряний шлях і як невдовзі тому нащадкові довелося ходити по городу для встановлення істини.

Якщо ви з Тернівки надумали дістатися до Станіславчика, то як би не крутили, а таки мусили їхати чи йти повз чепурну хатину з ганком, що потопала у вишнево-му садочку. На зарослому споришем подвір'ї завжди поралася молодиця років під тридцять. Вона була середнього росту, ставна, пишна і жвава. Крутилася у роботі від рання до вечора, і при цьому принадне личко пашіло здоров'ям та радістю. Нерідко чувся її переливистий го-лосок.

Ця жінка вміла і прясти, і шити, і вишивати, і варити, і полотно білити. Та чого тільки й не вміла. Ви ж уже знаєте, як частувала Казимира качалкою, коли дізналася про його зв'язок із Мельпоменою... Вже скоро мало виповнитися десять років, як одружилися і кохалися

Мотря з Казимиром. Правда, Мотря завжди ревнувала чоловіка і вимагала всіляких пояснень, коли той затримувався допізна...

Якось сиділи вони ввечері з Казимиром на лавочці під квітучою вишнею. Мотря пригорнулася до чоловіка і прошепотіла:

— Ти знаєш, Казю, у нас буде дитина.

— Ну, звичайно, це буде син! — підхопив її на руки Казимир і закружляв по підвір'ю.

І як у воду дивився. Подружжя Дібровських нині приймало гостей. Були тут і шанувальники Казимирового таланту, прийшли і всі драмгуртківці з великою крижмою для сина. Казимир вже був трохи напідпитку, Мотря ж сиділа біля колиски, а маленький Петрик рученятами розмахував та все:

— Га-бу-уу!

— Це він каже, — тлумачила Мотря, — що тато бека, бо ще зранку випив.

— Ая, добрий урвитель буде! — додала баба-повитуха, підіймаючи чарку. — Ну, за твое, Мотре, і за його, синочкове, здоров'я!

Баба-повитуха, бачте, мала зуб на Петрика, бо вона трохи задрімала біля породіллі, а той, лишень на світ білий з'явившись, розреготався так, що баба спросоння гепнулася на долівку і тепер її чоло прикрашала соковита, сиза, як щеплена слива, гуля.

Колихала мене мама у сплетеній з пахучого верболозу колисці. Ніде так не вміли плести колиски, як у Тернівці. Підбиралася лоза усіх кольорів, і колиска виходила весела. Чіпляли до неї вервечки, підвішували до сволока і під супровід народних пісень виколисували покоління за поколінням. Скільки дзвінкого, щирого золота було в тому слові пісенному! Та й гумору, дотепного, іскрометного, не бракувало!

Та орав мужик край дороги,
Та орав мужик край дороги:
Гей! Соб! Цабе, рябий! Тпру-у-у!
Край дороги...

Таж оглянься, дядьку. Подивися, он дівчата до торби скрадаються. Оре і в ус не дує. Ну-ну, оглянешся, небоже, пізно буде. А що я казав?

Тпру-у-у! Торбу вкрали!

Будеш тепер, дядьку їсти...

— Мамо, заспівай ще,— просив і просив я.

Вона співала, а в моїх грудях розливалася доброта, прискорено билося серце і хотілося впасти на коліна перед отим великим щастям, коли є на світі мама. Я шукав у своїй дитячій пам'яті великого дарунка, достойного моєї матері, і не знаходив. Якось ми з нею були в Станіславчику. Там з репродуктора лунали частівки і одна запам'яталася:

С неба звездочка упала —
Самолет крылом задел,
То герой Валерий Чкалов
Над Канадой пролетел.

Моя уява малювала, як у небесній голубизні мчаться літаки, а за ними — густий зорепад. «Так, чого доброго, можна й місяць з неба стягнути»,— міркував стурбовано. Тоді я не тільки про Валерія Чкалова нічого не знав, я й літака ще не бачив. Можете уявити, що творилося зі мною, коли я його побачив. Летів низько-низько, здавалося, обов'язково чийсь димар на хаті зачепить.

— Пішов на посадку! — гукнув хтось із хлопчаків, і ми, здіймаючи куряву, помчали за село. Там нас чекало гірке розчарування — доки добігли, літак маленькою цяточкою маячив десь аж над Жмеринкою.

Отоді я й поклявся стати пілотом. Уявляв, як за мною мчатимуть мої ровесники, і в грудях здіймалася висока хвиля самоповаги. З того часу я походжав з гордо піднятою головою, а ще як побачив кінофільм про пілотів, то зовсім голову втратив. Хочу вам сказати, що приїзд у село кінопересувки був великим святом. Тогочасне кіно було ще «німим». Що ж до електрики, то вона поки що лишалася мрією для тернівчан. Без електрики «кіна» бути не могло. Мусили вручну крутити спеціальну динамомашину. Для тої okazji кіномеханік вибирав хлопчаків з добрими біцепсами по два на кожну частину. Оскільки мої фізичні дані могли задовільнити найвибагливішого на той час спеца від кіно, то рідко траплялося, щоб я пропустив котрийсь із фільмів. В одному фільмі я прочитав під кадром слово «врешь» і закортіло мені перевірити, чи знає дід Іван російську мову. Коли дід почав мене сварити за якусь провину, я недбало відповів:

— Врешь, я того не робив.

Можу вам поклястися — дід Іван досконально володів не тільки братньою мовою...

Після фільму про льотчиків, наближаючись до своїх

воріт, я широко розставляв руки, імітував гул мотора і кричав матері:

— Я двісті чотирнадцятий! Я двісті чотирнадцятий!
Прошу посадки!

І не вмовкав, аж поки мама не відчиняла мені хвіртку.

Одного разу замість матері натрапив на діда Івана. Він був чомусь не в дусі, то посадив мене так, що опісля, перед тим, як просити посадку, я спочатку розвідував, хто є на подвір'ї.

Йшли якимось на город буряки копати. Я з розставленими руками усе кружляв-бурчав навколо матері та й придумав, який подарунок їй зробити. Забіг наперед і кажу:

— Знаєш, мамо, коли виросту — обов'язково на льотчика вивчуся. Буду летіти низько над нашою хатою і кину тобі велику пачку грошей.

— Петрику! — сплеснула руками мама, — а як ті гроші на сусідів город впадуть, що я тоді буду робити?

Я підростав і, як усім допитливим дітям, кортіло мені, якщо не потрясти, то бодай доторкнутися до стовбура свого дерева генеалогічного. Якимось таки наважився:

— Мамо, а де це я такий взявся?

— О-о! Хіба я тобі не казала? Таж чорногуз тебе приніс.

— Але, мамо, у моїй метриці шосте число, чорногузи, кажуть, завжди дев'ятнадцятого березня прилітають?

— Бачиш, Петрику, розвідником той чорногуз був, — пригортає мене мама і погладжує по голівці. — Послала його до нас розвідати, чи вже жаби по болоті скачуть. От він тебе й прихопив.

Така відповідь могла б задовольнити хіба що нашого односельчанина Василя Рала. Той вірив у все. Навіть у версію своєї Гафії, ніби вночі до неї з господнім благословінням ангел прилітав, хоча ні для кого в селі не було секретом, що роль ангела у цій історії з великим успіхом виконував сільський донжуан Микита Борко...

І я шукав. А хто шукає, як у тій пісні співається, той обов'язково щось та знайде. Якимось довелось бути свідком невеличкої сцени між братиком і сестричкою. Гриша Лукашенко чимось не догодив Євгенці й та відразу надула губки:

— Ага, правду тітка Настя кажуть, що тебе купили на тому базарі, де свиньми торгують!

— Чудна, якщо мене там купували, то й ти звідтіля! — усміхнувся Гриша.

— А от і ні! Тітка казали, що я в капусті знайшлася.

— Так, так, слухай тітоньку, то колись виростеш і будете зі своїм чоловіком у капусті дітей шукати...

— Найкраще в мене: ні на базарі не купували, ні в капусті не шукали — летів черногуз-розвідник та й поклав мене на порозі,— не втерпів я, аби перевірити, що на це скаже більш досвідчений Гриша.

І сказав таке, що ми з Євгенкою аж роти пороззявляли. Йшов я від нього і мучився. Не міг повірити, аби моя мама та сказала мені неправду, і водночас, я не мав чим заперечити Гриші... «Запитаю у тітки Доськи»,— вирішив я.

Версію про черногуза тітка рішуче перекреслила:

— Та де-е? У той день, дитино, якраз бараболі підгортали. Глянула мама під кущ, а ти там лежиш і пальчиком по землі водиш...

Лишалось ще дві тітки. Одна з них назвала бовдуром необтесаним того, хто такі нісенітниці верзе, бо немає ніякого сумніву, що мама знайшла мене в коноплях, а друга віддала перевагу бурякам...

Тепер усе стало на свої місця. Гриша Лукашенко, як завжди, був на висоті.

Настало Івана Купала. У такий день дід Іван завжди вставав раненько, голився, діставав чиколядового капелюха і походжав у ньому по подвір'ю.

— От-то-о-о! — виводило бабу з рівноваги.— Коваль коня куче, а жаба собі ногу подає! Не дай, боже, з Івана пана!

— Сказано, проста мужичка,— добродушно усміхався дід.— Де тобі графську душу зрозуміти? — і йшов відчиняти ворота, бо з вулиці вже чулося рипіння воза.

Невдовзі подвір'я наповнювалося веселими вигуками:

— З днем ангела, тату! Многая літа вам, тату!

Лунали поцілунки, і гості йшли до хати. Я відразу біг до дядька Павла, бо ще не було випадку, аби він гостинця не приніс. На цей раз дядько вручив червонобоке яблуко, потім кілька разів підкинув мене до стелі і попросив:

— Ану розкажи нам, Петрику, як ото «ходить Гарбуз по городу, питається свого роду...»

— Не Гарбуз, дядьку Павле, а я тепер мушу ходити по городу.

— А чого, Петрику?

— Та от розібратися не могу: ваша тітка каже, що на початку березня моя мама картоплю підгортала і там мене знайшла, тітка Марія називає того бовдуром необтесаним, хто таке верзе...

При цих словах тітка Доська кресонула тітку Марію гнівним поглядом, а я не встиг договорити, бо дід Іван зробив різкий порух рукою до паска, а це була вельми неприємна ознака...

Я натиснув на ноги.

Хай воно була і втеча, та водночас і маленька перемога, бо відтоді до мене перестали сюсюкати, а як щось казали, то перед цим трошки думали...

У ті часи світ був повен незвіданих таємниць. Ну, хоча б годинник настінний. Тік-так! Тік-так! «Хтось же ж мусить його вертіти?» — спокушала мене настирлива думка.

Сучасна ентеерівська дитина не те, що на годинник, воно на космічний корабель дивиться і позіхає.

Недавно я був свідком, як фотограф п'ятирічного Івасика умовляв:

— Сюди, сюди, в оце скельце дивися. Зараз звідтіля горобчик вилетить...

— Ви самі, дядьку, гав не ловіть,— сопе Івасик.— Он діафрагму зіпсуєте — побігаєте по майстернях.

— Акселерація,— розводить руками Івасиків батько.— Згідно з новою шкільною програмою він наступного року в школу йде...

А ми за старю шкільною програмою у восьмирічному віці до школи йшли, а за годинникове коліщатко можна було виміняти шматочок кольорового скла, або десяток яблук-спасівок. Уявляєте, що це за скарб? Рік тому затемнення сонячне було то, аби раз крізь кольорове скельце на світило небесне глянути, я півдня Гриші Лукашенку худобу пас. А яблука? Нарвати їх у тітки Іринечки було все одно, що з кулаками йти на нашого колгоспного бугая Пірата. Навколо тітчиної яблуні-спасівки ходив день і ніч не кіт учений, як ото в казці, а здоровенний кудлатий злющий пес Яничар. Ця проклята нами, хлопчачами, тварина стала притчею во язицех. Недарма ж, коли вчитель ботаніки запитав Петра Миськова, яких той знає охоронців саду, учень випалив:

— Пес тітки Іринечки!

Мої наміри щодо годинника прискорило й те, що за трибика Яшка Кацура пообіцяв голуба-вертуна, а серед

хлопців уперто ходила чутка про нове сонячне затемнення...

Ввечері я причаївся у картоплинні.

— Хай-но прийде! — гримів дідів голос із подвір'я.— Я йому цей годинник нижче спини пруютом вималюю!

Дід Іван ніколи демагогом не був: тож замість сідати, я тиждень лежав на животі. А в такій позі, погодьтеся, на сонечко через кольорове скло не подивишся...

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

Допитливий читач довідається про нову пронажу чиколядового капелюха, про те, як мало не тріскалися тернівські горби від гніву Буратевичового, й про віщій сон баби Ганни.

Було це знову ж таки на Івана Купала. Дід за звичкою вирішив зіграти пана в капелюсі, як говорила баба Ганна, і поліз до скрині.

— Ти не бачила капелюха? — запитав у баби.

— Де поклав — там і шукай, — буркнула та, засовуючи горщик з борщем у піч.

— Шукай, як нема! — і дід Іван зачинає бурити у скрині.

— Дивися, все шмаття порозкидав! — смикнула баба за віко так різко, що якби дід Іван трохи загавився, хтозна чи його ніс не залишився б там, у скрині.

Дід ще дужче розпалився:

— Я так і знав! Чуло моє серце! Це ти винна!

— Не бачила я твого капелюха, чоловіче. От хочеш, забожуся і заприсягнуся!

Та не забожилася і не заприсяглася, бо згадала, що тиждень тому виносила на сонечко «добро» із скрині просушувати. Був там і капелюх. От чи назад його вносила — пригадати не могла.

— Де дів капелюха? Кажі! — гримнув дід на мене.

— Чого ти до дитини прискіпався! Потрібний йому твій капелюх!

— Ага, якщо воно колись старовинним годинником спокусилося, то що тоді про капелюха казати?

— Ет, мусить десь той капелюх знайтися, краще до лавки сходи, купи щось, бо скоро діти зберуться.

Дід Іван ще довго бурчить, але таки бере корзину й виходить із хати.

Дорогою зачинає пригадувати, хто останнім часом до них приходив. Першим на думку спадає Стах Буратевич. Отой Буратевич, що одного дня тремтіла під ним земля і мало не тріскалися горби навколо Тернівки. Конюх Стах був у страшному гніві на дружину Франю.

— Хто тебе просив мастило віддавати? — гримів його голос із-за виплетеного у два яруси верболозового плоту. Верхньої лози Стах не зрізав, то пліт сягав метрів зо два з половиною у висоту. — Я роблю, як проклятий, а ти...

Правду казав Буратевич. Що вже чоловік працював, то працював. Якщо вдень не встигав — прилаштовував до жердки ліхтар і цілу ніч город копав.

— Я усе додому тягну, а ти розфітькуеш, — виказував господар і мав рацію. Не повертався додому з порожніми руками, коли не було чого поцупити на роботі — камінь з ріки брав і пер на рідне обійстя.

— Тягни, тягни, — брала на клини Франя. — Колись діточкам нашим лишиться.

Для Стаха це було найболючішим — не мали вони дітей. Тож відразу стишився чоловік, шапку на голову:

— Ну, то я піду...

— Куди це ти зібрався?

— Схожу по те мастило.

— Не ганьбися, чоловіче!

Але Стах уже далеко за ворітьми...

«Так, так, того вечора він приходив і питався за Казя... Казав, що Франя йому якесь мастило для змазування рушниць позичила», — пригадав Мартинюк.

Дід Іван з горя напився й наступного ранку прокинувся з підпухлими очима і тріском у голові. Мляво запрягав коней.

— Чи я знаю, Іване, може б, ти не їхав на той базар, — стала біля нього Ганна.

— Чого б то мав не їхати? Сама ж учора казала, що пора нам теля продати.

— Сон мені, Іване, поганий приснився. Ніби вийшла наша Мурафа з берегів і ти у хвилях каламутних борсаєшся. Капелюха чиколядового з голови збило, а ти усе намагаєшся його дістати. Що простягнеш руку, а хвиля його далі відносить...

— Го-го! Якби усі твої сни збувалися, я давно б уже на тому світі або в смолі кипів, або ж під райськими ворітьми стояв і святих Петра з Павлом благав. Раз

тобі снилося, що я із дерева впав, другий — ніби мене бик на роги взяв. Тепер ось топити мене надумала...

— Але ж, Іване, я прошу тебе!

Незабаром по вулиці заторохтів віз, за яким підтюпцем бігло теля.

Баба Ганна кинулася до сусідки.

— Слухай, Палазю, як ти вважаєш, віщі сни збуваються? — та й розповіла про свій сон.

— Спаси і помилуй, царице небесна! — широко перехрестилася Палажка.— Позаминулого року таке Фросині приснилося, а під вечір її Тимка глина присипала...

— Ой, боже ж мій, боже! — заломила руки баба.— Ні нажилася, ні надивилася!

Цілий день у селі тільки й балачки було, що про покійника графа Чорторийського. Одні в його смерті бабу Ганну звинувачували, інші казали, що він завжди шукав собі гудза на голову, аж поки не знайшов...

Увечері наша хата чимось скидалася на домовину: світла не світили, не розмовляли, гнітюча мовчанка час від часу переривалася бабиним схлипуванням.

— Вгомоніться, мамо, таж тато іще живий,— розраджували доньки.

Десь опівночі заторохтів віз. Усі, хто в чому був, побігали до воріт.

— Тпр-р-ру-у! А йдїть-но допоможїть дядька з воза зняти! — почувлося з темряви.

— Чи ж я вам, дітоньки, не казала! — залементувала баба Ганна.

— Таж підсобїть трошки! — крєктав чоловік, силкуючись підняти діда.

Не встигла баба Ганна доторкнутися до Івана, як з його рота вирвався різкий запах перегару і оглушливий крик:

Б-били горїлку,
Б-били наливку,
Ще-е-ей мед будем б-битьь...

Дід Іван ревів на високих нотах. Виводив старанно і не пропускав жодного слова. Чоловік, яким виявився наш такий дядько Трохим із хутора, що за білим містком, силкувався діда перекричати:

— Якби не я — капєць вашому теляті... Дядько Іван продали і сіли собі на колодках. Отам, де Шмулько дьогтем торгує. Сіли, кажу, і гроші лічать. Трохи далі

якийсь панок присів та все молоточком горіхи до колоди трощить. Товче і їсть, їсть і товче... А тоді в дядька гроші з кулака хап та в ноги. Дядько Іван рвонулися, а за ними колода волочиться — прибив гемонський панок цвяхами полу до колоди...

...А хто з нас, браття, буде сміятися-я-я...

Дід Іван тягнув на такій нотній висоті, вище якої людське вухо, мабуть, вже нічого б не сприйняло. Не здавався і Трохим — кричав на всю вулицю:

— Я рвонувся за тим панком. Ось-ось наздожену. Той побачив, що наперелівки — покинув гроші і навітки...

Усі гуртом нарешті звели п'яного на ноги і повели до хати.

Б-били горілку,
Б-б-били наливку...—

розмахував руками дід, намагаючись потрапити в такт пісні...

Тепер уже й баба Ганна повірила, що без чиколядово-го капелюха не бачити у хаті світлих днів. І навіщо було вносити його з хати?

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Про перші гонорари, ранні огірки, жовтих мурашок, генеральний план Микитової будови та про весілля біля калинового куща.

Гонорар у перекладі з латинської — винагорода за послуги. Його я отримав ще у шість з половиною років. Якщо подію подавати у вигляді драматизованого скетча, то ролі тут виконуватимуть дядько Макар, Микитка і я. Коли ж подію прирівняти до музики, то першорядним інструментом буде Микитка, я — третинним, відтак дядько Макар потрібний тут, як барабан.

А починалося це так. З Микиткою Щербатим здружилися ми ще з тих часів, коли пасли гуси на оболоні, потім бродили за чередою по тернівських полях, а особливо — у шкільних стінах. Добрим товаришем був Микитка, хоча й мав одну недобру звичку! Не знаю, хто капнув у кров Микитчину цю краплину, але проявилася вона в його руках — надто філігранно вміли чужі речі поцупити. А ще від роду Микитка трошки недочував, і найбільше, як хтось вимовляв слово «дай!».

Цього дня ми пасли череду на Полюньчиних горбах і сиділи собі біля кринички, яку називали «вода з-під турка». Чи на горбі, з-під котрого було джерельце, був турок похований, не знаю, але те, що Микитка був незвично зосередженим і мовчазним не залишало ніяких сумнівів. Коли вже збиралися гнати худобу додому, не витримував.

— Умієш таємницю берегти? — запитав багатозначно.

— Не довіряєш — не кажи, — удав байдужого, хоча цікавість аж розпирала мене.

Він оглянувся на всі боки і прошепотів:

— Я бачив, як тітка Маруся раненько огірки на базар несла...

— Ото й усе? — не зміг я приховати розчарування.

— А хіба то зле, як ми з тобою першими вночі її ранніх огірочків посмакуємо?

— Не дуже галасуй, бо тітка має дядька Макара, а в того рушничка знаєш, чим заряджена? Аби нам не перепало, як Саливону з Қалинкою.

Про цей епізод знав у Тернівці кожний. Қалинка з Саливонюмо ішли з весілля, і закортіло їм грушками-глеками поласувати. Як на те, неподалік у картоплинні Макар з рушницею причаївся та як таракнув з обох стволів — до ранку сиділи наші герої у воді і сіль вимочували...

— А ще, Микитко, не забувай, що у темряві не так вже й легко огірка знайти.

— Про це не турбуйся — будемо качатися по рядках. В боки давить — огірок, значить.

Коли я за четвертим разом вицупив з-під хребта суху грудку, вгорі пролунало:

— То це ти, іроде окаянный, огірки витолочуєш?!

Лясь! Лясь! Ой-ой-ой! Я опинився у вигіднішому стратегічному положенні (до вербового куща було не більше кроку), чим одразу й скористався.

Ураган? Куди там ураганові — Микитка мчався зі швидкістю цунамі, ламаючи на своєму шляху молоді осокори. Не пощадив і стару вербу — вгатив лобом об стовбур, аж зашелестіла листячком, бідолаха!

Бовть, хлюп-хлюп-хлюп — і вже Микитка на другому березі Мурафи у безпеці. Макар ходить поміж рядками і вивергає такі словеса, від котрих огірки все одно мали б зів'янути...

Чи знаєте ви тернівські літні ночі? Ні, ви не можете їх знати, бо для цього треба побувати в Тернівці і по-

лежати під кушем верболозу. Почути, як над головою стиха перешіптується замріяним листом левада, і відчути, як жовті мурашки добираються по ногах до живота. Якби тільки добиралися, а то ж гризуть так, що аж закусюєш губи, та поворухнутися не можеш, бо Макар з цурпалком поруч ходить...

Неподалік тихо плюскотить Мурафа, то раптом затихає, і починає шарити попід берегом, як оті трикляті жовті мурашки (тепер уже по всьому тілі)... Лежу, мало не крізь сльози бачу над собою зорі. Чисті-чисті, ніби хто помив.

Хоч би раз пошкрябатися. Заціплюю зуби і повертаю голову. На горбику наша хата пригорнулася до крисла-тої груші-дички і солодко дрімає.

Усе! Нарешті довгождана воля! Витріплюю одежину, чухаю скусане-перекусане мурашками тіло.

— Де ти тепер, мій друже Микитко?

— Я тут! — стане він уранці на порозі із своїм батьком. — Доброго ранку!

— Прийміть і моє вітаннячко! — розкланюється поруч дядько Макар.

Дід Іван не знає, де й посадити дорогих гостей. Від радості місця собі не знаходить: це ж Макарові збитки треба відшкодувати, та найбільша дідова гордість у тому, що як слухати Микитку, в огірковій епопеї головний зачинщик — це я...

Я сидів у кутку і добре знав, що велика слава важкою дідовою рукою додасть до страждань, причинених жовтими мурашками...

Тепер уже і я повірив, що усі неприємності пов'язані з пропажею чиколядового капелюха.

А біди й далі сипалися на мою голову.

На околиці Тернівки, яка споконвіку Вапнярками називається (колись у цих місцях вапно випалювали), на поталу всім вітрам, що сходилися тут з усіх сторін світу, стояла хатина з похиленими віконницями та обдертим димарем. Жив у хатині дядько Микита з тіткою Марисею. У той час право ловити рибу у ставу і в річці мав лише колгосп «Перемога». Дядько Микита, як сторож, повинен був наглядати, аби без дозволу голови колгоспу ніхто цього не робив. Але дядько з більшою охотою наглядав за чаркою. Буфет був для нього райським куточком, а девіз «рятуймося, бо тверезіємо!» — кличем бойовим.

Дядько навіть пташину мову витлумачував на той же кшталт:

Соловейко: «Філіп, Філіп — чарку-ку! Чарку! Чарку!
Голуб — горличка: Чекуш-ку-у! Чекуш-ку-у!

Ворона: Кагор! Каго-ор!

А перепілчине: Пить підем! Пить підем!» — так його розчулювало, що він, було, втирав зі щоби непрохану сльозу.

Нинішній ранок не віщував Микиті нічого доброго. Зранку голова переказував зайти до правління поговорити про риболовлю на Мурафі. Сторожувати ж уночі на річку Микита виходив років вісім тому. На дядькове щастя голова попросив, аби той наловив йому на вечір риби, бо хтось там з району мав приїхати. На radoщах дядько Микита забіг у «райський куточок». Лишень чарку до рота, аж це його Марися за рукав:

— Додому йди!

— Не піду! — вириває рукав дядько Микита.

— Марш додому, п'янице непросяпуший!

— Тихіше, Марисю, — міняє тактику дядько. — Чи наша люба бесіда вартує чужого вуха? Ходімо краще на вулиці погомонимо!

Дядько бере дружину під руку і таки встигає на ходу вихилити чарку. Всідаються. Вона на лавочці, він — на спориші:

— Не гарно, Марисенько, — ніжно дивиться на неї. — Хіба ж я тобі зла зичу? Як на те пішло, то я такий палац вибудую, що сусіди із заздросів кулаки гризтимуть! Дивися сюди! — дядько бере прутика і заходжується креслити на стежці план забудови: — Отут, Марисю, хата буде, а там я криницю викопую.

— Невже і криниця буде? — світлішає Марисине обличчя.

— А що?! Хіба ти в мене не вартуєш цього? Тут криниця, а поруч садочок посадимо. Вийдемо з тобою і:

Ой, вишенько-черешенько,
Чом ягід не родиш?

Хата наша з чотирьох кімнат буде. Ось так сіни, а так кухня...

— Що-о? Кухню від Софіїного подвір'я? — підводиться з лавочки Марися. — Аби ця кікімора в мої горшки заглядала?

— Не, то не... Бач, як добре, що ми з тобою радимося... Раз наше не в лад, то буде тепер кухня ось тут.

— І там їй не місце!

— Хіба тоді від нашого подвір'я хай буде.

— Не хочу її там!

— То, може, тобі цю кухню десь під Жмеринкою збудувати?! — зачинає втрачати рівновагу дядько. — Виходить, мій план ні до чого? Останній раз питаю: ти хочеш, щоб отут кухня була?

— Не хочу!

— Не хочеш — то їй не треба! — помах руки — і від генерального плану тільки порох закурився.

Дядько Микита встає, обтрушує штани і йде геть. Прямує левадою, понад річечкою Тепличинкою, притокою Мурафи, аж у протилежний кінець села, де діяла ще одна райська філія.

Маруся йде додому і всю дорогу проклинає свого Микиту. В'ївся він їй у печінки. Розповідають, кілька років тому в наше село приїхали знімати фільм. Був там такий епізод: білогвардійці вішають на дереві чоловіка. На роль приреченого з тернівчан не погоджувався ніхто. Хтось порадив режисерові звернутися до дядька Микити. Пляшка горілки із закускою до платні за роль спокусили дядька Микиту. Перед тим, як приступити до зйомки, дядько Микита сказав, що піде ще порадиться з Марисею.

Чекає на нього режисер, чекає, аж бачить, якась жінка навпростець городами біжить. Прибігла захекана:

— Даю вам, — каже, — товаришу режисер, іще стільки грошей, скільки маєте заплатити моему Микиті, але дуже прошу, повішайте його по-справжньому...

Іде дядько і навіть, неборака, не здогадується, що в цей час сільські комсомольці вивісили на нього біля клубу карикатуру.

Карикатура висить, а дядька Микити не видно ні того дня, ні наступного. Тітка Марися попросила, аби ми, сільські підлітки, прибили її на дядькових дверях. Розвідка запевнила, що дядька Микити дома немає, і ми сміливо рушили на Вапнярки. Відваги вистачило до дядькових воріт, а там усі зам'ялися.

— Добровольці є?! — обвів нас поглядом Гриша Лукашенко.

Запанувала глибока мовчанка. Задні ховалися за передніх, а передні опускали очі.

— А ще героїв із себе корчять! Як у Чапаєва граємося — кожний ним бути хоче, а тут дядька злякалися, — дорікав Гриша Лукашенко, відступаючи подалі від воріт.

— Злякалися, та не всі! — вийшов я наперед. — Давай-те вашу карикатуру.

Перед тим, як чіпляти її на дверях, я поторсав за клямку і, пересвідчившись, що мені нічого не загрожує, приступив до роботи. До лаврового вінка лишалося ще прибити два цвяшки, як чиясь могутня рука скрутила ззаду мої штани у гичку...

Гумор — жанр не із легких, до того ж рідкісний, то й плати доброї вартує. Дядько Микита відплатив мені за труди зламаним стеблом соняшника, матері здалося те не сповна оціненим, і вона доплатила мені пругом по найвищих розцінках...

Я йшов тепер на все: обіцяв хлопцям усі годинникові коліщатка, приховані на горищі, свій перочинний ніжик, котрий не в одній хлоп'ячій душі викликав заздрість, я ладен був пожертвувати двома голубами-павичами тому, хто знайде і поверне в нашу хату чиколядовий капелюх. Без нього лихо йшло за мною назирці, штовхаючи у нові й нові житейські ситуації, з яких мене виводила або мама, або дід і били, як Сидорову козу. Не бачив я провітку без капелюха. Спасибі, Гриша Лукашенко завжди все-ляв у мою душу оптимізм:

— Не журися, Петрику, за одного битого сім небитих дають! Увечері на весілля йдеш?

— До кого?

— Таж Катря Іванцева за Василя Шелихвіста виходить...

Тодішні весілля були куди скромнішими, зате мали могутні крила і здіймалися високо. Тими крильми була велика мораль і народні традиції. У теперішньому весільному обряді, в порівнянні з дідівським, втрачено багато, а набуто — не завжди з кращого. Зате вже за столом із горілкою сучасні гості дали б величезну фору своїм пращурам.

Колись наречених обсипали житом-пшеницею, тепер збіжжя замінили грішми і першу шлюбну ніч молодята марнують в підрахунках з порівняннями, хто з гостей скільки перепив, і в здогадках, чи дасть тато «Жигулі», а чи тільки так казав...

Ті весілля скромно збирали докупи найближчих сусідів і родину.

І ось ми там.

Крізь розчинене вікно видно, як женишок не пропускає жодної чарки та все з нареченою цоккається: «Дай, бог, не останню!». Ми ж ніяк не второпаємо, на що він натякає — на чарку, чи на Катерину. А тим часом підпили гості ревуть без угаву:

— Гірко! Гірко!

Молодим це, певно, обридло, бо навіть уваги не звертають. Тоді одна із свашок тоненьким голосочком зачинає, а за нею усі:

Ой гірка горілка,
Не будемо пити,
Просим молодих ми,
Щоб підсолодити.

— Гір-ко, гір-ко,— скандують усі дружно, тільки дядько Митрофан підпер голову кулаками і ні пари з уст.

— А ви чого молодятам «гірко» це кричите? — штовхає його в бік чорноока молодичка.

— Навіщо пельку дерти, коли і так видно, що не з медом буде Катрі.

— Ет, дядьку, краще танцювати ходімо! — не питаючи згоди, потягла туди, де хвацько вибивали закаблуки. Скрипочка в руках Соколовського грає-виговорює, Салівон у бубен гатить, аж піт очі йому заливає, а молодичка Митрофаном на всі боки крутить. Зблизне лукаво очицями та:

Добрий вечір, дядьку, вам,
Хорошую дядину бог вам дав:
В печі топила — очіпок згубила,
Пішла по воду — відра побила!

Нарешті Митрофан не витримує темпу і йде нурцем поміж парами. Кожний дядька злегка відштовхує все далі й далі, і скоро він опиняється поміж куховарками. Розправив пишні вуса, підхопив одну з них за талію та як крутане:

Ой, гол та й усе,
Хома гуску несе,
А Хомиха коровай —
Іж, Іване, і гуляй!

Дядько Митрофан пішов у затоки.

— А бодай би вас, Митрофане! Чи ви бачили таке — або горшка з кашею не перекинув?! — та з ополоником за ним.

А весілля кипить-вирує. Вже й молодій з молодим за столом не сидиться. Разом із ними виходять на подвір'я усі весільні гості.

— Або грай, або гроші повертай! — кричить якийсь парубок Соколовському. Той кладе скрипку на груди, підморгує Калинці, і гомін підпилих гостей перекириває задиристий танець.

Ой, під дубом, під зеленим,
Гуляв дурний з навіженим.
Один менший, другий більший,
Один дурний, другий гірший!

— гатить закаблуками парубок.

Ми ж своє «весілля» у вівторок справляли. За молоду обрали собі Олену Крайківську. Вродливе то було дівча. Як прийшла черга «нареченого» обирати, хлопчаків мало не побилися. Кожний навперебій пропонував тільки себе. Моя кандидатура була відкинута однією з перших, але я не здавався:

— Тоді можете шукати собі калинового куща деінде, а про груші і не мрійте!

Я знав, що говорив. Оленка погодилася на свою роль тільки при умові, що весілля відбудеться біля калинового куща, а в посаг їй піднесуть кашкет груш-цукривок.

Такий калиновий кущ у цьому регіоні вгинався червоними кетягами тільки на нашій долині, а груші-цукривки росли в саду моєї тітки...

Вибору не було, тож «музики» заграли весільний марш.

Ми з Оленкою урочисто прямували до калинового куща, а за нами витанцьовувала у густій високій траві весільна процесія.

Цю траву дід саме збирався косити...

Увечері, заховавшись у верболозах, я добре чув, як після «благословіння» материнського, схлипувала в себе на подвір'ї моя наречена...

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

Тут ви познайомитеся з веселунами Соколовським та Стріхою, дізнаєтеся про домашнього чорта, про те, як по акту ревізії списали бригадира та про таке інше.

Сонечко гріє, аж припікає.

— Весна-а! — потягується на порозі дід Іван.— Це б тепер мій капелюх чиколядовий приготився,— зітхає, бере пилочку і йде в сад. Я підтюпцем за ним.

У саду дід починає обрізати сухе гілля, я ж примостився на пеньку і спостерігаю, як сонечко бавиться промінчиками у його пишних вусах. Через тин перехилиється Саливон.

— День добрий, Іване! Помагай тобі, боже!

— Дякую. Казали боги, щоб і ви помогли.

— Ага, треба мені в такому віці по деревах лазити. Думаєш, онуки кисличок на той світ колись вишлють?

— Не вишлють, то бодай згадають. А ти що, крім бубна, по собі лишиш?

— Ге-ге, чоловічку, думаєш, людям менше потрібен бубен, ніж твій сад? Кланявся ж перед Саливончиком, коли весілля Мотрі треба було відіграти? Так що, Іване, як Цихмістер каже, робота моя відповідальна і непринудительна.

— Робота? Що ж по-твому легше — копу жита цілом змолотити, чи весілля відбумкати?

— Тут, сусіде, діло тонке. Кому подобається попадти, а кому попова дочка — до роботи вони однакові. Що ж до мене, то віддаю перевагу весіллю. Там пороху трохи менше.

— Саливоне-е-е!

— О! Вже мене комендант у гарнізон кличе,— киває головою на своє подвір'я.— Йду-у!

Саливон пішов. Дід Іван злазить по драбині з яблуні, запалює самокрутку і замислюється. Я теж мовчу, бо знаю, що всі його думки зараз біля чиколядового капелюха. Правду каже дід, як не знайдеться пропажа — не ждати нам нічого доброго. Думає він, мабуть, і на дядька Саливона, і мені прикро, бо дитячою душею відчуваю, що на крадіжку такі, як Саливон, не здатні. От якогось там фігля втворити — тут дядька Саливона і хлібом не годуй. А що вже оповідач цікавий та дотепний! Було, ввечері з суботи на неділю збираються чоловіки гнати на ніч пасти коней аж під Березину.

- Дідуню, візьміть мене з собою!
- Замалий ти ще, Петрику, а ночі холодні.
- І зовсім ні. Он Василька завжди дідуньо з собою бере... Візьміть, цілу ніч коней завертатиму.

Дідове обличчя розпогоджується, і я вже на Шпачку. Лагідний то був коник, а що за мудра тварина! Ти до нього: «Шпачок! Шпачок». А він: «і-га-га-га!» Ніч тиха-тиха. Чути лише, як пофоркують коні. Ляжеш горілиць — бачиш, як зірочки мерехтять, повернешся набік — спостерігаєш, як відблиски багаття віддзеркалюються в очах коней карміновими вогниками. Повітря чисте-пречисте, на всіх пахощах нічного степу настояне. Чоловіки сидять навколо багаття, палять самокрутки, а Саливон оповідає. Про кого він лише не знав — про чортів, відьом, домовиків, упирів... Як наслухаєшся, наприклад, про оту подушку циганську біля цвинтаря та про ненажеру, то голову у дідову фуфайку встромиш і боїшся виглянути. Та хіба ж сховаєшся — так той ненажера перед очима й стоїть. Пас він колись коней і мав звичку красти з чужого багаття печену картоплю. Тож хлопці ненажеру вислідили і крадене потолочили йому за пазухою. Ех, як вирветься ненажера, степом, степом та до села... Добігає до цвинтаря — подушка на дорозі. «Певно, цигани загубили», — подумав собі та й попеченим животом на подушку. Ледь приліг, аж щось котячим голосом як заверещить. Ненажера в ноги, оглянеться, а за ним щось у білому женеться...

Я зажмурююсь, а Саливон уже про інше веде:

— Торік я, хлопці, зібрав компанію і гайда в Станіславчик на заробітки. Діло йшло до зими, то кожний старався заготовити собі паливо: тому порубай, тому поріж. У цей день, як хтось наврочив, — ніхто й не спитався, чого ми на площі базарній стовбичимо. Повертаємося додому голодні-преголодні. Аж назустріч Фаня чембирляє і відра на коромислі несе. Я впізнав її відразу — найзапекліша перекупка і гендлярка. Вона ж нас не знала.

Запитуємо, що несе.

— Є смажені грибочки, е й пиріжечки з горохом! — відказує.

— А скільки за гриби хочете? — питаю.

— Так як з вас — то миску за трояка віддам,

— Сипте! — кажу.

— А з грішми як? — смикнув мене за рукав Зосим Кунда.

— То вже мій клопіт, але хай хлопці слідкують за мною і роблять все те, що й я.

Посідали ми неподалік від дороги й уминаємо. Бачу, мої хлопці вже по дну ложками шкребуть. Тоді я очі завіряю та ногами сов, сов. Гедлярка вздріла та:

— Хлопці, не жартуйте, платіть гроші!

Я зриваюся на ноги, розставляю руки і:

— Ой, губи-губи-губи!¹

Іду кружалами по дорозі, хлопці за мною. Гендлярка відра на коромисло та в ноги. Пробіжить трохи, оглянеться. А я до своїх:

— Танцюйте,— кажу,— доки за той горб забіжить...

Чоловіки регочуться, а Саливон незрушно підкидає в багаття хмизу і милується, як іскри, підстрибуючи, одна з-перед одної поспішають у вись.

— Там десь святий Петро у тривозі: що грішники на землі палять? — підморгує Саливон.

— Ой, підеш ти, неборако, скоріше до пекла, ніж до раю,— зауважує хтось жартівливо.

— То й що? Принаймні, людина сидить там у теплі, як оце ми зараз з вами,— сміється Саливон.

— Годі вам, пора спати. Завтра ж до роботи,— влягається першим на фуфайці дід Іван. Скоро всі засинають, тільки я перевертаюся з боку на бік і все чорта Саливонного бачу. Варто глянути у темряву, як він мені звідти підморгує та все ратицею між рижками чухається.

Івасько, найменше чадо Саливонове, пасе на оболоні гусей та:

— Зозулько, зозулько, скільки я літ буду жити?

— Ку-ку! Ку-ку...

А гливастий гусак: «га-га-га»,— і повів гусок з гусенятами в кукурудзу. Кукурудза тільки-но із землі визирнула, а гусенята її, ніби ножицями, чик, чик — як і не було.

— Зозулько, зозулько...

— Ось я тобі зараз покукаю! — вибігає тітка на оболонь. Не може Івасько гливастому наругу над собою простити, то надер лика з верби, позв'язував, впіймав бешкетника і на вербі вішає. Певне, із золотого яйця гливастий вилупився, бо люди побачили і врятували, а про Іваськові наміри Саливоніві доповіли.

¹ Г у б и — гриби.

Єдиний порятунок тепер для Іваська полиця в другій хаті через сїни. Ота, що попід самісінькою стелею і де його мама-клоччя зберігає. Кусень хліба з'їв, під боками м'якенько, то вже й на сон хилить. Але що це? Сюди хтось іде! «Невже довідалися про мою схованку?» — Іваськові аж у п'ятах потерпло, і він ще глибше заривається у клоччя. Крізь малесеньку дірочку йому добре видно, як із свічкою входить батько і шарить рукою по лаві. Потім підносить свічку вище, необережний порух — фа-ах! Спалахнуло клоччя.

Хлопчина стрілою злітає з полиці, мало не збивши батька з ніг, і за кілька секунд уже в коморі на горіщі.

У хаті знову темрява.

— Погасили, значить,— радіє Івасик і враз чує на подвір'ї голос:

— Як собі хочеш, а я завтра кличу попа, хай хату освятить...

— Тобі, напевне, привиділося.

— Що ти мені говориш! Сам бачив: вухатий, з ріжками, а хвіст, як у теляти...

Довго шукають Іваська і сонного переносять до хати. Про свою пригоду в клоччі хлопець затявся, тож наступного дня піп жваво розмахує на всі боки кропилом, а селом котиться:

— Чули? У Саливона Стріхи чорт у хаті завівся...

Чорт то й чорт. Саливон ходить і сміється, бо Івасько йому згодом признався.

Аж саме біднота верх у селі взяла, і тепер Гарівоніві Мошні немає спокою:

— Пора, дуко, земельку твою ділити! Он у Капчихи діти з голоду пухнуть...

Ніби його вина, що у неї дітей стільки. Кум шепнув Гарівоніві аби собі чорта завів, той усяке зло відверне.

Приплентався до Саливона:

— Вечір добрий, Саливоне, чи знаєте, чого я до вас прийшов?

— Скажете...

Саливон ніколи в бесіді не спішить, і це дає йому невеличку перевагу над співрозмовником.

— Та... не знаю, з чого й почати,— мнеться Гарівон.

— Починайте з кінця.

— Сказали мені, що ви чорта домашнього на продаж маєте.

— Запізно, Гарівоне, запізно. Чорта вже не маю, а стару чортицю запівдарма віддам. Фросино-о-о!

— Чого гвалтуєш?! Таж не глуха. О-о! Добривечір вам. То в нас гість?

— Не гість, а покупець. Гарівон прийшов стару чортицю купити... То як, підеш до нього?

З космічною швидкістю Саливон опинився за селом, аж біля Білого містка, і звідти йому було добре видно, як десь аж під Станіславчиком маячив Гарівон Мошня, а біля цвинтаря мчалася з рогачем Фросина...

Холодно. Фуфайка з'їхала з моїх пліч. Простягую на вмання руку і потрапляю у холодну і росянисту траву. Схід рожевіє, а потім спалахує усіма барвами.

Першим прокидається Стріха.

— Підійо-о-ом! — гукає своєму сусідові мало не на вухо, від чого той здригається, наче ошпарений, а Саливон, потягуючись, іде розплутувати коней. Спішить, бо йому як колгоспному комірникові треба бути на господарстві першим. А що він коней пасе, то робить це з власної ініціативи. Колись вони належали йому, а як у колгосп відвів, не було такого дня, аби чимось не почастивав своїх улюбленців. Кожної неділі гнав їх на нічне пасовисько, як це робили й ті, що тепер потягувалися біля вигаслого багаття.

Трудовий день на колгоспному подвір'ї розпочинався перегуками:

— Ви не бачили Горобця?!

— Пішов до Стріхи!

— А де Кіт?!

— На фермі!

Микита Горобець бригадирував і відколи потрапив у начальство й кроку пішки не ступне: як не верхом на коні, то обов'язково бідаркою роз'їжджає. Чи то був не родоначальник теперішнього начальства, яке майже поголівно обзавелося персональними шоферами і носить на чортяки у тих машинах. Багато голів колгоспів це собі намотали на вус. Стараються і глибше орати поблизу доріг, і сіяти густіше, і посіяне обробити на совість, а там далше й колоска в бур'янах не побачиш...

Свого дружка Опанаса Кота Горобець приставив над доярками начальствувати. Був на фермі гарний бичок і так він уже припав Котові до душі, що, бувало, йде зав. фермою на обід, а бичок перед очима, ляже спати — знову бичок сниться. Думав Кіт, гадав, як того

бичка позбутися, і під час чергової ревізії замість бичка записав у контрольній графі «бачок». З часом бачок для води списав, а за бичком тільки векнуло...

Доярки лише плечима стенули:

— Не Кіт, а цілий тобі заслужений артист!

Поскаржилися Горобцеві, а той пригрозив:

— Забули, де ділися ті, що керівну лінію підривали?! І доярки більше ні пари з уст...

Саливона Стріху Горобець незлюбив відразу. Комірник платив йому тим же.

Чи у ненайбільшу лють кидало Горобця те, що у Саливона, дивись, та виривалися балачки про те, як Микитин тато спочатку віддав у заставу свитину тернівському шинкареві Зейлику, а потім випрошував, ніби щоб сходити до церкви. Тим часом ніс те випрошене в інше село і здавав у чергову заставу тамтешньому шинкареві...

Коли організували колгосп, приїхав у Тернівку високий, ставний чоловік у шкірянці. У супроводі Михайла Цветкова — робітника з Одеси, який колективізацію у нашому селі проводив, та голови колгоспу Василя Любуні пішов оглядати господарство. Завітав і в Саливонів володіння.

— Ви тут ким працюєте? — простягує йому руку.

— Я комірником, а ви ж хто будете? — цікавиться Стріха.

— Та я з Харкова, секретарем там партійним у ЦК працюю.

— Теж велика шишка! — тисне йому руку Саливон.

Потім, кажуть, гість високий із Харкова навіть у губкомі партії цей Саливонів дотеп переповідав.

Літо сьогорічне видалося щедрим: і на хліб, і на овочі та фрукти. А на колгоспній пасіці, отій що тепер в колишній садибі Норовського, Микола Червїнський не встигає мед викачувати та Саливонів в комору возити.

Микита, сказано Горобець, так комору і пасе. Знаходить влучну хвилину:

— Ти там той, Саливоне, медку підкинь.

— Тобі ж якого: травневого, а чи липовий більше смакує?

— Змішаного... Приготуй, я ввечері підскачу.

У Горобцевих очах лагідність і покірність, а через кілька днів, як Саливон той медок через колгоспну кон-

тору провів і Горобцеві довелося платити, де це усе й ділося.

— Ти той, менше грай пана у верегі. Бери он вила і гній на воза накидай! — перестрів Саливона біля корівника.

— Голова накаже, то й тебе викину, а ти мені не указ! — відрубав Стріха.

— О ні! — скаженіє Горобець, — будеш робити, що я скажу! — та Стріху за барки й повалив на землю.

Збоку Опанас Кіт стоїть, дивиться на те і лишень посміхається. Доярки з корівника повибігали:

— Гляньте, жіночки, що Горобець на Стрісі виробляє, а Кіт бодай би тобі поворухнувся!

Після цього конфлікту Горобець та Стріха так і шукали моменту, щоб один одному помститися. Першою нагода випала Стрісі у вигляді річної інвентаризації матеріальних цінностей... Всяке зберігалось в його коморі: було цінне, було й таке, що вже давно у брухт просилося. То він на оцей брухт і склав акта на списання і поміж усякими там рваними шлеями та дірjavими кастрюлями вписав Горобця з усіма титулами...

Голова колгоспу довгого й нудного списку не взявся читати, відразу черканув навскоси: «Списати», а свій підпис ще й печаткою скріпив.

Бухгалтерія, на те й бухгалтерія, щоб дотримуватися фінансових інструкцій і кожну річ, перед тим, як знищити, руками перемацати. Зажадала й Горобця:

— Даруйте, Микито Панасовичу, але за фінансовою інструкцією 1679, пунктом 541, абзацом 86-м ми повинні вас списати і включити до акту на знищення...

Підстрибували на конторських столах рахівниці, сипалася з одвірків у бухгалтерському кабінеті штукатурка, втівав поза городи комірник Стріха, реготало колгоспне подвір'я — так бився в агонії керівний авторитет Микити Горобця.

Ще не раз зчепляться Стріха з Горобцем, встрявати-ме у їхні конфлікти і Кіт, та зараз про це оповідати не будемо. Пройдемося ліпше Тернівкою...

Перед розчиненим вікном буйно квітує вишня, на призьбі, висолопивши рожевого язика, часто дихає рябий пес Буркун, а з вікна чути жіночий голосочок:

— Моя перепілочка зараз кашку їстиме.

— Я не перепілочка!

— Ну, тоді горобчик. Зараз він розкриє дзьобика, а мама йому кашки дасть. Ну-ну, кицю, це не тобі кашка.

Чути, як горобчик випльовує кашу. До жіночого голосочка приєднується чоловічий бас:

— Іж, Григорчику, виростеш великим-великим.

— Не хочу рости!

— Коза на ярмарок не хотіла... Н-на-а! Ковтай, тобі сказано!

— Ти будеш жертви?!

Лясь! Лясь! Лясь!

— Ве-е-е-е!

Ні, це не уривки із спектаклю. Подібне відбувалося в хаті Максима Соколовського, відомого вам скрипаля, мало не щодня. Якщо вже й було у його дружини Софії якесь горе — то коли її єдиний ненаглядний і наймудріший у селі синочок Григорко вівсяної каші їсти не хотів.

Софія від мудрих людей чула (молоді роки вона провела у Жмеринці на посаді офіціантки ресторану, там і зі скрипалем ресторанного оркестру Максимом познайомилася), що каша ця найкорисніша їжа для дітей. Колишня знайома Клеопатра розповідала, що недарма один її син став композитором, а другий аптекарем. Усе вона — каша вівсяна у ранньому дитинстві.

Григорко ж, як ту кашу побачить, ногами фацукає і плаче, аж заходиться. Спочатку ще с'як-так піддавався на умовляння, останнім часом їв кашу лише тоді, як його батечко Максим у порожній бідон гавкав. Одне «гав!» було рівноцінне одній ложці. Згодом ціна різко пішла вгору — уже за одну ложку треба було гавкнути п'ять-шість разів, а оце зараз каша настільки спротивилася малюкові, що вже й бідон не помагав, і в хід пішов пасок.

Григорко ревів, як оце зараз, і тоді на його захист ставала мама:

— Мое маленьке! Ката маєш, а не батька. Який та-то, який?

— Поганий.

— Що йому треба показати?

— Фігу з маком.

— Вчи, вчи, на старість, як знайдеш!

— Я вже знайшла... Втопила молодість свою!

— Згадала баба, як дівкою була.

— Не дуже «бабай», он учора в Станіславчику якийсь чоловік двадцять років мені давав.

— Чого ж не брала?

— Захочу й візьму,— явно йде на примирення Софія.— Забув, які хлопці за мною колись бігали?

— І зараз не нарадуються, що не добігли,— сміється Соколовський і знімає скрипку зі стіни.

— Знову на весілля? Запам'ятай — прийдеш наїдпитку, з Буркуном на підльощі спатимеш! Ой, чоловіче, прошу тебе, пильнуйся. Не забувай, що є люди-людиська, є очі-очиська...

Жіночих настанов Максимові вистачає до порога, а там світ широкий і воля безкрайня. Весілля гуляє, а він смичком потягне, молодичкам підморгне і:

Стелися, барвінку, низенько,
Присунься, козаче, близенько!
Ще, ще, ще —
Присунься ще ближче!

«Я там був, я все чув! Чув! Чув!» — вибумкує бубен у Салионових руках.

«Та-та-та-таки так!» — регочеться труба.

Десь за північ весілля йде до фінішу. Нарешті господарі частують музикантів «підшовою» з короваю весільного і, коли ті виходять, окремо вручають пакетик Соколовському.

Його товариші Саливон і Калинка лишень усміхаються, бо знають, що то гостинець для Буркуна. Вірний пес і сьогодні мав розділити з господарем нічліг на підльощі, бо в Софії було тверде правило: після першої години ночі чоловіка до хати не пускати... Влітку це було Соколовському навіть на руку, бо ніхто тоді його не контролював. Інша справа — взимку. В таку пору року Максим проявляв свій чоловічий характер, гатив кулаками у двері і кричав:

— Знала-сь, що я злий, чого заміж виходила?!

Цього разу Максим довго вмощувався у соломі на підльощі. Перевертався з боку на бік, аж поки ляда не схибнула і скрипаль зі своїм чотириногим другом опинився у льосі. Льох вузенький, повернутися ніде, а глибокий, що вибратися на волю годі й мріяти. Соколовський це якимсь десятим чуттям, хоч і п'яний, усвідомлює, тож припершись до стіни, відразу засинає. Буркун з таким становищем миритися не хоче, крутиться по льохові та хвостом по струнах — брень, брень, брень.

— Хлопці, не балуйтеся інструментом! — махає спроння кулаком Соколовський.

Та лишімо скрипалю, підемо Тернівкою. Бачите, на протилежному від цвинтаря боці з-за гостроверхого паркана оселя визирає? Там Денис Вепринський з Гафією живе. Рідко хто із тернівчан у його покоях побував. Та що про чужих казати, он його рідна мати в халупі, прибудованій до стайні, самотньо живе. Кажуть, ніколи не запрошує її до себе в покої. Хіба, як достигала садовина і треба разом із дружиною у Жмеринку на базар їхати. І то, насупившись, наказував:

— Я там під хатою чавуни лишив — свиням їсти даси. Та гляди, не лазь по саду, не толочи трави...

Придивіться, і ви побачите недалеко від паркана кілька крислатих черешень. Це і є ті знамениті і єдині на все село ранні черешні, на які спокусився синок Соколовського Григорко. І наказували ж, аби не ліз у той сад, бо порішити може скупар. Але так воно поведлося від Адама і Єви — чим більше плід заборонений, тим принадливіший. Уже злавив із черешні Григорко, як рипнули двері, і в сад вихором влетів Вепринський.

— На мої черешні зазіхнув?! — заверещав не своїм голосом.

Хлопча на пліт, та на своє горе, зачепився полотняними штаненятами за штахетину і повис у повітрі. Денис ухопив його за чуприну і поволік до хати...

Налякані, ми гуртом помчалися до Соколовського, але не застали нікого дома. Коли ж поверталися назад, побачили, як по дорозі із закривавленим обличчям, заточуючись, ішов Григорко...

Опісля викликали Вепринського до сільради. Він бив себе в груди і божився, що хлопчина сам упав з паркану й розквасив носа.

З того часу в сад не тільки хтось із хлопчаків, горобець не наважувався залетіти, а коли, траплялося, й залітав, Вепринський гнався за розбійником мало не до райцентру. Біг і дрючком вимахував:

— Навесні гусінь збирати нікому, а на готовеньке приперся!

Сад у Вепринського розкішний. Тут і сортові яблуні, і груші, і сливи, і вишні... У найбільшій ціні тепер груші. У Жмеринці їх до базару не дають донести, а за такими, як у Вепринського, покупці самі в село ідуть, розраховуючи на дешевинку. Та не на такого натрапили.

Денис звір стріляний — продав груші оптом ще на пні одному жмеринському комерсантові, до того ж і за охорону пару карбованців з нього здер. Недарма тепер господар під грушею днює і ночує. Вдень ще сяк-так прикурне, а вночі ока не стулить. Лежить під грушею на соломі і зорі на небі лічить. «Цікаво,— міркує собі,— по чому б за них можна взяти на базарі? Оце б нагорнути кілька міхів...» Від задоволення заплющує очі...

Базар.

— Мені десяток!

— Я беру два! — тягнеться до Вепринського ліс рук, у яких затиснуті новісінькі десятки.

— На штуки не даю: до кілограма зірок беріть ще й кільки оцих кислиць!

Поруч Гафія стоїть, руками розводить:

— Денисе, зорі вже скінчилися, а кислиць он аж три міхи!

— Қавав же ж тобі: бери ще пару мішків. Ніколи не послухаєшся...

«Гуп! Гуп! Гуп! Гуп!» — посипалися зорі йому на голову. Денис зривається на ноги:

— Що це-е?! Хто на грушу забрався?!

«Гуп! Гуп! Гуп!» — йому у відповідь.

— Та я тобі зараз душу витрясу! — шаленіє Денис. — Злазь!

«Гуп! Гуп! Гуп!» — ніби знущалися груші.

— Не тряси, собако, вони продані! — реве Денис, зціпивши кулаки. — Га-фі-і-і-іе! Гафі-і-іе!

— Що сталося?! — вилітає у нічній сорочці дружина.

— Якийсь гад на груші! Біжи до Сави, най рушницю бере!

«Гуп! Гуп! Гуп!» — не зважають на те груші.

Прибігає захеканий Сава і палить з обох стволів угору, але далеко поза грушу, а йому у відповідь: «Гуп! Гуп! Гуп!»

— Дай сюди рушницю! — кричить роздратовано Денис.

— Ага, через якісь гнилиці я повинен за грати сісти? Нема дурних!

«Гуп! Гуп! Гуп!» — як падали, так і падають груші.

— Ну, гад! — гамселиць кулаком по стовбуру Денис.

На постріли позбігалися сусіди, хтось із цікавих уже й через паркан поліз, але Денис зашипів, аби трави не толочили.

— Дурниця ваша трава, давайте я краще на грушу вилізу! — відказує цікавий, і Денис іде на жертву.

— Тут хтось околота на вершку прив'язав, а від нього дріт через дорогу на цвинтар тягнеться,— чути з груші.

— Хо-хо-хо! Ха-ха-ха! — покотилося за воротами, розлякуючи передранкові сутінки.

— Оце тобі й зарібок! Люди он в колгоспі по кілька центнерів пшениці мають, а ти під грушею ціле літо вилежувався! — дорікала Гафія Денисові цілий ранок.

У хаті Вепринського, як би висловився Ванька Цихмістер, мали місце унініє і розачаруваніє.

В іншій же компанії реготали так, аж Буркун у подиві підвів голову з лопухів.

— Усе розумію,— розводив руками Калинка,— але щоб на очах у цього жмикрута залізти на грушу та ще й околота прив'язати — це вже, даруй, Максиме, чорт тобі якийсь помагав...

У той самий час на протилежному кінці села, у хаті над річкою Мурафою, сидів на лаві дід Іван. Після реабілітації Соколовського, прийшов йому на гадку сусід Танас.

— А чи пропажа капелюха не його рук справа? — сказав він уголос.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

Як Танасові не дали спокійно наїстися і виспатися, про непересічний талант тітки Фросини, гусячу пригоду та про те, як баба Ганна чоботи купувала.

У межу з нашим город тітки Фросини. Хатина її під вагою років настільки вгрузла в землю, що гусак Анастас, як хотів їсти, то йшов до вікна і дзьобав у верхню шибку. Через сіни у комірному Танас із сім'єю: син, вісім доньок і хвороблива дружина. Танас Лахман, могутньої статури чоловік, незважаючи на вічні сімейні нестатки, був людиною веселою і єдине, що ненавидів, так це власні ноги... Влітку ще сяк-так перебивався, а приходила зима — купи ваянки нові, тоді по селу ходи й випрошуй у когось старі. Не біда, якщо підшви протерті, аби носки були цілі. Танас їх відріже і надточить носки у ваянках нових, бо свого розміру взуття в жодному «Богатирі» не знайде.

Якось восени поїхав Лахман на ярмарок у Мовчани. Надворі сіяла холодна мжичка, то він ноги в соломі за-пхав і сидить на возі. Аж це якась жінка ходить та все допитується:

— Чи не маєте ніг на холодець?

— На весілля холодець? — перепитує Танас.

— Вгадали. Сина женю.

— О-о! Тоді беріть ось ці — на два села холодною ви-стачить, — та й витягує ноги свої із соломи. Навколо регіт, жінка клеє на чім світ...

Взуття ще півлиха. Не міг Танас спокійно пройти повз усе, що погано лежало. І тут ноги його завжди під-водили. Гляне потерпілий на слід:

— О-о, та це ж Танасова робота! — і йдуть до ньо-го. — Чи тобі, Танасе, не соромно красти? — волають до його совісті.

— Воно то так, люди добрі, — усміхався Танас, — та як той казав, що за ніч вкрадеш — за рік не заробиш... Мушу на те йти, бо самі ж бачите — дітей купа ще й жінка хворіє. Хочете, сам однесу вашу картоплю?

Звичайно, ніхто тієї картоплі назад не брав — сказа-но треба чоловікові чимось дітей годувати. Брала з Та-наса чесне слово, що він більше на чуже не посягне, і на цьому конфлікт вважався вичерпаним.

Конфронтація між дідом Іваном і Танасом виникла несподівано ще торік. Несподівано, бо обидві сторони мали завжди добросусідські відносини. Правда, на межі-кордоні впродовж усього літа траплялися невеличкі ін-циденти: то, дивись, дружня сторона картоплю вишпор-тає, а то й бурячки повисмикує. Та відколи на городі не лишилося нічого, між сусідами запанували мир і благо-получчя. Якщо вже бути правдивим до кінця, то бла-гополуччя існувало тільки з дідової сторони — з першим снігом він заколов кабана. Баба Ганна свіжини насма-жила, дід з колієм по чарчині випили і поносили сало з м'ясом до підвала, аби «вистигло»... Вранці баба Ган-на з усмішкою та з ножем полізла туди, звідтіля виле-тіла з криком:

— Іване, хтось м'ясо покрав!

Дід Іван надвір, а вночі сніг випав і всі сліди притру-сив. Не минуло й півгодини, як з вірогідних джерел на-дійшла інформація, що вчора десь так під опівніч біля дідової хати люди Танаса з сином бачили. Цього було досить, і дід Іван помчав до сільради.

— Де чоловік? — увійшли до Танасової хати перевіряючи.

— Спить,— кивнула на піч його жінка,— прийшов з ночі трудний, то мусить трошки відпочити...

— М'ясо вариш? — потягнув носом голова та до горщика. Докази були явними, але половина поросяти в горщик влізти не могла, й, аби довідатися про решту, мусили розбудити Танаса. Хотіли ще й сина, та батько сказав, що сам про все розповість, а дитина хай поспить, бо воно ще молоде, а вночі таки добре потрудилося...

Як речовий доказ, голова наказав Танасові нести до сільради горщик з м'ясом. Горщик був гарячий, і Танас обгорнув його ганчір'ям. Вже сходило сонце, як процесія вирушила з дому. Попереду ступав Танас із горщиком, а замикаючим був дід Іван. Процесія нагадувала потяг. Оскільки з горщика парувало, то Танас був ніби за паровоза...

— Ти диви, вже й поїзд пішов по нашому селі! — усміхалися тернівчани, визираючи з-за воріт.

— Мабуть, за ніч від Танаса до сільради залізницю проклали! — додають, приєднуючись до процесії.

Не подумайте, що люди були злі на Танаса. Їх цікавило одне — чим усе скінчиться.

Хвилюється народ на сільрадівському подвір'ї, бо там, у кабінеті голови, йде допит. Калинка, користуючись привілеєм кумівства з головою, бігає то в коридор, то з коридора і вдовольняє таким чином цікавість своїх земляків. Та його інформація не вартувала і дірки з бублика, бо не те у сільраді діялося, чим він дурив довірливих.

— Одне мене цікавить, як ти, Танасе, зумів м'ясо викрасти? Скажеш правду — клянусь ось перед людьми — усе прощу! — допитувався потерпілий.

— Дядьку Іване,— співчутливо зирнув на діда Танас,— повірте мені як злодієві з добрим стажем, вам потрібно міняти хатній замок... Не дивіться на мене так, я кажу правду. А що кабана маєте колоти — сказав мені Семен Святий.

Танас посміливішав, бо зрозумів, що кара його і на цей раз обминула. «У гіршому випадку заберуть горщика з м'ясом!» При цій думці обгорнув його душу жаль невимолимий: «І не виспався, і не наївся...»

— Ну, чого мовчиш? Тебе ж по-доброму просять! — вивели Танаса із глибоких роздумів.

— Люди добрі! — прийняв позу великомученика Танас.— Ви ж добре знаєте, що моя Марія ніде не працює, щороку дітей народжує.

— Знаємо! Знаємо! — підтакнули присутні.

— Відомо вам, що в мене їх уже дев'ятеро?

— І те знаємо!

— А старшеньку Надійку хотіли колись до балету забрати. Я не дав. Жалкую, була б нині людиною... Може б, мені тепер і красти не довелося...

— Говори по суті,— перебив його сповідь голова.

— Я ж і кажу... Як по правді, то задум у мене виник ще до того, як довідався, що дядько Іван свиню коло-тимуть. Встав я раненько і гадаю собі, де б цієї ночі щось узяти? У Григора Кривого пес злий, з Денисом Вепринським ліпше не зв'язуватися. Аж тут Семен Святий, спасибі йому, порадував мене. Прийшли ми, дядьку Іване, до вашої хати пізенько. Ніхто нам не заважав: ми знали, що після чарки ви трудні, і що тітка Ганна подалася замість вас до крамниці у рейку бамкнути,— дід Іван сторожував і рівно о дванадцятій виби-вав годину.— Синок мій спочатку мандражив, та я його заспокоїв: «Перестань, кажу, дурню. Не йдемо ж до чужого — сусіди, як-не-як! Краще подивись, чи тітка Ганна двері, бува, не забула закрити»... Вже аж по дорозі від вас призналося, капосне, що він їх дротиком відім-кнув. Талант! Ввесь у батька! — з гордістю оглянув при-сутніх Танас.— Прикинули ми план — тільки попри ва-ше ліжко, дядьку Іване, мусив пролягти наш маршрут. Дивлюся — рука ваша з ліжка звисла і аж посиніла. Жаль мені стало, поклав вашу руку на груди, а сам із синком далі... Дядьку Іване, фігу з маком ви про все довідалися б, якби я свого жовторотого не послухав. Треба було брати всього потрощку, а воно: «Беремо та беремо, тату, лопатки і задні ноги!» Спokusив мене, що я ще й мішечок картоплі нагорнув, бо яке ж то м'ясо без картоплі... Додому несли нас крила радості. Я впав на ліжко і був щасливий, що можу тепер виспатися. Вихо-дить, таки щастя не маю — ви мене рано розбудили... То як: іти додому з горщиком, чи тут його лишати?

У діда Івана по обличчю поповзли дві великі сльози. Він був щасливий, що Танас розповів усю правду.

— Добре, що ти не до когось там, а до мене зайшов,— обняв він злодія за плечі.— Той, інший, тебе в тюрму за-проторив би, я ж цього не зроблю. Дякую, що тоді мою руку пошанував, аби не затерпла, бери цей горщик, споживай на здоров'я те, що дома лишилося, і більше мені на очі не потрапляй, бо я тоді за себе не ручуся...

Тітку Фросину природа теж винагородила неабияким талантом — у разі потреби (а така потреба виникала в неї триста шістдесят п'ять разів на рік) могла лаятися і клясти від ранку до вечора. Після повного розриву дипломатичних стосунків з Танасом, уповноваження надзвичайного посла перебрала на себе тітка Фросина, та й то не надовго. Якось розболілися у дипломатичної особи зуби, то перев'язала рота хусткою і прийшла до баби Ганни позичити солі. Дід Іван, забувши про всякий дипломатичний етикет, візьми та й спитайся:

— Що, Фросино, вихідний маєш?

— То чого?

— Бачу: рот зав'язаний і на вулиці тихо...

Фросина тут же зірвала з рота пов'язку:

— А щоб тебе на тому світі в'язали і лупили, як гамана! Щоб на тобі чорти смолу возили і твоїм вирваним язиком тебе ж поганяли! Бодай би ти сім разів у гробу перевернувся, а на восьмий дуба став! А щоб...

Посла тут же було позбавлено всіх прав і видворено за межі дідових володінь... І хоч відтоді потяглися дні холодних відносин, над головами ворогуючих стягалися грозові хмари і незабаром ударив перший грім — у хвіртку втиснулася тітка Фросина:

— Тобі мої гуси поперек дороги стали?! — накинула ся на маму.

— Про що мова, тітко?

— Ходи, покажу про що! Бачиш?! Полюбуйся на свою роботу!

По всьому подвір'ю, розпустивши крила, валялися дохлі гуси, а старий гусак Анастас аж лапи догори задер.

— Я вам цього так не подарую! — ооскаженіло вдарила тітка Фросина хвірткою і помчала вулицею, а ми, приголомшені побаченням, не могли зрушити з місця.

Я ніколи не вірив і тепер не вірю в чудеса, але тоді мені аж рот розкрився від здивування — першим подав ознаки життя гусак Анастас. Дригнув однією лапою, потім другою, тоді перекинувся, став на ноги і поволік крила до миски з водою. Пив довго і жадібно. Невдовзі за-

ворушилося відразу кілька гусок, за ними інші, й скоро усе стадо оточило миску... Втамувавши спрагу, гуси почали скувати спориш.

Рипнула хвіртка і на подвір'я зайшов голова сільрари, а за ним тітка Фросина:

— То де ж ваші гуси?

— Он вони,— сказала тітка Фросина, та так і заціпеліла з відкритим ротом.

— То, виходить, вони воскресли, чи як?!

— Робити вам, жінко, нічого,— хрюкає хвірткою голова, потім обертається і додає: — Якщо хочете, то ми вам дамо роботу.

— Що там сталося, Петре Івановичу? — вигулькнув з-за воріт Саливон Стріха.

— Та он бабі робити нічого, так прибігла скаржитися, що ніби Мотря Дібровська гусей потруїла. Приходжу, а вони пасуться...

— Га-га-га! Ой, не витримаю! — зареготався, хапаючись за живіт, Саливон.

— Що це ви, дядьку, так розвеселилися?

— Так то ж моя баба нині півбутля вишень із наливки у рів висипала, а гуси їх, видно, з'їли...

Пригода з гусьми трапилася на третій день по тому, як дід Іван наше «весілля» розігнав і за витолочену траву ще зі мною не розрахувався. Тож вийшло так, що гуси врятували колись від біди Рим, а тепер відвели від мене караючу дідову десницю... Я сидів на сьомому небі, ще й ноги звідтіля звисив і охоче розповідав кожному стрічному про гусячу пригоду, вигадуючи при цьому все нові й нові деталі. Договорився до того, що п'яний гусак Анастас розбив тітці Фросині дзьобом шибку у вікні...

Звечора баба Ганна збирається на ярмарок. Хоче купити собі чоботи, а дідові шапку. Спати лягли пізно. Ще й на світ не благословлялося, а по хаті вже чути бабин голос:

— Теляті даси пити з оцього чавунчика. Та дивися, Іване, аби воно корову не виссало.

— Йди вже на той ярмарок і дай мені спокій,— налягує дід рядно на голову.

— Курям пшениці сипни. Багато не давай, та дивися, аби Палажчині не їли.

— Дам! Дам! Йди вже!

— Слупчика у хвіртці без мене не міняй.
— Слухай, жінко, ти даси поспати?
— Спи! Хто тобі не дає?.. Іване, Іване!
— Ну, чого?
— Каченяттам насічи кропиви і з кукурудзяною мукою перемішай. Та дивися за воронами...

— То я, по-твоєму, гав маю ловити?

Нарешті рипають сінешні двері, і дід Іван з полегшенням зітхає. Та не на ту натрапив — баба Ганна знадвору у шибу барабанить.

— Що там іще?! — підходить до вікна дід.

— Кашу вари на слабкому вогні, бо пригорить...

У відповідь дід Іван гримає стулками.

А базар кипить-вирує:

— Пиріжки! Пиріжки!

— Пряники! Кому пряники!

Горами хизуються горщики, череп'яні миски, розмальовані глечики, ложки, барильця, макітри, відра, корита, прядки, лавочки, різьблені скрині, столи, стільці, стрічки, куделі, вози, ліжка, сідла, упряж, свитки... Люди сновигають одне попри другого. Кожен щось собі шукає. Он чоловіки коси вибирають. «Дзень! Дзень! Дзень!» — отак півдня косою об косу пробують. Трохи далі торгують кіньми, коровами, волами, телятами... Дядько у смушевій шапці торгується з високим циганкуватим чоловіком:

— Та вона одну солому буде вам гризти і при цьому по відру молока даватиме!

— Нащо мені молоко, як я її на заріз купую! — вибалушує очі чоловік.

— Воно й правда, — погоджується дядько і з власної ініціативи збавляє ще десятку.

Але, певно, циганкуватуму і того замало, бо знову мацає корову:

— Та у неї ж одні кості! О-о! І зубів катма! Ого, вона ще й хвицається!

— Заріжеш, то й хвицатися перестане.

— Сто двадцять! — ляскає циганкуватий дядька по руці.

— Сто тридцять і бери її навіть з оцим мотузком!

— Чоботи! Чоботи! Кому чоботи?

— Що правиш за них? — підходить баба Ганна.

— Ви міряйте, а там буде видно, — подає чоботи бородатий.

— Воно то так, але маю в сумці сто рублів, то ще й на шапку мусить лишитися та й усякий там дріб'язок до хати купити треба...

— Лишиться, лишиться, мірняйте.

Баба Ганна кладе біля себе сумку й заходжується приміряти чоботи. Взула один, натягує другий, притупнула закаблуками:

— Як на мене шиті!

Оглянулася, а від бородатого й сліду нема.

— Люди-и-и! Сумку з грішми вкрали!

— І багато було?

— Сто рубликів — копійка в копійку!

— Ого, вважай добрих три пари чобіт.

Додому баба Ганна заявляється пізно ввечері.

— То як там торгувалося? — глузливо дивиться на неї дід Іван.

— Ой, чоловіче, не питай! Що нині за пошесть на ті сумки з грішми була? В усіх людей крали їх зранку, а в мене аж під вечір. Добре, хоч встигла чоботи перед цим купити.

— Ну й дивота, — розводить руками дід, — як же ж ти могла їх купити, коли ті сто карбованців лишила он у миснику?..

Баба Ганна була невисокою милою жінкою. Її завжди усміхнене вилицювате обличчя випромінювало лагідність та доброзичливість. Однак відзначалася ця жінка великою впертістю і майже завжди добивалася свого, чого б воно їй не коштувало. Вбиралася баба Ганна гідно: довга широка коричнева спідниця, пов'язана спереду зеленим фартушком, коси закладені калачиком, а поверху красувався чорний очіпок.

Свій трудовий день баба завжди починала з молитви. Раненько ставала біля вікна так, аби в полі зору було все обійстя.

— Отче наш... Іване, Іване, зачини хвіртку, бо теля на город піде! Іже еси на небесах... Мотре-е-е! Вижени Палажчині кури з грядок! Да прийде царствіє твоє... Кому ти люцерну даєш, я її кроликам нарвала...

Я користуюся сприятливими умовами і тихенько до скрині по цукор.

— І оставі нам гріхи наші... Петре, куди це ти цукор тягнеш? І вовіки віків. Амінь, — баба явно прискорює молитву, бо їй здається, що дід Іван не в тому місці латя прибиває. Вибігає надвір:

— Не так, не так, Іване! Он там прибивай!

Дід розмахується молотком і замість лати гатить себе по пальцях!

У дні, коли бабина молитва мала такий фінал, обід скидався на поминки, а по обіді дід Іван підходив до вікна і промовляв до ясена:

— А не дурний вигadaв ту пісню, що:

Скрипка би не грала,
Якби не той смичок,
Чоловік би жіянку не бив,
Якби не язичок.

Баба Ганна в свою чергу зверталася до скрині:

— Певне, до сивого волосся дожив, а лату не тямить прибити.

Дід Іван, підвищуючи голос, казав ясеню:

— Вся господарка пішла б прахом, якби не ти?.. Капелюха і того вберегти не змогла!

Баба сповіщала скрині, що й без капелюха може прожити, а коли комусь так закортіло знову грати пана в капелюсі, хай собі без неї шукає гудза на голову.

— Прикуси язика! — гримав дід, відвертаючись од вікна.

— Або я що, я ж нічого, — примирливо казала баба Ганна скрині.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

Дещо про «Везувій», Фараона та як Калинка жмеринських шахраїв навколо пальця обвів, а Семен Святий погрожував річку Мурафу випити.

Дід Іван сидів під повіткою і тесав кілки до граблів. Раптом рипнула хвіртка, і перед ним виріс Танас:

— Добрий день, дядьку Іване, — зняковіло м'яв кашкета в руках сільський велетень. — Ви, певно, здивовані, чого цей чоловік сюди приперся? Так я позавчора довідався, що ви підозрюєте мене у пропажі чиколядового капелюха. Клянуся дітьми — капелюха не брав. Повірте мені і на цьому будьте здорові!

Танас обернувся і пішов геть, а дідові Іванові стало ніяково. Який би там не був Танас, але це злодій чесний і краде лише тому, що мусить якомсь рятуватися. Правду кажучи, тернівчани звикли до Танасових витівок, іноді навіть гордились, що в їхньому селі є такий

чоловік, та й сам дід Іван любив оповідати про Танасові пригоди.

«Якщо не він (а Танасові повірив відразу), то лишаються Семен Святий і Порфирій Калинка»,— міркував дід.

Це були друзі-нерозливвода й настільки один одного доповнювали, що про них говорили: яке їхало, таке й здибало! Семен успадкував від батька професію теслі і трудився у колгоспній будівельній бригаді. Цей чоловік якщо вже брався за роботу, то з його рук виходило, як хто замовляв: чи різьблені віконниці, а чи веранда з усякими візерунками. Замовники люди щедрі, тож мусив чоловік потроху втягнутися та й звикнути до чарки.

Порфирій Калинка був ще обдарованішим: крім гри на трубі (у нас її чомусь тромкою називали), вмів ще й печі мурувати. Був у цьому ділі значно вищої кваліфікації від тих, що «ти тримай, а я піду по гроші». Калинку рідко бачили вдома — як не печі по селах мурував, то по весіллях на тромці вигравав, а коли осінь накидала на тернівські сади ледь помітний багрянець, зникав із села до ранньої весни...

В такий час перший зустрічний у селі на ваше запитання: «Де можна побачити Калинку?», обов'язково відповість:

— У Браїлові шукайте його!

А наш шкільний історик обов'язково додав би до цього, що Браїлів — це селище неподалік від Жмеринки, розташоване там, де зливається річка Брага з річкою Ровом, від чого й має назву. А ще б історик Кульбаба обов'язково порадив звернути увагу на залишки оборонних валів у центрі цього селища, за якими був колись дерев'яний замок, де в часи вольності-хмельниччини мала добрий прихисток козацька сотня знаменитого Брацлавського полку. Далі історик не пропустить нагоди розповісти, як, оволодівши цим замком, кременецький староста Петро Потоцький вчинив тут кривавий бенкет у честь своєї перемоги, а через десять літ (1662 р.) довелося цьому завойовникові стояти на колінах перед іншим зайдою — турецьким Халіл-пашою...

Вже на під'їзді до Браїлова видно величну споруду — то колишній, споруджений у другій половині XVIII століття, костюл з кляштором, який потім переведено у православний Троїцький монастир. Як відомо, подивитись на багату ліпку і на знамениті розписи темперою

по сухій штукатурці, які виконав у цьому костьолі монах-художник, Йосип Прахталь, приїхав сам польський король Станіслав-Август у 1787 році...

Знав би Прахталь, що підчікувало на його творіння: під час Олімпіади у 1980 році із Москви у Браїлівський жіночий монастир на тимчасове поселення було вислано так званих «неблагонадійних». Гості сповна віддячили браїлівцям за приют: вони зішкрябали з орнаментальних карнизів золото і в додачу повірізували зі стін разом з штукатуркою знамениті розписи...

Про такі речі Калинка, певно, не знав, а коли й знав, то дотримувався правила: «Мовчи, глуха, менше гріха».

Ті часи були багатими на усякі «ізми» і найбільше на баранізми: сказав щось добре про своє рідне — і вже ти в рядах націоналістів. Та не яких-небудь, а отих буржуазних...

Скільки розвелось отих безпардонних алілуйщиків у ті часи великих звершень і великої облуди, коли кавказець у сірій шинелі переможно закінчив війну з власним народом і тепер грався у демократію. З великих і малих трибун алілуйщики закликали народ:

— Товариші! Виступайте, підіймайте проблеми, висловлюйте свої думки — усе це ми перекажемо Івану Івановичу: як він скаже, так і буде...

Що ж до Калинки, то тягла його у Браїлів не історія краю — чоловік їхав на цукроварню заробити якусь копійку і саме з отих мандрів і привіз своєму приятелеві Семенові засекречений рецепт напою «Везувій».

Секрет, як виявилось, простіший простого: звичайнісінька закваска (цукор з житньою мукою) закорковувалася у звичайнісінькій бочці, ставилася в тепле місце терміном на пару тижнів.

Семен зробив усе на совість: бочка дубова, обручі сталеві, чіп надійний. З Калинкою на пару ледве висадили на піч. (Порада Калинки — черінь гаряча, то й скоріше виграє).

Тепер господар, чи йшов на роботу, чи приходив з роботи, конче зазирає на черінь...

— Грай, грай, «Везувію!» — попліскував бочку по лиских боках.

Заохочуваний господарем, «Везувій» робив своє діло, і однієї ночі Семен з домочадцями прокинулися від страшного гуркоту — хатою носило, як вагоном по стрілах, а на печі, ніби чорти навкулачки йшли.

На щастя, Семен колись служив в артилерії, то знав, що такі штуки означають, тому рывкнув:

— Ляга-а-ай!

У цей час на печі враз зашипіло і гагахнуло...

Досвіток похапцем зазирнув у вікно Семенової хати і побачив декотрі зміни: там, де колись хизувався розмальований півнями комин, зяяла чорна діра. Домка з доньками збирала в кошики глину з долівки і лаяла чоловіка на чім світ стоїть. Семен лежав на ліжку з пере-в'язаною головою — обруч є обруч, до того ж, коли він ще сталевий...

Нині Калинка з Семеном сидять за столом вдоволені, що звели новий комин. Фараон сидить на задніх лапах і не зводить погляду з господаря.

— То пес мудрий,— кидає йому шматочок яєшні Калинка.— Колись у нас в хаті сіль скінчилася. Собі страву посолили, а йому не вистачило. І що ти думаєш? Лизьнув — і підтюпцем до хати. Став на порозі, на мисник гавкає. Я здогадався відразу: там Фросина завжди копійки тримає. Отож, гроші в торбинку, Фараонові в зуби...

— І що? — мляво закусує Семен.

— Два кілограми солі приніс і п'ять копійок здачі.

— Говори, говори! Таж дурнішого псиська і вдень зі свічкою не знайдеш. Марш! — гримає на нього Семен. Він ніяк не може простити Фараонові його ганебного вчинку...

Калинчин улюбленець був здоровенною, як теля, і кудлатою, як вівця, твариною, яка любила вилежуватися перед хатнім порогом. Семен напився у Мохнача (робив там веранду, і вийшла вона на славу) і прийшов до Калинки. Перед порогом його занесло на Фараонів хвіст. Скривджена тварина влялася зубами в ногу напасника. Той від болю аж засичав і вхопив якогось патики. Фараон спритно шаснув попід колючий дріт, а його напасник повис на огорожі. Біль у нозі, подертий, недавно куплений у сільмазі костюм... Зनावіснілий Семен розбушувався не на жарт і погрожував, що спалить до тла Тернівку, а річку Мурафу вип'є, щоб не було чим гасити.

Наступного вечора Калинка пішов на річку верші повітрушувати. Раптом його музичне вухо впіймало звуки, що нагадували собою роботу двигуна колгоспного «Фордзона». Калинка обережно розгорнув кущі — і перед

його зором постала ідилічна картина: примостивши голову на пень, виводив рулади Семен Святий.

— Вставай, рибу мені не полохай! — штовхнув його під бік Калинка.

— Що? Га?! — сполошився той, протер очі і, побачивши перед собою приятеля, жалісно сказав: — Перебрав я вчора у Мохнача.

Семен поворухнув важким язиком, обмацав кишені і з виглядом людини, якій життя вже нічого не вартує, попрохав Калинку, аби той позичив йому п'ять карбованців.

— Якщо тебе троячка влаштує, то в хаті маю, — сказав Калинка, влаштовуючись на пеньку, де щойно спочивала Семенова голова.

— Давай, що є, а два карбованці завтра віддаси, — дратується Семен.

— Оце так, ще й винним лишаюся, — сміється Калинка, скручує цигарку і простягує кисет в тютюном Семенові.

— Не хочу! — бридливо відвертається той. — Ти, бачу, по рибу зібрався... От при такій закусоці і похмелитися не гріх.

— Та якби ж ці верші у Федірських ставах, а тут одні жаби скачуть...

— Го-го, туди, брате, не суй носа. Там Микита Юшка з дробовиком нишпорить по очеретах... Мав я з ним колись діло. Прокрався тихенько на стави, сів під кущем черемшини, закинув вудочку. Сонечко гріє, черемшина пахне, аж у голові, як оце тепер, паморочиться. Одну пліточку впіймав, і поплавок аби тобі хоч раз стріпнувся... Вже збирався на інше місце перейти, коли це хтось із-за кущів:

— Ловимо, кажеш?

— Ловимо! — відповідаю і навіть не оглядаюся.

— Щось є?

— Ні, кажу, — окрім тебе ще нікого не було!

— Я за рибу питаю.

— А-а, коли так, то прошу, — і показую йому пліточку.

— І все? — розчаровано дивиться той.

— На жаль, — кажу, — все... От учора кльов був — сім отакенних коропів витяг, — прибріхую я.

— Чи знаєш, хто я такий? — питає той чоловік.

— Скажете.

— Я тутешній сторож Микита Юшка.

— Дуже приємно,— відповідаю.— А я Семен Святий, із Тернівки. Може, чули? Я найбільший брехун у цій окрузі...

— І що ж він тобі на те?

— Нічого. Сказав, аби забирався геть.

Калинка підводиться, солодко потягується:

— Піду перевірю, а раптом бог нам славу закуску післав.

Бог змилосердився кількома линочками і коропчиком. Незабаром з Калинчиної хати залунали два голоси. Через якийсь час на подвір'ї з'являються і самі співаки. Чи то Калинка чимось Семенові не вгодив, а чи що, тільки останній усе поривається додому.

— І не думай, Семене,— стримує його Калинка.— Посидимо, попліткуємо. На те воно й неділя, щоб відпочити!

Приятелі всідаються на призьбі й починають вихвалити один одного, які то вони мудрі та кмітливі. Калинка розповідає, як він одному господареві грубку вимурував. Така там уже тяга, що варто вкинуту поліно, як воно відразу вилітало через комин. По цьому переходить до історії, як він колись жмеринських шахраїв навколо пальця обвів.

— Ет, я вже те, чоловіче, разів з десять від тебе чув,— нетерпеливиться Семенові й про себе щось розповісти.

— Я ж кажу,— не звертає на те ніякої уваги Калинка.— Вкрали мого чемодана на вокзалі... Вилажу я на лавку й кричу: «Громадяни і прочая інтелігенція, прошу по-хорошому: хто взяв чемодана, поклади на місце, а то буде так, як торік в Одесі було!»

— Знаю, знаю,— замахав руками Семен.— Зараз ти скажеш, що тобі того чемодана повернули, бо хотіли знати, що ж там в Одесі трапилося, а ти сказав, що в Одесі твого чемодана як украли, то й досі не повернули.

— А ти звідки знаєш? — дивується Калинка.

— Так за десятим разом я цю історію, ніби власну, вивчив.

Сутінки застають горілчаних братів укупі. Їхнім язикам доводиться важкувато, бо добавили собі ще. Семен звинувачує Адама, навіщо він, дурень, розкидався власними ребрами, кому це потрібно. От тепер іди додому й виправдовуйся перед жінкою.

— Ну, що? Що я їй скажу? — допитувався в Калинки.

— Не переживай, Семене,— заспокоював той.— Скажи лишень «добривечір», за решту можеш покластися на неї...

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

Про посади у Тернівці та про те, що вони з дядьком Мартином виробляли. Про сердечно-трагічне та ремісничо-комічне й про те, як у чиколядового капелюха знайшовся братик...

Баба Ганна варила у великому казані обід — лободу на воді — а дід Іван сидів на лавиці й читав газету, де писалося про заможне життя селянське, дароване щедрою рукою великого вождя усіх народів...

По селу на відібраних у людей конях хвацько гасали новоспечені активісти — представники породи отих мрійників на зорі колективізації «про чисту роботу». Таку, значить, щоб руки, боронь, боже, та не пахли гноєм і землею. Згодом вони, дірвавшись до посад, породять оту кучеряву звітність благополуччя і оті гасла, за якими не видно ніякої роботи, а поки що гарцювали на конях по людських дворах, викрикуючи:

— Підйом, куркульське кодро! Щоб одна нога тут, друга — там! І після кожного слова триповерховий мат...

Слова «багач» і «заможник» девальвувалися на той час аж до людської непорядності, зате «бідняк» був у ціні. Отож до цієї високопорядності, що так ємко увібралася у слові «бідняк», дядько Мартин довгі роки йшов через лінощі і пристрасть до чарочки, а накопичену лють зривав тепер на заможниках, опісля висипав з людських горшків останню квасольку, а коли на загнану примусовою колективізацією Тернівку упав страшний тисяча дев'ясот тридцять третій рік із смертями від голоду й канібалізму, відганяв пострілами від тсо-зівських ланів знеможених людей, що повзли сюди у надії бодай би втерєбити з колоска кілька зернин...

З часом цей новоявлений сталінський опричник, аби показати свою лояльність владі, ходив з посоловілими від похмілля очима по селі і горланив:

Долой, долой монахов,
Долой, долой попов,
Залезем мы на небо,
Разгоним всех богов...

Поважний, при галіфе і нагані уповноважений з району товариш Рогач на те дивився й докірливо похитував головою:

— Заслабо агітуєш, товаришу Довбня! Колупни поглибше...

І товариш Довбня колупнув: виніс із церкви ікону Миколи Чудотворця і при чесному народі проповідував атеїзм — рубав сокирою ікону і кричав:

— Тепер вірите, що бога немає?! Я рубаю ікону, а він мені нічого не робить!

А Калинка йому з гурту:

— Помиляєшся, є бог!

— Докажи!

— А що тут доказувати — не позбавив би він тебе розуму, ти б такого не робив...

— Ми ще з тобою поквітаємося, куркульський вишварку! — Довбня йому на те і вже дома наказав синкові у спеціальному зошиті під графою «класовий ворог» вписати прізвище Калинки.

— Пиши, пиши! — люто зиркає дружина. — Он наш свояк і той у Пеньківському лісництві егерем влаштувався, а ти все в активістах!

— Нічого страшного, товариш Рогач і мені дещо обіцяв!

— Ага, наобіцяв: сім мішків вовни і жоден не повний! Казав, підеш завгоспом, а там тепер Миколка жирує...

Правду жінка каже, вважай із рук вихопив сусіда у Мартина ту посаду...

Нині в колгоспного завгоспа іменини. Як вручили дарунки, а їх зібралось чимало: кожен родич і знайомий приніс те, що йому дома найбільше заважало, господар заходився припрощувати гостей до страв. А ті старалися: їли за кількох, пили скільки могли, вихваляли на всі лади, а наступного дня на столі уповноваженого товариша Рогача з'явився донос. Таке у Тернівці було вперше і те було схоже на вибух бомби — де це бачено, щоб сільський активіст вшановував святого Миколу Чудотворця!

— З душком товариш! — таким був вирок товариша Рогача і цього було досить...

Для Мартина Довбні відкривався давно вимріяний і вистражданий шлях в благополуччя, але ще потрібно було довести свою відданість товаришеві Рогачу...

Нагода не застала себе довго чекати. Колись офіційного відкриття мисливського сезону не існувало, бо й товариства мисливців та рибалок тоді ще не було. Був товариш Рогач і цього було досить, аби лише прозвучала його команда...

Вечері до Мартина примчався аж з Пеньківки свояків синок:

— Тато казали, аби ви зараз у нього були!

Вже аж у Пеньківці Довбня дізнався, що за діло мав до нього свояк: за розпорядженням Рогача треба було з кількома чоловіками йти у загінку...

Ранок видався погожим. Загоничі йшли на чималій відстані один від одного, і по звірині можна було судити, хто як старається. У зоні Мартина Довбні, який уперше вийшов на лови і тепер викладався увесь, не лише все живе стрімголов утікало — дерева і ті мало не виривалися з корінням. Загонич несамовито гамселив здоровенним цурпалком по стовбурах і гавкав так, що його соковитий баритон було належно оцінено тими, хто заліг на узліссі в очікуванні на виполохану звірину...

Колишній заповзятливий загонщик, а тепер колгоспний завгосп Мартин Довбня, виріс у своїх очах настільки, що подумки звертався до себе тільки на «ви». Пора, скажімо, йти обідати, то сам себе питає:

— Їсти хочете?

— Не питайте — кишки марша грають.

— То ходімо додому!

Якщо його дружина щось просила, то перш ніж зробити, неодмінно промовляв:

— А ми ще побачимо...

Мартин Довбня до цього ніколи не мав посади і навіть не підозрівав, яка то вертихвістка і що вона іноді з чоловіком виробляє. А сюрприз не забарився.

...На околиці села розпиналися намети, іржали коні, видзеленькувало у похідній кузні. Дорогою бігли сільські хлопчачки, вигукуючи:

— Цигани приїхали! Цигани приїхали!

Цю звістку тернівчани сприймали по-різному: матрони наказували домочадцям бути пильнішими в господарстві, потерпали в очікуванні на циганські прогнози-ворожбу схильні до цього тернівчанки, чоловіки планували собі обзавестися новими сокирами. Чи не найбільше порадувала новина Мартина Довбню. Йому вже не раз у правлінні нагадували, аби робив щось із огорожею на-

вколо центральної колгоспної садиби, бо соромно перед людьми, яка вона обшарпана та нефарбована. Завгосп обіцяв, потім забував, а коли пригадував, то не хотілося брати на себе такий тягар — це ж, вважає, паркан метрів триста довжиною і висотою добрих півтора набереться. Лиш на фарбування скільки часу і сил треба витратити, не кажучи вже про ремонт. Приїзд циган якраз співпав із черговим нагадуванням, тепер уже у вельми різкій формі, бо очікували на когось з верхів...

Торги були короткими. Старий циган, оглянувши паркан, назвав кругленьку суму.

— Запросив, як за рідну маму! — засопів завгосп.

— На базарі є двоє: один дурний править, другий — дає. Кажіть ти.

— Сто і ні копійки більше!

— Тоді шукай дурніших, — ображено відвернувся старий циган.

— Та вже постараяся! — підвівся завгосп і намірився йти.

— Стривай, не гарячкуй... Чорт з тобою, пиши угоду!

— Ось так би й відразу, — повеселів Мартин. — Самі ж бачите, гроші чималі, а держава вчить берегти громадські кошти... І вам треба жити, і ми не повинні вмирати, то, гадаю, тобі все одно, якщо я допишу в угоді більшу суму, а потім ти мені її повернеш? Знаєш, усякі там непередбачені витрати, та й ти від могоричу не відмовишся.

— А чого ж і не допомогти доброму чоловікові, — глузливо зблиснули чорні очі й лукава посмішка засіла в закіптюжених тютюновим димом вусах цигана.

— Коли так, то можете одразу й до роботи приступати, — не зміг приховати радості замовник.

— Поспішиш — людей насмішиш, — пихнув люлькою старий циган. — Спершу приготуй угоду, хай її твій начальник підпише, поставить печатку, принесеш мені один примірник, а тоді вже й за роботу.

— По правді, я тієї угоди ніколи й не писав, — широко зізнався Мартин, відразу уявивши, як хіхікатиме бухгалтер, коли він попросить допомоги. Ні, треба спробувати самому.

Наступного дня біля паркана метушилися цигани. Незвичний галас на колгоспному подвір'ї привабив цікавих. Найбільше задоволення вони мали з того, як Мартин Довбня, підхопивши обіруч своє черево, лудив із

колгоспних грядок циганок, що попідкасували спідниці й гасали з оберемками нарваної цибулі...

Та навіть попри цей клопіт, завгосп тішився. Ще б пак: до приїзду начальства паркан сятиме, як новий, а потім знову безтурботне життя потече ще й дармова копійчина перепаде.

На подив завгоспові через три дні цигани вже були біля колгоспної контори.

— Начальник, приймай роботу і готуй могорич! — вийшов з гурту знайомий циган.

— Сам же казав, що поспішиш — людей насмішиш. Певно, другий бік паркана замість вас ангели пофарбують? Кінчайте роботу, тоді й поговоримо!

— Ми скінчили!

— Ви що, за дурня мене приймаєте?!

— Ай-ай-ай, начальник! Який ти дурень? Ти грамотний чоловік, і ми зробили все, що в угоді написано. Ось читай. Тут ясно написано, що завгосп Довбня з одного боку, а цигани з другого... пофарбують паркан. Ми з свого боку пофарбували і прийшли за грішми. Давай гроші і розійдемося.

Аж тепер Мартин зрозумів, як дав себе ошукати. Не гаючи часу, запряг коней і помчав у райцентр.

— Поверніть людям гроші, бо закон на їхньому боці, та іншим разом вчіться правильно трудові угоди оформляти, — сказав прокурор, випроваджуючи Довбню зі свого кабінету.

— А з парканом же як? — приголомшено запитав завгосп.

— Хіба попросить голову колгоспу, най дофарбує, — посміхнувся той і причинив за Марином двері.

...Уже проєпівали перші півні, яколи Мартин Довбня, побродивши понад річкою, рушив до циганського табору, в надії виправити становище. Підійшов до знайомого намету й голосно кахикнув.

— А-а, то ти, начальник? — висунулася скуйовджена голова. — Шукаєш учорашнього дня?

— Його та ще й тих грошей, про які ми домовилися...

Старий циган щось крикнув на своїй мові, і з наметів почали виходити люди.

— Так тобі грошей забаглося?! — обступили Мартина з усіх боків циганки. Не встиг він отямитися, як на голову посипався усякий непотріб. Жбурляли в нього всим, що потрапляло під руку, а потім звалили на землю і,

коли б цигани не відборонили, дісталось б завгоспові на горіхи...

Гроші того ж дня цигани отримали в бухгалтерії сповна, а Мартин Довбня, окрім ганьби на все село, мусив ще й за власний кошт паркан зі «свого боку» дофарбувати...

Осінь у Тернівці припізналася. Наприкінці жовтня стояли ще сонячні дні, і вітер, увірвавшись у село зі степу, носив по вулицях стовпи куряви. Хліба на полях зібрані, й з цукровими буряками вправилися завчасно, по господарству у такий час роботи обмаль, то на відкриття другого магазину мало не все село зібралося.

У магазині всякої всячини — полиці вгинаються. Мартин Довбня напруджений, у білосніжному халаті крам жінкам відміряє і не відає, що ззаду рудий котище до оселедців підкрадається. Все ближче, ближче, а тоді пліг на здобич. Не розрахував і разом з оселедцями плюхнувся у кастрюлю з медом.

— Щоб ти здох! — пошпурив дерев'яним метром Мартин, та вцілив не в kota — постраждали стекла для газових ламп. А рудий злодюга під регіт покупців несамовито гасав по всіх полицях, полишаючи за собою медові сліди...

Минулося. Оселедці помили, пригода забулася і знову чоловік на висоті. Його роботою в районі задоволені: план дає, у крамниці порядок, от лише з книгами не гаразд. Скільки на продаж дали — жодна не куплена. Викликали Мартина у район: чи знає, що книгу в маси треба нести? Знає, та не купують тернівчани.

— А ти знайди до їхніх душ ключі!

— Знати б, де вони? — потупився Мартин.

— Де хочеш шукай, а книги мусиш продати!

Шукати, то шукати... Залежно від ціни рвав тернівський продавець книжку надвое, натрое, а то й начетверо і давав до ходового товару у навантаження:

— Оце тобі, Явдохо, п'ять метрів ситцю і шмат книги!

— Але ж, дядьку, я читати не вмію?

— Помовч. Ти забула, що ученіє свет, а невченіє тьма?!

— Бери, Парасю, і ти...

— Ага, як Гафійці на піврубля дали, а мені аж на сімдесят копійок.

— У Гафійки економічна платформа не твоїй рівня! Поняла?

— І не соромно вам, дядьку?! Не дурний казав, що в бороді гречка цвіте, а в голові ще й на зяб не орано! — гримає дверима Парася.

— Сказано: ученіє свет, а невченіє тьма! — кидає їй услід Мартин.

Довбню хвалять за реалізацію книжок, а в селі у цей час лікнеп організувався. Почали там читати одну вельми цікаву книжку. Дійшли до того місця, де Микола Джеря господарку панську з півнями пустив, а далі вирвано. Лікнепівці у крамницю:

— Дядьку Мартине, чи не пригадуєте, кому решту продали?

— Отакої! Та я їх десь біля сотні в люди пустив, хіба ж запам'ятаєш? — не без гордошів відказав продавець і запропонував шмат з іншої книги...

Лікнепівці розвели руками та, може, на тому й зупинилися б. А вчитель з лікнепу зупинятися не захотів. Пішов далі. Приїхали на перевірку.

— Сказано: ученіє свет, а невченіє тьма! — ішов додому з опущеною головою Мартин Довбня.

— Куди ж його тепер? — мізкували керівні мужі села.

— Що там гадати, — знайшовся хтось, — маємо невеличку птахоферму в колгоспі, хай іде та й керує.

— А й справді! Що не кажи, чоловік заслужений: і завгоспом був, і культуру в селі піднімав, — підтримали інші.

У дитинстві я найбільше боявся нечистої сили, яку бурхливо вифантазовував у своїх оповідках Саливон Стріха, і завідуючого птахофермою Мартина Довбні. Вічно насуплений, а ще й мав смолянисту упереміж із сивиною шевелюру, яка рідко бачила таку розкіш, як гребінець. Мама тоді на птахофермі працювала, то я частенько обходив цього чоловіка десятою дорогою.

...Весна завітчала долину жовтою кульбабою, гуля у вербах бджоли, а ми з мамою додому йшли. Стежина звивалася левадами і там, де повертала на наш город, перестрів нас Мартин Довбня:

— Що там у тебе в кошику? — втупився у вербовий нень. Дивитися людям в очі Мартин розучився ще з тих часів, як у завгоспах ходив. Мама не дуже й здивувалася. Розкрила кошика й показала яйця.

— Ага, то ти народне добро розносиш?! — копнув чоботиськом вербового пня дядько Мартин.

— Чого ви розходилися, — намагалася зупинити його мама. — Та ви краще послухайте...

— Нічого я не знаю — щоб завтра на засідання правління з'явилася!

— Добре, я прийду. А ви, як будете йти на правління, обов'язково прихопіть із собою рахівницю!

— А це для чого?! — здивувався дядько Мартин.

— Порахуємо, скільки яець буде за рік, що ви їх щодня з друзками на закуску берете...

Засідання правління не відбулося, хоч мама туди й збиралася (яйця їй у колгоспі в рахунок трудоднів написали).

Дядько Мартин не любив широкої дороги — завжди манівцями пробирався і, залежно від ситуації, міг заплутати свої сліди, так, що найдосвідченіший заєць позаздрих би. Мріяв про високі посади, та бракувало йому орлиних крил.

Однак як би він не ходив, але нині важко було впізнати колишнього завідуючого птахофермою у заступникової голови колгоспу. А тим більше, що голова на курсах. Цими днями в районі нарада була, то Мартин там виступав. Виступ вдався — тернівський директор школи, Мартинів родич, потрудився на славу. Сам перший Мартинові руку потис:

— Молодці, тернівчани, так і тримати!

Похвала піднесла Мартина, і наступного дня він зібрав у клубі колгоспний актив, аби виступити перед ним з тією ж промовою, що й у районі. Чимось не вдоволений оратор: читає, читає, зробить паузу і гнівні погляди у зал кидає. Якраз на те місце, де з таким же текстом, схиливши голову на груди, мирно дрімав його племінник Василь Польовий. А він, Мартин, ще ж учора звечора порозписував, де племінник повинен аплодувати... Та не як-небудь, а голосно, з друзками, аби весь зал підтримав. Та що поробиш, коли племінничок задрімав.

Сьогорічна зима славилася сніговими заметами, віхами й морозами. Рідко хто із тернівчанських чоловіків наважувався віддалятися від теплих грубок, хіба хтось мав сердечні справи, то вже тоді зимові витівки були

йому дрібницею. Як оце, приміром, зараз Мартинові Довбні...

Виїзні жеребці мчалися полем, здіймаючи за собою снігову куряву, а в кованих санях розвалилася на соломі компанія гультіпак. Спереду, стоячи на колінах, првив кіньми сам закоханий і фальцетом викрикував:

Як приїхав я туди,
Кажуть мені сісти,
Дають мені бараболю
Печеную їсти... Хе-ге-ей!

Хвацько змахував рукою, і тоді впліталися голоси гультіпак:

А я все дивлюся,
Де моя Маруся,
А я все дивлюся —
Де ж ти, моя Маруся!

І справді, сани мчалися не звідки-небудь, а з сусіднього села від чепурненької жіночки Марусі...

Ще годину назад стояла ця зваблива жінка перед Мартином, приймаючи з його рук дарунки, і світила такою посмішкою, аж той ударив себе в груди:

— Марусино, не муч! Не муч, бо...— двері рвучко розчинилися, і до кімнати влетів розлючений Марусин чоловік.

У нестримному пориві зачепився напасник за стілець і простягнувся на підлозі. Цим і скористався Мартин. І хоча потім Марусин чоловік, посилаючи прокляття, мчався за спокусником з вилами, цибатому тернівському донжуанові він не був тепер конкурентом у бігові. Кілька стрибків — і Мартин у санях, де на нього підчівувала компанія. Хльоснув віжками коней і:

Не полів я в двері —
В мисник головою:
Старий лупить макогоном,
Стара коцюбою... Хе-ге-е-ей!

— Вйо-о-о! Вороні!

Хресь! Полетіло товариство гультіпакцьке у глибокий сніг. Довго борсається під саньми, що накрили його. Нарешті дають усьому лад.

Знову співають:

А я все дивлюся,
Де ж ти, моя Маруся!

У селі їхали мовчки. Кожен, зіскочивши із саней, стався першим потрапити до своєї половини, аби та завтра могла похвалитися:

— Коли, коли? Так пізно ваш прийшов? Мій — ні, він уже в цей час дома був!

Рано-вранці, до першого приміського поїзда чимчикували степом тернівські хлопчачки. Спинилися біля купи соломи.

— Певно, цієї ночі хтось до ожереду ходив, — винусув котрийсь гіпотезу і запропонував: — Погріємося, еге ж?

Присів біля соломи навпочіпки і чиркнув сірником. Вогонь весело застрибав по соломі, і руки самі потяглися до тепла. Враз у соломі щось чхнуло і перед враженими хлопчачками вискочила з вогню палаюча фігура.

— Не убива-а-ай! — зарепетувала вона і лошаком дременула засніженим степом в один бік, а перелякана ватага в протилежний.

— А то що сталося?! — жахнулася дружина, уздрівши чоловіка: обшмалені вуса й чуприна, вимашене сажею обличчя надавали йому чортячого вигляду.

— Там... там, — тільки й вимовив Мартин і повалився горопашний на підлогу.

Знала б жінка свою і чоловікову біду, — не бігла б до сусідів. А так уранці вже покотилося:

— Чули? Довбня десь підгорів!

Поки в селі ламали голови у пошуках тамтого «десь», до Мартина завітав будецький агресивний і кровожерливий напасник. Зчинилося таке, що так і пригадуються деякі куплети з вчорашньої пісеньки. Ну, хоча б оцей:

Ой, втівав я через пліт,
Через перелази,
Замахнувся якийсь дідько —
Вдарив штири рази...

Доречним був би й приспів, та Мартинові дружки саме шкрябаються в потилицях і ніяк не можуть второпати, як це вони товариша у степу загубили...

Відшуміла Мартинова сердечно-трагічна придибенція, як ріка у повінь, і тепер дядько ходив по її берегах, вибираючи те, що стирчало з намулу і могло стати односельцям приводом для розмов. Важко було впізнати колишнього задерикуватого властолюбця і громовержця в нинішньому Довбні. Став тихішим води і нижчим

трави. Потроху вчився дивитися людям в обличчя, позивши очей у сірка.

Хоча зрідка ще лютували морози, дерева вже відверто мріяли про весну. В таку пору дід Іван, як завжди, пропадав на заробітках у Гніванській цукроварні, і вся повнота влади на цей час переходила до баби Ганни. Це за її велінням ми з мамою тримали тепер курс у протилежний кут села. Ще зовсім рано, і вулиця безлюдна. Але ні, он Калинка з Мартином біля воріт баяндраси правлять. У Довбні шока розпухла, аж світиться.

— День добрий! А то що з вами, Мартине? — зупиняється мама, я ще йду по інерції трохи далі.

— Так, Мотруню, зуби болять, що якби така драбина, на небо поліз би!

— Воно немає гіршого, як зуб болить і до молодиці кортить! — шкіриться Калинка.— А ти, Мотре, куди зрання?

— До Івана Баламутного, просити, щоб ліжко зробив.

— От чудна! — враз оживає Мартин.— Та я тобі ліжко, можна сказати, задарма зроблю.

— Хіба ж ви вмієте?

— От тобі й на! — ображено закопилює губу дядько Мартин.— Та у нашому роду від діда-прадіда таке ремесло ведеться. Колись мої тато дзялівському дідичу такого стола зробили — з навколишніх сіл дивитися приходили.

— Так, так, — пихкає цигаркою Калинка, — кажуть, якийсь заморський цар навіть приїжджав...

— Е-е, — вловлює Калинкову іронію мама, — то, певно, задорогий виріб був. Мені б просте.

— Просте — раз плюнути! Готуй матер'ял — завтра прийду.

Дошки дядько Мартин наказав носити до хати, бо, мовляв, матер'ял має вигрітися та й закоцюблі руки — поганий помічник у такій тонкій теслярській роботі. Отож він фуганком працює, а баба Ганна рядом з хати носить та не нахвалиться:

— Ото спасибі чоловікові — на рік гиблівками в печі розпалювати вистачить...

Зупинився Довбня у пориві трудовому десь аж на день дванадцятий. Критично оглянув вистругані дошки, посопів, покрутив у руках.

— Здається, замало матер'ялу! — прорік нарешті.

— То хіба десь позичити? — висунула гіпотезу баба Ганна.

— Якщо вже щось путяще робити, то робити! — розвинув гіпотезу в теорію Мартин...

Коли й позичений «матер'ял» було піддано відповідному обробітку, майстер влаштував плебісцит на тему: яке ліжко хотіли б мати замовники. Баба Ганна висловила загальну думку за таке ліжко, яке має наша сусідка-вдовичка, і одразу ж заходилася його описувати. Та ліпше раз побачити, ніж сім разів почути. Майстер узяв коцюбу и пішов на виміри. Повернувся він наступного ранку.

Робота йшла. Скоро на півхати, а спинками мало не до стелі с'ягнули монументальні обриси ліжка.

— То вже заодно й драбину зробіть, бо як туди залізе! — не без іронії сказала баба Ганна з кутка, де всі ми, з'юрмившись, не зводили зачудованих очей з дощаної армади.

— Та й що, як високе? — зачепило майстра за живе. — Зате на ньому хоч возом їдь! Та воно вам трактора втримає! — і аби підкріпити слова ділом, стрибнув на ліжко.

Гуркіт, тріск — і на місці чудо-витвору купа дощок...

Єдине, про що благав бабу Ганну дядько Мартин, коли його з-під уламків видобули, нікому не розповідати. Баба пообіцяла. Та поки зросталася поламана Мартінова ключиця, приїхав із заробітків дід Іван. Мусив десь спати, тож запросили Семена Святого, аби довів те ліжко до пуття.

— Го-го-го! Та цих дощок не те що на ліжко, на півхати вистачить! — відповів він на запитання, чи не пристаратися ще десь матер'ялу. Ліжко у Семена вийшло не гірше, ніж сусідчине, біда тільки, що знеславив він дядька Мартіна — розніс його ганьбу по селу. І тепер уже кожний знав, що не на дорозі, а на ліжку спіткало Довбню лихо. Мартин аж зубами скреготав від люті, але вирішив дочекатися нагоди помститися. А та не забарилася.

Буда нашого Дуная, як на дідову думку, була в небезпечному для пса місці. То перед тим, як розбирати у хлівчику стару стелю (нову вирішили зашालювати дошками, що лишилися від ліжка), взявся дід Іван переносити псячий притулок. Підняв і від здивування відкрив рота — із соломи стирчав чиколядовий капелюх...

На дідову радість нагодився дядько Мартин.

— Чи ти ба, Мартине! — оглядав з усіх боків капелюх дід Іван. — Я вже хотів за нього пообіцяти оці дубові колоди, а його, виходить, Дунай поцупив.

— Дядьку Іване, — промовив Мартин, — пообіцняйте, що про вашу знахідку на цьому тижні не довідається ніхто!

— Воно ж тобі навіщо?

— Я вас прошу, дядьку Іване!

— Та вже... раз просиш, — розвів руками дід Іван.

...Семен Святий ішов до Станіславчика мільйонером. Матеріального підтвердження на це в його кишені ще, правда, не було, зате в голові знайшла притулок неабияка ідея. Як усе геніальне, зачиналася вона з простого: колоди різалися на дошки, за які жмеринський кум (він шукає їх давно) дає Семенові мотоцикла. Мотоцикл трошки заїжджений, та не біда — станіславський фінагент Копиця марить ним більше року. Семен прикидає прибуток від мотоцикла і вже його бурхлива уява милується кругленькою сумою... Вже аж під Станіславчиком прийшло Семенові на гадку, що цю суму ошадкаса могла б узяти під проценти. Аж сів на горбку й заходився ті проценти вираховувати. Лишився задоволеним. І ось він стоїть у господарському магазині й не зводить погляду з продавця Прища. Вірніше не з продавця, а з його голови, на якій красується капелюх. Дарма, що трохи проношений, зате точнісінька копія капелюха графа Чорторийського. Семен кашлянув у кулак, аби привернути до себе увагу.

— А-а, Семен? Здоров, здоров! — привітався до нього Прищ. — Що скажеш?

— Я, Захаре, хотів би купити твій капелюх.

— Капелюх? Одей-о? Навіщо тобі?

— Розумієш, тут така справа, що треба... Що б ти за нього хотів?

— Чи я знаю... Це дарунок татового брата, а той чоловік купив його в Парижі...

— Яке то має значення? Кажі, скільки? — брала нетерплячка Семена, бо планував нині ще й до жмеринського кума завітати.

— Ну, як для тебе — клади тридцятку і будьмо собі здорові.

— Це що, грабунок серед білого дня?

— Не хочеш — не бери, — відповів Прищ і заходився

переставляти з місця на місце усяке залізяччя, не звертаючи аніякісінької уваги на Семена. Врешті-решт зішлись на двадцять'ятці, і тепер Семен ішов дорогою, лаючи Прища на всі заставки. Не лишилося навіть на квиток до кума поїхати. Вже аж під Тарасівкою подивився на підкладці капелюха, що його виготовлено не далі, як у Вінниці.

— У-у, паразит, а гроші, як за Париж здер! — стис кулаки Семен. — Попадешся ти ще мені!

Діда Івана застав Семен під повіткою. Старий тесав стовпчика до хвіртки.

— Здорові були, дядьку Іване!

— Здоров, коли не жартуєш. Сідай, Семене.

— Сядемо та й послухаємо, чи й ви не жартували...

— Ти про що?

— Та про нього ж таки, про капелюха вашого, чиколоядового. Казав Мартин, тому, хто його знайде, дубові колоди обіцяєте...

— Ну?

— Так ви мені колоди, а я вам капелюх.

— Он воно що! — аж тепер дійшло до діда. — То прошу, Семене, до хати. Сідай на лавиці, а я тобі щось покажу, — і до скрині, дістав звідтіля капелюх та Семенові під ніс: — Виходить, Семенку, твій капелюх має собі ще й братика?!

Коли Семен пролітав повз Мартинове обійстя, з його горла вирвалося щось нерозбірливе...

РОЗДІЛ ДВНАДЦЯТИИ

Про найпердовішу в Європі тернівську стоматологію, про те, як головний герой повісті у чоботях на ліву ногу подолав у вулику повітряний шлях зід пасіки до серця вівочого! як Золодунько обжали завбільшки з горобця вивів...

Через дві кати від нашої Гриць Куріпка живе. Він зі славетного шевського роду. Та предки не поділилися сповна талантом зі своїм Грицем, бо на більше, ніж підбити підметки, чи полатати чоботи, цього чоловіка не вистачало. Зі свого ремесла мав подвійну вигоду: з одного боку гроші, а з другого — ніколи жінці з донькою взуття не купував. Принесе хтось чоботи на ремонт, то аби тільки розмір підходив. Одні взуває Палажка, другі Олена, а швець сидить над третіми, чаклує і з своєї

комірчини крізь віконце на вулицю позирає. При потребі лунає пересторога:

— Палажко-о! Скидай чоботи, бо вже чорти Петра несуть! — Відразу ж береться за Петрові чоботи і лається, що люди, мовляв, не мають совісті — заношують чоботи до дір, а ти бери та й латай.

Збитий з пантелику Петро нижчий трави:

— То мо'я, Грицю, пізніше зайду?

— Через тиждень приходи! — чується у відповідь, і лишень Петро за поріг, як його чоботи вже на Палажкових ногах.

Крім основної професії мав Гриць Куріпка ще й хобі — це була велика пристрасть до стоматології, а точніше — виривати зуби. На чатах свого хобі стояв Гриць сторожко й боронив від «усяких посягань». Бувало, зійдуться в неділю чоловіки і котрийсь необачник візьме та й бовкне, що тепер у Європі асептика з анестезією у стоматології модними стали. Подібні екстремістські вилазки Гриць вважав підкопом під узвичаєні підвалини і, коли до нього потрапляв із хворим зубом такий необачник, стоматолог-любитель відразу клав його на лопатки:

— Чого ж ти не їдеш, де анестезія, асептика?

— Та я, Грицю... Та вибачте...

— То-то й воно, — росте, як на дріжджах, Куріпка. — В асептики своя голова — в мене своя. Сідай.

Чіпляє необачникові дратву зашморгом за зуба, відтак за дверну клямку і кричить:

— Палажко-о-о!

Посвячена в стоматологічну операцію дружина вже знала, що треба різко смикнути дверима, і робила це так вправно, що хворий лишень тоді осмислював скоєне, коли його зуб разом із дратвою вже валявся на долівці. Як «антисептик» вживалася горілка і обов'язково клієнтська...

Творцем перших у моему житті чобіт був не хто інший, як Гриць Куріпка. А було це так. Моя мама ледве втиснулася в комірчину, поклала на столик пляшку і попросила:

— Зробіть, Грицю, Петрові чоботи.

— Ага, забаглося мусі меду, — потягнувся швець до пляшки і, коли добряче вже було надпито, витерся рукавом. — Ремінь маєш? Принось.

Довге чекання. Хвилювання. Нарешті чоботи готові.

- Грицю, але ж вони обидва на ліву ногу!
- А де мав взяти праве копито? Вже які е...
- То як же він у них ходитиме?
- Нічого, розносить куди треба...

З того часу й почалося: я думками вправо, а чоботи мене вліво. Урок хімії. Викликає мене вчителька до дошки:

— Скажи, Петре, що таке свинець?

Мої думки відразу до таблиці Менделеева потяглися, а язик:

— Це, Віро Григорівно, свиня чоловічого роду.

Учні в регіт, а хімічка мене в учительську:

— Петро Дібровський урок зірвав!

Мало того, що директор мене перед усім класом ганьбив, так вона ще й увечері додому прийшла. Склала губки бантиком та:

— Як з вашого Петра щось путне вийде, то хіба блазень...

Наступного тижня вчителька хімії приклеїлася так, що її з годину весь педагогічний колектив зі стільця зішкрябував. Вона тут же поклялася вліпити мені двійку за цілий рік. Цього я не боявся, бо знав, що ми змагаємося за успішність із школою з сусіднього села і ніхто хімічці не дозволить, аби з-за її примхи наша школа опинилася у хвості. Он математик був злегковажив кількома двійками, то його прізвисьце й досі по всіх нарадах згадують.

...Йшов час, чоботи, хоч і розносилися трохи, як і перше, тягли мене вліво. Цього разу вже на штурм непокірного серця шкільної красуні Софії Майковської. Що то за дівчина була: коси русі, очі — небо весняне, уста — ранні вишні, усмішка — мов сонечко з-за хмари виглянуло. Добрий квас, та не для нас. Мало того, що сміялася з моїх залищань, вона ще й мешкала аж у сусідньому селі. До того ж набралася ціла ватага суперників, агресивних, як оси. Конфронтація з цими башібузуками була ні до чого. Отож, вони дорогою, а я долаю стежину до серця красуні полями. Ідеш понад яром і милуєшся, як унизу струмочок срібною ниточкою в'ється і жебонить таким тихим голосом, що свою мову може почути хіба лише сам. Спішить, зашпортовуючись за камінчики, до матері-ріки з радісною новиною аж із тих місць, де колись білу глину видобували. Наш фізик казав, що запаси її досі не вичерпані. Колись процвітала тут

артіль «Веселий гірняк», а біля її керма стояв Соєр. Звичайно, не марктовенівський герой Том, а якийсь шахрай і пройдисвіт із Жмеринки. Усіма фінансовими справами в артілі заправляв Гарівон Окатий. Цього чоловіка усі добре знали не тільки як бухгалтера і мисливця, але й як знавця новин: міг розповісти у кого в селі скільки грошей і що їли в Кравченка на обід, чого, скажімо, Галичанів Матей подався нині в Жмеринку і від кого діти в Марусі.

Коли ж його ловили на брехні, одразу відступався, хоча б це геть міняло зміст щойно тлумаченого як свята правда.

Неперевершеним був цей чоловік і в мисливстві. Першим його трофеем стали куріпки. Брів одного разу снігами через ліс, аж це неподалік зграя куріпок на галявинці копошиться. Тихенько підкрався, прицілився — бабах! Дві підстрелені куріпки по снігу, по снігу та в купу хмизу. Гарівон кожуха з себе й нумо хмиз перекладати. Вже куріпочок видно, ще дві-три гілляки і... фур-р-р! Уже куріпки в тій купі хмизу, котру Гарівон щойно склав. Так перекладав з місця на місце, доки сутінки не застали.

Другим трофеем була дика курочка. Підстрелив її Окатий у рогозі. Крутиться з розпротертим крильцем по воді, мисливець, в чому одягнутий, за нею. Лишень руку простяг, а гемонська курочка — у воду під коріння рогози. Соток зо три рогози з корінням висмикав Гарівон, а трофей мов крізь землю провалився... З того часу рушниця в коморі на стіні висіла. У її стволах розвелися полчища павуків. Кажуть, павуки мух винищують, то Гарівон і тим радий.

У фінансових же справах Окатий собаку з'їв. Артіль завдяки цьому якийсь час і протрималася, те, що Соєр не відсидів, де йому слід було посидіти, тільки заслуга Гарівона Окатога. Не раз, бувало, Гарівон підказував:

— Соєр, ви осел, тільки я не хочу цього казати. Ну хто ж так оформляє наряди? Що тут написано?!

— Гладиш Петро!

— А тут?

— Петро Гладиш!

— Виходить, одна і та ж особа?

— Нічого подібного: той Гладиш Петро, а цей Петро Гладиш...

Отак Соер і довів артіль до ручки, тепер на згадку про неї лишень ями полишалися. Глина залягає тут глибоко, то ями копали у формі збанку, прилаштовували коловоротота, опускали чоловіка — той копав і подавав глину нагору. Біля ям дбайливі господарі поставили застережливі таблички, аби перехожий міг їх прочитати, коли летів у яму...

За глинищем цвіли гречки, і в цьому білопінному морі вулики колгоспної пасіки здавалися невеличкими кораблями. То було царство Григорія Шидловського, мого доброго товариша ще з тих часів, коли я світовим рекордсменом з легкої атлетики став.

А все Володуньо Червоняк. Прибігло засапане:

— Мед їстимеш?!

Я на всякий випадок кусень хліба в кишеню і за ним. Прибігаємо, аж той мед великою «бородою» на вільсі висить, а Володуньо руки потирає:

— У мене вулик є, поставимо його в твоєму садку і тоді мед ложками...

— Ага, спершу той рій візьми!

— Знайшов клопіт, я вже придумав: вберу тебе у старого плаща, взуєшся в гумачки, обличчя ситом прикриєш, обв'яжешся хусткою...

— А руки?

— Батькові рукавиці дам тобі.

Вели мене нарядженим поза городами і чим далі, тим більше хлопчаків з криками «урал!» приєднувалося до нас. Доки дійшли до вільхи, зібралися чи не всі, кому до шістнадцяти. Хтось приніс драбину, і Володуньо дав команду на старт.

Нагорнув я відерце бджіл, зніс на землю, прикрив ганчіркою і поліз на вільху за рештою, аж тут дворічний бичок тітки Ганки зірвався з прив'язі та й давай з відром гратися.

— Відженіть його, хлопці! — гукаю з вільхи. Хтось там з різкою прибіг — бичок в його бік і не дивиться. Злажу сам, виламав палку та бичка поміж роги, поміж роги. Ошелешена раптовим нападом тварина почала відступати, а я ще енергійніше запрацював палкою. І тут вона підвела — при одному з ударів переламалася навпіл. Тепер ролі помінялися — утікав я, а за мною мчав лютий, з налитими кров'ю очима бик. З кожною секундою я відчував, як відстань між нами трагічно скорочується, і, аби хоч трохи виграти час, пішов по

долині зигзагами. Однак скоро й тварина пристосувалася до цих викрутасів. За якусь хвилину я відчув за своїми плечима її зловісне сопіння, а тоді поштовх по отому місці, на котрому сидять... Описавши в повітрі гігантську дугу, я шубовснув у воду...

Не з медом довелося б мені в ріці у повному «рицарському» обладунку, якби не поміч Шидловського.

— Ну й даєш! — заходився він скидати з мене обважнілого плаща. Сито я загубив, і тепер Володуньо з протилежного берега кричав:

— Сито, сито ловіть!

Тітка Ганна знову прип'яла бичка, і він, поглядаючи у мій бік, лише ревів...

Як потім виявилось, дистанцію од вільхи до ріки я подолав за такий короткий час, що світовим легкоатлетам і не снилося. Рекорд не було зареєстровано, бо я не хотів, аби поряд з моїм іменем згадувався й бичок тітки Ганни.

Впійманий рій Володуньо поселив у вулик і тепер з ним у мій садок не поспішав. Ходив — вихвалявся:

— От я на вільсі відхвativ бджоли, завбільшки, як горобці.

— Який же у тебе тоді вулик?

— Звичайнісінький, як у всіх.

— А як ті бджоли туди залазять?

— Сам не знаю: ото лізуть у вічко, аж пишать, але таки лізуть, — розводить руками Володуньо.

«Володуньо е Володуньо» — міркую собі, поглядаючи на сонце, яке своїм останнім промінням золотило невеличку хмарину. Лишень порівнявся з глинищем, як над будецьким лісом спалахнула блискавка, за нею друга, третя, і небо ніби хтось підпалив: воно то яснішало, то затухало. З-за лісу виповзла чорна хмара і скоро своїми розтріпаними крилами закрила все небо. Зовсім близько ударив грім.

Чоботи рвонули мене наліво, у гречку, туди, де виднілася будка пасічника. Прибігаю — на дверях величезна колодка. І тут я пригадую, що в третьому ряду пасіки, недалеко від потічка, е кілька порожніх вуликів... Поки добіг, з неба сипнуло лапатими краплями дощу, і скоро він полив як із відра. Поспіхом знімаю з вулика дашок, лізу. Аж пишу, як ота Володунева бджола, але мушу рятуватися. І ось, накрившись дашком і слухаючи шум негоди над головою, я поринаю у роздуми, де б це міг

бути пасічник Григорій Шидловський. Певне, у Магди,— вирішую зрештою.

Пристаралася природа Магді на вроду, та поскупилася на долю: і двох років не прожила з своїм чоловіком. Пішов на рибалку, човен перевернувся, і аж на четвертий день знайшли тіло в очереті.

А це сільські пліткарі звідкись розкопали, що останнім часом Магді до смаку медок гречаний припав, тому й обрала собі Григорія. Скільки за цей вибір перепадало від матері бідному пасічникові, скільки разів він давав їй слово, що й не гляне в той бік!..

Я ж гордився своїм старшим другом, бо від дорослих знав, що до молодичь залицяється тільки той чоловік, який знає собі ціну.

Впресований у вулика, починаю сам собі дорікати:

— Так тобі, дурню, й треба. Сидів би оце в теплій хаті, там уже, певно, й вечерея готова... Вентайся — до-вештаєшся. А ще про медицину мрієш? Хоча б у книжку заглянув.

— А-а, встигнеться з козами на торг,— подає голос легковажність.

Моя фантазія змахує крильми — і лечу у майбуття. Починаю звідтіля Софії докоряти:

— Бачиш? Я в медицині он яких висот сягнув — фельдшер, а ти й досі не знаєш, кому своє серце віддати: то з Володунею, то з Миколою заграєш.

— Але ж, Петрусю, я люблю тільки тебе! — зблискують сльози на її очах, а в моїх грудях розливається со-лодкий щем.

— Коли так,— кажу,— то піднеси прилюдно Володу-ні гарбуза.

Уява, як Володуньо розгублено стоїть з гарбузом, тішить моє самолюбство, та дає знати про себе затерп-лий бік, і це повертає мене у реальний світ. Припадаю оком до невеличкої шпарки — надворі вже темно, хоч око виколи, а дощ не вщухає.

Раптом чую притишений голос:

— Давай оцей спробуємо!

Відчуваю, як разом із вуликом підіймаюся в повітря.

— Важкий же до біса! — говорить хтось басом.

— З медом, значить! Обв'язуй! — відповідає тенорок.

Зашаруділа мотузка, почулося кректання, і я зрозумів, що вулика обв'язують, щоб нести. Ну, що ж, колись

тільки східних володарів отак носили, правда, порівняно зі мною, вони мали перевагу: знали, куди їх несуть...

— Просилій дрючок! — командує бас. — Ось так, добре! — і я поплив у безвість.

— Нам би оцей схил подолати, а там, вважай, і нести нічого, — сопе бас.

— Еге, нічого, — заперечеу тенор, — недовго несли, а руки аж обриває!

Тенору можна вірити — кілограмів п'ятдесят з гаком моїх власних та плюс намоклий вулик щось таки важать. Уявив їх, засапаних, забрьюханих та ще й з великою вірою у дармовий медок, і почав мене сміх розбирати.

— Лові-і-ть зло-о-одія! — імітую долітаючий здалека голос.

— Ти чув?! Чи не той навіжений з дробовиком женеться?! — і вони побігли підтюпцем.

— Го-го-го! — піддаю жару.

Бас із тенором рвонули рисаками, сопучи, куди там паровозів.

— Го-го-го-о-о! — не перестаю я, і раптом вулик гепнувся об землю, аж мені в середині щось кевкнуло!

— Вбий — далі не понесу! — заявив тенор, тяжко сапаючи.

— Та ти що?! Лишилося пару кроків!

— Не можу, серце вискакує.

— То давай його у стодолі сховаємо.

Рипнули двері, і вулик поставили на землю.

— Тепер давай простежимо, а раптом отой нарваний по слідах іде! — Клацнула зашіпка. Я прислухався, тоді обережно почав підіймати дашок. На щастя, мотузка щільно не прилягала, то я висунув руки, розв'язав вузла і вибрався на волю. Спіткнувся об щось тверде. То були складені в купу камені.

— Полоїсте медку! — зловтішався я, накидаючи у вулик каміння. Потім пішов попід стіною. Скоро моя рука намацала в темряві драбину.

Радість розпирала мої груди. За хвилину я вже був на горищі і тягнув за собою драбину. Поліз у сіно.

— Хто це? — зашелестіло щось біля мене.

— Софія?! —

— Петре, йди геть, бо закричу!

— Тихо, Софійко, я ж не з своєї волі, — й почав їй

пошепки переповідати свою придибенцію. Аж це знову рипнули двері:

— Бери, а то ще Майковський прокинеться — лиха не обберешся!

Двері ще раз рипнули, уже остаточно. Тепер мені міг би позаздрити й сам східний владика...

Настав найсвітліший ранок моєї юності. Я ішов по паруючій землі. Сонце золотистими, лагідними променями підсвічувало вмиті вчорашнім дощем трави. Здавалося, сама природа раділа моему щастю...

До села я подався навпростець, стежкою через конюшину, то виполохав звідти дядька Миколу. Рвонув із мішком у посадку зі спритністю ховраха. Я розсміявся. Згадав дядька не у такій ролі, як оце тепер, коли він приліг у високій траві з краденою конюшиною. Тоді Гуска виступав, як потерпілий і, розмахуючи кулаками, вимагав від місцевої влади карі шахраям-«теодолітникам» і компенсації збитків.

Було то позаторік, після жіночого свята.

— Чули? Кажуть, через Тернівку високовольтну лінію тягнутимуть?— пішло селом.

— Чудово, електрика буде!

— Воно то так, але Дмитро Вишняків од свого жмеринського кума чув, ніби її із самого Дніпрогесу тянуть і кожна опорна вежа стільки місця займає, що коли комусь на городі вкопають,— про городину забувай.

— Лю-юди! А то що за напасть?!

— Не приймайте близько до серця, кумонько! Дасть бог, та лінія по чужих городах піде.

З кожним днем ця новина все більше й більше будоражила уяву тернівчан і обростала новими подробицями. Знали навіть, що лінія піде з боку сусіднього села Федірців. Виходило, першими жертвами мали стати Микола Гуска і Василь Крижень. Жили вони дружно межа в межу: скраю села хата Крижня, за нею господарка Миколина. Чи якийсь свято, а чи будень — ідуть, бувало, селом і мирну розмову ведуть. Крижень високий, ставний, а Гуска більше в ширину пішов. Руки завжди у нього за спиною — не так горб помітно. У дитинстві Микола хребет пошкодив і мав тепер гандж. Крижень за Гуску завжди стояв горою сили фізичної, а той віддячував підтримкою моральною. Бувало, як хтось із тернівських насмішників пройдеться жартом по Крижневому життю холостяцькому (дядько Василь не женився

з економічних міркувань, мовляв, до жінки не дарма звертаються: дорога), то Гуска ніби жартівника й підтримує, а сам тим часом слабинку у нього вишукує, і, знайшовши, з удаваною байдужістю питає:

— Ти б не міг нам з Василем невеличку послугу зробити?

— Яку, дядьку? — не підозріває той пастки.

— Ото, як у твоїй голові всі докупи колись зйдуться, скажи, най ми на те чудо подивимося...

Довкола регіт, зухвалець пече раків, а Гуска з Крижнем продовжують свій похід по селу...

У таких випадках Василь задрив красномовству свого товариша, бо сам він заїкався. А якщо, бувало, чимось знервується — слова з нього не витягнеш. Спасибі начальникові пожежної команди, тернівчани у таких випадках знали, як собі з Крижнем раду дати. Коли те трапилося, сторожував дядько Василь біля колгоспних ожередів. Бачить — спалахнув один із них. Примчався дядько до пожежників у село, весь труситься, засапаний, руками розмахує, а слова вимовити не може.

— Співай! — знайшовся відразу начальник команди.

І сторож усім на подив чистим голосом затягнув:

— У-у полі над річкою солома загорілася-я-я!

Як хтось хотів довідатися, звідки у Крижня мовний гандж, він усміхався і відповідав:

— Маленьким у бур'яні грався, аж це пес. Великий такий. Зуби вишкірив та на мене як гавкне...

— Не вірте,— спростовував Семен Святий, коли те чув.— Та воно ж скупе від світу-потопу, тому й заїкається. Родич до нього в гості колись приїхав і застав, як воно самогоняру гнало. Тож мусило з бутлем на стіл поставити. Як підпили, давай родич про свої ратні подвиги в японській війні розповідати. «Оце,— розклав на столі огірки,— батарея їхня. Відтак,— пішли в хід помідори,— наша. Тут,— поставив на краю стола бутель з самогонном,— церква. Шкварять японці по нас— голови не піднімеш. Тоді унтер мене викликає:

— Щоб у три постріли з дзвіниці купа цегли була!

Гармату навели, я й команду: «звого-о-онь!». При цьому родич-артилерист, увійшов в азарт та кулаком по столі як утелющив, що бутель підстрибнув, ударився об лавку і з того горя, дядько Василь заїкою став.

Так би й жили у мирі та злагоді сусіди, коли б не прикрій випадок.

У той день Крижень наздогнав Гуску аж за селом. Приятель був не в гуморі. Ще звечора приховав собі десятку у вівсяному снопі, а дідько напоумив бабу той сніп корові на січку порізати... На приятелеві докори, чому не зачекав, відповів неприязно, що спішить до фотографа, бо конче має сфотографуватися на обмін паспорта. Крижень у свою чергу заявив, що й він спішить, бо о десятій засідає суд і його там чекають, як свідка.

— Дивися лишень, не співай там! — натякнув товаришеві на його гандж приятель, чим образив Крижня до глибини душі.

До Станіславчика йшли мовчки і вже, як треба було повернути одному в фотографію, а другому до суду, дядько Василь зауважив:

— Ти там, Миколо, боком до об'єктиву ставай!

— То чого?

— Бо, якщо в анфас, — паспорта не закриєш!

Назад поверталися осібно і ворогами... Може б, з часом усе й забулося б, коли б не «теодолітники».

Вийшов якимось Василь на подвір'я, глянув на город і очам не повірив — ходять там якісь троє і щось вимірюють.

— Чого ви город толочите, хлопці?

— Вибираємо місце для високовольної опори, — відповідають.

— Так там же ж город мій!

— Нічого не поробиш, проект...

— Хлопці, а що якби цей проект та на он той город? — кивнув на Миколин.

— Багато мороки, дядьку...

— Я ж не задарма, — та хлопців до хати, не знає, де й посадити, чим погостувати і як винагородити.

Скоро хлопці веселенькі, з теодолітом, а точніше — зі старим поламаним біноклем, прикрученим до триніжка, та з купюрами в кишенях виходять від Крижня і простують на город до Гуски.

Як уже там дядько Микола не просить, як не вмовляє, вперлися на своєму:

— Не можемо, дядьку! У нас генплан!

Аж на вареники з сиром врешті-решт спокусидися. По вечері Гуска вдарив себе кулаком у груди:

— Хлопці, ось вам аванс, а коли вежа буде вкопана на Крижневому городі, ще стільки отримаєте!

На очах у дядька Миколи генеральний план було скоректовано і пообіцяно, що завтра приїдуть і на місці майбутньої вежі у Крижневому городі стовпчика вкопають.

Наступного дня теодолітники не приїхали. Натомість селом пішло:

— Та то шахраї, а не теодолітники!

— Ніякої високовольтної не буде!

— То вони зумисне качку пустили, аби гроші видурити!

— Он у Федірцях кількох дядьків обшаламонили!

Гуска з Крижнем, як про те дізналися, чуприни мало на собі не рвали. Прибігли у сільраду:

— Ловіть шахраїв! Вони нас обібрали!

Вже пізніше, як «теодолітники» десь погоріли, виявилося, що своєю подорожжю у вулику до Софії Майковської я був зобов'язаний саме їм...

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

Про поїздку головного героя нашої повісті при важливих документах до Вінниці і про дядька з сидором, котрий зліз раніше, ніж думав.

З-за лісу виглянуло яснолике небесне світило й безцеремонно хлопнуло промінням на лисину, котра належала кремезному дядькові з гігантським сидором за плечима. Проміння відбилося зграйкою зайчиків, і ті пустотливо розбіглися між натовпом, що заповнив невеличкий залізничний полустанок. Нині у Вінниці базар, то кожний собі щось запланував: один — купити, інший — продати, третій на витрішки їде, а я документи в медичний технікум везу...

Нарешті з-за скруту вигулькує паровоз, і натовп оживає.

— Ей, ти, шпінгалет, чуєш, що дежурний каже? Ослобоняй путю! — кричить дядько з сидором якомусь підлітку.

— Хіба ж я на путі?

— Сказано тобі, ослобоняй! — і дядько з сидором першим вскакує до вагону.

Сидір своїми габаритами явно не розрахований на двері пасажирських вагонів, як дядько не старається, а воно ні туди, ні сюди.

А народ напирас:

— Чого ви там стали?!

— Хіба ж не бачите, чоловіка заклонило?!

— А ви його підштовхніть, щоб аж у другі двері вилетів!

— Не дуже там виступай! — огризається дядько. — Ще й не таким колись роги обламаував!

— Дивіться на нього, мало, що дорогу людям загородив, так ще й погрожує! — обурюється чолов'яга в тільнящі. Ще мить і вони обидва, заряджені злістю, схопилися б за барки, та сталося те, що мусило статися, — бажуючі потрапити першим поїздом на вінницький базар вивергнули зі своїх надр таку нестримну енергію, аж дядько з сидором пробкою влетів у вагон, і фінішував десь у його кінці, лаючись, чим накликав на себе ремствування пасажирів. А чоловік в окулярах відверто заходився соромити дядька, мовляв, не пасує поважній людині отак висловлюватися в присутності жінок і дітей.

— Облиште свої фокуси! Я не комік, а ви не гальорка. Оплесків не буде, — уїдливо мовив дядько, скидаючи з плечей ношу.

— Та ви, я бачу, таки нахаба!

— Ще й тхне, як з пивної діжки, — підтримала чоловіка жінка, що сиділа неподалік.

— Пардон, мадам, — зробив реверанс дядько. — З французькими парфумами не якшаємося, а як випив, то за свої. Я їх очими мозолями добуваю. А ви, — зневажливо дивиться на чоловіка в окулярах, — бачу, виховувати мене надумали... Марна справа, та й вихователь з вас, як з собачого хвоста помело!

Дядько запалює цигарку і вдоволено озирається на всі боки.

— Над вами ж табличка. У вагоні палити не можна!

— Ти ба, а я й не помітив, — розводить руками дядько. Пускає дим на табличку. — Во! Тепер не видно!

— Ну й нахаба!

— Коли б не нахабство, ви мене, сироту, давно б заклювали, — спокійно відповідає дядько, висаджуючи сидора на верхню полицю, і перед тим, як вилізти туди, зауважує: — До речі, в Кримінальному кодексі, мадам, нахабство й не згадується, так що, як кажуть французи, адью!

Незабаром з полиці долинає могутнє хропіння.

У наш вагон увійшли ревізори.

— Ваш квиток,— чується за плечима.

— Будь ласка.

— Слідуючий...

Доходить черга і до лисої голови:

— Товаришу! — барабанить вагонним ключем по підошві чоботиська ревізор.

— Що? Га? — звисилась з полиці заспана голова.

— Квиточки прошу.

— А-а-а? Що, що, а це запросто,— і він починає шукати по кишенях і чим далі, тим його рухи стають все енергійнішими.

— Певно, дома на роялі забули,— кепкує ревізор.— Злазьте!

— Але ж я добре собі пригадую, що купував...

— Злазьте, злазьте, там розберемося...

Дядька з його «сидором» повели, а колеса вагонів чітко вистукували:

— Так тобі треба, нахабо! Так тобі треба, нахабо!

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

Про студентські клопоти, про пані Дануту, її пєсика Льорку та про вічного жениха Тадзя Гейшу.

Хтось із мудреців колись прорік: «За кожним блаженством неодмінно приходять свій інквізитор». Мое блаженство від усвідомлення, що я нарешті студент медицини на другий день звела нанівець звістка, що я лишився без гуртожитку. Хтось порадив піти до всемогутнього завгоспа Рацімори.

— Он вчора ще двом гуртожиток дали...

— Дали! Якби їхні батьки не приперли Раціморі такі кошики, що аж рипіли, бачити б їм гуртожиток, як свої власні вуха!

— Дадуть не дадуть, а ти, Петре, спробуй.

І ось ми з Федором Каламарчиком у Рацімори. У такім кабінетищі возсідає цей магнат, що тут запросто десять ліжок вряд став і ще місце лишиться (кабінет тут-таки, в гуртожитку).

Завгосп сидить за широким столом і, привітно усміхаючись, усе припрошує сідати. Ми відмовляємось — не великі пани, можемо й постояти, аби тільки гуртожиток дали. Таки добився свого і тепер ми з Федором сиділи скраєчку на стільцях, а він усе бідкався:

— Знаю, хлопчики мої, сам у такій шкурі колись ходив, але ж увійдіть і в мое положення, гуртожиток один, а бажаючих он скільки.— Відтак зачинає на всі заставки критикувати отих черствих будівельників.

Ми сиділи як зачаровані і слухали, бо що-що, а життєвську мудрість треба поважати. Надто тоді, коли вона стає тобі уроком: хочеш зберегти власний спокій, позручніше в керівному кріслі розташовуйся і критикуй ближніх своїх, стараючись при цьому забути про такий непо-трібний орган, яким є серце...

Проводжав нас аж до дверей та все припрошував:

— Коли якась потреба виникне, то ви, хлопці, той, заходьте, не соромтеся...

Ми з Федором Каламарчиком були голодні, як вовки, тож перш за все забігли до гастроному і купили пиріжків... Тут я і побачив її. У ясноокої блондиночки кучерички на чолі перехоплювала голуба газова косинка, а усмішка вишневих уст була такою, що з моїх рук мало не вилетів пиріжок.

— Тримай, дурню, це ж хліб святий! — буркнув Федір.

— Федю, ти бачив колись богиню?

— Це в тебе від пиріжків? — покрутив пальцем біля скроні Каламарчик.

— Та глянь уліво!

Пиріжок відразу застряг у горлі товариша, і він судорожно силкувався проковтнути його. Це було настільки комічним, що богиня пирснула в кулак. Я вишкірився й собі, та вона враз погасила посмішку, і пройшла з гордо піднятою головою.

— Вперед! — скомандував я. Ми помчалися завулками і за кілька хвилин стояли собі на тротуарі і жували пиріжки. Блондинка здивовано глянула в наш бік, а я в свою чергу запитав:

— Чи не стрічалися вам, дівчино, два диваки? Один рудуватий, такий, бурмило, а другий — чорнявий, симпатяга?

— А якби й так? — запитала вона, не зупиняючись

— Бачите, — поспішали ми за нею, — ці два диваки в медичний технікум поступили. Там є завгосп-чарівник — великий Рацімора, який видимими, а здебільшого невидимими багатствами володіє. Тож не дісталось тим дивакам гуртожитку, хоч як вони благали, і тепер ці невдахи змушені собі приватну квартиру шукати.

— Ви серйозно? — полагіднішали відразу очі богині.

— Щоб мені пиріжок доїсти!

— Вважайте, що вам пощастило, знаю тут одну жінку. У неї окрема кімната, сама вдачі лагідної, дивакувата, правда, трохи, та ви й себе диваками називаєте... Коли на це пристаєте, то ходімо, покажу.

— Про що мова? Звичайно! Он мій товариш, каже, що коли б вашій мамі й зять знадобився, то і на те згідний.

Блондинка насмішкувато глянула на Каламарчика, і тепер уже в нього мало не вилетів з рук пиріжок.

— Тримай, дурню, це ж хліб святий,— глянув я на нього з удаваним докором, за що отримав стусана.

— Моїм персональним поїдемо, чи як? — підморгнув я богині, киваючи на трамвай, що якраз під'їжджав до зупинки.

— Зворушена увагою, тільки це недалеко. Он той будинок,— показала на двоповерхову будівлю, що потопа-ла в зелені каштанів.

Федір, вайлуватий, неговіркий добряга, ішов збоку і тільки покашлював стиха в кулак.

— Мій приятель горить бажанням дізнатися, як вас звати і коли з вами можна зустрітися,— сказав я уже їй навздогін.

Озирнулася, подарувала посмішку:

— Як дуже захочете — знайдете, а звуть мене Світла-ною! — махнула ручкою і зникла у провулку.

— Ходімо, бо тебе тут і ніч з роззявленим ротом за-стукає,— спромігся на жарт мій приятель, і ми пішли.

...Наша господиня виявилася жінкою балакучою — не минуло й півгодини, як вона вже встигла не тільки до-слідити всю нашу родословну, а й про себе оповісти, й тепер заходилася частувати чаєм, примовляючи:

— Пийте, хлопчики! На здоров'ячко вам. А правда ж, смачний чай?

— Дуже!

— Його треба вміти запарити і знати, котрий купува-ти. Я віддаю перевагу цейлонському.

— У вас добрий смак! — похвалив Каламарчик.

— Ви чули про такий чай?

— Чули, як не чути! — бовкнув Каламарчик і одразу пошкодував, бо нашу господиню відразу розібрала ціка-вість до території, де такий чай зростає. Каламарчик же мав в атестаті по географії завищену трійку, от і дово-дилося тепер викручуватися і плести такі нісенітницї, що я ледве стримував сміх, але не спростовував — шкода бу-

до товаришевого авторитету та й пані Дануту (так звали нашу господиню) не хотілося розчаровувати.

Відведена кімната, хоч була прохідною, нам сподобалася. У ціні з панею Данутою ми зійшлися швидко, і тепер, розтягнувшись на залізних ліжках, на всі лади вихваляли нашу благодійницю блондинку.

Кухня на нашому поверсі була спільною, то вранці, готуючи сніданок, тут можна було почути не тільки міські новини, а навіть дізнатися, скільки коньяку за обідом випив учора Черчіль і по чому нині кури на бердичівському базарі. Ось тут ми й довідалися, що пані Данута, донька якогось овдовілого дрібного чиновника-п'янички, замолоду була в рядах войовничих емансипаток і все зло, яке тільки випадало на жіночу долю, приписувала винятково чоловікам і ненавиділа їх усіма печінками. Розповідали ніби в молодості її часто бачили в П'ятничанському парку. То було страшне для дівчат місце, та це тільки додавало їй відваги: сідала одиноко на лавочку, розкривала книжку й очікувала на жертву. Багато місцевих ловеласів, після того, як Данута їх добре відчитала, називаючи жеребцями і розпусниками, зовсім не звертали на неї уваги. Вона вже почала до цього звикати, як одного разу на лавочку підсів поважний чоловік. Вона вже приготувалася до бою, та незнайомец чистив пилочкою нігті і поглядав у протилежний бік парку. Така поведінка не збила Дануту з пантелику.

— Чого вам від мене потрібно? — запитала різко незнайомця.

— Мені? Від вас? Аж нічого, золотко.

— Я вам не золотко, відразу здогадалася, чого ви підсіли. Зараз почнете цікавитися, що в мене за книжка, потім скажете, що й ви щось читали, підсунетеся ближче, зачнете шептати лагідні слова, а тоді ще, чого доброго, й цілуватися полізете! Так знайте, цього вам зась.

Наступного дня у місті говорили, що в П'ятничанському парку якесь дівчисько місцевому прокуророві дало ляпаса...

Після випадку з прокурором Данута з'явилася в парку десь аж через місяць. Саме бушувала заметілями опадаючого цвіту травнева пора, витьохкували соловейки, у дівочих серцях квітом-рястом буяла любов, тільки в Данутиному — досі володарювала емансипація. В один із таких вечорів, коли Данута поверталася додому, стрівся їй молодий вродливий голубоокій блондин в елегантному

костюмі. Вклонився Дануті ще здаля, а тоді чемно запитав, чи не змогла б панночка показати вулицю Липову. Він у цьому місті вперше, а тут живе батьків брат. Такого вишуканого звертання Данута не чула ще ні від одного чоловіка, однак злість у її грудях вже давала про себе знати.

— Ходімо,— сказала переборовши себе,— це мені по дорозі.

Дорогою розговорилися і, на Данутин подив, чим більше вона лаяла мужчин, тим більше молодий чоловік з нею погоджувався. Тò був перший сонячний промінчик, що зігрів вистраждане дівоче серце, і в ньому з кожним днем топилася крига недовіри, аж доки звідтіля не потяглися перші паростки кохання.

Падали зорі в траву, а вони з Тадзьом Гейшею, так звали того голубоокого блондина, сиділи, обнявшись, у старому саду і пливли по розбурханому океані почуттів на кораблі своїх мрій.

— Зоре моя! — шепотів він у маленьке бархатне дівоче вушко.

— Говори, говори, любий! — шептала вона.

— Скоро ми в церкві з'єднаємо свої серця...

— Ти хотів сказати в костьолі? Так, любий?

— Ні, зоре моя, у церкві.

— Тадзьо забуває, що я католичка.

— «Жона да убоїтьса мужа свого!» — процитував Гейша, і краще б промовчав — Данутине обличчя пополотніло, дивилася на свого обранця холодно й ущипливо.

— Облиште мене! — рвучко вивільнилася з його обіймів. Він дивився на неї ошелешено.

— Чого ви ще від мене хочете?! — запитала гостро.

— Будьте моєю...

— Тільки через костьол!

— Ні в якому разі!

— Тоді йдіть собі геть і ніколи не показуйтеся мені на очі!

— Дануто!

— Сказала — йдіть!

Стрес настільки був великим, що Гейша вирішив покінчити життя самогубством. Побіг ранесенько до Бугу топитися. Там застукав його жандарм, то, крім ганьби, ще й добрий штраф за порушення порядку «в присутствених местах» довелося платити...

Тоді Тадзьо розробив інший план. Спочатку висповідався у попа, потім написав обраниці серця прощального листа, зросивши його слізьми розпуки і печалі, захвав у валізу буханець хліба і добрий шмат сала та й подався на околицю міста, де була стара трамвайна колія, якою рідко коли користувалися. Хіба якщо хтось із колійовиків каменю з тутешнього кар'єру потребував, тоді курсував вантажний трамвай.

Оть тут, подалі від ока жандармського, й ліг поперек трамвайної колії продукт нещасливого кохання. Торбу з харчами поклав поруч, руки на грудях схрестив і приготувався вихилити до дна гірку чашу своєї долі. Так його і застукав під час обходу околочочний.

— Від трудів праведних спочиваємо, чи як? — спитав ехидно.

— Мене зрадила кохана, і я вирішив покінчити життя самогубством,— сумирно відказав Гейша.

— Он воно як! А в торбі що? — поцікавився страж порядку.

— Хліб із салом.

— Воно ж тобі нащо?

— Як нащо? — здивувався Гейша.— Ваше благородіє, та тут трамваї так рідко ходять, що можна й з голоду померти!

Страж порядку розреготався, аж черево під мундиром ходором заходило.

— От що, братец,— витер хустинкою сльози околочочний,— вставай, бери свою торбу і пішли до твоєї коханої.

Не буду розповідати, як заплакана пані Данута, забувши про всяку емансипацію, в присутності околочочного кинулася Тадзеві на шию, як потім вони разом частували стража порядку анісовою горілкою і той, випивши та закусивши, і знову ж таки за порушення порядку в ...«присутственных местах», припаяв бідному Гейші штраф, який на цей раз мусила заплатити пані Данута. Скажу лише, що вона одразу примусила своє кохання поклястися на ікону, що воно ніколи більше не посягатиме на своє життя, а поженяться з Гейшею тоді, коли цього забажає пані Данута.

Гейша зробив так, як вона хотіла.

Чи не найближчою істотою після Тадзя Гейші у пані Данути був її улюбленець пес Льорка. Для невеличкого, кудлатого білого створіння у господині завжди знаходився ласий шматочок. Однак це не заважало йому

промишляти на кухні і не без успіху, бо звідтіля частенько лунали обурливі вигуки:

— Знову Льорка мої котлети поцупив!

Наша господиня у таких випадках гречно дякувала потерпілому за вчасну інформацію і запевняла, що тепер Льорка на обід не дістане ні шматочка...

Прийшов час вперше платити за квартиру. Ми відлічили господині гроші, але замість радості в її очах побачили розчарування. Увечері вона поскаржилася сусідці:

— То є жеброта, а не квартиранти!

— Але повірте, Маріє Трохимівно,— оправдувалися ми вранці перед тією ж сусідкою,— заплатили рівно стільки, як домовилися.

— Б'юся об заклад, що ви крупними купюрами заплатили,— усміхнулася та.

— То й що?

— Іншим разом платіть дрібними...

Ми послухалися поради і наступного разу відрахували пані Дануті суму по карбованцю. Це відразу дало результати: із «жеброти» ми вискочили у «бардзо гонорових квартирантів»...

Два рази на тиждень нам доводилося вкладатися спати раніше. Це відбувалося тоді, коли старовинний годинник у покоях господині бамкав десять разів і на порозі з'являвся сяючий Тадзьо Гейша. Свое прибуття сповіщав незмінним: «Цілую ручки пані Дануті!» За це отримував чарівну посмішку і палкий вигук: «Ах! Дзетко кохане!» Після цього вони прямували через нашу кімнату до покоїв пані Данути, а ми мали робити вигляд, ніби спимо. Десь за годину до наших вух знову долітало приглушено-палке «дзетко».

Такі візити спочатку потішали, потім почали дратувати. Дійшло до того, що «дзетко кохане» відразу виводило нас із рівноваги. Терміново треба було щось придумати таке, аби були і вовки ситі й кози цілі. І тут погляд упав на Льорку. Він завжди мирно спав на килимку між нашими ліжками і страшенно не любив, коли його хтось тривожив. От ми й поробили собі довгі дротики і, як тільки з покоїв долітало «дзетко», зачинали штурхати ним з обох боків песика Льорку. Розтривожена тварина спочатку гарчала тихо, тоді голосніше і, нарешті, доведена до люті, гавкала так, що двері покоїв з гуркотом розчинялися, і на голову бідного Льорки сипалися Данутині прокльони.

На якусь мить усе стихало, а потім знову: «дзетко моє»... Ми бралися за дротики. На цей раз до кімнати влітав уже розгніваний Тадзьо.

— Най ту псярню грім поб'є! Ноги моєї тут більше не буде! — сердито торсав за клямку і зникав.

Мало не на місяць ми завойовували собі спокій, а потім знову усе починалося спочатку...

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

Про штурм фортеці на шляху до Рубікону і про перші, проте сміливі кроки нашого юного героя по благородній стежі медицини.

Лишалось перейти Рубікон, і там, у досвітніх серпанках, починалося моє село, завітчане калиною, мальвами і чорнобривцями. Мої перші каникули і ніжна, як трояндовий цвіт, Софіїна усмішка...

То були мрії, а поки що готувався до штурму навчальної кімнати, у якій чорними літерами кидався у вічі заклик — «Лябор омніа віціт імпробус» — наполеглива праця перемагає все. В останній фортеці на шляху до Рубікону існувало царство латини, де на троні самодержавця возсідав її викладач Аристарх Олігархович Плінтус. То був невеличкий, сивий, згорблений і глухуватий чоловік, якого завжди бачили з таким гігантським портфелем, що міг змагатися з рогом достатку, якого підніс у дарунок німфам сам Зевс. У цій облупленій і потрісканій від часу шкіряній «коморі» можна було знайти все, починаючи від кількох пляшок кефіру і кінчаючи пантофлями.

У грізний для студентів час ця «комора» ставала ареною, де проходили палкі битви за стипендійну оцінку і де, потасувавши карти латинських знань, Плінтус завжди витягав туза...

Настрій у таку пору був у нашого викладача урочисто піднесений, тож за столом позу прибирав величну, а обличчя його набирало непроникного виразу. Портфель громадився на столі, за півкроку від якого проходила по підлозі крейдяна лінія. Ми її «лінеа альба» (білою лінією) називали. Прогавив, переступив лінію — плакала твоя стипендія. Аристарх Олігархович понад усе боявся, аби хтось не наблизився до його портфеля, хоч останній був замкнений на два замочки, а ключі покоїлися в глибокій кишені господаря.

Студент мусив стати перед лінією, назватися і, зачекавши, поки Плинтус наведе в паперах відповідні довідки (це іноді тривало півгодини), шпарити напам'ять «Гаудеамус» — середньовічну студентську пісню латинською мовою. Аристарх Олігархович квітнув на очах і лагідно допитувався, по якому білету хотів би студент відповідати. Студент називав номер, а викладач казав, що відповіддю по цьому білету задоволений, а тепер нехай екзаменований дозволить поставити ще кілька додаткових запитань...

Отут і починалася «сауна» на латинський манер.

По ставленню до Аристарха Олігарховича студенти технікуму ділилися на патриціїв і плебеїв. Першими були старшокурсники, які дозволяли собі не вітатися з Плинтусом, бо латина була для них пройденим етапом, ми ж, першачки, ділили гірку долю плебейську, вітаючись здала із покірною самовідданістю.

Ми сиділи у «фортеці» і чекали. Завтра екзамен, а нині Аристарх Олігархович призначив консультацію. Минуло більше двадцяти хвилин, а його все ще не було. Я зничев'я розсівся за викладацьким столом і, наслідуючи Плинтуса, промовив:

— Колеги й колежанки! Чи бажаєте ви послухати прегарну повість, як натхнення прийшло моє?

— Давай, давай! — почувися заохочувальні вигуки.

— Слухайте ж, як у великій радості по екзамені — там поставив більше десяти двійок — прийшов я в обитель свою, розкрив портфеля, дістав кефір трапезний і, коли ніч напнула покривало своє чорнее на зефір денний, поринув я у сон праведний. І приснилося тоді, що перед ложем моїм у цюотливій наготі і в красі несказанній постала діва предивна. Рвонувся я, було, до портфеля — там же лишалося ще кілька пляшок кефіру, — та вона порив мій зупинила жестом божественним і прорекла: «Не прелюбодій! Я не Афродіта, а муза історії Клію, натхнення тобі принесла. Вставай і дерзай!» Прокинувся я, протер очі, схопив ручку й за одним подихом впалив ось цього куплета:

Ностріс Плинтус домнус магнус,
Десь швендяє, як циганус.
Ми ж сидимо — болить градіс:
Троянцю, шляться тобі сатіс!

Це мало означати, що пан Плинтус пан великий, але шляться йому досить.

— Колего Дібровський, заодно вже перепросить аудиторію за моє запізнення. Можете мене привітати — я врешті-решт придбав унікальний слуховий апарат...

Я обернувся і мало не впав зі стільця — у дверях стояв Аристарх Олігархович Плинтус. А завтра екзамен. Думка про нього то напливала, то відпливала, викидаючи то в жар, то в холод. За пророцтвом Каламарчика між мною і Плинтусом мала відбутися інсценізація Глібовської байки «Вовк та ягня».

І ось те «ягня» уже стоїть перед білою лінією, а «вовк» чомусь не поспішає його «їсти». Навпаки, настроений благодушно: задав кілька запитань, виставив у заліковій книжці четвірку і, повертаючи її, додав:

— Могли б і п'ятірку мати, Дібровський. На жаль, у своєму вчорашньому експромті ви припустилися помилки — замість «нострус», вжили «ностріс»...

Чиколядовий капелюх набакир, голуба віскозна те-віска (останній крик моди, за який я мало не цілий вагон вугілля розвантажив), сірі картаті штани і білі парусинові туфлі справили у Тернівці належне враження — забачивши мене, баба Іринечка помчала до баби Оришки:

— Чули? Мотрин дохтор приїхав!

— Та що ви кажете — аж віднялася з призьби заінтригована баба Оришка.

— Сама бачила: такий вже розумний — капелюх отой, Мартинюків, на голові кандібобером, сорочка неба голу-біша, а штани зозулясті, як ваша прицуцькувата курка, що навесні мої грядки роздряпала!

— Доки ви тими грядками будете очі колоти?

— Аж поки ваша зозуляста дуба не дасть!

— Тіпун вам на язик!..

Баби зачинають сваритися за курей і грядки. Сварять-ся довго й голосно, та врешті-решт миряться, бо вирішують сходити до мене аби їм якусь хворобу встановив. Мушу сказати, що то були такі собі червоношокі бабусі, які зроду нічим не хворіли, та понад усе любили ходити по лікарях і дуже сердилися, коли ті ніякої хвороби у них не знаходили. Правда, Іринечка «звичний» вивих нижньої щелепи мала. Зв'язки настільки були розслаблені, що позіхне, бувало, баба необережно — і сидить з розкритим на всю широчінь ротом, як гуска без води у спеку. І попри все це любила Іринечка позіхати. Позіхала до болю в щелепах. Позіхала так, що здавалося, село у тих позіхах потоне...

Наступного дня, ледь сонечко встигло заграти у росянистій травичці, як баба Оришка вже на порозі:

— День добрий, Петрику! З приїздечком тебе!

— Широ вдячний. Сідайте, бабусю!

— Дякую, я ненадовго. Я до тебе, як до дохтора...

Ну що ти їй скажеш? Зізнатися, що медицини не знаю (яка там медицина після першого курсу), не хочеться, бо в баби Оришки такий язичюра, що завтра про мене все село говоритиме. І ось заради спасіння «дохторської» репутації беру зі стола пластмасову ліжку, прикладаю бабі до плечей і командую:

— Бабо, дихайте!

Вона собі дихає, а я роблю вигляд, ніби слухаю. Тоді повертаю її обличчям до себе й кажу:

— Бабо, у вас форамен окціпітале магнум (анатомічне: великий потиличний отвір, котрий має кожна людина від народження).

— Та що ти кажеш, дитино! — мало не підстрибує Оришка. — Бач, а я собі гадаю, чого це мене так щось у лівому коліні шарпає! Ну то ти той, Петрику, випиши мені якісь ліки від того магнума.

Виписую їй глюкозу в таблетках, і на другий день баба Оришка хвалиться по селі:

— Оце так дохтор! Як узяв якогось апарата, та як приклав мені до спини, то таку хворобу визначив, що поки вимовиш, язика зламаєш!

Через кілька днів наносить візит Іринечка. Каже, «дошка» (тобто грудина) в неї болить. Починаю відпиратися:

— Але ж я не лікар, а поки що студент...

На бабу Іринечку ніякі доводи не впливають.

— Та зрозумійте ж нарешті, не знаю я медицини!

— О, як це так? На дохтора вчишся, а медицини не знаєш? — дивується Іринечка.

Пояснюю програму першого курсу, та це бабу не влаштовує:

— Господи, господи, як Орищі то признав болість, а мені не хочеш? Відколи поїхав до міста — гонору стільки, що й не підходить! — і вона сердито грюкає дверима, а ввечері вже кричить на вулиці до своєї матері: — Ще раз твої гуси в городі застану — всіх на вербі перевішаю! Он свого дохтора застав, хай пасе! А то корчить з себе великого пана! Та мій Михайло он начальник який (син її в Одеській автоінспекції служить), але то людина, не

те що твій! На нього глянути любо: картуз з кокардою, чоботи хромові. Стоть не де-небудь — у центрі Годеси. Махне ломакою наліво — вся Годеса наліво. Направо махне — направо й Годеса валить! А цей, бач, великий дохтор, бо дідового капелюха напнуув!

Докричалася: чи рота зашироко розкрила, чи що там, тільки вмовкла враз на високій ноті і за мить знову з'явилася на порозі. На обличчі розпач, пальцем на розкритого рота показує...

— Що, знову зіскочило? — питаю.

Киває головою і мало не плаче.

— До фельдшера йдіть! — кажу їй, хоч знаю, що Марина Павлівна Оковита уже кілька днів у районі на якомусь семінарі.

Іринечка не вступається. Добре, хоч у підручнику з хірургії колись вичитав, що в таких випадках великі пальці рук слід обмотати рушником, братися ними за корінні зуби, щелепу тягти на себе й донизу, а тоді різко пустити.

«Бережіть пальці — щелепа сідає на місце з силою в кільканадцять кілограмів», — застерігалосся у тексті.

Усе зробив за правилами — з пальцями лишень припізнився.

— Хай вам грець з вашою щелепою! — засичав я від болю.

— Дивіться на нього — хто тебе заставляв, аби свої пальці та в мій рот пхав! — повертається нарешті мова до баби Іринечки.

Огрядна, вона котиться з нашого подвір'я, пропихається у хвіртку і знову на всю вулицю чути її голос:

— Бодай же ж вам у головах тріщало! Люди-и-и! Та вони мене вже до половини згризли!

Це баба так до своїх онуків. У цей час біля нашої криниці зупинилися возом якісь чоловіки. Чули те все, води напилися та один до одного:

— Якщо в ній тепер кілограмів зо сто ваги набереться, то яка ж вона була, доки її онуки ще не зачинали гризти?!

Чутка про «магнум» баби Оришки та про вправлену Іринеччину щелепу пішла по селу. До мене повалила клієнтура. На щастя, серед старих паперів знайшовся обшарпаний рецепт. Він «гуляв» по нашій вулиці з тих часів, як я ще гусей пас. Пригадую, маззю, виготовленою по ньому, баба Ганна натирала мені живота. Дуже

універсальною та мазь була... Рецепт знову пішов нарозхват. Тільки баба Мелашка закомизилася.

— А ці ліки чогось варті? — глянула з недовірою.

— Знаєте, бабо,— спалахнув я,— краще б не перебаранчали... Он Калинка з Семеном Святим десять років собі цією маззю ноги лікують і мовчать, а ви — «чи варта...» Варта! Не хочете — не беріть!

Баба Мелашка склала мені мало не під самісінький ніс дулю і пішла.

Літні канікули були в розпалі...

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ

Як Тадзю Гейша впав у немилість та як його врятували фельдшерські дипломи юних героїв цієї повісті. Деяко про хіромантію та амазонок.

Щось у стосунках Тадзя Гейші та пані Данути зламалося. Нині на його знамените «Цілую ручки...» вона не відповіла, ще й демонстративно відвернулася. Мовчки сьорбала каву й сопіла.

— Але ж поясни, що сталося? — розвів руками Тадзю.

— Треба вміти падати з доброго коня, а тут якась фіфа зуби вишкірила — він уже й барвінком стелиться!

— Пані Данута прекрасно знає, що в магазині я старався для неї.

Та демонстративно встромила носа в чашку з кавою.

— Як не, то не! — сказав на те Тадзю, трохи постояв у нерішучості, тоді махнув рукою і рушив до дверей.

Ще місяць тому такий поворот подій був би нам на руку, але в цей урочистий час, коли ми збиралися відзначити одержання фельдшерських дипломів, коли прощалися з усім, що за студентські роки якось непомітно ввійшло в наші душі, він нас не влаштовував.

— Але ж, Тадзю Станіславовичу,— пішов я навперейми Гейші,— не робіть собі з того клопоту... Пані Дануто, він же для вас старався? Та коли на те пішло, то хіба знайдеш вишуканішу пару. Ви, як ті голуби, тож воркуйте собі...

— Я то що? — відразу розчулилася пані Данута.— Хіба оту кам'яну брилу просіть! Най зрозуміє нарешті, що кожна жінка — ніжне створіння, яке потребує тепла і ласки,— з докором глянула на Тадзя.

Тадзьо відразу повеселішав і додав, що це складні речі, але він буде старатися...

Аби Тадзьо не стовбичив перед очима, ми відразу й роботу йому знайшли — помити цибулю й огірки, на що він охоче пристав. Скоро вся наша компанія сиділа за столом, напруження зникло. Що вже Тадзьо мовчун, а й той експромтом виголосив тоста, аби нам добре фельдшерувалося, а ще краще кавалерувалося. Пані Данута сказала на те, що голодній кумі хліб на умі...

Я натякнув, що пора, мовляв, Тадзеві з Данутою тісніше зв'язати свої долі, а Каламарчик підняв келиха з шампанським і рявкнув:

— Гірко!

— Маєш рацію, Федоре, — старалася згладити недоречність його вигуку господиня. — Що гірко, то гірко, тільки не від того, що тобі на умі... Встань, Тадзю!

— Чого б мав стирчати за столом, як пень на дорозі? — невдоволено промовив обранець серця, та зустрівся з її поглядом, і той погляд відразу здобув таку перемогу, якої не знав ні Тамерлан, ні Аттіла, ні Наполеон. Тадзьо враз виструнчився. Для годиться так само вчинили й ми, від чого наша господиня піднеслася на сьоме небо. Лише пес Льорка мало не зіпсував ефект — вилку в моїх руках сприйняв за дротик і злісно загарчав під столом.

— Тихо, Льорчику! — посварилася на нього пані Данута. — Тихо, бо завтра лишимося з тобою самі. Полинуть наші хлопці-соколи у світ білий фельдшерувати. І Петько, і Федько, — вона завжди нас так називала, хоч Тадзьо не раз зауважував, що не годиться так кликати фельдшерів без п'яти хвилин. — Петько піде далеко, а ти, Федю, йди-но сюди і дай мені свою руку.

Ми знали, що пані Данута здавна займається хіромантією. Федір покійрно підійшов і вона взялася розглядати його руку, скрушно похитуючи головою.

— Що, немає дороги? — нетерпеливилася Федорові.

— Є, Федюню, е! Бачиш, ось від середини великого пальця тягнеться лінія долі... Надто з викрутасами вона в тебе. А це лінія Сатурна. Бачиш, яка посічена? Зате лінію Бахуса пряму маєш! Ой, не на добро це... Не йшов би ти нею. Згадай, як прийшов колись з неї додому босоніж...

Пані Данута натякнула Федорові на випадок, що стався у минулому році. Тоді з дому Каламарчикові прийшло

невеличке грошове підкріплення. Цю знаменну подію він вирішив гідно відзначити— пішов до ресторану. Мало того, що не розрахував фінансову спроможність розрахуватися за себе, так ще й почастивав обідом з шампанським кількох студенток, заявивши, аби не турбувалися, бо його знаменитий таточко ніколи ще не лишав сина у біді (це було правдою — Федорів батько, колгоспний конюх, хоч як доставалося йому у ті скрутні повоєнні часи, ніколи не лишав сина без копійки).

Скінчилися веселі хвилини — студентки галантно розпрощалися, натомість з'явився офіціант з рахунком. Федір виклав усе, що мав, але суму треба було чи не втричі більшу.

— Візьміть у заставу мої черевики,— знайшовся Калмарчик.— За гроші не турбуйтеся — доставимо.

Черевики Федір мав нові, лискучі. Дісталися вони йому у подарунок від якогось родича, що повернувся з-за кордону. Офіціант відразу пристав на пропозицію. Федір босоніж забрів у скверик, пересидів у гущавнику і лише під покровом ночі прибіг темними завулками додому. Тадзьо Гейша змилосердився над ресторанним завсідником і дав йому свої старі шкарбуни. Потім Калмарчик роздобув гроші, та що з того, як від офіціанта й слід простиг. Згадка про це була не з приємних, а коли пані Данута натякнула ще й про випадок, як колись його п'яного з міліції випросила, Федір не витримав:

— Кожний має собі хоч раз у житті десь посидіти. Діоген у бочці сидів, Ньютон — під яблунею, Архімед — у ванні, то чому б мені було не посидіти в міліції?

— Ет, що було, то було. Лишила б ти хлопця! — заступився за Федора Тадзьо.

Наша господиня ніби й не чує.

— Бачиш, Тадзью,— на картину, де на білому коні амазонка гарцює, показує: — Отакою б і я була безстрашною та бойовою. Не тільки тебе, жодного чоловіка на гарматний постріл не підпустила б. Покійний татусь вперлися, до амазонок їхати заборонили, от і лишилася з оцією кам'яною брилою,— з докором глянула на Тадзя.

— Невже ви, пані Дануто, й досі вірите, що ті амазонки реальні і що вони такі вже недоторкані?

— То були високопорядні гордячки, які тобі, Федюню,

і не снилися! Та вони вважали ганьбою навіть сидіти поруч із чоловіками.

— Щодо їх існування — це звичайнісінький міф! — сказав із притиском Каламарчик. — Та, припустимо, вони й були, то Страбон стверджує цілком протилежне: раз на рік амазонки виходили на високу гору й приносили там жертву богам. На ту саму гору, лишень з протилежного боку, виходили гаргарійці з такою ж метою. І вже, як богам було віддано боже, ховалися з амазонками під покровом ночі, хто де міг...

— Я так собі й думав! — аж підстрибнув з радості Тадзьо. — То, виходить, були й діти?

— Звичайно! Хлопчиків амазонки віддавали гаргарійцям, дівчаток виховували самі!

— Такого не могло бути! — заперечила пані Данута, але вже не з такою рішучістю, як спершу.

— За що купив, за те й продаю! — відказав Каламарчик. Він явно мстив нашій господині за хіромантию.

— Я ж тобі скільки казав, не видавай себе за того, ким ти не є? — підсів до пані Данути Гейша.

Господиня, знеможена почутим, покірно схилила голову йому на плече й прикрила очі. Тадзьо був на вершині блаженства і тільки нам підморгував...

Ми з Федором нашвидку зібралися, щоб востаннє пройтися вулицями рідного міста.

Що ж до пса, то Льорка вже спокійно спав на килимку, хоч без усякого сумніву із Данутиних покоїв і того вечора лунало пристрасно-жагуче «дзетко мое»...

РОЗДІЛ СІМНАДЦЯТИЙ

Як Федір Каламарчик жертвою Амура став. Про передачу справ і знайомство у саду.

Хто? Хто, я вас питаю, пустив по світу блукати отого крилатого, пустотливого хлопчика з луком і стрілами? А як уже таке й трапилося, чому б не дати йому лопатку та відерце — най би малюк у пісочку шпортався. Так ні ж — вручили ручну зброю, гуляй, Вася!

А той радий старатися: стрілу дістав, бац — і Каламарчикові у самісіньке серце.

— Підеш?! — прошепотів спраглими вустами поранений.

— Піду,— сказала Вона.— Нині й розпишемося. В мене у загсі блат... Сподіваюся, паспорт при тобі?

— Кохана?!

У бокалах грало шампанське, а наречений тепер уже тверезими очима оглядав передчасно поповнілий стан нареченої і в його голову закрадалися думки непричесані:

— То правда, кохана?

— Не корч блазня, пришелепкуватий!

— Не забувай, котику, що в тебе дружина! — невдовзі стояла вона на пероні і висока, як тичка, з піднятою вгору рукою, дуже вже нагадувала семафора.

— Тільки влаштуюся — приїду по тебе,— вичавив у відповідь, як поїзд рушив.

«Сміх та й годі! Сміх та й годі!» — кепкував паровоз, набираючи швидкість.

— Не побивайся,— узявся я втішати товариша.— Дадуть тобі в якомусь селі медпункт, заведеш собі і ставок, і млинок, і вишневенький садок. Її з Вінниці забереш, і буде тобі райська птаха по садочку порхати.

— Я тому Амурові лука на голові побив би! — засопів він.

— То що, хлопці, речі на плечі? До станції Ярошенки наближаємося,— підійшов через деякий час провідник.

— Дивота! — визираю у вікно.— На пероні нікогісінько, а казали стрічатимуть з оркестром, закидають квітами... Вір після цього комусь!

— Не тут, а в Шаргороді церемонію призначили,— поправляє мене Федір, а провідник нас від ніг до голови очима міряє і не може второпати, жартуємо чи ні.

Скриплять гальма. Галантно розкланюємося. Зрозумів той усе.

— Там уже, певно, й персональні лімузини на вас підчікують? — дивиться насмішкувато.

— Аякже, пішки не підемо! — напускає на себе поважність Каламарчик.

На пероні гора ящиків з яблуками. На тій горі дядько насіння лузає та на перехожих поглядає.

— Здорові були, дядьку! — задираємо голови.

— Здоров, якщо не жартуєте! — поблажливо дивиться на нас з вершини свого благополуччя.

— Далеко зібралися?

— Одсіль не видко!

— Та й сорт яблук нічогенький вибрали,— намагається виколупати яблуко Каламарчик.

— Нічний трус називається,— перекидає п'ятою дірку в ящику дядько.

— Он воно що?! В чужих садах господарюємо, значить?! — грізно дивиться на дядька Федір, та з того, як з гуски вода. Каламарчик сердито спльовує і відходить.

— Ви з ним не дуже так,— говорю тихо дядькові.— Бачили отой металічний гудзик на піджаку?

— Ну!

— Так щоб знали — то мікрофон. Він усе про ваш нічний трус записав... З прокуратури він.

— Та ну? Я ж пожартував!

— Тепер уже пізно — він, здається, збирається кудись дзвонити...

— От кара божа! — зсувається з ящиків дядько. Де й пиха ділася. Лагідно так до Каламарчика: — Молодий чоловіче, ви яблучок хотіли? То прошу! — швиденько одриває з ящика дощечку й кидає яблука в кишені Каламарчику. При цьому нагинається поближче до гудзика.— Я вам тут про нічний трус говорив. Так то жарт. Чи ж я на добро рідного колгоспу посягнув би... І взагалі — хай живе колективізація!

Дядько мало не торкається губами гудзика, котрого Федір пришив у поспіху перед від'їздом з тим, щоб у Шаргороді купити підходящий і перешити.

— Ви що, блекоти об'їлися? — витріщився Каламарчик.

— Я? Чого ж, як треба... Іжтє на здоров'ячко! — та поза ящики шусть — як і не було.

— Що з ним? — дивується Федір.

— Звідки я знаю,— вдаю заклопотаного.— Ходімо, он, здається, наш автобус.

— До Шаргорода підкинете? — підійшов я до водія.

— Можу, лише їхатиму через Вербівку, бо люди з Рахнів мають туди відрядження.

— Невелика біда. Сідай, Федоре!

— Е, ні, зачекайте, поки всі прийдуть,— заперечив водій.

За годину автобус нагадував бочку з оселедцями. Котрась жінка не мала де кошика поставити, то мені на голову.

— Але ж це не поліція? — запротестував я, намагаючись вивільнитися з-під кошика. Не на таку напав — чим більше я старався, тим дужче тиснув на мене кошик.

— Ет, стійте і не перебаранчайте: тісно, зате тепло, — заспокоїв мене чоловік, що стояв поруч.

Тим часом шофер завів мотор, і автобус помчався бруківкою. За селом звернули наліво на ґрунтову дорогу. Довго по ній їхали. Нарешті кінець — дорогу перетинала широченна канава.

— Я так і знав! — почухав потилицю шофер, і так крутонув кермом, що машина зробила мало не повний оберт на місці і рвонулася вперед. Ми повалилися одне на одного. Та нема лиха без щастя — тепер уже тітчин кошик опинився на голові у мого сусіда і той крутив нею, ніби кінь, якого гедзі обсіли.

— Чого ж ви, стійте, тісно, зате тепло! — підморгнув я і в нагороду отримав зневажливий погляд...

У Шаргород ми в'їжджали аж наступного дня під обід, бо і інша дорога привела в нікуди, наш автобус, попелляші полями, змушений був знову повернутися в Ярошенки, а вже звідти їхати на Вербівку через Шаргород.

Автобус зупиняється якраз навпроти колишньої духовної школи-бурси. Зараз тут агрономічна школа, а колись за цими мурами нудив світом білим наш знаменитий гуморист Степан Руданський. Федір, дізнавшись про це, продекламував:

А у хаті на постелі
У сурдуті і плащу
Сидить студент медицини
Другий місяць без боршу...

— Так підіть, он вона, їдальня! — не второпав що й до чого один із пасажирів. Час уже був такий, що ми люб'язно скористалися з поради, а по обіді вже сиділи в кабінеті завідуючої відділом охорони здоров'я. Симпатична то була жіночка: висока, ставна, коси чорні, брови шнурочками, погляд карих очей спокійний, впевнений, так тебе й гіпнотизує. Нестямилися ми з Каламарчиком, як опинилися — він у якомусь віддаленому селі, я в Мурафській машинно-тракторній станції. Там медпункт був, то мене ним завідувати послали.

По моему приїзді відразу було створено комісію по передачі медпунктівського майна. До її складу ввійшли колишній завідуючий, низенький, руденький, чимось схо-

жий на ховраха, Овсій Никанорович Зяблик, я (на правах приймаючого) і... сторож з прохідної.

— О! Пора щось і перекусити,— поглянув Зяблик на годинник і повів мене до одного популярного закладу, де, крім напоїв (за винятком безалкогольних), майже нічого не продавалося.

— Спрага мучить?— здогадався я про його слабе місце.

— Мучить розпроклята! — пожвавішав Зяблик, підтверджуючи правильність моїх передбачень.

Як горілка була випита, а консервні банки вишкрябані до дна, Зяблик підвів голову:

— А ви чого не їсте?

— Дякую... Я ситий.

— То, може, ще по п'ятдесят?

— Рада б душа до раю...— показую порожній гаманець.

— Я не дуже й хотів,— підвівся Зяблик.— Краще ходімо, емтеесівське господарство вам покажу.

Ходили ми з ним по майстернях, розмовляли з механізаторами. Зяблик узявся наказувати мені, що скрізь мають бути аптечки швидкої допомоги, та й санітарні пости не будуть зайвими і що, взагалі, пора мені засувати рукави та братися за роботу...

Казати йому, що усе те мало бути зроблено ще до мого приїзду, не хотілося, то аби перевести мову в інше русло, я запитав, що там за високою огорожею.

— О-о! — вигукнув Зяблик.— Я й забув розповісти. Там діючий костьол. Якраз під медпунктівським вікном ксьондзове помешкання... Показний з себе чоловік і крім власного красномовства ще й гарненьких жіночок полюбляє. Їхня віра забороняє тримати служницю молодшу сорока років, то ксьондз узяв собі дві. Одній двадцять один рік, друга — на три роки старша... Ці красуні тепер вилежуються, а для хатньої роботи доводиться пані Шмультську наймати... Б'юсь об заклад, що вони й зараз у саду. Хочете побачити? — не чекаючи згоди, потягнув мене до хвіртки. Вона була закрита. Зяблик лукаво підморгнув і встромив руку в діру у паркані.— Ходіть! — прошепотів.— Он вони, здається,— показав у глиб саду, де червоніла парасолька.

— Аго-о-ов! Ку-ку! — підкрався ближче Зяблик.

Парасолька відхилилася і з-під крилатого чорного капелюха сердито глянули зелені злі очі, а з-під настовбурчених рудих вус на весь сад рявнуло:

— Зіднюх! Апорт!

З кушів вискочила величезна вівчарка. Роззявивши пащу, вона мчала прямо на мене... Більше й не було на кого — Зяблик уже викукував з вершечка горіха. Стрибок — і вона сперлася передніми лапами мені на груди. Я все ще стояв і посміхався. І тут сталося чудо — замість уп'ястися іклами в горло, вівчарка лизнула мене в обличчя раз, другий.

— Зіднюх, Зіднюх, гарний ти собака, — сказав я і витягнув з кишені шоколадку. Половину відламав йому, решту собі. Зіднюх з'їв і застрибав біля мене, як щеня. Чорний капелюх занепокоєно спостерігав цю сцену.

— Молодець, Зіднюх! — погладив я пса. — Най твій господар повчиться у тебе чемності, з якою потрібно зустрічати людей, навіть якщо вони й завітали непрошеними, — сказав я і попрямував до виходу. Чорний капелюх так і їв мене поглядом.

— А я?! — заволав з горіха Зяблик.

— Та й ви злазьте! — гукнув я з-за хвіртки. — Тільки не біжіть — пес цього не любить.

Опинившись біля мене, Зяблик полегшено зітхнув:

— А здорово ми його провчили!

— То був Ковальський?

— Він. Вівчаркою травить. Теж мені духовний наставник...

РОЗДІЛ ВІСІМНАДЦЯТИЙ

Як ще раз схрестилися і назавжди розійшлися шляхи Каламарчика та Дібровського.

На п'яту весну фельдшерування при МТС закинула мене доля у царство медичних володінь Федора Каламарчика. Тихенько відчиняю двері храму місцевого ескулапа і що я бачу? Його служитель сидить за столом, голову кулаками підпер і таким жалібним голосочком виводить оту пісню, де терен цвіте і листя опадає і той не знає горя, хто в коханні не знається.

Виспіває він, а поруч на підлозі папір гербовий валяється — виконавчий лист про сплату аліментів.

— Чого такими коштовностями розкидаєшся? — торкаю його за плече.

— Горіли б вони синім вогнем! — ударив він кулаком по столі. — Та з Вінниці, ця виконавчими листами засипала та й з акушеркою клопіт — погрожує покінчити життя самогубством у місцевій водоймі, а там води — жабі по коліно... Так-то воно, братуха, хочеш не хочеш, а треба рвати кігті і чим швидше, тим краще... Сіялися рожеві надії, а вродилася чорна зневага... Он зустрілися мені в селі жінки з дитинчам. Мале розревелося, а одна на мене показує й каже: «Цить, бо отой дядько тебе забере!» А друга: «Ага, забере! Він і своїх покинув!» Та якби тільки це, — зітхає Каламарчик, — судові виконавці наслідують, як оті гончі на нещасного зайчика...

— Слухай, зайчику, а ти не думав, що твої діти гам-гам хочуть?

— Я таке вже чув! Зрештою, й у тебе не ліпше: дружину старшу за себе взяв, ще й з приданим... Як це ти так влип?

— Було... Посварився з Софією Майковською і на зло кондукторові пішов по шпалах пішки. Цікаво, звідки ти довідався?

— Од Софії.

— Де ж ти її бачив?

— На весіллі у родича моєї бувшої кралі. З чоловіком була.

— Ну, і як тобі той чоловік?

— Хлопець ніби й нічого, але тримає вона його в шорах... От поміркуй сам: ледь всілися за столом і він перекинув невеличку, налиту нею чарочку, та потягнувся, було, до печені, як це голосочок: «Папулько, тобі тлусте шкодить!» — «Але ж, мамулю, мені таке смакує.» — «Немає значення! Я сказала!» Не пройшло й кількох хвилин, як той самий голосочок: «Папулько? Чом у тебе піджак розстібнутий? Ти забув, що тобі протяги шкодять?» Той застібнувся і вирішив випити ще одну чарку. «І-і-і! Антошо! Та ж це отрута! — злякано скрикнула Софія. — Ти забув, як «Огірочки» на нараді виспівував?!» Я потім довідався, що то за «Огірочки». Виявляється, перед цим її Антоша помічником агронома працював. Поїхав у район на якусь нараду, зранку випив чарку, то й заснув, а в цей час районний товариш про вирощування огірків виступав. Добре, видно, говорив, коли вже й до сплячого Антоші дійшло, і той крізь сон на все горло рявкнув: «Посіяла огірочки...»

— Отак і заспівав?

— Раз вона докоряла... бо після того співу опинився він аж у Клеву побережником.

— Ну, а дітей багато у них?

— Двійко. Донька і син. Я, було, заїкнувся про тебе — жодного натяку на смуток. Каже так веселенько: «Проміняв мене на вчительку, най тепер нею тишиться, а мені з Антошею непогано. Так, папулька?» — сперлася ліктями на його плечі. «Авжеж, мамуля», — самовіддано підтакнув побережник. Згодом він кудись ненадовго відлучився і тоді Софія розповіла мені про тебе. Тут вона уже не грала, і було видно, Петре, що досі тебе любить...

— Не будемо про це, Федоре.

Ми посідали з ним за столом, згадали роки студентські, пані Дануту, Гейшу, не поминули увагою й песика Льорку. Як то він тепер обходиться без нашого дротика... Розпрощалися опівночі. В Мурафську лікарню саме везли хворого, то вже люб'язно обійшлися й зі мною...

А скоро докотилася чутка: «Каламарчик медпункт напризволяще покинув і зник у невідомому напрямку».

У райздороввідділі кинулися, було, на його розшуки, та, коли переконалися, що в медпункті жодної розтрати, махнули рукою, баба з воза — кибилі легше.

Більше наші шляхи не перетиналися.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИЙ

Децо з Книдлевої біографії. Як у Петра Дібровського гумористичний талант спалахнув. Про пожежну команду, яка цей спалах гасила, та що з того вийшло.

Був ранок. Завгосп місцевої лікарні Микита Козир, як завжди, запізнювався на роботу тому й біг підтюпцем, місцева аптекарка Бетя Романівна стояла на сходах ганку і, перед тим як відкрити аптеку, довго міркувала по яких цінах пустити нині ходові ліки. «Зірка» місцевої медицини Роза Захарівна вже сиділа в кабінеті, задоволено посміхаючись — у неї наготові вже була чергова «свиня», яку вона нині збиралась підкласти Ользі Равінській. Що ж до голови місцевому Сопілочки, то вона прибігла у лікарню ще о сьомій ранку. Треба ж було вчора Євгенові Равінському пустити по місту жарт, що Сопілочці найкращим пам'ятником мали б бути двері із замочною щілиною, у яку вона так любить завжди зазірати. Догрався чоловік — вчора в профспілковому прото-

колі було написано, що він має путівку на відпочинок, нині, в переписаному, прізвище Равінського навіть не згадувалося...

Отож ледь Сопілочка встигла переписати протокол, як на лікарняне подвір'я в'їхала машина заступника головного лікаря Папіросного. Розчинилися дверцята і з машини виліз невисокий, увесь в ластовинні рудий чоловік.

Хоча про таку зовнішність ходила поголоска, ніби це ознака людини лихої, назустріч висипав чи не весь персонал Мурафської лікарні:

— Знайтеся, наш новий лікар-терапевт Самуїл Самсонович Книдель,— відрекомендував Папіросний рудого.

Кожний із зустрічаючих вважав своїм обов'язком за-свідчити повагу новому колезі:

— З приїздом вас!

— Спасібочки!

— Раді вас бачити у колективі нашому!

— Спасібочки!

Лише Ганна Кавун, яка працювала досі на півтори ставки терапевта, не поділяла загальної радості.

— Щось мені не до вподоби оце спасібочки! — ділилася з подругами. Її ніхто не слухав, бо новий лікар відразу завоював усіх своєю лагідністю, привітністю і покірністю.

Невдовзі з'явився і сам головний. Разом із Папіросним повели новоприбулого до будинку, де мешкали, медики.

— Ось тут і будете жити,— відчинили двері двокімнатної квартири.

— Спасібочки! — часто закліпав золотавими віями чоловічок.

Головний із заступником побажали Самуїлові Самсоновичу доброго відпочинку і пішли геть.

Так почалася мурафська сторінка Книдлевої біографії.

Лікарняні старожили можуть розповісти, наскільки цей чоловічок був тоді обережним і лякливим. Часом, біжить перед ним власна тінь, то якою б не була нагальною потреба йти вперед, він повертався назад.

На звинувачення у нерішучості боронився незмінним:

— Ет, вам добре казати «вирішуй», а раптом не до ладу? Якби хтось із верхів сказав, тоді інша справа.

Та попри все це, Самуїл Самсонович Книдель подобався головному перш за все своїм гострим зором і феноменальним слухом. Навіть якщо колеги розмовляли пошепки і на відстані. А що був по натурі щедрим, то не міг

усе тримати у собі: частиною ділився з головним, а решту доповідав райздороввідділові.

Тож не дуже й здивувалися мурафські медики, як одного разу до них нагрянула солідна комісія і по її від'їзді з'явився наказ про призначення головним лікарем Самуїла Самсоновича Книделя...

Уже на першій своїй п'ятихвилинці, яка тривала годину і сорок одну хвилину, новий головлікар порадив Ганні Кавун трохи прикусити язика, а завгоспові Козиру поміняти годинник.

Відтоді образ покірного телятка почав інтенсивно стиратися. Не пройшло і півроку, як Самуїл Самсонович піднявся на таку висоту, звідкіля не тільки хворих, а й колег по роботі уже не помічав. Виключенням був його заступник Тимофій Іванович Папіросний.

— Та чи надовго? — зітхали одні.— Побачите, Книдель і цьому роги обламає.

— Ще не відомо чи вдасться нашому теляті вовка з'їсти,— заперечували інші. Перші виявилися прозорливішими.

Десь там треба було терміново їхати. Книдель попросив Рогача, аби той допоміг власним транспортом.

— Радий би, та колеса, лисі, як коліно,— розвів руками Папіросний.

— Ти ось що, Тимофію Івановичу, візьми наші... Машина швидкої допомоги і так списана, а колеса ж новісінькі.

Машина Тимофія Івановича Папіросного помчала у потрібному напрямку.

Десь через тиждень Папіросного викликали до району і суворо запитали:

— Брала лікарняні колеса?

— Як вам сказати...

— Брала, чи не брала!!!

— Взяв тимчасово... з дозволу головного, звичайно.

— Складно у вас виходить: головний ось пише, що ви взяли їх самовільно, ви твердите — з дозволу. Кому ж вірити?

Повірили Самуїлові Самсоновичу. Заступником він узяв собі Миколу Вікторовича Тихенького, і робота тепер лікарняна текла в такому руслі, що відповідальність ніс Книдель, а за все відповідав Тихенький... Заступник настільки ввійшов у свою роль, що як тільки в лікарні щось траплялося, відразу біг до Книделя:

— Самуїле Самсоновичу, самі догану оголосите, чи в район їхати?

Тяжкі часи нависли над Мурафською лікарнею, та здоровий оптимізм завжди був властивий її медикам. Бувало, почне хтось співчувати: який у вас головний лікар суворий та як вам нелегко працювати з ним доводиться. А мурафські медики тільки посміхаються та й запитують:

— У вас скільки в році відпусток?

— Одна, як належить.

— От бачите, а в нас дві.

— Як це?

— Дуже просто: перша — звичайна, а другий раз відпочиваємо, коли Книдель у відпустці...

Одного похмурого ранку завітав до мене гонець із лікарні.

— Йдіть, — каже, — на вас сам головний чекає.

У кабінеті Самуїла Самсоновича сиділо кілька чоловік і серед них Євген Равінський. З цим чоловіком я був знайомий ще з перших днів перебування у Мурафі і знав, що завдяки веселій вдачі, вишуканим манерам цей голубокий блондин був кумиром жіноцтва і постійним джерелом ревнощів своєї дружини Ольги. Поруч з Равінським манірилася аптекарка Бетя Романівна, дні якої проходили у вічній борні за молодість. Невблаганний час посрібляв їй волосся, і тепер Бетя мучила його фарбою такого кольору, щоб було, як у Самуїла Самсоновича і через яке він отримав прізвисько «сонцеликий».

Що ж до мене, то першим бажанням, коли я ступив у кабінет Книдла, було замінити це прізвисько якимось антарктичним атрибутом. Крижаний, скажімо, або вічномерзлотний, бо від нього повівало такою пихою і холодом, що я відразу застібнувся на всі гудзики.

Книдель якийсь час вивчав мене з-під довгих золотистих вій. Тоді підсунув якогось папірця.

— Якщо судити по експерименту з зозулею у ксьондзовому саду, маєте неабиякий гумористичний талант, — сказав не без іронії, добуваючи з кишені окуляри.

— Приємно слухати, але ви дещо приписуєте мені Зябикові заслуги, — відказав я і, поки той протирав скельця, встиг пробігти очима по написаному. То був наказ про те, що за кілька днів по передачі медичного пункту моїм начальником буде не хто інший, як оця руда мумія,

котра вже встигла начепити окуляри і тепер повідомляла про наближення свята медиків і про вказівку з верхів провести це свято на високому і, головне, на веселому рівні. Тому, мовляв, створено комісію, що складається з усіх тут присутніх. Я мав подати на сцену щось веселеньке, працюючи під егідою Равінського...

До Дня медичного працівника лишалось не так багато, і я засів за роботу. Скоро на світ білий з'явилася невеличка інтермедія, яка припала до душі Равінському, і він одразу взявся за її постановку.

Героїв особливо вигадувати не доводилося, їх прототи-пи були поруч: Самуїл Самсонович у лікарні, Бетя Романівна працювала в аптеці через дорогу. Прем'єра відбулася в містечковому Будинку культури. Успіх випав нечуваний. Акторів раз у раз викликали на сцену, особливо у місцях діалогу лікаря з аптекаркою...

Першим моїм визнанням як гумориста було те, що наступного ранку на моє «добридень» аптекарка демонстративно відвернула голову. Другим — за тиждень по прем'єрі мене викликали на засідання місцевкому. На порядку денному стояло одне питання: «Наклепницька інтермедія Дібровського і план товарообігу в Мурафській аптеці».

Судилище мало відбутися у червоному кутку. Коли я прийшов, місцевком вже зібрався у повному складі. При моїй появі оплесків, правда, не було, проте кожен зустрів мене по-різному. Аптекарка засовалася на стільці, ніби її посадили на розпечене, дружина Равінського, лікарка Ольга, дивилася на мене з холодною неприязню і я знав причину: роль аптекарки у моїй інтермедії Равінський доручив солістці хору Галині. Дратували й товариські відносини з її чоловіком. На Ольжину думку, я маю на її Євгена донжуанський вплив. Переконувати її в протилежному було б марною тратою часу. Що ж до балакучості, то якби людську мову можна було перевести на електроенергію, язика Ольги цілком вистачило б для добового освітлення Мурафської лікарні. До того ж Ольга ніколи не пам'ятала, що кому оповідала, і могла одне й те розказувати по декілька разів одній і тій особі. З моєю половиною вона була у найдружніших стосунках. Не раз прийде, зачиняться у сусідній кімнаті і розводять такі секрети, що не тільки мені — перехожим на вулицю чути.

Отъ цю, наприклад, історію, я чув у своїй хаті разів зо двадцять. Кожного разу починала її Ольга сплеском долонь і вигуком:

— Що я тобі розкажу-у!!! Це, звичайно, не моя справа, але звечора, коли стемніло, знімала я у дворі білизну. Білизна моя не така, як в аптекарки. Не люблю зайвого базікати, та добре випраної білизни у неї ще ніхто не бачив. Так от, знімаю білизну, аж це: грим! грим! Я туди, дивлюся, бляха із погребка зубної лікарки злетіла. Цілу ніч сон мене не брав, вранці побігла, бачу: сліди черевиків з точно таким узором, як у нашого окуліста... Довжину черевика поміряла — сорок три. Усе сходиться! Цілий день за окулістом ходила, сліди вивчала — тютінька в тютіньку! Вечері у зубної питаюся, що там у неї гуркотіло. «Кіт,— каже,— скочив». Хотіла ще спитати, чи не той, бува, кіт, що людям очі лікує, та не моя то справа. А окуліст? Мав би совість! Та й зубна добра цяця. Мусила б знати, що у нього двоє дітей...

Чув я від Ольги й іншу славнозвісну історію про те, як колись Равінський настільки задурив собі голову (а таке з ним буває частенько й тепер), що переплутав свого хлопчика з чужим. Коли ж увечері Ольга йому про це сказала, він нібито відповів: «Яка різниця, все одно його завтра у дитсадок вести треба».

Ця історія оповідалася стільки разів, що я знав її на зубок. З неї Ольга робила завжди один і той же висновок: «Якщо рідну дитину переплутав, то що вже говорити про жінку?!» На концерти нашого хору, яким керував Равінський, ми, як правило, приходили разом. Євген піднімався на сцену, я ж сидів між Ольгою і своєю половиною. Наставала та урочиста хвилина, коли солістка Галина ставала перед хором і в його супроводі задержувалася витьохувала:

Чи є в світі така книця,
Як та Гандзя білолиця?..

Нам із залу було добре видно, як Равінський, наче лебідь крильми, змахував руками у такт пісні і сявав при цьому блаженною посмішкою. Я піддавав жару:

— З таким голосочком місце в столиці, а не тут.

— Так уже й у столиці! — сопе моя половина, а Ольга аж підстрибує на стільці:

— Ну, ви тільки гляньте, — витріщився мій на неї, як баран на нові ворота. Тьху! Людей би посоромився!

Встає і виходить із залу. За нею, в знак солідарності, і моя половина. Я залишаюся до кінця.

Наступного дня Равінський розводить руками:

— І який це гедзь мою Ольгу вкусив? Ні з того, ні з сього, наче сказала: або знімай з репертуару «Гандзю», або я забираю речі і їду до мами.

— Ти ж їй що на те?

— Пробіджав допомогти транспортом...

Поруч з Ольгою сиділа ще одна експансивна особа, Роза Захарівна. За освітою фельдшерка, сімейний стан — стара діва, по службі — права рука і обидва вуха нашого шефа. Нажила собі популярності рішучим запереченням діагнозів, які ставили лікарі хворим. Робилося це просто. В містечку Роза Захарівна мала кілька тіточок, котрі стовбичили на амбулаторних прийомах, і обробляли «свіжого клієнта»:

— В кого, кого були? Ви що, здоров'я собі купили?! Йдіть до Розі Захарівни, поки не пізно, бо потім пожалкуєте...

Нараз усі заметушился — в червоний куток зайшов Самуїл Самсонович, привітався кивком голови. Розсілися так, що утворився трикутник, вершину якого займав Книдель, а основу творили з одного боку голова місцевому Параска Сопілочка, з другого — аптекарка Бетя Романівна.

Таке розташування вершителів моєї нещасної долі нагадало сумнозвісний, нашпигований різними трагічними історіями Бермудський трикутник. Єлейний голосок Сопілочки, який сповістив, що на порядку денному буде розгляд скарги шановної Беті Романівни на несумісні з перебуванням у медицині дії фельдшера Дібровського, віщував бурю, обриси котрої проявлялися все чіткіше у процесі того, як Сопілочка знайомила присутніх із непересічним витвором розумової діяльності аптекаря. Вже з перших речень своєї скарги Бетя Романівна вирішила взяти бика за роги і почала з ролі суб'єкта в об'єкті: «Сенс життя нашого — в об'єктивізації суб'єкту в суб'єктивізації об'єкту... Проте під об'єктивізацією треба розуміти не сприйняття об'єкту, як суб'єкту, а освоєння об'єкту суб'єнтом, що треба запам'ятати в першу чергу фельдшерові Дібровському...»

З філософської скелі Бетя Романівна шубовснула у вир людського буття і випірнула звідти з гіпотезою походження отаких суб'єктів, як я, за якими вже давно

плаче отой пункт трудового законодавства, по якому видається «вовчий білет»...

Звідтіля аптекарка знову подерлася на скелю, але тепер уже до храму наукових авторитетів. Висушила там свою ризу і обрала в союзники Авіценну. Позичила в тогь декілька цитат, тут же на піску звела будиночок суспільної вагомості аптеки й поселила туди повноправним господарем план медикаментозного товарообігу.

Трохи помилювалася власним витвором і по містку з банальних фраз перебралася як критик у царину літератури. На думку Беті Романівни, моя інтермедія ще в зародку задумана, як скринька Пандори, з якої на мурафського глядача було випущено таке, що той відразу відсахнувся, як від медицини, так і від аптеки...

Звідси й резюме: план товарообігу аптека недовиконала на цілий сорок з гаком відсотків. А це значить, що невилікуваним трударям за станом здоров'я просто не під силу було виконання взятих на виробництві зобов'язань... Як приклад, навела Мурафське торфопідприємство і консервний завод. Таке трактування «шкоди», нібито заподіяної безвинним шаржем лише окремим служителям місцевого ескулапового храму, набирало глобальних розмірів. Цим і прониклася аудиторія і, в першу чергу, Параска Сопілочка. Скінчивши читати, вона обвела всіх тривожно-урочистим поглядом і зупинила його на мені:

— То що Дібровський скаже у свій захист?

— Захист? Але від чого?!

— А від того, що нехай товариш Дібровський не прикидається ягнятком! — вибухнула вулканом Роза Захарівна. — Хто сколотив чисті джерела і не тільки аптечні, але й наші? Амбулаторія тепер пустує, товариші! Це ягнятко публічно звинувачує нас у хабарництві. Я цитую його пасквіль: «лікар виписує хворому ліки, бо хоче жити, та й аптекар ліки продає, бо теж хоче жити...» А як пояснити, що «хворий ці ліки викидає, бо теж хоче жити»? Чи варто після такого дивуватися, що всіма шанована Бетя Романівна, яка минулого року була першою в області по заготівлі п'явок, нині скражиться на недовиконання плану? У мене все! — сіла, аж стілець під нею вгнувся.

Я підвівся з місця і тільки зібрався дати спростування, як її зі стільця ніби вітром здуло:

— Бачу, Дібровській, вам ще замало! Так пригадайте триптих, який ви по Мурафі розпустили: лікуватися,

мовляв, у Розі Захарівни треба мати здоров'я, що задарма — дарма в неї лікуватися і що навіть у випадку смерті мурафська медицина, завдяки моїм перекрученням діагнозів, настільки тепер наука неточна, що гроші не повертаються... Згадали?

— Згадав. Але цей триптих має значно більший стаж у порівнянні з моїм медичним.

Роза Захарівна красномовно подивилася на моїх колег — що, мовляв, з нього візьмеш — і сіла. Натомість у бій ринулася аптекарка:

— Жуть і страм! Лікарні — жуть, аптеці — страм! Аптеці — жуть! Лікарні — страм! — войовничо потрясла кулаками в повітрі. — Тільки подумати, товариші! Три роки його вчили, а він на альма-матер з ножакою! Ще й на жарт зводить... Цікаво, чому тоді амбулаторія пустує, а я плану не виконую?

В її очах палав такий вогонь ненависті, що я вирішив трохи його пригасити:

— Думаю, пояснення вам, Бетю Романівно, міг би дати отой замок, якого так часто можна побачити на аптечних дверях... Вмів би він говорити, то, певно б, не промовчав ні про одеські барахолки, котрі ви полюбляєте останнім часом, ні про аптечні години, які так самовіддано жертвуйте в ім'я виховання внучки...

Полум'я жажнуло з ще більшою силою:

— Заткніть йому пельку! — заверещала аптекарка, хапаючись за серце. При цьому одне око закотила під лоба, другим міряла відстань до дивана. Переконавшись що він не задалеко, змахнула руками й повалилася, мов підтята.

— Кофеїн! Камфору! Кисневу подушку! — зчинилося навколо сум'яття.

Коли жертва моєї інтермедії опритомніла, Сопілочка сповістила присутнім, що комісія добре вивчила цю справу і щодо Дібровського усе зрозуміло...

Ухвала місцевкому була одноголосною. Так званий «вовчий квиток» лишалося підписати Самуїлові Самсоновичу, і той, я в цьому був переконаний, відразу це зробіть, тільки-но дізнається, що з верхів йому нічого не загрожує...

Часу лишалося мало. Треба діяти. Але як?

І тут, прийшов на згадку успадкований мною дідів чи-колядовий капелюх.

Додому я летів, як на крилах. Ще з порога гукаю:

— Жінко, неси-но мені старого рюкзака!

— Спішу, аж зашпортуюся. Він тобі навіщо?

-- Він то мені, рибонько, ні до чого,— перехожу на лагідний тон,— але як ти побілку робила, я там свого капелюха чиколядового припрятав...

Дивлюся, моя рибонька на очах блідне.

— Петре,— говорить не своїм голосом,— я той рюкзак з усяким дрантям міняйлові віддала.

— Коли ти це зробила, акуло?

— На тому тижні...

Я помчав надвір.

У грудях аж клекотить образа на дружину. Де ж таке бачено, аби до сімейної реліквії отак ставитися? Тим більше, що відсутність капелюха вічно призводить до всяких нещасть, у чому мав можливість пересвідчитися мій дід Іван протягом багатьох років. Виходжу на шосейну. Якраз їде машина. Махаю рукою:

— Куди? — пригальмував шофер.

— У Пеньківку.

— Я лише до лісового роздоріжжя.

— Хай буде роздоріжжя,— забираюся в кабінку.

На цьому роздоріжжі перехрещувалися дороги, що вели одна до Шаргорода, друга — в Рахівці, третя — в Маньківці, саме у ті місця, котрі з давніх-давен облюбували міняйли. Це мені було відомо добре, але в котрого міняйла шукати рюкзак з капелюхом, потрібно було гадати, і я присів на лавочці біля криниці. Мою увагу привернули ластівки, що ліпили гніздечка під піддашшям будинку. Крихітку болота до гніздечка прилаштують — і відразу на суху верхівку ясена, помилуватися звідти роботою своєю. А одна з них невгомона, носить голубою стрілою туди-сюди. Як на мій розсуд, то мусила б собі і партнера такого мати. Чи не отой, бува, що на телефонному дроті розсівся? Ластівка полетить, а він одразу до гніздечка: контролює. Чим пильніше я до нього придивлявся, тим більше ставало зрозумілим, що ніякий він їй не партнер, а звичайнісінький злодюжка. Лишень ластівка крихітку до гніздечка приліпить й полетить за іншою, як цей одразу її дзьобом відколупує і до свого гніздечка тулить.

— Ах ти ж, неробо! — замахав я руками, намагаючись припинити неподобство. Де там — навіть у мій бік голови не поверне, далі вершить свою чорну справу.— Так ти он який?! — біжу на подвір'я, хапаю якийсь цурпалок й

заходжуюся наводити порядки. І навів би, коли б не міліціонер. І де він у цих краях взявся? Зупинився біля воріт, злазить з мотоцикла і йде до мене.

— Чого,— питає,— біля чужих вікон третесья?

— Безпорядки тут розвелися, товаришу міліціонер,— показую на піддашся й починаю оповідати. Бачу, далекий він од того, щоб проникнутися турботою до бідної ластівки, навпаки — іронічно так зміряв мене від голови до п'ят та й каже:

— Дуже зворушлива історія... Я в цьому селі дільничним працюю, то прошу сідати в коляску, поїдемо в Шаргород до мого шефа. Хто-хто, а він в орнітології розбирається,— та при цьому хвіртку відчиняє і таким, знаєте, театральним жестом припрошує.

«І треба ж мені до кашлю ще й кольку»,— картав я себе дорогою.

У Шаргороді міліціонер лишив мене у прийомній під наглядом якогось сержанта, а сам пішов до начальника. Крізь ледь відхилені двері добре було чути, як рапортував, що під хатою громадянина Івана Тріски, не інакше, як при спробі грабежу (бо чого б то зазирати в чужі вікна), затриманий Петро Дібровський, який видає себе за фельдшера...

Що на те сказав начальник, чути не було, та скоро двері відчинилися і вийшов дільничний.

— Затриманий Дібровський, зайдіть сюди! — показав жестом на кабінет.

На поріг я ступив з виглядом приреченого на ешафот. На що ж було сподіватися після такої блискучої характеристики? З оціпеніння вивів мене вигук:

— Петро-о?!

Я підвів голову.

— Михайле, ти?! — не повірив своїм очам.

До мене привітно посміхався капітан міліції, мій односельчанин, внук баби Іринечки, той самий автоінспектор одеський, про якого баба розказувала: «Махне ломакою налево — вся Годеса налево їде!»

Вечеряли в Михайловій холостяцькій квартирі, бо, виявляється, він у Шаргороді недавно і ще не встиг перевезти сюди сім'ю. Розмовляли мало не всю ніч.

Вранці я вже зібрався від'їжджати, але згадав, що ніні в Шаргороді ярмарковий день. А раптом комусь із міняйлів закортить мого чиколядового на продаж винести?..

Біжу на ярмарок. Що це? Невже сон?! Огрядна перекупка обклала себе усяким товаром аж до велетенського гарбуза, на верхівці якого красувався... капелюх. Оглядаю з усіх боків — він. Мій! Чиколядовий!

Усміхнутися перекупці — значить заплатити вдвічі, — гласить народна мудрість. Тому вдаю байдужого.

— А що, тітонько, за цей непотріб правите? — киваю на гарбуза.

— Вас гарбуз чи капелюх цікавить?

— За капелюх питаюся...

— Вісім карбованців правлю, але його он той чоловік сторгував, — кивнула на якогось суб'єкта, що рився в потрісканому гаманці.

— Продешевилися, тітонько, та що тепер говорити, — зітхнув я.

— Як це що?! Капелюх мій — скільки захочу, стільки й запраблю! — відразу зацікавилася перекупка та капелюх з гарбуза й мені простягує. — Що даєте?

— Десятку!

— О ні! — заступив мені дорогу тип із гаманцем! — П'ятнадцять!

— У такому випадку беріть два червінці і давайте сюди капелюх! — видерся я наперед.

— Тридцять! — почервонів тип з гаманцем.

— Тридцять п'ять!

— Сорок! — загорланів тип з гаманцем.

— Сорок п'ять! — старався я перекричати натовп, що оточив нас з усіх сторін.

Мій суперник постукав себе пальцем по чолі і, сплюнувши, пішов геть. Тепер ініціативу взяла в свої руки перекупка:

— П'ятдесят, інакше не вступаюся! — заховала капелюх під полу такого заяложеного сачка, що мною аж затрясло:

— Натє! Давайте капелюх сюди!

Я забрав свого чиколядового і пішов геть. Услід мені неслося і дивак, і йолоп, який грошам ціни не знає, бо, певно, легко вони йому до рук плывуть, і мішком з-за рогу прибитий, і що личить йому той капелюх, як корові сідло...

Що не кажіть, а силу чиколядовий капелюх таки мав — не встиг я ще й рідного порога переступити, як це гінець! — Йдіть, — каже, — вас у лікарню терміново просять.

Застав я місцевком у повному складі і ще якогось чоловіка, що сидів поруч із Книдлем. Тепер мене зустрічали мало не з оплесками.

— Будь ласка, сідайте!

Та все: Петро Казимировичу, та вибачайте нам, будь ласка, що закруто тоді з вами обійшлися. Це, мовляв, Бетя Романівна, замість того, щоб роботу аптеки налагодити, дезинформувала місцевком та й Роза Захарівна масла до вогню підлила...

Як усе скінчилося, Самуїл Самсонович особисто потис мені руку і побажав, окрім успіхів у медицині, ще й добрих ужинок на ниві літературній, бо, мовляв, маєш, чоловіче, до цього неабиякий талант.

Я кував залізо, поки воно було гарячим:

— А добру характеристику для вступу до інституту дасте?

— Талантам — дорогу! — широко розвів руками Книдель.

Не було й гадки тоді в мого шефа, що скрасить підписом цю характеристику в майбутньому не він, а хтось інший. Нині в нього настрої піднесені, усе-таки історія з інтермедією скінчилася непогано. «А Софілочка молодчина, всю вину на місцевком взяла. Треба буде десь їй ще півставки знайти», — міркував Самуїл Самсонович, проводжаючи представника з району, то був чоловік, що сидів біля нього.

Скоро на голову нашого шефа знову звалилася купа турбот: завершувалося будівництво клубу медиків і з самої області було «виписано» найталановитішого художника, який трудився над історичним полотном на тему: «Великі будні Мурафської лікарні». По складеному Книдлем графіку позували всі, хто потрапив до списку бути увіковіченим...

Настало урочисте відкриття клубу. Шедевр віку, розміром десять на три з половиною метри, красувався на центральній стіні. Було помітно, що пензель художника найбільше потрудився над головними героями картини. Над ними всіма височів на весь богатирський зріст Самуїл Самсонович при всіх регаліях — довоєнний значок «Оснав» і той знайшов собі почесне місце на широких лацканах його піджака. Головний лікар показував пальцем удалину, обличчя мав натхненне і, видно, збирався казати щось грізне, бо поруч його заступник Тихенький аж принішк, мав вигляд kota, якого господиня застука-

ла біля глечика з сметаною. Ліворуч, з напіврозгорнутим сувоєм, де проглядався напис «Протокол засідання МК», стояла Сопілочка. З-за її плеча, даруючи посмішку, показувала флакон пеніциліну Бетя Романівна. Що ж до Рози Захарівни, то митець відтворив її мало не богинею: в одній руці стетофонендоскоп, другою мало не слала у простір благословіння своє...

На задньому плані були завгосп Микитка (вовтузився з недоуздкою), бухгалтер Куріпка (тримала рахівницю) і над чимось чаклувала Ольга Равінська. На думку Равінської, її зображення зовсім не привертало уваги відвідувачів, що й стало причиною роздратування.

— Знайшли спеціаліста,— сердито ткнула пальцем у зображення Рози Захарівни.— Та воно ж і стетофонендоскопа тримати ще не навчилася!

Роза Захарівна була не з тих, щоб стерпіти наругу, тож відразу порадила Равінській подивитися на себе у дзеркало, а вже опісля навчитися врешті-решт виписувати правильно рецепти. Равінська не залишилася в боргу перед аптекаркою. Скоро до суперечки приєдналася Сопілочка, а потім бухгалтер Куріпка, і біля картини зчинилася така веремія, що Книдель разом із заступником та завгоспом ледве їх розчепили і по одному вивели із «картинної галереї».

Урочисте відкриття явно було зіпсованим, а тут ще й хтось «качку» по містечку пустив, ніби Книдель на картині зображений Ісусом Христом, а Роза Захарівна викапана Марія Магдалина...

«Качка» долетіла й до району. Картиною зацікавилися й оцінили по-належному...

У лікарні запахло смаленим. Книдель терміново зібрав у своєму кабінеті всіх героїв картини і повідомив: аби хоч деякою мірою відшкодувати лікарняній касі, котра виплатила гроші художникові, картину треба порізати, і кожний зображений там мусить себе викупити.

Коли бухгалтер Куріпка зачитала, хто скільки мусить платити, у Рози Захарівни затіпався лицевий нерв, аптекарка полізла до сумочки по валідол, а завгосп сказав, що ні в кого не просився на ту картину і що нехай платять ті, хто бігав за художником.

Лише Тихенький з належною витримкою прийняв свій хрест, решта так і не дійшли згоди. А наступного ранку завгосп ударив на сполох:

— Картину вкрали!

Відразу було викликано дільничного міліціонера, і скоро той знайшов згорнуте полотно в кущах. Різьблена ж, позолочена рама, ніби крізь землю провалилася.

— Історія знає чимало випадків, коли викрадали полотна, полишаючи рами, але щоб навпаки...— розвів руками міліціонер.

— Усе-таки постарайтеся — ця рама у добру копійчину влетіла! — благала Куріпка.

— Будемо шукати,— пообіцяв міліціонер.

У тривожному чеканні минав день за днем і одного ранку на традиційне запитання «ну, як там?» — почувся: «шукають, лише не рамку, а кандидатуру на головного лікаря...»

Виконуючий обов'язки головного лікаря Микола Тихенький супроводжував колишнього шефа до станції Ярошенки. Подав йому речі у вагон, а наостанку загорнуті в папір «Лікарняні будні».

Коли поїзд рушив, Тихенький довго стояв на пероні і махав рукою.

Був Микола сам не свій — адже тепер доводилося самому і нести відповідальність і відповідати, а він до того ще не звик.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТИЙ

Про що Магда Вітольдівна розповідала на іменинах у Євгена Равінського своїй подрузі Фараїді Калістратівні та про інші містечкові події.

Зачіска в Ольги Равінської мало не до хмар, на самому вершечку якимось дивом капелюшок примостився. Плаття парчеве аж сліпить, туфлі на таких високих шпильках, що мимоволі думаєш, ніби ця жінка мусила стати навшпиньки, аби до чогось там угорі руками досягнути. Нині Євген іменинник, то запросили гостей і тепер зустрічають їх біля веранди.

Ті, що вже прийшли, блукали по саду, а Магда Вітольдівна зі своєю подругою, колишньою акушеркою і теперішньою пенсіонеркою, Фараїдою Калістратівною за столиком під крислатим горіхом розсілися. Пенсійний вік аж ніяк не заважав колишній акушерці бути жвавою і рухливою як ртуть і набути слави як особи з гіпертрофованою пристрастю до будь-яких способів збереження здоров'я. Шукала їх у всяких магіях, у бабок-знахарок,

і кожна знахідка викликала в неї приплив ентузіазму, з котрим вона старалася випробувати новознайдене на комусь із своїх ближніх або знайомих. Тож внук Василько дременував від баби, не добувши канікул, а сусіди всі свої хвороби старалися берегти у найсуворішій таємниці. Тих, хто наслідкувався брати під сумнів щось з її лікувального арсеналу, нищила єдиною фразою:

— Поговоріть собі: я свого покійного Марка Ферাপонтовича усеньке життя так лікувала!

Що ж до Магди Вітольдівни, то після Фараїди Калістратівни не було в містечку більш шанованої за неї людини. Лише виходила на вулицю, як звідусюди кланялися і цікавилися її здоров'ям, бо здоров'я Магди Вітольдівни було усемістечковим надбанням і саме воно робило їй славу. Справа в тому, що ця жінка хворіла таким надчутливим ревматизмом, який реагував на найменше коливання атмосферного тиску і дозволяв прогнозувати погоду з філігранною на заздрість синоптикам точністю.

Чи сезонні роботи, чи довготривале відрядження, а чи відпустка, відразу до неї:

— Магдо Вітольдівно, як там з погодкою на найближчий час?

А ще славилася Магда Вітольдівна вишуканими манерами, котрими завдячувала кількомісячному перебуванню у пансіонаті благородних дівичь. Досі жалкує, що піддалася на умовлення свого спокусника й не завершила навчання: «Подумайте, якою б я тепер була!»

Спокусником був її наречений, з яким по рідзвяхних святах збиралася під вінець. Молода бажала одягнутися до шлюбу так, аби не одна місцева модниця луснула од заздрощів. Зброєю першого удару мало стати зимове пальто. На той час увіходило в моду мавп'яче й лисяче хутро. Юна красуня завагалася при виборі: «Пошию з лисячим — Малишевська таке має; з мавп'ячим — дружина урядника у такому хизується».

— Як ти гадаєш, Юрасю, шити мені пальто до шлюбу на мавпі, а чи на лисиці? — шукала поради у нареченого, щойно він з'являвся на порозі.

Варто Юрасеві зробити вибір на мавпі, як відразу потрапляв у звинувачувані:

— Ага, то ти хочеш, аби я поступилася Малишевській?

— То ший на лисиці! — рятувався наречений.

— Певно, аби потім урядникова краля показувала на мене пальцем! — йшли у хід сльози.

Чим ближче до шлюбу, тим частішали подібні діалоги. Якось у нареченого терпіння лопнуло.

— Ший собі,— каже,— на лисиці, а буде виглядати, як на мавпі!

Такого простити не змогла...

По приїзді до Мурафи виявилося, що на комунальну квартиру мені поки що годі розраховувати, і я знайшов приватну — у Магди Вітольдівни поселився. Лагідної вдачі виявилася моя господиня. Щоб на когось голос підвищити, або вразливе слово сказати, ніколи такого за нею не водилося. Вже, як хтось допече, то вживала вислів, який полюбляв ще Ціцерон: «О темпора, о морес!» Тобто — о часи, о звичаї!

Був у моєї господині кіт Марунчик. Такий грізний котяра, аж миші йому вуха понадгризали. Одна із сусідок замкнула його на кілька діб у коморі, аби ледацюга трохи постажувався.

— О темпора, о морес! — вигукнула Магда Вітольдівна, довідавшись про нечуване блюзнірство над своїм улюбленцем.— Я вам скажу, Петрику,— апелювала до мене,— золоте серце має ця сусідка, але ж прийди і скажи: «Магдо Вітольдівно, позичте kota». Скажи, і я тобі його на півроку-позичу, але ж не роби такої авантури...

Колись у мене знайомий заночував, і по його від'їзді не стало сільнички. Простої, копійчаної.

— О темпора, о морес! — знову міряла кроками кімнату моя господиня.— Я вам скажу, Петре, золоте серце у вашого товариша, але ж візьми і скажи: «Магдо Вітольдівно, позичте сільнички». Я її на рік віддам, але ж не бери авантурою...

Я поліз під ліжко й знашов там пропажу. Реакція незмінна:

— О темпора, о морес! Золоте серце маєте, Петрику, але скажіть мені, звідки ви знали, що сільничка там?

— Розумієте, я...

— Ні, ні, Петрику, я вас не підозрюю, але могли б сказати: «Не переживайте, Магдо Вітольдівно, я знаю, де ваша сільничка».

— Але ж я не знав, що вона там.

— У такому разі, чого ви, Петрику, не лізли під стіл, а відразу під ліжко?..

Зараз Магда Вітольдівна й Фараїда Калістратівна розглядають гостей — біля веранди Сигизмунд Медун з дружиною.

— Він, мамцю, вчитель географії, вона — домогосподарка. О, чуєте, як перед Ольгою в компліментах розсипається? Золоте серце в жінки, але ж візьми і признайся: «Ольго, я вчора тебе в цьому капелюшку бачила і, коли ти пішла, сказала своїм подругам, що він тобі личить, як корові сідло». Або Зіка, дивіться, з акордеоном...

— То він ще й музикант?— цікавиться Фараїда Калістратівна.

— Музикант, мамцю. Золоте серце в чоловіка, але ж піди по сусідах і спитайся: «Люди, ви хочете послухати, як я граю?» Запитайся і не роби авантури, бо, як розтягне свого струмента, не тільки сусіди спішать вікна зачиняти — пси з переляку в тинах застряють.

— Виходить, і нині маємо щастя його послухати? — іронізує Фараїда Калістратівна.

— Почуєте, мамцю, ще й не те почуєте. Він, як зайву чарку вихилить, то, аби і хата валилася — про годинника мусить розповісти.

— Що ж то за годинник? — зацікавилася Фараїда Калістратівна.

— Колись у нього вдома годинник був. Старовинний такий, з боєм, як у Жмеринці на вокзалі. Якось загуляв Зіка з товаришами і заявився додому біля другої години ночі. Годинник бамкнув двічі, а Зіка ложкою по тазу ще вісім разів добамкав і вранці доводив Зіночці, ніби прийшов о десятій вечора. Аби повірила, тещу у свідки покликав, і та підтвердила, що, коли зять прийшов додому, то вона з сусідньої кімнати дійсно чула, як годинник пробив десять разів...

Біля веранди з Равінськими розкланюється Юзьо Рибка із своєю половиною.

Під горіхом:

— Знаєте, мамцю, недурно кажуть, якщо курка на подвір'ї заспівала — півень уже не має влади. Юзева Варка заспівала відразу по шлюбі. Привів її до своєї хати з музикантами. «Дивіться,— каже,— мамо, якого ми ангела маємо!» Вранці Варка-ангел на Юзьове «рибко моя злата» заявила, аби той не грав попа у вереті. Аніж сосюкати, краще б у ліжко каву подав.

Юзьо зауважив, що рибка злата могла б сама піти на кухню і не тільки напитися там кави, але й приготувати чоловікові сніданок. Варка поставила принципове питання: що Юзеві миліше — троянда-дружина, чи пропахнена часником домробітниця?

— А він же що на те?— аж підскакувала від цікавості Фараїда Калістратівна.

— Ви, мамцю, чули про Буріданового осла?

— Ослів на своєму віку зустрічала чимало, та чи був серед них Буріданів, не впевнена.

— Я не про те, мамцю,— відмахується Магда Вітольдівна.— То є така притча: якийсь Бурідан поклав перед своїм ослом дві однакових в'язанки сіна. Осел ніяк не міг вирішити з котрої розпочати, аж поки з голоду не здох. Отак і Юзьо вагається: і троянди кортить, і їсти хочеться.

— Магдо Вітольдівно, Фараїдо Калістратівно, заходьте,— це вже Равінська припрошує гостей до хати.

Моя квартира господиня не встигла розповісти, як ще на зорі свого шлюбу з Варкою вродливий випускник культосвітнього технікуму приїхав до Мурафи з твердим переконанням, що богам не пасує ходити пішки по грішній землі. Оскільки ж кошторис на культосвітній мурафській ниві передбачав як транспортний засіб тільки одного коня, то Юзьо знайшов компаньйона в особі місцевого заготовача Гриня, в якого також був один кінь. З того часу, якщо не клуб з Гринем, то Гринь із клубом спрягалися і мали взаємну вигоду. Треба, скажімо, Рибці на пошту, що була за кілька кроків од клубу, то він слав до Гриня гінця. Запрягали коней і їхали до пошти через село Копистерин. Дарма, що воно за сім кілометрів від клубу, зате дорога звідти вела до того кінця Мурафи, з якого потрапити на пошту можна було, лише проїхавши через усе містечко...

На той час Рибка інтенсивно працював над новими обрядами. Створений ним весільно-похоронний ансамбль «Не журись» поміж заняттями теоретичними мав раз на тиждень і практику. У такі дні спантеличені мурафські перехожі якщо не намагалися довідатися, хто жениться, то допитувалися, кого хоронять.

— Яке там весілля? Який похорон? Це капела, що «людям жнива, а дурним коляди», на практику вийшла! — врозумляли більш обізнані.

Невідомо скільки ще б виспівував на вулицях Мурафи ансамбль «Не журись», коли б не потрапив на очі районному фейлетоністові. Відтоді Юзьо веде драмгурток на місцевому консервному заводі. Ми й познайомилися з ним підчас районного огляду художньої самодіяльності.

Тривалий час наші стосунки можна було навіть назвати товариськими. Уже тоді відчувалося, що цей чоловік завжди здатний стати поруч у важку... для себе годину. А таких годин для нього в році не бракувало: не минало й місяця, аби у них з Варкою не вибухав локальний конфлікт, котрий (якщо Юзьо втягував сюди когось із своїх знайомих) набирав іноді й глобальних, як для нашого містечка, розмірів. У такі чорні дні Юзьо Рибка снував по містечку, поки не потрапляв йому на очі хтось із знайомих.

— До чорта! Завтра ж несуч заяву на розлучення! — виливав він свою душу і, коли знайомий казав, що то його особиста справа, Юзьо починав дорікати, що, мовляв, багатий не відає, як бідний обідає:

— Он не долічилася троячки — і з хати виганяє!

— Кепські твої справи...

— А ти гадав?! Як ти думаєш, подавати мені заяву на розлучення тепер, а чи зачекати?

— Як знаєш, — розводив руками знайомий, — я, наприклад, цього не потерпів би.

Юзьо самовіддано тряс знайомому руку, називав його істинним другом і на прощання просив позичити трояка на прожиття...

Минали чорні дні. Під мирним, голубим містечковим небом знову прогулювався Юзьо під ручку зі своєю Варкою. Ішов урочисто, задерши голову мало не в піднебесся, і вдавав, що нікого із знайомих не помічає.

На відміну йому Варка припірала Юзьового знайомого до стіни грізним запитанням: по якому праву той у чужу сім'ю втручається? Чоловік розповідав, як його намовляли подати заяву на розлучення...

Щоб тепер Євген міг запросити Рибку на свої іменини, мало ймовірно. Скоріше це, наперекір нам усім, зробила Ольга. Адже вона підносила недавній вчинок Рибки до лицарських чеснот і вважала, що саме він врятував нас від морального падіння...

Було це взимку. Вихідний день видався із сонцем, снігом і морозцем. Іскристе тремтіння зачіпало в душі щось давнє, приховане, радісне, яке не давало всидіти дома... А тут ще й нечувано й негадано Юзьо Рибка частує нас шампанським.

— Не інакше, як на консервному заслуженого відхопив, — жартуємо ми. І так нам смакує шампанське, що Юзьові доводиться замовляти ще пляшку. Як шампан-

ське було розлито, Рибка загадково зазирнув у фужер і раптом запитав, чи пригадуємо ми отих київських бандуристочок. Торішні гастролі бандуристочок ми пам'ятали, тим більше, що виступаючи разом з ними по селах як учасники художньої самодіяльності, навіть були трошки в них закохані...

— Хто трошки, а хто й більше, — підморгує Медун Равінському, і той не заперечує.

— А хотіли б з ними зустрітися? — запитує Юзьо і, припертий нами до стіни, відкрив секрет, що бандуристи зараз у Шаргороді на короткочасних гастролях і що він з ними говорив і ті не проти провести з нами недільний пікнік у Федунівському лісництві...

Ми тільки роти порозкривали: от тобі й Юзьо! А він уже прикидає, в що кожному обійдеться така вилазка, й приходить до висновку, що треба скинутися по п'ять червінців, які він одвезе завтра тамтешній буфетниці, аби та заздалегідь усе приготувала.

Заперечень не було, питання вважалося вирішеним. Лишалось найскладніше — як у неділю вирватися раненько з-під опіки своїх дружин?

Тут на висоті виявився Равінський.

— Скажемо, їдемо на огляд художньої самодіяльності як квартет.

Пропозиція пройшла на «ура».

Важко сказати, чим ми тоді керувалися, прагнучи зустрічі з бандуристками. Якщо по правді, то, левно, ні в кого з нас не було конкретних думок — так собі, фантазії на вільні теми і нестримне бажання показу власного суверенітету й незалежності в подружньому житті...

Наступила неділя. Встаю ранесенько в надії, що дружина ще спить. Ходжу навшпиньках, одягнувся. Беруся за сніданок. Аж це:

— Доброго раночку, любий!

— Ти вже встала, моя зіронько? — вдаю зраділого.

— Встала, котику. А ти ж куди так раненько?

— У Шаргород. Зв'язався з тією самодіяльністю, от і мушу тепер спокутувати як переможець конкурсу...

— О-о! Вітаю. Я й не знала, що поруч зі мною таланті! І багато вас таких переможців їде?

— Четверо.

— Нівроку. І хто, якщо не секрет?

— Медун, Равінський, Юзьо і, як тобі відомо, твій дорогий сунруг.

— Квартет, виходить? І який же репертуар?

— Та українські народні «Через річеньку, через болото», «По дорозі, жук, жук»... Зараз ніколи, розповім, як приїду, а тепер лишайся здорова, моя рибонько, бо твій супруг рветься в бій по нагороді...

— Стривай, любий, ти, здається, запрошення забув на той конкурс,— подає мені папірця, а сама ключа з двоєрив витягує.

Беру «запрошення» й читаю: «Шановна Маріє Вікторівно! Слідкуйте за Петром. В неділю у нього в Шаргороді побачення з коханкою! Ваша доброзичливиця».

У понеділок на дверях терапевтичного кабінету висіло оголошення: «У зв'язку з раптовою хворобою лікаря Равінського та фельдшера Дібровського, нині прийому хворих не буде!»

З вікна нашої квартири шкільне подвір'я — мов на долоні, і мені добре видно, як там гасають діти, у яких цього дня не було уроків географії...

Так безславно завершився джигунський замір, і тепер його учасники, зализуючи рани, губилися в здогадках: хто учинив чорну зраду. Розібратися було нелегко, бо постраждали усі. Юзьо Рибак ходив з чорно-сизою гулею на лобі і казав, що найбільше постраждав він, бо, якби ми того забагли, йому довелося б ще й гроші повернути...

Розібратися у всьому допоміг випадок. За тиждень-два по тій okazji Равінський побував у Вінниці і натрапив там на газету. По його приїзді ми зібралися у Медуна (дружини його якраз не було) і Равінський відразу повів мову про бандуристок.

— Ганебна історія,— підтакнув Рибка.— Що вони про нас подумали.

— Та й гроші за вітром пішли,— додав Медун.

— Не за вітром, а Юзьові до кишені,— поправив Равінський.

— Ну, знаєш?! — пополотнів Рибка.— Спитайся краше у федунівської буфетниці...

— Не корч блазня, Юзьо,— відказав Равінський.— Ти читати вмієш? Ось чорним по білому написано, що бандуристики більше, як півтора місяця, перебувають на гастролях у Канаді...

Рибці не лишалося нічого іншого, як зізнатися, що анонімки дружинам, у тому числі й своїй, справа його рук, а затіяв усю цю аферу ради того, що вкрай потрібно було повернути давній борг...

Але повернімося до світлиці, де іменини вже в повному розпалі і де гості вихваляють господаря на всі лади, зичать йому золоті гори, говорять у вічі, який то він мудрий чоловік, а ще кращий лікар. Збуджений Медун зривається з місця і горланить, що він взагалі не уявляє собі нашої культури без диригента Равінського.

Равінський у відповідь делікатно іронізує, підіймаючи келих за тих педагогів, котрі ніколи не дадуть дітям переплутати Дарданелли з річкою Мурафою, а тропічні джунглі з Федунецьким лісом...

— О темпора, о морес! — шепотіла на вухо своїй сусідці Магда Вітольдівна.— Я вам скажу, мамцю, золоте серце у кожного з цих людей, але ж хочете випити, скажіть: «Ольго Петрівно, або, Євгене Сидоровичу, налийте нам по чарці». Вони тобі повну склянку вцідять, але ж не робіть авантури з отими тостами!

До пізньої ночі з розчинених вікон лунали дружні вигуки і ще мабуть, лунали б до ранку, якби Медун не розтягнув міхи акордеона. Гості поспішно почали прощатися. Щоб яось врятувати становище, Медун взявся оповідати про настінний годинник з боєм, та було запізно — іменини чахли на очах, і скоро у світлиці погасло світло. З'явилось воно невдовзі в іншій кімнаті. Там Ольга Равінська, приспавши чоловіка, зіставляла затрати на іменини з вартістю подарованого.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШИЙ

Про тактичні маневри головного героя на шляху до здобуття вищої освіти та його гіпнотичний талант.

У нашому домі мало не прес-конференція. Тут і Ольга Равінська й Варвара Рибка, й Медунова Зіночка й ще кілька жіночок з кола знайомих дружини. Моя половина лаконічна й категорична:

— Йому? В інститут? Даруйте, але ліпше синиця в жмені, ніж голуб у стрісі.

Цим було сказано все, і воно припало до душі присутнім. Вони відразу заходилися переповідати Марії усякі життєві історії, з яких напрошувався висновок: варто чоловікові вирватися з дому, як за ним відразу золоті верби ростуть...

Така ситуація вимагала від мене рішучих дій. З історії я знав, що всяка спроба зміни політики вимагала захоп-

лення телеграфу, радіостанції та банку. На жаль, радіостанція, телеграф і банк воедино злилися в особі моєї дружини, а оскільки її захоплення в мої плани не входило, я вдався до мирних переговорів. Як і треба було чекати, це ні до чого не привело. Тоді я звернувся до її союзників. Першою обрав Ольгу Равінську. Союзниця похвалила мій намір вчитися далі, бо що у цій Мурафі висидиш? Як приклад навела себе. Які он у молодості перспективи цвіли: і на кафедрі лишитися цілим деканатом умовляли, і від хлопців відбою не було. І які ж хлопці!

Я знав Ольжину натуру, тому зачекав, доки вона виговориться, а тоді вже й звернувся з проханням, аби та переговорила з Марією.

— Про що мова? Звичайно, допоможу,— запевнила Равінська і поцікавилася:

— А куди ви збираєтеся поступати?

Ольга дивилася мені в очі з такою любов'ю, що я здогадався: маю справу зі шпигуном у Маріїну користь... І тут моя фантазія широко змахнула крильми й повідала Равінській, що найбільше прийшлася мені до душі пропозиція тернівського голови колгоспу покинути медицину і за колгоспний рахунок йти вчитися до столичного інституту на агронома...

— Думаєте, там менший конкурс? — аж підкидала новина Ольгою.

— Є чи нема — все одно,— вихвалявся я і додав, що не пасує дядькові-міністрові сільського господарства лишити свого племінника на роздоріжжі...

— Аж так? — підстрибнула Ольга.

Оговтавшись, вона таємничо повідала, що Марія погрожувала спалити мого чарівного капелюха і що варто добре подумати про його збереження.

— Про це можете не турбуватися,— запевнив я.— Переховаю його дома на горищі. Знаєте, Ольго, про це говорю лише вам,— попередив я.

Моя недовіра образила Равінську, і я мусив її перепрошувати...

Вже аж за Мурафою поспіхом натягую на голову чиколядового капелюха — сонце палить немилосердно. Намацую в кишені фельдшерський диплом і бреду густими високими травами туди, де внизу зблискує проти сонця річка Мурафа. Довкола море ромашок.

— Поступлю — не поступлю. Поступлю — не поступлю, — обриваю біленькі пелюстки. — Поступлю! — підкидаю догори чиколядового капелюха, котрого таємно від Марії несу на схованку до матері. Цю сімейну реліквію, яку заповів мені дід Іван, і яка не раз виручала мене з біди, мусив тепер пильнувати, бо хто-хто, а Марія знала, що без капелюха я не те, що поступати, думати про інститут не наважився б.

Через кілька днів у лікарні питалися, чи то правда, ніби я поступаю в сільськогосподарський інститут і що мій дядько вже відтепер тримає для мене у міністерстві тепленьке містечко. Заперечувати я поки що не міг, і мої акції різко пішли вгору.

Тепер мене ніби випадково перестривали в містечку і невимовно раділи, що я ще не поїхав, бо й вони збираються до столиці і можуть скласти мені компанію — виявляється, їхнє чадо ще змалку марить отим сільським господарством...

— Ну й розчудесно, — схвалюю я вибір, — спеціалісти у колгоспі завжди потрібні.

— Те, що ви жартівник, знаємо, — вимушено всміхалися. — Проте дядькові могли б за нашого кілька слів замовити, а ми вже в боргу не залишимося...

У таких випадках доводилося рятуватися втечу.

...Великий екзаменаційний зал Львівського медичного інституту. Нині в ньому царицею її величність ХІМІЯ. Підступна дамочка, нічого не скажеш — таку в екзаменаційному білеті окисдно-відновну реакцію підсунула, що й сам дідько на тих коефіцієнтах ратиці пообламує. Сиджу, гризота чорним рядом душу вкрила, а за вікном небо широке та глибоке. Зранку пішов невеликий дощик, то все таке повмиване та причепурене. Якась пташка на розлогій липі випробовує голос.

— Мабуть, заграєш мені, небого, нині з хімії марша, — зітхаю я.

— Не журись! Не журись! Маєш капелюха! Маєш капелюха! — проспівала пташка і пурхнула на іншу гілку.

«Краще рівнянням займися, бо час іде», — картає мене внутрішній голос.

Вдаюся до всяких там комбінацій коефіцієнтів. Спочатку множу її на валентність, потім ділю і потрапляю в такі хімічні нетрі, що марганець стає вісімнадцятивалентним, а сірка залізла у своїй галотропії до сорокавалентної... А тут ще й екзаменатор глянула у мій бік раз,

другий. Це було явною ознакою, що я скоро буду викликаний на ешафот.

— Виручай, капелюшку! — ніжно погладжую свого чиколядового, що лежить поруч на стільці.

«А ти поглянь-но ліворуч», — ніби щось підказує. Повертаю голову — жіноча ніжка, струнка і граціозна та ще й вище коліна списана хімічними формулами. Пробігаю очима... Є! Моя оксидно-відновна реакція.

— Молодець, капелюшку! — підморгную своєму незрадливому чиколядовому товаришеві.

Тільки взявся за олівця, як спідниця поповзла донизу, перекреслюючи мою надію на порятунок. І звідки воно взялося — усякий ходовий товар під прилавком тримати? Ні, так діло не піде! Спрямовую на дівчину свій гіпнотичний погляд, у якому і молитва, і відчай, і, навіть, погроза.

Подіяло. Спідниця знову поповзла догори рівно настільки, скільки було потрібно для мого порятунку.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ДРУГИЙ

Хто такі «фармпарубки» і як їх доля в одну кімнату звела. Як у Петрові Дібровському гуморист визрівав.

Був перший день, як ми поклали до кишені студентські квитки, уява стелила увесь світ до ніг, дороги бачилися рівними, легкими і сонячними. Уже більше місяця ми проживали в гуртожитку. В нашій кімнаті зібралося п'ятеро «фармпарубків». Так дівчата чомусь охрестили хлопців з фармацевтичного факультету. Мали ми чи не найоригінальнішого на весь гуртожиток старосту кімнати. Василь Головня був родом аж із Чернігівщини. Кому-кому, а нашому старості рідна земля на здоров'я не поскупилася: мав Василь пудові кулаціори, волячу силу і вовчий апетит.

Окрім влади старостинської, в руках Головні зосередилися всі наші кошти, бо ніхто не вмів так розрахувати й заощадити копійку, як він, а значить, виключалася загроза, що наш банк трісне, не дочекавшись чергової стипендії.

Нині з нагоди отримання студентських квитків і дня своїх уродин староста влаштував урочистий обід, на якому ми піднесли йому скромні подарунки, ну а я ще й невеличку усмішку в надії розтопити зледенілу душу

узурпатора фінансів — може, розщедриться на кілька карбованців. Звичайно, розраховувати на щось велике було годі, та на безриб'ї і рак риба. Враження від усмішки перевершило всі мої сподівання.

— Та у тебе ж талант, старий! — кинувся до мене мало не з обіймами Головня. — В редакцію і негайно — скомандував і одразу ж заходився підсумовувати: — Думаю, там тобі в рахунок гонорару карбованців тридцять дадуть.

— Може, й більше. Там, кажуть, на гроші не скупляться, — лив воду на мій млин Толя Павич, сподіваючись, що з виділеної мені частки перепаде щось і йому. Та староста не поспішав: спочатку зайнявся якимись підрахунками на папері, потім старанно перелічив гроші в гаманці і витягнув п'ять карбованців.

— На, — простягнув мені, — купи собі путящі цигарки й підстрижися, аби в редакції не подумали, що ти якийсь приبلуда.

То була нечувана щедрість, яка відразу піднесла мене в очах моїх товаришів мало не до хмар, і тепер, поспішаючи до редакції, я поглядав з тієї висоти на перехожих: «Що, не помічаєте? — докоряв їм подумки за байдужість. — Зачекайте, кожному овочеві свій час. Ще колись шукатимете нагоди для знайомства».

Як на гріх, відділ культури був замкнений.

— У лікарні наш літконсультант, з інфарктом лежить, — пояснила мені якась жінка. — Замість нього рбота були встановили...

— І що? — заінтригувала мене технічна новинка.

— Та когось із початківців розкритикував, то позавчора вранці редакційний сторож знайшов на смітнику купу металобрухту...

У мене опустилися руки — грошей у кишені вже не було, чим відзвітуюся перед старостою? Мій стан помітила жінка і порадила звернутися до кабінету молодого автора при письменницькій організації.

Під дверима рятівного кабінету сиділо кілька хлопців і якийсь літній чоловік, котрий, енергійно жестикулюючи, розповідав історію своєї мандрівки до Чорного моря. Як я зрозумів, він їздив туди по натхнення за порадою місцевого поета і тепер нарікав на нього.

— Ну, посудіть самі, — обурювався він, — у свій час поїхав туди Пушкін — на поезію його потягнуло, Міцкевич прибав — того на сонети, приїхав я, а мене на жрат-

ву потягнуло: такий апетит розігрався, що за браком грошей мусив достроково і без натхнення назад повертатися...

Хлопці реготали, а підтоптаний початківець, видно, був бувальцем із бувальців, бо одразу ж заходився оповідати, як його поетичний рукопис ось уже кілька років з видавництва у видавництво мандрує.

Як потім виявилось, цьому початківцю днями стукнуло п'ятдесят. Оскільки його творчий доробок в основному складався з листування з різними видавництвами і редакціями, то свій ювілейний вечір він провів в одному з поштових відділень.

У кабінет я потрапив по обіді. Там мене порадували, що писати гумор я почну відразу, як тільки якийсь там внутрішній бар'єр у собі подолаю. З тим я й пішов.

Бачили б ви, з якою радістю зустрів мене староста, і яка лють опанувала ним, коли дізнався про бар'єр. Виявилось, що в надії на мій гонорар староста повів хлопців до ресторану і тепер з нашого банку лишився тільки пшик. Цей вечір нагадував поминки по моему гумористичному таланту і хто знає, чи довелось б йому коли розвинутися, якби не... витверезник.

У той час це було справою новою, витверезники знаходилися на госпрозрахунку й знайшлися там діляки, котрим, аби лишень план виконати. Тільки-но мені про це розповіли, як я відразу засів за гумореску під назвою «Чудо-юдо».,

За героя взяв одного відомого в місті пияцюгу, по плямах на костюмі якого ви б могли отримати найобширнішу інформацію про меню в тутешніх закусочних. Назвав його умовно Гошею Тациком. Ну, й ніби зустрічаю раптом у місті мого героя в білосніжній сорочці, випрасуваному костюмі, до блиску начищених черевиках.

— Милуєшся?— лукаво підморгує мені Гоша.

— Дивуюся...

— Не кажи, я й сам собі не вірю,— усміхається він.— Чудом-юдом на золоту жилу натрапив.

— Женився?

— Ага, потрібна та женячка, як попові гармонія... Знаєш, що зі мною сталося вчора під вечір? Вийшов я на вулицю, в кишенах вітер посвистує, а випити кортить. Ходжу по місту і аж зло розбирає. Ну, хто ці люди? Скупердяги нещасні! До кого не підійдеш, в того грошей немає, а той кудись поспішає, хоч знаю, на дурняк цебер

горілки вихилить, третьому ні сіло ні впало лікарі пити заборонили. А ти, Гошо, хоч з мосту та в воду. Отак іду собі, аж це:

— Привіт, Гошенько!

Оглядаюся, автомобіль зупинився, а з нього два міліціонери так уже привітно посміхаються та все кивають, аби до них ішов.

— Дарма стараєтеся, хлопці,— кажу їм,— нині Гоша не ваш пасажир — з самого ранку ходить тверезий, як дурний.

— Ми тобі на чвертку скинемося!

Ну, я про людське око впираюся:

— Чи я знаю, хлопці, як бути...

— Зглянься, Гошенько; ти ж бачиш, що нині з порожніми руками ідемо.

— Гаразд,— махнув я рукою,— як іще закуску добру додасте — можете вважати мене своїм.— Ті мене мало не обіймають. Привезли у витверезник, чоловіче, я ж не раз там побував, але щоб така зустріч!.. Усе, Гошенько та Гошенько. Горілочкою почастували, гарненько покупали, в чистеньке ліжечко поклали ще й книжку про шпигунів на сон грядущий підсунули...

Вранці, як виходив із витверезника, розчулився так, що цмокнув начальника в щоку й поцікавився, чи не можна ще й сьогодні ввечері у них погостювати.

— Не рекомєндую, Гошенько,— усміхнувся той.— Вчора останній день кварталу був і ми планом горіли. Спасибі тобі — на сто і один відсоток допоміг витягнути. Наприкінці слідуєчого місяця милості просимо, а так краще не попадайся...

В редакції гумореску прийняли до друку. Коли ж я приніс свій перший гонорар, розчулений староста влаштував на мою честь вечерю, на якій були присутні усі фармпарубки нашої і сусідньої кімнати. На стіл подавали мариновану тюльку, картоплю в мундирах, квашені огірки і солоні опеньки.

Дзвеніли келихи з «Білим міцним», виголошувалися тости, у яких звучала впевненість щодо мого дальшого поступу на тернистому шляху гумористичному... Напро-рочили — за кілька днів викликають мене у деканат.

— Товариш ось хоче з вами познайомитися,— сказала секретарка.

— Дібровський, студент першого курсу,— вклонився я.

— Мефодій Іванович Колотило, начальник витверезника,— навіть не удостоїв мене поглядом капітан.

— Ну, бачу, ви вже познайомилися, так що моя присутність тут зайва,— підвелася секретарка і, прямуючи до дверей, непомітно підморгнула мені: мовляв, тримайся!

Я вдячно кивнув їй і приготувався до оборони.

Тільки-но за секретаркою зачинилися двері, начальник витверезника відразу пішов у наступ.

— Що ж,— покрутив газетою,— не буду приховувати, гумореска ваша усім нам сподобалася. Особливо зворушливо описано, як ми тверезого громадянина у витверезник спроваджуємо, ще й горілкою його споюємо... Коли це ви бачили, щоб у нашому витверезнику такі речі творилися?

— Даруйте, але я не мав на увазі конкретний витверезник.

— Ну, знаєте, Дібровський, тут вам усякий скаже, що це про нас написано... То як, самі спростування напишете, чи шукати для цього героя вашої гуморески, аби подав у народний суд за наклеп?

— Та вже не перебиватиму йому хліб.

— Глядіть, я вас попередив,— демонстративно підвівся з місця начальник витверезника і, не попрощавшись, вийшов з кабінету.

Не знаю, чи шукав він героя моєї гуморески, чи ні, але відомо достеменно, що у витверезник нагрянула якась там комісія і внесла корективи у розстановку кадрів.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІЙ

Про справжній фурор у Тернівці довкола півторагонки, а також про гумористичну зірку Герцьо Кульбабку і цирковий дебют братів Зозулів.

Нині велике свято — знову стою на пагорбі і милуюся рідною Тернівкою. Багато років минуло, багато й води з того часу в Мурафі стекло. Диво-хати тепер у моєму селі: веселі, гарні та високі, з верандами. Біжать струнками рядами. Та й самі тернівчани стали ошатнішими, а в очах побільшало лінивого ледь помітного літепла. У селі переважно старші люди, молодих малувато. Хіба вже, коли вихідний. Тоді в автобус годі й пропхатися: з

міста їдуть з порожніми кошиками, а вже до міста в неділю увечері тріщать перевантажені сільським добром корзини.

Якось підсів я до одного молодика, який затис ногами чималу корзину, а за шию тримав великого індика:

— Веземо ясир? — питаюся в нього.

Виявився з гумором:

— Який там ясир, дядьку, стираємо грані між містом і селом!

Міграція і урбанізація...

А поки стою на пагорбі, отому, що на Мелниках, і неподалік від колишнього млина бачу перекособочену хатину під струхнявілою солом'яною дахівкою. Тут колись Петро Зозуля мешкав. Добрий господар був. Пригадую, як ми ще школярами були, Зозуля собі десь аж із Пеньківки гарних дубових дров привіз. Порізав, поколов. І ось одного разу вночі стукає хтось у вікно:

— Дядьку Петре, вам, бува, дров непотрібно?

— Ні, не треба,— бурчить сонний Зозуля.

Вранці виходить — а хоч би тобі з дровець один рубанець лишився... Кажуть, потім довідався, що то була робота Танаса Лахмана. Покликали Танаса до сільради, а він:

— Але ж, дядьку Петре, я по-доброму питав, чи потрібні вам дрова. Ви самі відповіли— не треба. То хіба я міг пройти повз таку вашу щедрість?

Мав дядько Петро двох синів Остапа і Тимоша. Ці два непосидюхи вічно чогось у житті шукали, а знайшовши, ніколи не доводили до пуття. Я вже не кажу про щось там вагоме — шнурки на черевиках і ті лінувалися до кінця зашнурувати. Було в них хобі — добре попоїсти, а потім сісти де-небудь і фантазувати. Пригадую, почалися в школі екзамени. Усі з'явилися, а братів Зозулів немає, По завданню вчительки ми оббігали все село, шукали, де тільки можна, і ніхто з нас не здогадувався, що брати у цей час лежали в степу у квітучих ромашках і вифантазовували, якою б мала бути на воді булька, якби усі гори та зібрати в одну горюку, а камені — в каменюку, а моря — в морюку, а потім з тої горюки та вкинути в морюку оту каменюку...

По закінченні школи (коли таке трапилось, то тернівські педагоги перехрестилися, хоча й були войовничими атеїстами) брати Зозулі подалися у Жмеринку, де й

вирішили спробувати своє щастя в якомусь пересувному цирку, на чолі котрого стояла гумористична зірка (так писалося в афішах) Герцьо Кульбабка.

Дебют трупи Герця Кульбабки відбувся у базарний день тут-таки на базарній площі, обгородженій мотузкою. За невелику плату потрапили туди і ми з дідом. Циркове видовище почалося, як оголосив вусатий чоловік, скетчем Кульбабки з женихом і нареченою. Здоровецького і сором'язливого парубка привели до дівки старости. Поки та «колупає припічок», староста-Кульбабка усе до жениха:

— Та скажи щось!

Парубок довго плямкає губами, а тоді каже:

— А мої тато вчора ката вбили.

— І до чого це? — здвигує плечима Кульбабка.

— А до плота! — пожвавлюється парубок. — Як гахнула головою, аж йому очі повилазили.

Герцьо-староста заливається сміхом, аж присідає, а публіка регочеться з того, що Герцьо сміється...

По тому на середину вибігають троє чоловіків з підозріло червоними носами і з балалайками.

— Рья-я-яз! Два! Три! — викрикує Герцьо і червононосі оскаженіло б'ють по струнах, викрешуючи з них якусь ніби й знайому мелодію.

Тим часом Герцьо Кульбабка витягує шию, як ото півень під час кукурікання, і фальцетом кричить, що зараз в оригінальному жанрі індійських факірів перед шановною публікою виступлять брати Зозулі.

— Чув? — штовхає мене під бік дід Іван, — хлопці он в люди вибилися, а ти й досі по тих школах штани протираєш.

Відповісти дідові я не встиг, бо саме, як лошаки, вилетіли Остап з Тимошем. У своєму вигадливому одязі вони так скидалися на індійських факірів, як, скажімо, страус на дику качку. Оригінальність жанру полягала в тому, що Тиміш зав'язав Остапові очі, сам зістрибнув з помосту до публіки, запитуючи, чи немає в когось годинника. Виручив один огрядний лисий дядечко.

— Ну-с, факір Зозуля, — кричить Тиміш, — що я маю в руці?

— Годинника!

— Браво, факір Зозуля! — аплодує Тиміш. — А чи не скажеш нам, у якій руці той годинник?

— У лівій!

— Подумай, дурню! — нахмурюється Тиміш.

— У правій! — радісно вигукує Остап.

— Молодець! Поаплодуймо факірові! — сяє щастям Тиміш і вискакує на поміст.

Замість оплесків публікою прокочується шумок невдоволення, а коли знову ще з ліпшим номером вибігає Герцьо Кульбабка, у «гумористичну зірку» летить базарний асортимент від свіжих помідорів до квашених огірків.

То був перший і останній виступ братів Зозуль. Як пішли вони по світах, то ніхто більше про них і не чув. Одна лишень хатина журливо лупає на світ білий темними шибками...

Стою на пагорбі, і добре мені звідси колгоспне подвір'я видно. Там тепер тої техніки, як кажуть, і до кольору, і до вибору...

Дивлюся з пагорба і чогось мені на думку дядько Макар приходиться. Той самий, що нас із Микиткою з огірків пудив. Належав він до тих натур, що просять чи не просять, всюди своїх п'ять копійок всуне. З'явиться, було, з-за спини і відразу, або радить, або винищує, або ж сам питання задає. Байдуже про що, аби лише запитати. Ото сидить у клубі на лекції, очі в лектора вп'ялить, а сам думками далеко-далеко у пошуках «каверзного» запитання. Якось ще до війни один військовий читав у нашому клубі лекцію про авіацію. Тільки скінчив, як дядько Макар тягне руку:

— А скажіть, товаришу лекторе, чи можна б корову з жирафою схрестити?

— Для чого? — аж розкрив той рота.

— Ради довгої шиї: доїмо, значить, таку корову у себе, а їсть вона з ясел у сусідньому колгоспі, — пояснює дядько Макар.

А ще пригадалося, як у наше село першу півторатонку доставили. На чудо те вся Тернівка збіглася. І кого б знайти, щоб дав лад цій машині? Більшість зійшлася на Іванові Кендюсі. Мовляв, якщо чоловік колись у громадянську пораненого машиніста на бронепоезді замінив, то не дасть собі ради з машиною? Переконали голову колгоспу, і невдовзі Іван Кендюх узявся до машини. Довго там гаркав заліззяками, вертів кермом, тоді вибрав з гурту дядька Миська, вручив йому заводну ручку і наказав крутити.

Для дядька Миська то було дитячою забавкою. Він колись посперечався на півлітру, що бугая Каністру під-

німе, і виграв, а тут якась ручка. Поплював у долоні й крутнув так, що в машині щось чмихнуло, і вона мало не стала на задні колеса.

— Давай! Давай! — заохочував з кабіни Іван.

Дядько Мисько крутонував іще раз — машина сердито фиркнула і рвонулася з місця з такою швидкістю, що не зманевруй Мисько вчасно — від нього мокре місце лишилося б.

— Ур-ра-а-а! — помчався натовп за машиною, яка, набираючи швидкість, здіймала куряву мало не до небес.

— Сті-і-й! Сті-і-й, тобі кажуть! — гукав щосили голова колгоспу. Та хіба міг його чути Іван Кендюх? Хіба чоловікові було до того, коли він, увібравши голову в плечі, мертвою хваткою вчепився обіруч за кермо, а його вирячені, як у рака, очі, вже бачили близьку загибель...

Скоро машина вже мчалася далеко за селом. Мчалася видолинками і невеликими пагорбками у напрямку лісу, який все ближче і ближче виростав перед Іваном. Кендюх несвідомо крутнув кермом, і тепер уже виразно побачив, що мчить на велетенського крислатого дуба, що одиноко височів на узліссі. Іван заплющує очі — і машина кілька разів чмихнула й зупинилася...

Іван Кендюх відійшов од переляку аж на колгоспному подвір'ї, куди вже встигли покликати як механіка ковала Трохима Отченка. Міркували собі, що раз чоловік усе життя мав справу із залізяччям, то й тут мусить справитися. Тож тепер Трохим з Іваном спочатку обходять довкола машини. Помацає Трохим колесо і запитує в Івана:

— Це рушав?

— Не рушав!

— А це? — мацає за дошки кузова.

— І цього не чіпав...

Закінчивши обхід, коваль залазить до кабіни і вже звідти продовжує допит:

— Цю штуку крутив? — мацає за кермо.

— Що було, то було! — витирає холодний піт із чола Іван.

— А за це брався? — показує на акселератор.

— Руками не брався, але, як на подвір'ї ногою натис, то до самого лісу не відпускав...

— Усе ясно, — вилазить Трохим із кабіни, — машина далі не поїде — бензин скис.

А он і моя хата виглядає з-поміж густих верб.
— Може, вийдеш на подвір'я, дорога моя мамочко?
Нема нікого...

Десь кували зозулі, дарували комусь щедрі літа, а біля берега Мурафи дзвенять голоси дітей — витягують раків з печер.

А он трохи далі міські школярі (приїхали на поміч городникам) понавитягували з води оберемки білих лілій. На воді була краса, а так в'януть і чорніють...

Складний вік у підлітка — коріння ще в дитинстві, а крона вже в дорослому майбутньому.

Знову й знову вирушаю в мандри аж до свого дитинства. Гасаю з однолітками тернівськими вулицями. А оця долина біля річки Мурафи була колись ареною наших забав. Тут у хащах верболозових ховалися від майже реальних, яких тільки може вифантазувати дитяча уява, розбійників...

Нестямився, як пустився бігти з пагорба:

— Хлопці, і я ж вмію раків із печер тягати!

Зупинися, чоловіче, своєю сивою головою раків наполохаєш.... Зупиняюся.

КОСМІЧНІ ПЕРИПЕТІЇ

Щоденник в гуморесках

ПРОЛОГ

Ні, все-таки не дарма древні попереджали: «Бійтеся данайців, дари приносящих». Мудра порада. Та що робити, коли дари приходять, так сказати, накладним платежем. Піди догадайся, що там в середині впаковано. Вгадав — не вгадав, а дарунок приймати мусиш. Пошта тебе те зробити заставить. Отож не жди рятунку ні від кого — виходь з халепи сам, як це, приміром, зробив я. Приніс посылку з пошти, прикріпив її у саду до дерева, зачепив довгим дротом за кришку і, заховавшись за стіну, смиконув...

Чому так чиню? Бо вже одного разу потрапив у халепу. То було після опублікування мого чергового фейлетону. Вручають мені посилочку від якогось там громадянина Перепілки з самої Ялти. «Або ж чоловік разом зі мною десь відпочивав,— міркую собі,— або ж якийсь шанувальник гумору вирішив підкріпити мене вітамінчиками...»

Отак собі гадаю, та лишень кришку фанерну відважив, як звідтіля розлючений рій ос... Слухайте, мені не раз в дитинстві доводилося стрічатися з оцим створінням, але то переважно були благородні оси. Ну вкусить там одна—дві, або настрашити, але ж не всі відразу! Заревівши не своїм голосом, я рвонувся на кухню, ті кровожери за мною, я у ванну — і вони туди. На щастя траплялися перебої з водою, то ж ванна на всяк випадок була наповнена, і я, як був, у парадному костюмі бутлихнувся у воду... Приймав водні процедури, аж доки ті біснுவаті не всілися на нічліг.

Ранесенько я був уже в сусіда:

— Тільки й усього? — посміхнувся той, почувши про мою біду.— Та у мене є така штучка, що слона з ніг звалить, не кажучи вже про якусь там паршиву осу!

Я знав, що цей чоловік дарма слів на вітер не кидає, і скоро ще раз мав нагоду переконатися у своїй вірі, коли після його «хімічної обробки» моєї квартири, замість гардин висіло жалюгідне лахміття, а з меблів текли брудні патьоки лаку...

— Меблі що, дурниця! За те жодної живої осі не лишилося! — кричав захоплено сусід, гасаючи з оприскуванням по кімнаті...

«Ялтинські вітамінчики» обійшлися мені капітальним ремонтом квартири і заміною попсованих меблів на нові...

Отож, смиконувши за дріт, я довго не показувався з укриття. Та, нарешті, переконавшись у повній безпеці, підійшов до посылки і побачив, що неподалік від дерева ваявся стос списаного дрібним почерком паперу. Перший аркуш виявився листом.

«Здорові були, орли! — прочитав я. — З космічних просторів вітає вас Гриша Вишиваний!»

— Живий! — вирвалося з моїх грудей. Адже цей шибайголова кілька років тому подався у космічну подорож, і всі ми гадали, що назавжди втратили свого доброго товариша.

«Я знаю, — писав далі Грицько, — там по мені, мабуть, і поминки справили та не на того натрапили. Хочете ви того, чи не хочете, а доведеться мене скоро стрічати на Землі. Та не як-небудь, а з оркестром і з промовами. І не кого-будь, а старшого комічного інспектора ракетної інспекції Гришу Вишиваного.

Про мою космічну подорож довідається з щоденника, який висилаю разом з листом...

Ваші враження і побажання шліть на адресу: Юпітер, 286, Чумацький шлях, 52876-й кілометр, провулок П'яте колесо від воза...

Кінець, бо спішу на чергування».

Я взявся за щоденник.

1. ДІДЬКО СІМ ПАР ЧОБІТ СХОДИВ, ПОЇ НАС ДОКУПИ ЗВІВ

Космоплан «Фіалка» готувався до старту — старанно оглядалися люки, бортова система, лікар обходив пасажирів, ще і ще раз перевірялися документи. Саме в цей момент у салон космоплану ввірвався високий брюнет

у модній куртці, з-під якої виглядала ще й джинсова сорочка на блискавці, на ногах гостроносі туфлі на високих каблуках. Роззирнувшись по салону, він попрямував до мене.

— Здорово, паря! — простяг широку, наче лопата, руку і плюхнувся поруч на сидіння з такою силою, що з-під низу жбухнув снопик дрібнотертого паралону.— Фу-у, скільки тут у вас різної піляки! — замахав він руками, а як порох осів, поцікавився: — А ти, паря, здешній?

— Так...

— А я, браток, по морям, по волнам... Хто більше дає, той мій пан...

— І багато було панів отих?

— Хватало... Зачинав я з комбайна. Ех і давав я дрозда, паря: бувало, кірзаком на педаль до отказу і тільки піляка стовпом...

— Хіба ж на високих швидкостях хліб як слід обмолотиш?

— Ха! Мені до того що? Мое діло були тони, за які голова давав на лапу валюту... Торік один дядя від культури до мене на ранчо прибув і мало рук не цілував: «Надо, — каже, — на одному храмі хрести убрать»...

Зібрав я шпану, подивилися на той храм — дествітально безобразіє: храм той під культурне заведеніє призначений, а на верху безобразіє у формі релігійного забабона.

— Бросай, — кажу, — дядя, на лапу два кола і ми тобі цей храм окультуримо...

— Ну і окультурили?

— Го-го! Ще й як... Ми люди не горді, нам потрібні гроші і харчі хороші...

— Яскравий ідеал, нічого не скажеш!

— Гадаєш, ні? Он мені тридцять лет от роду, а поінтересуйся, де я лише не бував: у Сибірі плотини гатив, ліс рубав, нафту качав...

— Чого ж у космос потягло?

— Мій керя зотудова прилетів. «Дуй, — каже, — паря, на Юпітер, на Юпітер, там на халтуру пару кусків одчибушиш!»

У цей час «Фіалка» здригнулася усім корпусом, потім нами щось смикнуло і в цей час по радію оголосили старт.

— Як гадаєш, керя, ця тачка в польоті надійна? — глянув він на мене з тривогою в очах.

— Як коли,— вклав я у свій голос якомога побільше байдужості.— Нещодавно, наприклад, розповідали, що така машинерія гагухнулася при зльоті з такою силою, що від пасажирів одні капці лишилися...

Мій сусід на те лише зіщулився, а коли «Фіалкою» знову шарпонуло, поліз під сидіння, звідкіля виліз лише після злету космоплану:

— Чи високо піднялися? — поцікавився відразу.

— Вилазьте, вилазьте, якраз повз Місяць пролітаємо,— підбадьорюю його.

Врешті-решт брүнет осмілів настільки, що підсунувся аж до самого ілюмінатора і, підморгнувши мені, вигукнув:

— Красота!

— Та все ж таки не Земля... Сидів би я там і на вашому місці нікуди не рипався... Що ви у цьому триклятому Космосі не бачили!

— Але ж ви летите? — усміхнувся він.

— Та лечу, бо таке відрядження маю...

— Розпрекрасно... Тоді, напевно, ви і якусь порядну роботу підкажете знайти...

— Чого ж, можна й роботу. Тепер, приміром, у Пеклі якраз сезон чортів стригти... Десятка з чорта і відразу готівкою... То як, згода?

Він у відповідь лише засопів і вже не обзивався до самої посадки на Юпітері. Тут було вимріяне Ельдорадо і він, не прощаючись, забрав речі і рвонув до виходу. Більше я його не бачив, до того ж змушений був залишити борт «Фіалки»: в юпітерській таможні знайшли щось недооформлене в документах. Мені пояснили, що мусять зв'язатися з Землею, а поки все з'ясують, я повинен залишатися у Райській канцелярії.

Певно, довгенько довелося «позагоряти» на Юпітері, не зустрінь я землячка із Жмеринки — Тодоська Качана... Ким цей чоловік лише не був — із бабусиних розповідей відразу по революції роз'їжджав по селах у розмальованій бричці і кричав, що релігія опіум народу, відтак, як повалили усі церкви, а люди потроху зачали «розкусювати» той опіум, Тодосько перекинувся на народні традиції, потім ходив по селах пішки і з посоловілими від хмелю очима продавав свистки, цвяхи, пропонував аскорбінку від корости, пурген від облісіння, а черво-

ний третій перець від геморою. Бував він частенько і в нас. Ото, бувало, по вечері, як заведуть з дідом Іваном за релігію, то мало їм і ночі.

З часом я звичайно зрозумів, що тоді зближувало діда Івана з Тодоськом: вони у той час готові були розбити лоб, аби доказати свою віру. Тільки дід Іван свій лоб, а Тодосько-атеїст старався розбити чужий.

Скоро Тернівкою пішла чутка, що Тодосько представився всевишньому, хильнувши замість перцівки настою чемериці...

Отож тільки останньої моди годинник з браслетом-довідником (я купив його перед відльотом) відразу воскресив Тодоськову пам'ять, і клянучись, що нікого так в житті не поважав, як моїх діда з бабою, він пообіцяв мені вибратись з цієї халеви.

2. ДАРИ НЕБЕСНОГО ПРОКАТУ

Тодосько дотримав слова: на руках у мене були документи, що я, як один з помічників райського садівника, їду в Галактику для підвищення кваліфікації. Подбав Качан і про одяг та харчі — вручив мені два талони. Справа, як видно, ходила по інстанціях, бо геть була списана резолюціями: «Преподобний Аврааме,— вивів хтось червоним олівцем.— Прошу височайшої вказівки щодо Вишиваного».

Преподобний Авраам спихнув далі: «Св. Миколі Угоднику, розібратися і доповісти!»

Микола Угодник не пас задніх — через усю доповідну кресонув синім олівцем: «Св. Євламπίю, вникнути й проаналізувати». Розібратися, куди потрапляла доповідна далі, не було змоги, бо кожна наступна резолюція перекреслювала попередню, і документ святих отців виглядав щось на зразок шедевру абстрактного мистецтва. Та й, зрештою, яке це мало тепер значення? Чимшвидше отоварити талони і мчатися звідсіля світ за очі, доки не виявили пропажі.

Поблизу райського продовольчого складу мене зупинила пісня. Жіночий голосок лукаво витьокував:

Ой ти гарний, Семене,
Іди сядь біля мене,
Чорні брови в мене є —
Сватай мене, Семене!

Я тихенько розвів кущі.

На пеньку сидів якийсь святий, хвацько перебирав струнами арфи і поїдав очима спокусницю Марію-Магдалину, що пританцьовувала навпроти.

Під моїми ногами тріснула суха галузка. Музика урвалася, Марія повернулася у мій бік.

— Вибачте, будь ласка,— вийшов я з-за куща.— Посилають у відрядження, харчі потрібні...

При моїх словах святий зневажливо відвернувся, а Марія-Магдалина взяла талон і мовчки кивнула головою, аби йшов за нею.

— Давненько у нас? — спитала по дорозі.

— Не дуже...

— Вже відбули покаяння в гріхах?

— Та ніби ще ні.

— І не робіть цього! Я он досі каюсь, що колись на Землі покаялася! — При цьому вона багатозначно подивилася мені у вічі.— Повернетесь — завітайте, буду рада бачити. Щасливо вам!

— І вам,— я вхопив набиту райськими харчами торбу і помчався до прокатного пункту, який очолював сухий, мов тараня, святий Левко.

— У відрядження посилають,— простяг я талон.

Святий Левко забрав талон і подав бланк, згідно з графами якого я мав право отримати нову пурпурову мантию, ангельські крила, золотий німб, пантофлі і пальмову гілку.

Під страхом гієни вогненної заборонялося полою мантиї чистити черевики, а пальмовою гілкою цвяхкати по хмарах. Я мусив розписатися, що ніколи не спокушуся висмикувати з ангельських крил пір'я і копирсатися ним у зубах...

Мантия мала такий жалюгідний вигляд, що закралася думка, чи не прали її останній раз в іорданських водах ще в ті часи, коли біблійський Ной малюком дер гороб'ячі гнізда в Галілеї. А німб...

— То, кажете, це золото?— простяг я німба під ніс главі прокату.

— Там усе написано! — незворушно відповів святий.

— У такому разі я преподобний!

— А де це написано?

Суперечка не входила в мої плани. Я натягнув на себе райську уніформу і, глянувши у дзеркало, переконався, що люба бабуся-землянка з розпростертими обіймами

взяла б мене для надійної охорони конопель від триклятих горобців...

Розпрощавшись із святим скорпіоном, я підморгнув дівцями, які знічев'я походжали по райському саду, змахнув крильми і полетів у напрямку Землі.

3. СЕНК'Ю, ГОМІНУС!

Протираючи очі від космічного пороху, я помахував ангельськими крильми, хапав на ходу зірки (на Землі це складніше) й мугикав модну райську пісеньку.

Поступово мій настрій пішов на спад. По-перше, спорожніла торба з харчами, по-друге, я не знав у який бік летіти і тепер змушений був сісти на Чумацький Шлях. Не пройшов і кілька кроків, як віч-на-віч зіткнувся з чоловіком, якому, скажімо, взяти під пахву одну з планет — дитяча забава. Цей здоровань лазив Шляхом і старанно згрібав на купки космічний порох.

— Здорові були, добродію,— відступив я від чолов'яги на безпечну для себе дистанцію.

— Сенк'ю, гомінус! — випростався той.

Аби не вдарити об Чумацький Шлях низьким рівнем інтелекту, я жбурнув у відповідь весь багаж латини, накопичений за роки навчання в медичному інституті:

— Що, гомінус, ремонтуємо дорогус?

— Примітивненько мислиш, гомінус,— поблажливо глянув на мене здоровань.

— Хіба? Не може ж отак доросла людина знічев'я бавитися порохом.

— Бавитися? От дивак! — розсміявся здоровань, та враз посерйознішав: — Колись за оці, як ти кажеш, іграшки, вдячне людство спорудить мені золотий пам'ятник.

— Отакої!

— А як ти думав? Мое відкриття вагової кількості пороху дозволить визначити еквівалентну кількість води, необхідної для скроплення Чумацького Шляху, позбавити людство від куряви, що здійсмається під час руху космічних кораблів.

— І коли ж ви переважите цей порох?

— Думаю, за століття впораюся.

— Що ж, хай щастить. А тепер чи не показали б мені, добродію, найкоротший шлях до Землі?

Здоровань страшенно споважнів:

— Бачиш он ту газову туманність? — показав пальцем у небо. — Лети до неї, потім візьмеш поза метеорит вліво і тримай курс на Магелланову Хмару. Від Хмари бери вліво, потім вправо, до самісінького сузір'я Андромеди... Зрозумів?

— Та ніби так... Але ж як потрапити на Землю?

— На Землю? — здивувався здоровань. — А я звідкіля знаю? Що я тобі — довідкове бюро? Вештаються тут усякі, лише працювати заважають.

Він невдоволено засопів і заходився згрібати порох.

— Теж мені жрець науки, дороги толком не знає показати! — копнув я купку пороху і тут же енергійно замахав крильми. Зробив це вчасно, бо громило-порохознавець схопив ручиською мало не цілу комету...

4. ВИМУШЕНА ПОСАДКА

Я мчався у космічному просторі поміж астероїдами, по моему німбу барабанили метеоритні частинки, повз вуха дзижчали нейтральні та іонізовані атоми. Доводилось енергійно відмахуватися од них пальмовою гілкою і полою мантиї. Це так поглинуло мою увагу, що нестямився, як ударивсь пальцем лівої ноги об космічну каменюку.

— Клятий здоровань! Через нього пантофель на Чу-мацькому Шляху згубив! — вигукнув я спересердя.

Вихований на благородних традиціях профілактичної земної медицини, я тут же згадав про сиворотку від правця й почав гасити швидкість. Пригальмував п'ятою об астероїд і зупинився біля величезної арки, з написом: «Плутон вітає дисциплінованих космонавтів!»

Відразу ж за аркою моя голова пішла обертом від безлічі знаків, розставлених ракетоінспекцією. Тільки-но я полетів прямо, як зустрічний знак звелів набирати висоту. Піднімаюся вище, аж там знак показує — опускайся вниз. Я донизу — посадку заборонено, тільки летіти прямо. Тоді я махнув на всі знаки крилом і приплутонився на якійсь вулиці. Чую звичне таке, як наше земне, сюрчання свистка. Оглядаюся — ракетоінспектор до мене прямує.

— Громадянине-ангел, ви порушили правила руху! Пред'явіть документи!

Дістаю відрядження.

— Я прошу техпаспорт і права на водіння транспорту! — навіть не глянув на райський папірець.

— Воно то так, але ж у мене немає транспорту, — відповідаю.

— Як немає, адже ви на чомусь летите? — здивувався він.

— Хіба не бачите: махаю крильми та й по всьому.

— Тоді пред'явіть документ на право махання крильми, — знайшовся інспектор.

— І цього не маю.

— То що з вами робити? — пошкрябав той потилицю й ураз просяв: — Гаразд — ні по-моєму, ні по-вашому: я проб'ю вам у крилі дірку і летить на всі чотири сторони.

— Коліть, — згодився я. — Тільки швидше. Розкажіть, як добратися до центрального універмагу, бо мороз он уже до мінус 150 добирається...

— Полетите об'їзною.

— Це далеко?

— Рукою подати — не більше мільйона кілометрів.

— Ого!

— То сідайте в таксі. Он біля того будинку зупинка.

Я стояв у черзі вже бити годину, а таксі все ще не було. Нарешті воно з'явилося. Водій обвів поглядом чергу.

— Вам куди? — явно заінтригував його мій вигляд.

— До центру! — підбіг я зраділо.

— Нічого не вийде, мені час у парк, — зітхнув він.

— Плачу «туди, назад і за парк», — вигукнув я.

Така заявка поклала його ваганням край, і ми помчалися в місто. Я розрахувався пальмовою гілкою і зійшов біля універмагу.

— Привіт тутешнім красунечкам-плутонянкам від землянських кавалерів! — галантно шаркнув я ангельським крилом по підлозі.

Секція зимового одягу не звернула на те ніякісної уваги. Дві молоденькі плутонянки продовжували щось жваво обговорювати за прилавком.

Я легенько дзвякнув німбом об край прилавка — те ж саме. Тоді я шарахнув німбом об прилавок з усієї сили.

— Він що, того? — кивнула в мій бік одна з дівчат.

— Не звертай уваги, якийсь прицуцькуватий, — заспокоїла її друга.

Мені не залишалося нічого іншого, як бабужнути перед ними навколішки:

— Дівчата! Мені потрібен кожух!

— Може, свіжих полуниць бажаєте? — пирснуло зеленоброве створіннячко.

— Красунечки-плутоняночки, не дайте згинуту чоловікові!

— Що за ненормальний?! Звідки вам узяти кожуха, якщо на Плутоні всі барани перевелися. Хочете — беріть майку.

— Он воно що? Якби знав — прихопив би із Землі хоч і вагон тих баранів.

— Так ви землянин? — явно зацікавилися плутонянки. — Розкажіть нам про баранів.

— Пасуться барани на полонинах. Люди, що їх випасають, вівчарями звуться, про них у нас цілі легенди складають... Я, коли ще був на Землі, в одній з газет читав нарис «Руна карпатського володар». У моїй пам'яті й досі не поблякли блискучі рядки оповіді: «На високій полонині у високій траві, спершись на кестур, стояв високий, чорнявий, з пишними кучерями, що нагадували першосортний каракуль, чабан. Іванко Нагірняк — один з передових вівчарів краю цього».

На альпійських луках, куди не кинь оком, розсипалися хмарами вівці — окраса і гордість гір Карпатських. Вони раз по раз одривали свої плюшеві мордочки від соковитої, настояної на медах, трави і розумними очима дивилися на Іванка, який зітхав, оповитий сумом, як Говерла хмарами... Кохав Іванко гірську красуню Марічку тією чистою, як вовна асканійської вівці, любов'ю, що буває лише раз у житті.

Тихими вечорами під акомпанемент гірських струмків, під таємничий смерековий шепіт Іванко з Марічкою сиділи біля колиби і співали велику пісню кохання... Він, пригорнувши її до свого серця, палко-палко розповідав про асканійську тонкорунну вівцю, яку оце нещодавно завезли в гори. Малюючи своїй коханій веселкову перспективу підвищеного настригу вовни, Іванко клявся, що зробить все, аби кожна вівцематка окотилася принаймні два рази на рік п'ятьма ягнятами за одним рипом...

Зачудована Марічка слухала і лише деколи переривала його гарячим шепотом:

— Як ти хороше розповідаєш, Іванку!.. На скільки ж ти думаєш перевиконати настриг вовни?

— На п'ятнадцять відсотків, Марічко,— цілував її Іванко, та вона враз відчула щось тривожне в його душі. Марічка вирнула в очі коханого і побачила там невимовний смуток.

— Що трапилось, Іванку?

— Розумієш,— м'яв криганю в руках Іванко,— не хотів тобі про це казати... Розумієш,— ворухнув він пересохлими устами,— я завалив цьогорічний план по бринзі...

— Що-о? Що, що ти сказав? — зірвалася з місця Марічка. Її сині очі гнівно потемніли.— Як ти посмів після цього зі мною розмовляти?! Та за мною он Василько побивається, а він, до твого відома, план здачі по бринзі перевиконав... Не підходь до мене. Ти... Ти...— Марічка не доказала, помчалася плаєм, схлипуючи від образи.

Ось чому ходив тепер Іванко полониною, оповитий смутком. Вівці терлися об його поли пишною вовною, обіцяючи великий настриг і не менший надій молока, ніби промовляли: «Не журися, ми в цьому місяці обскакаємо Василя, і Марічка знову буде твоя».

Іванко дивився в далечінь і вірив у своє щастя...»

— Невже він втратить Марічку? — не на жарт розхвилювалися плутонянки...

— Що ви,— заспокоїв я їх,— жоден із журналістів до цього не допустить.

Плутонянкам так сподобалось, що вони повісили на дверях табличку «Переоблік» і попросили, аби я їм щось заспівав. Наша забава затяглася до пізнього вечора. В новому кожусі я провів одну з плутонянок додому, а вранці потягнув обскубане ангельське крило...

5. ДУЕЛЬ З ЕСКУЛАПОМ

Як зміг, привів у порядок крила й зайшов до найближчої поліклініки за протиправцевим уколом. За горою паперів ворушилася голова у білому ковпаку. Я кашлянув, привітався і почав розповідати, як одержав травму пальця і що хоч рана й нікудишня, та на Землі завжди в таких випадках застерігають од правця...

— Ваше прізвище?

— Гм,— не збентежився я,— на Землі у відомостях по виплаті зарплати писали Вишиваний, у небесній канцелярії — раб божий Грицько. Що більше подобається, те й пишіть, аби швидше ввести сиворотку, бо нині думаю з Плутона відлетіти...

— Скільки вам років?

— Земних — сорок три, за космічними — ще зовсім молодий... Як то гарно — бути молодим!.. Пригадую, як уперше закохався в однокласницю. Як же її звали? Маргаритка? Ні, ця була пізніше. Оля? Теж ні, з нею ми зустрілися вже після мого весілля...

— Послухайте, шановний,— блиснули скельця окулярів,— тут вам не вечір спогадів.

— Правильно, залишимо цю церемонію,— кивнув я на амбулаторну карточку,— зробимо профілактику проти правця і розійдемося, як у морі кораблі.

— Пропозиції ви зможете висловити лишень у 134 графі амбулаторної карточки.

— Невже у вашій практиці зустрічався хоч один такий хворий-герой, аби до 134 графі дотягнув?

— Уявіть собі — був! Один дідуган по імені Голаф їхав на судовий процес з якимось Давидом... У нього вих був, чи ще там щось, зараз не пригадую, але те, що він знепритомнів аж на 140-й графі — факт. Залізний організм мав чоловік! Але ми одійшли від справи...

На 104 графі карточки я вишкірив зуби і загарчав по собачому.

— З вами часто таке трапляється? — преспокійно поцікавився мій мучитель.

— Нині вперше! Р-р-р-р!

— Я так і думав... Ви розбили палець в сузір'ї Пса і заразилися паличками собаціли.

— Гав! Гав! — почав я загрозово наступати на ескулапа.

На цей раз він з острахом позадкував до дверей. Блискучим стрибком я перетяв йому шлях до відступу... — Повірте, я лише виконую інструкцію...

— З двох одне,— підійшов я впритул,— або проти-правцева сиворотка негайно, або ж... Р-р-р-р-р! Гав! Гав!

Переляканий служитель охорони здоров'я вибрав перше, і ми розійшлися з ним приятелями.

Невезучість переслідувала мене на кожному кроці. Ледь вийшов з поліклініки, як зіткнувся на розі з огрядним плутонянином. Протидія цього чоловіка, певно, вимірювалася не кіньськими, а слонячими силами, бо я відлетів убік, з ангельських крил посипалося пір'я, а німб покотився по тротуару.

— Ангелів тут лише бракувало, — люто зашипів плутонянин, силкуючись підняти шапку з тротуару, та це йому явно було не під силу — заважав велетенських розмірів живіт.

Я подав йому шапку і мало не скрикнув від здивування — переді мною був колишній однокурсник, наш незмінний староста кімнати Владислав. Він, пам'ятаю, страшенно любив ходити в начальстві, тож, як, бувало, чимось нам не вгодив, ми відразу грозилися обрати собі іншого старосту. Владислав при цьому мінявся на очах: прибирав поза чергою у кімнаті, мив каструлі й, взагалі, запобігливо виконував усі наші примхи. Грізним і неприступним був староста, коли сідав їсти. Що, що, а поїсти Владислав любив і вмів. Холодне чи гаряче — не зважав. Він міг, певно, ковтати й розпечене залізо. Рятувалися від його апетиту ми так: зваримо кашу, двоє старосту за руки тримають, — третій — кашу студить. Після того давали фору: по п'ять ложок візьме кожний, відтак пускаємо і Владислава...

Стоїмо один проти одного і, бачу, не впізнає він мене.

— Ти вже не гнівайся, Владиславе Петровичу, — кажу, — що я об тебе стукнувся. Скільки ж ми оце не бачилися?

— Звідкіля ви взяли, що я Владислав Петрович? — насторожився він. — І взагалі, серед моїх знайомих ніколи не було ангелів! — сердито відрізав, наміряючись йти далі.

— Так-ак? А отой, що тобі колись запхав у подушку три цеглини, як ми жили в гуртожитку, хіба не ангелом був?

— Невже це ти, Грицю? — ступив кілька кроків назустріч.

— Якщо замало фактів, то я ще притчу про узвар розповім.

— Не треба, я й так пізнаю, — поспішно промовив. Він не любив, якщо про це нагадували. Ми тоді в узвар під-

мішали таких «ліків», що Владислав мав клопіт днів зо три.— Ну, розповідай, якими вітрами тебе сюди занесло?

— Як небесний фармацевтичний інспектор, прибув сюди за розпорядженням самого Саваофа потрясти деякі аптеки.

— Є якісь сигнали? — насторожився Владислав.

— Ще й наскільки серйозні!

— Тобі завжди везло в житті.

— Е, в порівнянні з минулим я тепер король: чотирьохкімнатна квартира в центрі райського саду, імпортні меблі, ванна-автомат...

— Що за ванна така?

— А-а, ти про це? Розумієш, лягаєш, натискаєш на кнопку і щітки починають тебе мити. Навіть є така штучка, що п'яти лоскоче. Звичайно, коли ти цього хочеш.

— І живуть же ж люди...

— А ти думав... У вільний від роботи час граю в ресторани на арфі.

— Хіба в Раю є ресторани?

— Так я в Пеклі граю, там добре платять. Потім ще вожу райські яблука на Сатурн продавати.

— І по якій ціні кілограм?

— В основному за трояк із рук хапають... Зрештою, це не так цікаво. Ти б краще розповів, як на Плутоні опинився.

— Багато говорити — мало слухати, — з неохотою промовив Владислав. — Не знаєш, як воно в житті буває? Заївся там, на Землі, з деякими товаришами по охороні власності та й змушений був перекочувати аж сюди. Тепер керую аптекою... До речі, сподіваються, ти її ревізувати не збираєшся?

— Ми ж з тобою давні друзі, — заспокоюю його.

— Як так, — Владислав одразу повеселів, — то я вже тобі, старий, підкажу, де можна «жучків» наловити.

— Про це потім. Може, зайдемо десь: посидимо, пригадаємо студентські роки, ніченьки солов'їні перед екзаменами? — запропонував я, аби перевести розмову на інше.

— Знаєш, в нас чогось зарплату цього місяця затримали...

— Ото клопіт! Загонимо цей німб та й по всьому.

— Хіба він у тебе золотий? — недовірливо подивився Владислав.

— Ще й питаєш! Думаєш, буде небесна еліта фальшиві німби на своїх благородних головах носити?!

Ми помовчали.

— Послухай,— Владислав торкнув мене за рукав,— навіщо цей німб комусь продавати, як я його куплю?

— Але ж у тебе немає грошей?— здивувався я.

— Пусте, десь позичу,— махнув рукою Владислав, і подумавши, додав: — Чого нам тинятися по якихось забігайлівках — посидимо у мене.

Незабаром ми зупинилися біля великої сірої будівлі.

— Ваше управління? — кинув я здогадку.

— Попав пальцем у небо — це мое гніздечко,— самодоволено промовив Владислав.

— Непогано! — прицмокнув я, задираючи голову на високу браму. Там, угорі, під вималюваними чорною і білою фарбами черепом та кістками навхрест, красувався напис: «Обережно! У дворі довбня-автомат!».

Владислав одімкнув ключиком, який носив на шиї замість амулета, металічну скриньку на брамі й набрав в апараті, що чимось скидався на наш землянський телефон, кілька цифр. Хвіртка зі скрипом відчинилась, і ми увійшли на подвір'я. Я глянув угору і остовпів — над нами загрзливо погойдувалась на ланцюгах величезна чорна довбня.

— Автомат власної конструкції,— перехопив мій погляд господар.— Це тобі не пес, годувати не потрібно. До того ж, б'є в любому заданому квадраті подвір'я. Мені прийшла ще в інституті така думка...

— З твоїм, Вадіку, хистом не в аптеці сидіти, а пекельне рацбюро очолювати,— пожартував я.

— То ще нічого не варте,— пихато крокував подвір'ям Владислав,— поглянь ось на це.

Ми зупинилися перед сейфом-гігантом. Владислав одімкнув його і, осяяний радісною посмішкою, показав на свиню.

— Моя Хаврюша...

У цей час на порозі з'явилася невеличка чорнява жінка з приємними рисами обличчя і глибоким сумом у голубих очах.

— А це моя дружина Віра,— зникла посмішка з Владиславового обличчя.— Ось так і живемо,— гордо водив по своїх апартаментах.— Ти тут погортай книжки, а ми в Вірою по гастрономічній лінії пометуємо...

Вся гігантська квартира була захарашена меблями, полиці серванта вгинались під вагою чашечок, чайників,

тарілочок, блюдець, кришталевих ваз, металічних брязкалець. На полиці книжкової шафи нагадувала свого господаря товстелезна книга «Свинарство на Плутоні», поруч тулилися посібники по вирощуванню курей, кролів, овочів. Найбільш обшарпаною серед своїх подруг була книга під інтригуючою назвою «Не зівай, Хома,— на те й ярмарок!» (детальний опис спогадів перекупок про ратні подвиги на плутонянських ринках).

Переглядаючи книги, я краєчком вуха вловив роздратовано-приглушений голос мого однокурсника:

— Так можна усе промотати, обійдеться й без сала!

Слідом за цим з'явився й він сам і з штучною посмішкою поставив на стіл варену картоплю, огірки та пляшку підозрілої на колір рідини.

— Ти вже вибачай, старий,— почав припрошувати до столу,— чим хата багата, тим і раді...

— Не варто турбуватись, Владиславе,— я підвівся з місця.— Мені щось перехотілося їсти.

— Ти що, збираєшся йти по аптеках? — сполохано забігали його очі.

— Нікуди я не збираюся, бо ніякий я не фармінспектор. Спішу на Землю...

Така інформація заспокоїла Владислава, і він навіть не робив найменших спроб запросити мене до столу.

— А де ж Віра? Я б хотів з нею попрощатися.

— Щось голова в неї розболілася.

Проходячи повз кухню, я почув Вірине схлипування і прискорив кроки.

7. ДО ПОБАЧЕННЯ, ПЛУТОНЕ!

Мої ангельські крила були в такому жалюгідному стані, що я мусив удатися до послуг тутешньої ракетобусної станції. Ще здалеку ця станція нагадувала собою вулик. Якщо пасажирини й відрізнялися своєю метушнею від наших земних бджіл, то це хіба що святою наївністю, ніби їм таки вдасться купити на цій станції квиток і поплинути в бажаному серцю напрямку... Протягом цілої доби ділив їхню гірку долю і я. Коли ж на станції з динаміка пролунало оголошення, в якій із кас продаватимуть квитки до Юпітера, пасажирини бурхливою лавиною ринули туди.

Не пас задніх і я. Класичним прийомом самбо звалив кількох невдах з ніг, прошмигнув попід полою одного дідугана, видряпався на голову якійсь жінці, проголосив-

ши звідтіля монолог про культуру поведінки в громадських місцях, пішов по головах до каси. Та досить скоро черга виплюнула мене, мов недопалок, з одірваним рукавом, без жодного гудзика на кожусі, кількома соковитими гулями на лобі й пом'ятими ребрами...

А лавина пасажирів хвилювалась-нуртувала. Це виглядало настільки сміхотворно, що касири з п'яти кас, які буквально бездіяли, повисували голови з віконць і реготали до сліз...

Тоді я побіг до ракетобуса і всякими правдами й неправдами таки впросився на цей рейс. Коли ж ракетобус узяв старт на Юпітер, я полегшено зітхнув: розгулятися було де — третина місць пустувала.

8. ЗУСТРІЧ У КАФЕ «АСТЕРОІД»

Уже на Юпітері, крокуючи осонченими вулицями одного невеликого містечка, я відчув, що добре зголоднів. Бачу, сидять на лавці два юпітеряни й ріжуться у підкидного.

— Чи не знаєте,—питаю,— де тут найближча їдальня?

— Як не знати,—підняв голову один із них.— Йдіть прямо, тоді наліво і побачите кафе «Фонтон»...

— Куди, куди? У «Фонтон»?! — обурився його товариш.— Ось не слухайте. Якщо вже хочете смачно поїсти — рекомендую ресторан «Електрон».

— Але як туди втрапити?

— Йдіть прямо, тоді направо...

— Чого ти людину баламутиш? — перебив перший.— Я вам кажу, ідіть у «Фонтон»!

— Добре, добре,— закивав я і вже намірився було йти, як вхопився за рукав другий юпітерянин.

— Йдіть, куди я вам казав.

— Знаєте що,— висмикнувся я з його рук,— не треба мені ваших кафе в ресторанами.

— Ви бачили такого?! — загорланили юпітеряни,— йому, піжону, наші ресторани не до вподоби!

Я пустився навтіки.

— Тримайте хулігана! — гналося за мною несамовите.

На щастя, охоронців порядку поблизу не виявилось, і я преспокійно зайшов у перше ж кафе. За столиками «Астероїда» (так називалось кафе) кілька юпітерян пили каву і шурхотіли газетами. Я покликав офіціантку й замовив обід. До мого столика підсів невисокий чоло-

вік, довго шарудів листками меню і, очевидно, вибрав те, що йому до смаку, бо задоволено відкинувся на спинку крісла. На мить наші погляди схрестилися, і мені здалося, що цю людину я вже десь бачив. Певно, те саме подумав і мій сусід, бо, глянувши ще раз, запитав:

— Пробачте, будь ласка, ви часом на Сатурні не були?

— Був, але років десять тому...

— Пригадуєте ресторан «Метеор»?

— Стривайте, стривайте,— я поривсь у пам'яті,— чи, бува, не той, де я зуба об відбивну зламав?

— Все правильно. Ми сиділи з вами за одним столиком.

— Коли мені пам'ять не зраджує — там тоді директував Карасик?

— Точно! Коли ви попросили книгу скарг, він одразу ж висунув гіпотезу, що зуба зламано з метою компротетатції ввіреного йому ресторану.

— Так, так. Але коли я вдав з себе сенатора по торгівлі, він навіть проявив готовність потрошити собі зуби, якщо це принесе мені насолоду... Цікаво, де він тепер?

— Ого! Пішов по службових щаблях догори!

— Ну й вертихвістка оця фортуна!

— А вона тут ні до чого — допомогли в цьому Карасику ви своїм записом у книзі скарг.

— Я? Але ж там було написано, що зубні протезисти можуть спати спокійно, бо поки рестораном керує Карасик, поламаних зубів на три покоління вистачить...

— Ви писали, а Карасик виправляв: «зубних протезистів» на «вдячних відвідувачів», «поламани зуби» на «смачні страви»... Далі вже підпис сенатора зробив свою справу — слава підхопила Карасика на свої крила і закружляла з ним по різних нарадах працівників торгівлі... Популярність його дійшла до того, що товариства книголюбів, собаководів, мисливців та рибалок, по рятуванню в Космосі обрали його постійним членом... Трохи покружлявши, слава врешті-решт втомилася і посадила Карасика в крісло глави харчоторгу. Перші свої несмілі кроки на високому посту Карасик розпочав із техніки безпеки — на кошти, призначені для будівництва овочесховищ, відгрохав на всю планету громовідвід... У сезон заготівлі овочів харчоторгівський корабель заштормило, і капітан Карасик повів його своїм курсом — замінив випуск харчових делікатесів на гуталін для взуття.

— А де ж начальство було? — обурився я.

— А що начальство? На всі планети Сонячної системи

взовив Карасик гуталін, звідтіля — харчові делікатеси, і всі були задоволені. Карасикова фірма процвітала б ще довгі роки, якби не покупці. Їх чомусь дратували такі дрібниці, що гуталін подразнює дихальні шляхи і роз'їдає взуття в лахміття. Карасик відчув, що гуталін не що інше, як початок кінця, і наказом по харчоторгу зобов'язав кожного працівника за рахунок профспілки по шість разів на день чистити черевики... Але це була крапля в морі — на складах лежали тонни гуталіну...

— Виходить, потонув наш Карасик в гуталіні? — перепитав я.

— Не поспішайте, погано ви знаєте Карасика. Якраз гуталіном він і врятувався, правда, ненадовго, але факт. У Карасика, звичайно, була дача. Поїхав він туди розвіяти важкі думи. І раптом його увагу привернуло дивне явище — колорадський жук, що потрапляв на змащений гуталіном черевик (а Карасик у приклад іншим змащував свої черевики гуталіном разів десять на день), тут же розпускав крильця, совав лапками і падав за-мертво...

Карасикова зірка спалахнула знову. Гуталін дістав назву ПКПКЖ (паста Карасика проти колорадських жуків). Розрекламоване дітище Карасика користувалося попитом, доки на дослідній ділянці разом з колорадськими жуками не загинула картопля, оброблена ПКПКЖ.

— І де ж тепер Карасик?

— Хто його зна, — розвів руками мій співбесідник. — Я виїхав із Сатурна. Кажуть, ніби після харчоторгу керував спортом...

Розрахувавшись з офіціанткою, ми вийшли з кафе.

— То що, — простяг я йому руку, — будемо прощатися?

— Куди ж ви тепер? — поцікавився він.

— Збираюсь на рідну Землю... Обридло вже, знаєте, в Космосі байдикувати.

— Мушу вас розчарувати, — співчутливо глянув на мене чоловік. — Річ у тім, що з сьогоднішнього дня на Юпітері оголошено п'ятирічний карантин.

— Ой тобі й на, — опустилися в мене руки.

— Та ви не переживайте, — заспокоїв мене чоловік, — поживете ці роки в мене, влаштуєтесь на роботу, і час пролетить. Згода?

— Що ж тут вдієш. Як то кажуть у нас на Землі: потрапила миша котові в лапи. «То що, поїхали?» — запитує кіт. «Як їхати — то поїхали», — відповідає миша.

Ми вийшли на центральну площу.

— Послухайте,— запропонував мій новий знайомий,— чи не піти б нам на виставку картин Смерічки?

— А чого ж — ходімо,— згодився я.

На виставці приєдналися до однієї з груп, що слухняно слідувала за екскурсоводом.

— Зверніть увагу,— зупинився він біля картини «Крупнопанельний блок»,— як величаво на полотні розкинувся цей будівельний матеріал. В його строго геометричних лініях причаїлася могутня енергія, яка свідчить, що перед нами виріб з високоякісних марок цементу... Перед вами картина «Тракторна гусениця», яку подано в такому стрімкому динамізмі, що ми асоціативно переконані — той, хто сидить за тракторним кермом, дарма солярку не палить...

А ця картина з хвилюючою назвою «Міхи з міндобривами» — перед створенням якої художник Смерічка два роки провів серед хліборобів, засвідчує, що в майбутньому на нивах заколоситься дорідний урожай і посиплеться золоте зерно в хліборобські засіки...

А хіба може хтось пройти байдужим повз шедевр мистецтва з влучною назвою «Спирто-горілчаний комбінат на трудовій вахті»? Як бачите, із всього найскладнішого технологічного процесу художник зумів вибрати найхарактерніше — в резервуар грайливою цівкою дзюрчить найчистіший спирт-ректифікат...

Чоловіча половина відвідувачів зачала ковтати слину і поступово зникати із залу...

Екскурсовод перейшов до натюрморту «Чарка горілки».

— Погляньте,— сказав він,— з якою жадобою протягнута чиясь рука до цієї посудинки. Тільки той, в кого розколювалася після вчорашньої гостини голова, мучила спрага, по достоїнству може оцінити внутрішній стан її власника.

Тут уже й ми не встояли проти спокуси — пішли на пиво...

За кілька днів я влаштувався, як вам уже відомо з листа, старшим космічним ракетоінспектором. Робота непогана, днями на Юпітері збираються відмінити карантин, так що замість до побачення кажу: «До скорої зустрічі».

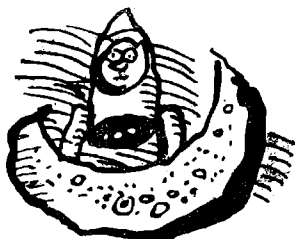
Гриша Вишиваний

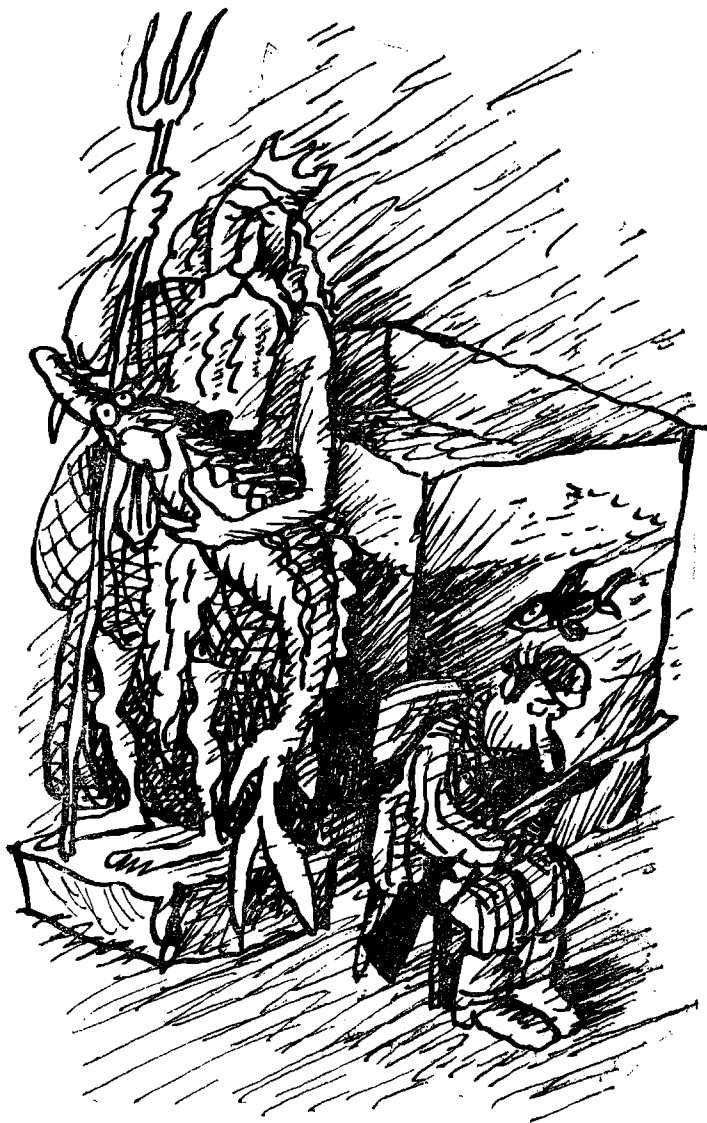
Юпітер, 20... року.

ПУСТИТЬ ТЬОТЮ КАПУ ДО МОРЯ...

Гуморески

ЕВРИКА

У нашому відділі зібралися самі інтелектуали. Я ще не пам'ятаю такого випадку, щоб не було розгадано найзаплутанішого кросворда чи якогось там чайнворда. Навпаки, ми самі в робочий час складали такі кросворди, що вся установа розгадувала їх по тижню.

Крім усього цього, наш відділ славиться ще тим, що половина працівників — технічні ерудити. Чого тільки вони за цей рік в робочий час не вигадали: і міні-робота, який блимав очима-лампочками і на весь відділ горланів «Ура!», і механічну Червону Шапочку, яка наспівувала Вовкові «Ромашки сорвані». Однак сенсацією сезону став апарат «ДУР-І». Цю назву апарат дістав від своїх авторів — Далько, Ушко і Рагульський. За ідеєю апарат повинен був читати людські думки на відстані... Півроку тому Рагульський зобов'язався провести експеримент на своїй тещі... На другий день він приніс у відділ жалюгідні залишки апарата і велику гулю на голові... Тепер апарат реставрували і вирішили випробувати на знаменитому ледареві і прогульникові товаришеві Трісочці, справу якого сьогодні розглядали на профспілкових зборах.

Збори розпочалися бурхливо. Трісочці дорікали. Трісочку ганьбили, грозили, навіть пропонували звільнити з роботи. Трісочка сидів у кутку і, втупивши погаслий погляд очей кудись у простір, беззвучно ворухив вустами.

Ми включили «ДУР-І» і спрямували хвилі на Трісочку:

— Цікаво, чи сьогодні Мар'ян принесе тараньку? І де він її дістає?.. Кажуть, лящ біля старої млинівки бере... Чи не майнути б завтра туди...

— Я думаю, — говорив з трибуни голова місцевого комітету, — ці збори стануть для Трісочки великим уроком. Звільнення з роботи було б для нього трагедією...

— Не думайте, що я такий ляканий,— донеслося з динаміка,— знімете з роботи — вас і запитують, а яку виховну роботу ви проводили з товаришем Трісочкою? Скільки разів викликали його на засідання місцевому?..

— Є пропозиція,— продовжував далі голова місцевому,— записати Трісочці догану...

— Скоріше б ці збори закінчилися,— неслося з динаміка,— там хлопці ждуть не діждуться... Ще, чого доброго, карбованець пропаде, що я дав Корольчуку на складчину... Завтра обов'язково на рибалку поїду...

— Ви чули, товаришу Трісочко,— виступив із заключним словом голова зборів,— товариші по роботі і на цей раз вам прощають, але всякому терпінню приходиться кінець...

— Ну, нарешті,— шепоче динамік.

— Що ж ви нам, товаришу Трісочко, скажете,— допитується голова місцевому,— як думаєте поводитися надалі?

— Даю слово — останній раз,— встає з місця Трісочка.

— Ну дивись нам!

— Хоча б хлопці зачекали,— доноситься з динаміка. Збори закінчено. Трісочка першим вискакує з залу.

— Ну на цей раз ми йому, здається, добряче всипали,— зітхає голова місцевого комітету,— кулею із залу вискочив.

Ми один одному потисли руки — перше випробування «ДУР-І» пройшло успішно.

ЯК СТАТИ АКТИВНИМ

(Корисні поради)

Якщо вже ви влаштувалися в якійсь там установі чи на підприємстві на роботу, відразу старайтеся, аби про вас чимскоріше сказали:

— Хто? Хто? Василенко? О-о, він у нас товариш активний!

З перших же днів, як тільки буде нагода, старайтеся заволодіти трибуною. Не забувайте при цьому про імпульсивність. Найефектніша поза — невимушений пів-оберт до аудиторії і максимальна концентрація погляду на

президію зборів. Особливо це має значення, коли присутній — ваш безпосередній начальник.

Щодо змісту промови, то особливо не старайтеся. Основне— проблематичність. Наприклад, ставте питання рубя про необхідність заміни дверної ручки біля парадного входу. Або, скажімо, внесіть важливу пропозицію: посадити біля установи кілька десятків шоколадного дерева. Звичайно, можуть знайтися скептики, які будуть доводити, що шоколадне дерево в наших кліматичних умовах ні до чого. Стійте на своєму, громіть подібну регресивність прикладами селекційної роботи авторитетних людей.

Не забувайте, що виступ повинен бути критичним: вкажіть на деякі похибки у роботі завгоспа, всипте жару прибиральниці, вдарте по кур'єрші... Побільше при цьому емоційності! На закінчення легенько підфарбуйте свій виступ сиропчиком полеміки з керівником установи чи підприємства... Сиропчику давайте в міру: аби це смакувало присутнім та й начальство аби не кривилося...

Регулярно відвідуйте засідання усіх товариств, починаючи з Червоного Хреста і закінчуючи Товариством по рятуванню потопуючих на воді.

Вмійте поводитися на лекціях! Вчасно розплющуйте очі й обов'язково задавайте лектору кілька запитань. Вони можуть бути різними: якщо, скажімо, йдеться про розвиток металургії, поцікавтеся, чи ростуть сливи на Юпітері і яка перспектива їх доставки на Землю. Кожне таке запитання піднесе вас в очах присутніх як глобально мислячого інтелекта.

Що ж до основного вашого заняття, то знову ж таки чиніть так, аби на роботі щохвилини питалися:

— Ви не бачили товариша Василенка?

— Тільки що був тут...

— Товаришу Василенко, вас можна на хвилиночку?

— Не можна! Справ — отак! — черкаєте себе ребром долоні по горло й заходите в сусідній кабінет пограти в товаришем у шахи...

Прислухайтеся до цих безумовно корисних порад і запевняю, як тільки про вас мова, обов'язково почувете:

— Хто? Хто? Василенко? О-о, він у нас товариш активний!

— І трудяга,— додадуть інші.

СКЛЕРОЗ...

Я прокинувся і жахнувся — годинник показував рівно дев'яту.

«Усе! Кінець!» — пронеслося в моїй голові. Десятого запізнення протягом місяця директор не простить. Тим більше, що позавчора у нас з ним відбулася з цього приводу досить-таки неприємна розмова.

Ретельно поголившись та поснідавши, я вийшов на вулицю. Поспішати було нікуди — чи прийдеш на годину пізніше, а чи на дві, результат від цього вже не зміниться. До установи лишалося якихось пару кроків, як мене осінила рятівна ідея. І як я раніше не додумався! Це ж нині цілий день погуляю. Уявляю, як завтра вранці мене зустрине директор. Слухатиму його терпляче, а коли він заїкнеться про звільнення з роботи, я йому довідочку:

— Прошу дуже, шановненький, прогуляв, бо мав на те причину...

До стоматолога я летів, мов на крилах.

— Лікарю, рвіть зуба, бо спасу немає! — гелнувся я в крісло.

— Але ж він у вас цілком здоровий, — зауважив стоматолог, оглянувши зуба, на якого я показав.

— Рвіть! — застогнав я.

— Ваша справа, — розвів той руками, — але я б на вашому місці не поспішав.

— Рвіть!!!

— Ось бачите, — показував він через мученицьких півгодини мого зуба, — я ж попереджав, що він здоровий...

— Нічого, — скривився я, — замє матиму тепер спокій... То ви той, лікарю, випишіть мені довідочку, бо я ж нині через оцього триклятого зуба і на роботі не був...

— На роботі? Так сьогодні ж вихідний день, неділя, якщо пам'ять не зраджує. Мені, бачте, випало чергувати...

Я загорнув зуба у носову хустинку і з опущеною головою вийшов з поліклініки. Попереду в мене був вільний день...

ДУЕЛЬ

Іх завжди ставили за приклад — таких приятелів, як Пічкур з Максимцем, годі було й шукати. Років зо п'ять вони працювали заступниками директора і жодного разу

не посварилися. Разом ходили в кіно, не пропускали жодного футболу...

У нас на роботі новина: директора переводять в главк, і службовці, розділившись на два табори, прогнозують щодо претендентів на директорське крісло.

Кожен табір дружньо обстоює свою кандидатуру.

— Що, що? Ваш Пічкур — директор? Та він без вказівки зверху й кроку не ступить... От наш Максимець — орел!

— Знайшли орла! Далеко куцо́му до зайця! — парирували супротивники.

Поки службовці отак собі змагалися, в стосунках Пічкура з Максимцем сталися різкі зміни. Досі, бувало, після роботи Пічкур брав Максимця під руку і вони йшли на чашечку кави, тоді грали в більярд... Тепер же віталися холодно... Пічкур купив собі оберемо́к спінінгів і всі вихідні проводив на рибалці з працівниками главку. Максимець раптово зробився запеклим нумізматом і всюди полював за поповненням для колекції. Між іншим, старовинні монети збирав і заступник начальника главку...

Минув якийсь час, й у вищій інстанції поступили дві анонімки.

«Ходять чутки,— писав анонім,— що Пічкура мітять на директора. Нас дивує, як можна такого морально розкладеного суб'єкта допускати до керівництва?! Він і на своїй посаді бере хабарі, розпусник, п'яниця...»

«Ви собі не можете уявити, що за особа цей Максимець,— громила заступника директора друга анонімка,— від нього відмовилася дружина, він виживає з дому рідну матір...»

Холодок між Пічкуром і Максимцем перекинувся і на їхні сім'ї, а невдовзі переріс у відверту ворожнечу — дружини заступників, які ще місяць тому називали одна одну рідними сестрами, тепер лаялися так, що сусідські пси переставали гавкати.

В установу зачастили комісії по розгляді анонімок, які сипалися рясніше, ніж осінні листя...

А оце знову в нас новина: Пічкура з Максимцем із посад зняли. Ще й по догані вліпили, бо графічна експертиза явно усе довела.

Тепер Пічкур з Максимцем на рядовій роботі і всі їх ставлять в приклад, бо таких ворогів, як вони, годі й шукати...

НЕ ВСТУПИЛАСЯ

У хаті Панаса Марчука така веремія зчинилася, що перехожі мимоволі зупиняються. Стара Марчучка від обурення аж руки заламує:

— Чи ти вже, старий, з глузду з'їхав? Хіба ж грубка з отого кутка хату буде гріти?!

— Чому б і ні,— заперечує їй спокійно Панас.

— Ну ви лишень гляньте на такого господаря — ти вже забув, як позаторік плиту вимурував?!

— Я? Хіба ж то не ти пічника тоді привела?

— Ну, чи ви, Іване, бачили такого впертюха,— апелює Марчучка до пічника, який преспокійно сидить собі на стільці біля порога.

— Мое діло таке,— відказує пічник, намагаючись пригасити усмішку.— Та скажу вам, Маріє, що Панас таки добре каже, бо в тому місці, де пропонуєте ставити пічку ви, немає димоходу.

— Бо такого господаря маю! Хіба він про це думав, коли хату будував! Ой втопила я з ним свій вік молодий... І попереджали мене колись люди — не послухала.

— Згадала баба, як дівкою була,— усміхається Панас.— Ото, жінко, не шукай собі гудза... А ви, Іване, ставте грубку, де я кажу.

— Не буде по-твому! — знову йде в наступ Марчучка.

— Ну, ви бачили таке! — стинає плечима Панас.— То хіба ти з хати дим у пригорщах будеш виносити?

— Хай буде і так, але твоє зверху не буде!

— Жінко, поступися, я тебе прошу!

— Чого ви завелися,— втручається пічник Іван,— хочете, я вам грубку на коліщатах поставлю... Куди захочете, туди й поставите... Ну, то як, згода?

— Робіть те, що вам кажу,— ледь стримується Панас.

— Не буде по-твому! — береться руками в боки Марчучка.

— Не буде — то не буде! — і Панас з пічником виходять з хати і йдуть в напрямку до чайної.

— Йдіть, йдіть на зламану голову! — кричить їм вдвогін Марчучка, хухаючи в руки, бо надворі вже пізня осінь.— Ліпше в цій хаті околію, а своїм не поступлюся...

ХМАРИ НАД «ЗАГОТОГІРКОМ»

Не гори Карпатські з місця зсунулися, не сивий Дністер поніс свої води від Чорного моря до древнього Галича, трапилося страшніше: в конторі «Заготогірок» тесля Лаврін Нечай на цілих десять хвилин на роботу запізнився. І хоч рядові працівники знали про це зранку, усі мовчали і чекали з години на годину, поки керівні мужі на роботу з'являться. Грозова хмара над конторою вдарилася громом десь опів на одинадцять.

— Запізнився?! Та як він посмів?! Покликають сюди Нечая!

— Ну, розповідай, порушнику дисципліни трудової.

— Винен. Пробачте — перший і останній раз, — провівся Нечай, — автобус у дорозі зіпсувався.

— Ти повинен був це передбачити, — зауважив голова місцевкому Зосим Тернина.

— Іди напиши пояснення! — додав директор контори.

Поки Нечай старанно засвідчував на папері своє алібі, контора гула вулканом — актив розробляв заходи поліпшення трудової дисципліни.

Наступного дня, зранку, на розширеному засіданні місцевкому двадцять могутніх хлопців у яскравих виступах доводили Нечаєві, що запізнення на роботу — ганебний пережиток минулого, несумісний з підвищеними зобов'язаннями контори.

— Ти зрозумій, — пояснював Нечаєві Тернина, — за десять хвилин ти вистругав би чотири клепки, а двадцять клепок — це діжка. А діжка — це тара, без якої у нас не буде... Чого не буде, голубе мій?

— Квашених огірків не буде, — опустил очі Нечай.

— Не огірків, а плану, — поправив голова місцевкому.

Як скінчилося засідання місцевкому, відразу ж по обіді усім робітникам було прочитано 45-хвилинну лекцію «Що таке робоча хвилина».

Наступного дня редколегія стінгазети «В кожную сім'ю — квашений огірок» в присутності активу обговорювала критичний матеріал на Лавріна Нечая.

Підводячи резюме, місцевком, прозасідавши половину робочого дня, виніс Нечаєві попередження і закликав працівників контори «Заготогірок» суворо дотримуватися режиму робочого дня й берегти кожную хвилину робочого часу.

Над конторою «Заготогірок» знову засяяло сонце.

ПОРА БРАТИСЯ ЗА РОЗУМ

(Сигнал до редакції)

Шановний редакторе!

Нещодавно в нашій конторі була зустріч з поетом К. Читав він нам поезії і про космос, і про любов, і про соловейків. Як на мене, то у свої роки він міг би бути трохи серйознішим. Хіба у нас на любові та соловейках світ клином зійшовся? Мало того — завів ще мову про Зевса і Прометея. Мене, знаєте, аж пересмикнуло.

— За віщо, — питаюся, — ви оцього Прометея тут вихвалюєте? Що він перевиконує норми, а чи славнозвісний раціоналізатор?

— Прометей, — відповідає, — викрав у Зевса вогонь і подарував його людям.

— Це ми, — кажу, — і без вас знаємо, але хто вам дозволив злодійство проповідувати? Хіба ми гарантовані, що після цього всього завтра комусь не закортить поцупити щось із рідного заводу?

Дехто з колег зачав мене стишувати.

— Ви не дуже, — осік я їх відразу. — Он у мене є сусід. Корчить із себе інтелігента. А на ділі? Зайшов я одного вихідного дня до нього. Прихопив четвертинку. «Посидимо, — думаю, — порозмовляємо, картами перекинемося». Він же на пляшку глянув, скривився:

— Краще, — каже, — я вам покажу цікаву репродукцію картин.

Подивився я на оті репродукції і волосся дибки стало: як не боги з ангелами, то напівголі жінки.

До чого ж ми можемо докотитися з оцими поетами та з такими репродукціями?

А що далі так не можна, то й звертаюся до вас, шановний редакторе: видрукуйте у вашій газеті фейлетона, аби той поет і мій сусід (прізвище його Григірко) запам'ятали до нових віників і зайнялися чимось соліднішим... Пора вже їм братися за розум.

Прізвища свого не називаю. У нашій конторі намічаються деякі службові переміщення, тож не хотілося б, щоб навколо мого імені усякі там розмови точилися.

— Хто, я проти критики? — обурився на одній з нарад начальник «Водоканалтресту» Микола Вікторович. — Що ви, товариші журналісти? Навпаки, приходьте, підкажіть, а як буде на те потреба, то і в газету напишіть... Аякже!

— Правильно тут Микола Вікторович сказав, — підтримав свого колегу начальник контори «Котлонагляд» Макар Макарович. — Я вам наведу такий факт. Минулого року після критичного виступу газети ми пустили по трубах центрального опалення на п'ятсот кубів гарячої води більше, ніж позаторік. Про що це свідчить? Висновок простий — критикніть нас глибше і ми вам — тисячу! Та яку там тисячу — дві дамо, ще й дякувати будемо.

— Я вам скажу, товариші, просту істину, — взяв слово Василь Васильович, начальник «Газконтори», — до власних недоліків з часом просто звикаєш, перестаєш їх помічати... І ось приходить до тебе свіжа людина — журналіст, порозмовляє, підкаже, напише про успіхи, як треба, то й критикне. Що такий людині скажеш? Крім великого спасибі — більш нічого.

— Абсолютно правильно, — кинув репліку з місця Дмитро Дмитрович, начальник «Міськвітла», — хай журналісти частіше приходять, і ми їх, як дорогих гостей, зустрінемо...

Через кілька днів я завітав у «Водоканалтрест». Микола Вікторович довго тряс мені руку, потім зацікавився моїми творчими планами, здоров'ям, а коли я показав йому скарги трудящих, скривився, почав оправдуватися... Врешті глянув на годинника.

— Ой, даруйте, я ж уже повинен у міськвиконкомі бути. — Він пірнув на ходу в пальто і зник за дверима.

Василь Васильович зустрів мене на порозі кабінету широкою посмішкою.

— Давно б отак... До речі, ваш візит дуже і дуже вчасний — ми якраз оце нову магістраль в експлуатацію здаємо... Уявляете, скільки трудящих додатково голубого палива отримують?

— Це прекрасно, та я, власне, ось по цих скаргах...

Зустріч з Дмитром Дмитровичем розпочалася з того, що він узявся переказувати мені біографію Яблучкіна. Улучивши момент, я спробував повернути розмову в потрібне мені русло:

— Знаєте, ваші абоненти скаржаться, що вулиця Ясна досі не освітлена, хоч ви пообіцяли це зробити позаторік.

...Фейлетони в газеті з'явилися один за одним. На летучці їх розхвалили і вивісили на дошці кращих матеріалів тижня. Зате вдома у мене стало коїтися щось дивне: під приводом якогось там порушення правил техніки безпеки при монтажі водопровідних труб у моїй квартирі припинили подачу води. Від батарей центрального опалення повіяло холодом, бо ці самі батареї, виявляється, на п'ять сантиметрів нижче до підлоги від встановленого стандарту. Представник газової контори, проеккзаменувавши мене з правил користування голубим паливом, прийшов до висновку, що я виріс у лісі, і тут же перекрив газ. Вчора електрик раптом виявив, що пломба в електролічильнику замість донизу чомусь повернута вгору, і відключив квартиру від електромережі...

Уже тиждень, як я ношу воду від сусіда, харчуюся консервами, читаю при свічці і сплю у верхньому одязі...

Незручності великі, але мене то не страшить... Он завтра піду до Миколи Вікторовича, від нього — до Макара Макаровича, потім до Дмитра Дмитровича... Це ж тепер мої друзі, а друзі в біді ніколи не залишать.

ТАКИ ДОМІГСЯ СВОГО

З роботи повертався пізенько: були профспілкові збори. Якщо говорити по правді, то вони в нас уже сьомі з одним і тим же порядком денним: обговорення поведінки п'яниці і прогульника Хмари. Годинами сперечаємося, чи Хмарі винести догану, а чи за рахунок профспілки відправити в будинок відпочинку, аби не заважав працювати.

Той порядок денний настільки в'ївся мені в печінки, що я перед всіма поклявся: піду на будь-яку жертву, але про Хмару вже слухати не будемо.

Отож, іду я додому злий. Аж це бачу двоє патлатих зчепилися біля самісінького гастроному. Чубляться, а з натовпу, що оточив їх, бодай би хто слово сказав.

— Чого, — кричу, — поставали? — Розштовхую людей і до патлатих: — Негайно припиніть неподобство! — Та й за руку одного з них хап!

— , , , — ,
— , ? — ,
— ! —
— , — , — ,
— ?
— ! —
— ! —
— ? —
— , , ?
— , — , — ,
— ...
— : ?
— ...

«

К

?

: «

?

...»

? —
?

!
?

...

!»

НІ ЗА ЦАПОВУ ДУШУ

Нині, як і завжди, робочий день зачався анекдотами, грою в кості, карти, доміно, а вже коли чорти вдарили об заклад, хто підійме казан із смолою, філіалом шугнула звістка:

— Третій заступник Вельзевула, його величність Дідько їде!

У філіалі Пекла зчинилася веремія. І поки там чорти вгамовували грішників, яких цікавість аж випирала з казанів, у начальника Гринька зібралися на раду керівні кадри.

— Що, догосподарювалися?! — Ів пекельним поглядом присутніх Гринько.— Третина казанів простояє, а чорт Булька ніяк смоли не завезе!

— У пригорщах вам її доставлю чи як? Он у транспортним відділом Мацька ніяк смоловозів не випросиш.

— Чому смоловозів не даєш?! — гримнув на чорта Мацька начальник.

— Даси тут, якщо замість запчастин до смоловозів «Пеклопостач» прислав вуха до казанів...

— Міг би й раніше про запчастини подбати,— буркнув чорт Булька.— І взагалі, як райським спекулянтам усякі соки на інші планети возити — смоловози є, а для смоли немає!

— Ти не дуже критикуй, краще розкажи, до чого територію філіалу довів. Ганьба, три смоловози вчора в калюжі на центральному в'їзді втопили!

— Ну-у?— наїжачився Гринько.

— Ми вживаємо заходів,— підібгав хвоста чорт Булька.

— Конкретно!

— Ну, наприклад, я вчора сам особисто повісив над калабанею знак, що забороняє проїзд...

— Оригінально!

— Раді старатися...

— Молодці, кари на вас немає... То що будемо робити?

— Хто його знає, а раптом Дідько і не приїде,— ліниво засовалися чорти.

— То що пропонуєте?

— Я думаю, треба гуртом взятися за роботу, навести порядок і ніякий Дідько нам тоді не страшний,— вніс пропозицію чорт Кручкотворець.

— Ти диви, який бистрий,— зашипів неприязно чортячий гурт.— Ти впевнений, що він приїде?

— Раз сповістили — значить буде! — відказав на те Кручкотворець.

За кілька днів філіал нагадував нову копійчку: у видраєних до блиску казанах кипіла смола, блаженно усміхалися грішники, заасфальтована дорога вела до центральної, свіжовифарбованої брами. І вже як дійшло до зелених насаджень, філіалом пронеслося:

— Дідько поїхав відпочивати на Сатурн!

— Послухалися цього ідіота! — кляли Кручкотворця чорти.— Ні за цапову душу так наробитися!

На скликаній у той же день оперативці Кручкотворцю вліпили сувору догану, позбавили квартальної премії і перевели тимчасово на нижчеоплачувану посаду.

— Хай знає, як поперед батька в Пекло лізти! — вдоволено перемовлялися чорти.— Ось зараз побачимо, як він після всього казан зі смолою підніме.

НЕПТУН У КОМОРІ

День прильоту птахів пройшов на славу: було створено авторитетну комісію, виголошувалися промови, не обійшлося й без банкету. За роботою забули навіть повісити шпаківні, та шпаки — птахи кмітливі, знайшли собі притулок самі.

І ось тепер голова Товариства охорони природи товариш Васюткін сидів за столом у глибоких роздумах. Конче треба проявити нову ініціативу — ще чого доброго, подумаютъ, ніби він вже на більше й нездатний.

Невідомо скільки б ще отак просидів Васюткін, якби не його заступник Петро Щербина.

— Маємо новий клопіт, Василю Григоровичу,— ще з порога сповістив він.

— Що трапилось? — винирнув із роздумів голова.

— Та, пропонують з верхів, аби ми в урочищі «Когут» викопали на болотах озеро й перетворили це місце в зону відпочинку.

— А як із коштами? — діловито поцікавився Васюткін. Настрій у нього помітно піднявся.

— Кошти вони дають.

— Так це ж геніально! — аж підстрибнув Васюткін.—

Та ми її, цю зону, зробимо такою, що вся область, та що область — республіка...

— Але ж це болото потрібно спочатку осушити.

— Ну то й що? — вже не слухав його Васюткін. — Уявляєте: велетенське озеро, а довкола — тополина алея... При центральному вході поставимо величезного гранітного бога морів Нептуна. Озеро і Нептун! Тобі доводилося бачити щось подібне?

— Здається, ні, — розвів руками Щербина, — та не забувайте, що цей Нептун влетить нам у добру копійчку.

— Нехай. Зате ніхто не міг додуматися, а Васюткін з Щербиною — думаючий народ. Треба завтра порадитися з скульпторами і братися за Нептуна.

— Може, спершу осушимо болото...

— Болото від нас нікуди не втече, а Нептуна можуть перехопити, — нахмурився шеф. — Ідь зараз же по скульптора, я вас чекаю в урочищі...

Часу відтоді збігло небагато.

Таких урочистостей, як це було в урочищі «Когут», люди давно вже не пригадували.

З промовою виступив Васюткін:

— Он там, — махнув рукою вбік болота, — ще трохи — і по грайливих хвилях озера попливуть білокрилі яхти, задзвенять дитячі голоси на піщаному пляжі, здіймуться орлино вишки для стрибків у воду... Тисячі людей придуть сюди на відпочинок. І наше сьогоднішнє торжество з нагоди відкриття свята бога морів і мореплавства не випадкове. Встановлення його гранітного подібання — символічне наше побажання, аби тутешні майбутні води не зазіхали на життя відпочиваючих...

Що там далі казав Васюткін — ніхто не дібрав, бо жаб з болота здійняли такий квакіт, хоч утікай. На закінчення Васюткіним було влаштовано розкішний обід. Не обійшлося, звичайно, і без «архирейської» юшки — рибу знайшли в сусідів...

Тиждень Васюткін не злазив із сьомого неба, та скоро на грішну землю стяг його знову ж таки Щербина.

— Біда, Василю Григоровичу, — гукнув відхикавшись.

— Що трапилось?

— Рибтрест запланував здачу риби.

— Тобто?

— Ми ж проінформували, що маємо озеро...

— Хто вас просив?! — не на жарт розсердився Васюткін.

— Так мусили ж ми кудись списати кошти, які витратили на Нептуна.

— То, кажеш, вимагають від нас риби?..— замислився Васюткін.— А це ж ідея! Слухай, негайно замовляй великі акваріуми — розведемо біля підніжжя Нептуна золотих рибок... Тобі доводилося колись бачити Нептуна в оточенні золотих рибок?

— Нептуна я вже бачив, уявляю собі й золотих рибок,— зітхнув Щербина,— та ніяк не можу уявити, хто ці риби доглядатиме?

— Знайшов проблему,— поблажливо глянув на свого заступника голова охорони природи.— Коли в нас є озеро, то, виходить, мусить бути і рибовод, і сторож, і завідуючий кормоцехом...

Десять через місяць до Васюткіна прибіг захеканий сторож:

— Неприємність, Василю Григоровичу,— хтось нашому Нептунові вчора носа відбив!

— Якому там іще Нептунові? — поморщився голова.

— Ну тому, що над майбутнім озером.

— Над яким-таки озером?

— Ну над болотом, в урочищі «Когут».

— А-а-а, ти про те?.. Скажи, що я розпорядився, аби Нептуна завезли в комору, де ми сіно зберігаємо, там його й охоронятимеш,— коротко і ясно промовив голова Васюткін.

Сторож помішав йому думати над цікавим скульптурним проектом — в одному з урочищ днями виявили цілюще мінеральне джерело, і Васюткін вже виношував ідею ветановити величезного гранітного кита, з пащі якого випливає біблійський міфічний Іона з глечиком в руках. З глечика ллється мінвода.

Затримка була за коштами...

ПО СЛУЖБИ

Дружина цілий вечір розпикала мене за пиятику. Переводила кількість випитого мною на гроші, а гроші на речі, які можна б на них придбати. Прикликала на допомогу всі можливі факти, що свідчили про згубну дію алкоголю на організм, і вже у фіналі бідкалася, навіщо з отаким, як я, пияцюрою, вік свій занастила...

Я стояв і мовчав, бо давно переконався, що всілякі дискусії тут ні до чого доброго не приведуть. Єдине — очікував на слухну хвилину, аби прошмигнути в кімнату і вже там, за диваном, зайняти глуху оборону.

Стояв я і огортав мене жаль — усі ж знають, що я непитуший, а от при певних обставинах таки мушу випити. Візьміть хоча б оцей тиждень. У понеділок сиджу собі в кабінеті, ділові папери переглядаю, аж це — тінь-ділінь!

Знімаю трубку — сам Пилип Кирилович.

— До нас, — каже, — товаришу Кнопочко, група товаришів по обміну досвідом приїхала. Вудуть і в тебе. Зустрінь там, покажи, розкажи, та дивись, люди ж з дорogi...

Зайшли, розказав, показав, вже й під обід повернуло. Веду гостей до ресторану. А тут як не вип'єш? Ще подумують бозна-що, образяться...

У вівторок під кінець робочого дня мені потелефонували з відділу постачання:

— Ну, товаришу Кнопочко, з тебе коньячок — такий апаратик у комбінат даємо, двісті процентів плану гнатиме. Приїжджай, подивишся...

У середу в нашого шефа іменини були. Не вшануєш — хто його зна. Воно, начальство, таке: спочатку промовчить, а при нагоді згадає... У четвер, ідучи на роботу, поклявся про той триклятий пережиток і не згадувати, але зранку, як на гріх, завітав начальник паливного об'єднання. А для нашого комбінату паливо, як для риби вода. Спробуй тут круто поступити...

У п'ятницю пролунав телефонний дзвінок з бухгалтерії:

— Сидоре Петровичу, вам за цей квартал півтораокладну премію нарахували... Приїжджайте, отримаєте.

Фінансисти так гарно зустріли, що з моїх очей на платіжну відомість капнула розчулена сльоза, і я послав свого шофера по коньяк...

У суботу швидко допомога з приступом печінки доставила мене в лікарню. Дві неділі там пролежав — в рот і краплі не брав. А оце сьогодні прийшов з роботи, а дружина знову за мораль. Ну хіба ж я винен, що в нас сьогодні перевибори місцевкому були. Таких гарних людей обрали — ну як з ними на radoшах чарчину не перехилити... А щоб я сам колись пив — ніколи такого не було. Усе по службі.

ПРИТЧА ПРО ЛОПАТУ

В один із районів нашої ж таки області приїхала дуже відповідальна особа. Закортіло цій особі у вихідний день порибалити. Пішла відповідальна особа в магазин, купила спінінг, усяке там високоінтелектуальне причандалля, що риби життя вкорочує. Коли справа дійшла до лопати... Кинулась відповідальна особа туди-сюди — в жодному магазині лопати немає. Засумувала тоді відповідальна особа, бо без лопати черв'ячка не викопаєш, а без черв'ячка рибки не впіймаєш...

На другий день у розмові з районним керівництвом жартома було зауважено:

— Як не дивно, товариші, але ви надто рано списали в архів лопату.

Не минуло й тижня, як на одній з нарад лопаті приділили найсерйознішу увагу. Товариші райпобуткомбінату попали під дошкульний вогонь критики. Газета виступила з проблемною статтею «Як копати без лопати?»

У райпобуткомбінаті хмарою посипались рацпропозиції: одні пропонували лопату з двома держакками, інші відкидали держак взагалі, як пережиток минулого.

Хвиля ентузіазму сколихнула молодого науковця, який блискуче захистив дисертацію на тему: «Лопата — сільськогосподарське знаряддя слов'янських племен». У дисертації навіть було обгрунтовано походження назви «лопата». Проникливий розум науковця докопався, що колись у сиву давнину наші предки, приймаючи гостя, не казали «їж», а вживали дієслово «лопай». Отож і ложка у них називається «лопа». На зразок ложки народний умілець Федір Капусняк сконструював знаряддя, яке і назвали лопатою.

Мистецтво у цей відповідальний момент гакож не дрімало. Композитор, на якого кілька років муза глипала скоса, враз спалахнув натхненням і за одну ніч породив високомузичний твір «Хто лопату забуває — той городити не має».

На поетичній ниві розцвіла поема місцевого поета «Повернися, брате, до лопати».

Масові зусилля дали наслідки: всі господарські магазини були забиті лопатами. Над торговельними організаціями нависла чорна хмара затоварення. Було організовано «Тиждень розповсюдження лопати». У ньому взяли участь масові громадські організації, домогосподарки,

пенсіонери. Лопати продавали навіть у доважок до дріжджів, але і це не допомагало.

Товариші з області, довідавшись про ажіотаж навколо лопати, сказали:

— Схаменіться!

В районі тільки ахнули та в побуткомбінат:

— Що ви робите, кому в наш космічний час лопати потрібні?!

— Та ви ж казали,— виправдовувались з побуткомбінату.

— Коли? — здивувались місцеві керівники.— Звідкіля все це пішло?

А пішло воно від того, що «без лопати черв'ячка не викопаєш, а без черв'ячка рибки не впіймаєш».

— Не треба — то й не треба,— знизали плечима побуткомбінатівці та й зняли лопату з виробництва.

НЕДОЗАСІДАЛИ

Грозові потоки підмили гігантського валуна і той, ламаючи на своєму шляху все, скотився з височенної гори на дорогу. Стихійно виник об'їзд, на якому сам Люцифер і той би ратиці пообламував.

В Н-ський дорожний райвідділ посипалися скарги. Розгорнули там карту доріг і зраділи:

— Так ця ж територія належить сусідньому дорожньому відділові!

Та й одразу вшкварили сусідам циркуляра: «З вірогідних джерел маємо обширні відомості, що на дорозі між Соколівкою та Зеленими Гаями з гори упав камінь. Оскільки ця ділянка дороги ваша — вживіть заходів!»

— Ви бачили таких,— обурились сусіди.

І на циркуляра резолюцію: «Згідно з архівними даними (том, VI, стор. 254) ця ділянка дороги ніколи нам не належала».

«Ні, належала!»

«Ні, не належала!»

Довго гуляв циркуляр з району в район, аж на ньому місця для резолюцій не залишилося.

На місце падіння каменя змушені були виїхати комісії з обох районів. Зустрілися на розкішній поляні, розкинули намети. До самого обіду метушилися з сантиметрами

біля каменя, вимірювали висоту гори, з якої він упав, писали обширні протоколи.

В обідню перерву комісія, розділившись на дві групи, збирала хмиз, ловила рибу...

— Ви знаєте, хлопці,— розчулився якогось вечора один із представників Н-ського району,— давайте поджентльменському: з чийого боку камінь упав, тому й забирати його з дороги.

Ця думка внесла в роботу комісії свіжий струмінь. Члени комісії знову розділилися на дві групи. Тепер уже ті, що збирали хмиз, перейшли на рибну ловлю, а колишні рибалки змушені були заготовляти паливо...

Та у розпал роботи трапилося несподіване: із-за повороту дороги вигулькнуло кілька возів. Доїхали до камениюки, зупинилися. Колгоспники позіскакували з возів, про щось порадилися. Видно, об'їзд для їхніх коней був би не під силу. Обв'язали вони каменя, впрягли коней, і поповз камінь з дороги на обочину...

Довго стояли ошелешені члени комісії на вільній тепер дорозі.

— І хто їх просив! — зітхнув хтось із гурту.

— Не кажіть,— підтримав другий,— це ж можна було ще добрячий тиждень попрацювати!

КУРОЧКА РЯБА

(Казка для дорослих)

Без діда і баби жила собі в курнику курочка Ряба. Нанесла вона яєць не золотих, а звичайних-звичайнісіньких. Осяяна гордістю за продовження роду курячого, вона розпустила хвоста віялом.

— Квок! Квок! — і сіла на гніздо.

— Що-о! Сіла-а? — аж підстрибнув Півень, довідавшись про самовільний вчинок курочки Ряби.— Без нашої санкції, без наукової підкладки? Викличте Рябу до мене!

— До чого це доведе, якщо всі квочки стихійно сідатимуть на гнізда? — накинувся Півень, коли Ряба переступила поріг кабінету.

— Я думала,— почала було Ряба, але Півень перебив:

— Ви думали! А для чого ж тоді я тут сиджу? Гань-

ба! Навіть туманно не ознайомившись із мінімумом курсу молоді квочки, бабух на гніздо! Цікаво, скільки ж ви яечок знесли, якщо не секрет?

— Двадцять,— прошепотіла Ряба, густо почервонівши.

— Двадцять?! Та у нас передові квочки за одним рипом по сорок курчат висиджують. Мені соромно за ваш учинок, Ряба. Сьогодні ж передайте яечка на зберігання курці Гливастій і їдьте на Піщанку. Там якраз розпочнеться семінар на тему: «Як будують гнізда і висиджують своє потомство африканські страуси». Проводить його наше світило, професор Зозуля...

Цілий місяць Ряба жадібно вбирала обширну інформацію про фауну і флору Африканського континенту. Її куряче серце стиснув страх, коли почула про ворогів страуса — левів, шакалів, гієн, грифів, леопардів.

В останній день семінару професор Зозуля навіть коротко проінформувала, між іншим, що птиця страус вагою до 90 кілограмів і довжиною до двох метрів, продовжує свій рід у гнізді, побудованому прямо-таки в піску...

— Радий вас бачити, Рябо,— привітно зустрів курочку Півень, коли та повернулася з семінару.— Думаю, теорії з вас тепер досить, завтра ж поїдете обмінюватись досвідом.

— Але ж який там у мене досвід?

— Не біда,— заспокоїв її Півень,— не маєте чим поділитись — інших послухайте...

Місяць із гаком набиралася Ряба досвіду. Разом з іншими курками вона з насолодою дряпалася в купах сміття, ловила хрущів, купалася в гарячому поросі... Ах! Який гарячий порошок, та ще й з пісочком! Після купання курки сиділи в холодочку, і їхні серця плавали у мріях про молодих півнів-красенів...

— Це ж просто щастя, що ви вчасно повернулися,— зустрів Рябу Півень.— А ми тут, у себе, організували школу молоді квочки. Завтра якраз заняття.

Пожовкло листячко на деревах, коли Ряба та інші молоді курки закінчили навчання. В курнику зібралися на підведення підсумків року.

У президії разом з Півнем і курками возсідало єдине цьогорічне курчатко...

На цьому казочці кінець, а ви дайте ділу вінець.

РОБІТЬ ВИСНОВКИ!

(Директорові філармонії, особисто)

Шановний директоре! Вчора мав честь бути присутнім на симфонічному концерті у ввіреній Вам філармонії і прийшов до висновку, що вся робота там пущена на самоплив. Аби не бути голослівним, зачну з диригента. Мене вкрай дивує, як Ви можете тримати оцю людину на такій посаді?! Настільки байдужого ставлення до службових обов'язків, як у нього, я ще не зустрічав, хоч пропрацював на взуттєвому комбінаті завідуючим кадрами до пенсії. Та це ж пародія, а не відповідальна особа. Раз тобі, чоловіче добрий, ввірили серйозну ділянку — працюй, держай, виховуй, керуй! А в нього що? Під самісіньким носом один грає, другий на стелю дивиться, третій ніби щось у залі забув. Хіба з такою постановкою роботи симфонія зазвучить на повну потужність? Ніколи в світі!

Та й штати, шановний, у Вас — не дай, боже: сидить, прямо скажемо, сорок два чоловіки і від неробства не знають де себе діти. Візьмемо для прикладу барабанщика. Я рахував — за цілий концерт він бумкнув на барабані сімдесят три рази і двадцять раз ударив тарілками... Та поставте сюди сумлінну людину, то вона за вечір хоч і п'ятсот разів по барабану вгатить!

Кілька слів про Вашу продукцію. По-перше, перестаньте займатися окомасилуванням: заплатили люди гроші, а Ви їм зразу дев'яту симфонію Бетховена. Питається, а де ж вісім попередніх? В антракті я поцікавився в однієї жінки — і перед цим концертом ви грали четверту симфонію Чайковського... Що ж той глядач второпає? Ні, так далі справи не підуть!

Запитував я, між іншим, Вашого адміністратора, як у філармонії з камерами, а він, знаєте, з такою насмішечкою каже, що тут до такого ще не додумалися... Тоді виникає питання — а де ж ви камерні концерти виконуете? А такі в програмі є. Виходить, знову на порушення виробничих процесів йдете?

Я міг би ще багато негативного у Вашій роботі знайти, та поки обмежуся кількома зауваженнями. Врахуйте!

Антін Довбня,

музичний критик на громадських засадах.

Р. С. Думав усе це записати у книгу скарг, але у вас такої не виявилось. І що Ви собі думаєте?!

Робіть висновки!

Я вже мав собі прикмету, як тільки стрілка барометра, що висів у нашому відділі, показувала на «ясно», в редакторському кабінеті завжди було «похмуро». В такі дні я старався під всякими приводами не потрапляти на вічі, і це мені на добре виходило. Нині, судячи по барометру, в редактора було «ясно», і на його виклик я полетів, мов на крилах.

Редактор показав мені на стільця і запитав:

— Чи знаєте ви, що в нашому місті мешкає людина, яка особисто знала письменника В.?

— Уперше чую.

— Ну звичайно, хіба це в якійсь мірі стосується вашого відділу культури,— ущипнув він мене за живе, але я змовчав.— Отож, зустріньтеся з цією людиною і щоб на завтра було інтерв'ю. Відразу в номер — двісті п'ятдесят рядків.

Оскільки часу було обмаль, я з редакторського кабінету помчався по вказаній адресі.

— О-о, дуже приємно,— зрадів огрядний чоловіча, коли я відрекомендувався.

— Геродоте Васильовичу, як нам стало відомо, ви особисто знали письменника В.?

— Знав — не те слово,— відразу споважнів Геродот Васильович,— ми з ним, молодий чоловіче, разом пасли корів, ходили до школи. Я, знаєте, від природи на всякі фіглі-міглі в дитинстві був мастаком. Бувало, обступлять мене дорослі, слухають і головами похитують: «Ану, побачите,— казали,— чи з цього галатина письменник не вийде».

— Скажіть, будь ласка, письменник В. у шкільні роки щось писав?

— Малувато,— невдоволено глянув на мене господар,— здебільшого в стінгазеті мої вірші поміщали. Уже коли навчалися з ним в університеті, то зачав писати невеличку повість... До речі, ось вам довідка від колишнього коменданта гуртожитку, яка засвідчує, що ми з В. жили в одній кімнаті.

— Але для чого це мені?

— Ні, ні, ви погляньте,— настоював Геродот Васильович.

— Геродоте Васильовичу, ви згадали про першу повість письменника, розкажіть про це детальніше.

— З задоволенням, — з вдячністю глянув він на мене. — В цьому творі, як пригадуєте, є епізод, де Оксана переживає, що недостойна любові такої людини, як Валентин. Пам'ятаєте?

Я стверджувально кивнув головою.

— Так от аби ви знали, що Валентин, це не хто інший, як я, а Оксана — Марія Кричаївська. Тепер вона мешкає в Києві. Про це ось засвідчує довідка з ЖЕКу номер п'ять. О, бачите, навіть з печаткою.

— Ви й після університету зустрічалися з В.?

— Аякже ж! Бував у нього щороку. Я, молодий чоловіче, також пишу. Окремої книжки, щоправда, не маю, та В. високо цінив мої твори. Скажу вам таке: пливемо, бувало, з ним човном по Дніпрі, я читаю вірші, а він очі заплющив і слухає. Ось погляньте, я навіть зберіг квитки з водної станції.

— Киньте ви оці довідки. Краще б щось цікаве з життя письменника розповіли...

— Молодий чоловіче, — блиснув він на мене недобрим поглядом, — ви щось мені нагадуєте отих вчених типів, з якими я воюю мало не десять років!

— Пробачте, а що це за типи?

— Оті, які не хочуть друкувати моїх слогадів про В.! Сподіваюся, це інтерв'ю буде видрукувано в газеті? — строго запитав Геродот Васильович, побачивши, що я збираюся йти.

— Бачите, це вже як вирішить редактор...

— Передайте йому, аби й оці всі довідки в газеті помістили, — витяг він із шухляди добрий стос пожовклих паперів.

— Хіба з продовженням у наступних номерах, — позадкував я до дверей і, кинувши поспішне «до побачення», пішов геть.

Наступного дня, хоча барометр цього й не показував, у редакторському кабінеті пронісся тайфун — редактора забрала швидка допомога, Геродот Васильович вийшов з кабінету власними ногами...

Через тиждень редактор оголосив мені догану.

«От і вір тепер прикметам!» — глянув я з ненавистю на барометр.

ВПЕРЕД, ЕНТУЗІАСТИ!

З усіх людських хобі найповажнішою, як на мою думку, є пристрасть до колекціонування. Скажіть, хіба можна спокійно пройти повз старовинну монету чи, скажімо, кого лишить байдужим глечик, яким користувалися наші предки?

Звичайно, унікальних речей на всіх бажаючих не вистачає, однак не треба відчаюватися — колекціонуйте все, від метелика до церковного купола.

Я, приміром, знаю одного ентузіаста, який з молодих років збирає колекцію кісток усіх тварин нашої планети. Експонатів у нього назбиралося стільки, що заради додаткової площі чоловік розлучився з дружиною, спить в кухні на стільцях, підклавши замість подушки череп носорога, виміняний у якогось туриста за відеомагнітофон...

Якщо вже ви взялися за цю благородну справу, то робіть її розумно, зі смаком і обов'язково дотримуйтеся певної хронології, аби ваші нащадки могли простежити, якими крутими інтелектуальними сходишками піднімався в житті їх предок.

Знайдете, скажімо, стару калашу. Не робіть одразу галасу, несіть додому, і коли там натішатесь вашою знахідкою, здіймайте на крило свою фантазію. Хто вам забороняє твердити, що цю калашу загубив Олександр Македонський, скажімо, в битві біля Херонеї в 338 році до нашої ери?

Скажуть: не було тоді калаш? Хай доведуть! Але мушу застерегти — кожний експонат здобуйте власноручно, аби не вскочити в таку халепу, як ото недавно Вербичка.

Перші несміливі кроки Вербичка і його товариш Баламут зачали з колекціонування фресок і мозаїк із старовинних храмів, не гребували і шматком штукатурки. Баламутові навіть вдалося у Печерській лаврі одірвати рукав з ризи мумії якогось там благочестивого монаха. Тим рукавом він назавжди позбавив спокою Вербичку, який тепер денно і нічно шукав, чим би побити рекорд свого суперника. Шукав і зустрів на своєму шляху якогось там Матія Свистуна.

— Ви собі не уявляєте, як вам пощастило, що натрапили на мене, — споважнів Свистун, учувши про Вербиччин клопіт, — Немає таких куточків в Союзі, де б я не

побував у відрядженнях. Он і завтра лечу в Новгород, постараюся звідти привезти таке, що ваш Баламут від заздросців трісне. Звичайно, тут без ризику не обійтись.

— Про що мова? — сягнув за гаманцем Вербичка.

З кожним разом ризик набирив усе більших розмірів, і невідомо, чим би це скінчилося, коли б одного разу цілком випадково Вербичка не став свідком, як Свистун на міському цвинтарі одбивав фігуру ангела зі старої гробниці. Наступного дня Свистун приніс того ангела і став запевняти, ніби унікальна скульптурка — з самого Суздаля... Вербичка, не мовлячи й слова, ухопив свого постачальника за комір і тицьнув до сусідньої кімнати, де у повному зібранні красувалися поставлені ним шедеври — посеред хати була майже ціла гробниця, бракувало якоїсь дешиці...

Тож, якщо ви досі не стали колекціонером, шукайте об'єкти — старовини у нас ще трохи лишилося — і колекціонуйте собі на здоров'ячко.

Головне, будьте у цій справі ентузіастом і не звертайте уваги на галасування отих, котрі звинувачуватимуть вас у варварстві...

Вперед, ентузіаста!

ЦІКАВИЙ СЮЖЕТ

Ми зустрілися з ним у місті.

— Танцюй, бо тобі повезло, — каже він.

— То чого?

— Такий маю сюжетик для гуморески, що як напишеш, зубри-гумористи від заздросців заплачуть.

— Та ну?! Ану розкажуй!

— Ага, так я тобі відразу й виклав.

— Горілка, вино? — здогадався я.

— І коньяк також, — гигикнув він, виявляючи неабияку освіченість в анекдотах.

У кафе, як на гріх, був лишень коньяк найвищого гатунку.

«Треба відразу великою дозою вдарити по його баняку, і він розколеться», — прийшла мені рятівна думка.

— Добре пішло! — хукнув він, опорожнивши фужер до дна, закусив цукеркою і зачав розповідати якісь небилиці.

— То який же там сюжет? — нагадав я.

— Не хвилюйся! Любий із гумористів будь-що за нього віддав би, але ти в мене на першому місці.

Я з вдячністю потис йому руку й замовив коньяку ще. Він знову хукнув і заволав:

— Діду-у-у! А чому б нам не скуштувати шашличків?!

Незабаром ми дудлили під шашлик якесь вино, що запахом чомусь нагадувало отой хлорофос, що ним коло-радських жуків з картоплиння пудять. До нас підсів якийсь підпилий чоловік: у правиці стримів сухий риб'ячий хвіст, лівою гримнув по столикові й став вимагати, аби його почакували пивом. Коли це бажання вдоволювали, зачав рюмсати, що нині його покинула дружина.

— От чудило,— розраджували ми навперебій,— тут радіти треба, а він плаче.

— А яке вам до того діло, може, я від радості плачу!— знову гримнув кулацюрою чоловік, аж кухоль з пивом стрибнув зі стола на підлогу. В шашличній зчинилася веремія: хтось когось ухопив за грудки, буфетниця побігла до телефону, а ми, скориставшись ситуацією, вислизнули з шашличної. Товаришеві ноги ослабли настільки, що мені довелося нести його додому.

— Приймайте героя! — гупнув я ним з плечей, коли двері відчинилися.

— Такі герої тут не водяться,— відказав мені літній чоловік.

Нічого не залишалось, як вибачитися і йти далі.

— Кажі адресу! — тряс я свою ношу на вулиці.

Він пробелькотів назву вулиці й номер будинку і я знову його поніс. Але там, на місці, скільки ним не теліпав, номера квартири добитися так і не зміг. Я носив його по поверхах від дверей до дверей і вже настільки вибився з сил, що якби не підоспіли міліціонери, не знаю, що б і робив...

Сюжет гуморески він розповів мені у витверезнику.

Пізніше з видавничої рецензії я довідався, що був той сюжет позичений із шістнадцятої сторінки «Литературной газети», номера якої мені чомусь не принесла поштарка.

ЗІВ'ЯЛІ НАДІЇ

(Зі щоденника Василька Ланового)

Субота. Нині з самого ранку наша хата ходить ходором: гримають каструлі, шкварчить щось на сковорідці, дзеленькають банки, тато мляво крутить м'ясорубку і з плебейською самовідданістю підтакує мамі, яка місить тісто і раз у раз подає короткі команди:

— Масло!

Тато коротенькими ніжками чеберяє до холодильника.

— Цукру!

Татові ніжки роблять зигзаг до буфета.

— Та швидше мели, бо в магазин потрібно!

Тато прискорює оберти м'ясорубки.

— Ну й незграба! Я тут не знаю за що братись, а він біля м'ясорубки стовбичить! Принеси молоко!

Тато гаркає дверцятами холодильника.

— Та не гримай — поламаєш!

Тато відкриває дверцята холодильника і з ніжністю прикриває їх.

— Та мели швидше, чого бігаєш по хаті?!

Я лежу в ліжку, бо вчора щось залоскотало в носі і я чихнув кілька разів так, що мама з криком: «Жах! Цей грип тепер усіх косить!» — кинулась до телефону і викликала лікаря. Так що я сьогодні в школу не пішов і не дуже за цим жалкую, бо з Ньютоном ми не в ладах, а вчитель сьогодні обов'язково поцікавився б, чи я щось петраю в законі всесвітнього тяжіння. Ото ж я собі лежу і знічев'я щоденник пишу... Ось мама дає останні вказівки перед тим, як тато вирушить в магазин:

— Купиш кілограм ковбаси, три баночки шпротів...

— Мені здається, Соню, трьох баночок замало, Трохим Петрович сам на дурняка цілого кита з гамузом вмеле, не кажучи вже про його заступника... Той тиждень впроголодь сидить, як знає, що його мають запросити.

— Гостей треба вміти годувати, котику, — з притиском наголошує на «котика» мама і випромінює поглядом таку внутрішню силу, що тато вростає в землю. — Скажу тобі відверто — осточортіли мені твої гості разом з тобою...

Поки мама говорить, тато в покірній позі вичікує, а потім, вловивши в маминім монолозі паузу, улесливо пропонує:

— По-моєму, Сонечко, треба запросити артиста Ковблика...

— Що за Ковблик?

— Він, Сонечко, як ніхто, вміє виконати любиму директорову пісеньку «Вийшла Дуня за ворота».

— А балет на льоду йому не подобається?

— Але ж не забувай основного, Соню! — застогнав тато.

Неділя. Попереду сяюча мама, за її плечима самовдоволений тато. Зустрічають гостей.

— Ласкаво просимо, дорогі гості (це зустріч з татовим начальником і з його заступником). Заходьте, чекаємо вас — не дочекаємося...

— Євмене, розважай гостей! — мама кидає кинджальний погляд на тата.

Я знав наперед, що тато (вже в котрий раз) дістане зараз з комоду альбом із сімейними фотографіями й значне викладати в просторих коментарях свої молоді роки. Ні за яких обставин не промине своє фото біля турбіни Дніпрогесу.

— Своїми руками будував! — з пафосом підніме він вказівного пальця, хоча мені із маминих слів відомо, що під час відбудови Дніпрогесу тато в кіоску пивом торгував.

А мама тим часом знову розпливається в посмішці:

— Дорогий наш Альфреде Петровичу!

— П'єровичу! — поправляє Ковблик, галантно цілуєчи руку.

— Яка радість вас бачити! Ми з Євменом закохані у ваш талант. Тільки не зазнавайтесь! — лукаво помахує пальчиком мама. — Слава вже не одного запаморочила... Дорогі наші гості! Просимо до столу.

Усе ішло як і мало бути. Вечір минув швидко. А вже як Ковблик проспівав оту пісеньку, де вийшла Дуня за ворота, тато розчулився настільки, що розцілував соліста.

Вівторок. У нашій хаті траур.

— Тільки подумати! — вичитувала мама татові, який стояв посеред хати з опущеною головою. — Такі гроші нізащо витратити! Мало що оті дармоїди жерли, так він ще й якогось там бездарного Ковблика запросив!

— Хіба ж я, Сонечко, собі ворог? — трагічно зітхав тато. — Та посада, на яку директор мені натякнув, наші витрати з головою б окупила, але хто знав, що його так скоро звільнять...

ДАНИНА МОДИ

Коли вас у місцевкомі обійшли путівкою на відпочинок біля самого Чорного моря, це не означає, що ви повинні опустити руки, що ви змушені будете відпочивати десь у селі. Сільський відпочинок не звучить... Не побувавши на морі, ви виглядаєте серед знайомих, як Дон-Кіхот на Росінанті. Беріть приклад з моєї знайомиї тьоті Капи. Тьотя Капа — дама могутня. При зустрічі мені завжди здається, що вона змайстрована природою з баштанних культур — гарбузів, кавунів і динь, які так і перекочуються з місця на місце. А кладу я свої симпатії до її ніг за те, що вона не уявляє собі літнього відпочинку без моря, без крикливої екзотики й нещадно зневажає «селюків» та й тих, що полюбляють відпочивати на селі.

— Де ти збираєшся відпочивати — в Сочі чи в Криму? — питає тьотя Капа свою знайому.

— Поїду в рідне село, у Карпати. Там тепер така краса!

— В село-о? Яка банальність... Я тобі співчуваю... Ну що ж, бувай здорова... Чао! Нехай тобі овече мекання здається казковим шумом морських хвиль.

Південний берег Криму!..

Тьотя Капа веде переговори з типом у засмальцьованій тільняшці.

— Мадам, — прикладає руку до серця тип, — інтелігентну особу я бачу наскрізь... З іншою і не розмовляв би... Значить, домовились, мадам: Матільда з Конотопа буде жити на горищі, Зюзя в коридорчику... Мадам! А мо', й ви із Зюзею в коридорчику? Зробимо ширмочку, все чинчинаром... Мадам, ви собі не уявляєте, як він комічно зображає турецького султана, коли зайвого хильне...

— За кого ви мене приймаєте?! — стає в грізну позу тьотя Капа.

— Ша, мадам! Моя справа пропонувати, ваша — вибирати... Не подобається коридорчик — підете на горище... Мадам, царський куточок: вигляд на море з пташиного польоту, зорі, аромат кримських троянд.

— І скільки дерете за добу в такому царському куточку? — з відвертим презирством запитує тьотя Капа.

— Мадам, я можу образитись. До вас усі платили п'ятірку.. Не підходить? Тоді оцей котедж, — тиче пальцем тип в тільняшці на фанерний манюсінський будиночок бі-

ля собачої будки... Два п'ятдесят за добу, і я кладу ключі у вашу інтелігентну ручку... Згода? О, мадам, я знав, з ким маю справу.

Ранок. Тьотя Капа граціозно, мало не виповзає з «котеджу». Голова перев'язана рушником.

— Ви собі уявляєте,— кидає вона гнівний погляд на типа,— ваш пес цілу ніч гавкав під моїми дверима!

— О-о! Не переживайте, мадам,— весело шкіриться тільняшка,— мій песик виспитья і вдень...

Пляж. Тьотя Капа маневрує поміж розпластаними на піску тілами: одну ногу вдалося поставити на твердь, друга — балансує в повітрі, шукаючи вільного місця... Знайшла.

— Куди ви претеся? — сичить якийсь дідок, хапаючись за сплющену голову.

Тьотя Капа робить віртуозний зигзаг ногою вліво, втрачає рівновагу і падає на якогось суб'єкта. Аж під обід знаходить тьотя Капа місце під горою на рапатову камені. А сонце пряжить, а каменюка в боки в'їдається...

Черга на обід... Духота-а-а! Пообідала... Сонечко полоще останні промені в морських хвилях.

Фанерний котедж. Неповторна чарівність кримської ночі. Шум морських хвиль і собачий гавкіт.

Пристосувалась: у їдальні бере відро кісток і цілу ніч жбурляє псиськові. Гризе, ірод, і мовчить... Через тиждень розігралась гіпертонія. Лікарі заборонили бути на сонці...

— О-о-о! Рідна хато! — знеможено падає на ліжко тьотя Капа, приїхавши додому.

Через пару днів зустрічає знайому «селючку» й одразу входить в образ:

— Уявляєш? Чудо! Розкіш! Золотистий пляж, таємничий шепіт кипарисів, персональний котедж в турецькому стилі, вази з південними фруктами, гамак між благородними лаврами... Хіба це словами передаси! А ти ж, як там між вівцями відпочивала?

— Непогано: ходила в ліс по гриби, збирала малину, купалась в річці, жила в просторій селянській хаті...

— Досить, рибочко, досить,— махає руками тьотя Капа,— нікому більше не розповідай. Засміють... Що б ти там не вигадувала, а село ніколи Кримом не стане... Мода є мода...

БІДА, ЯК Є ТЯГНИБІДА...

Як справа дійшла до того, що Тягнибіду і з цієї посади треба було звільнити, керівні мужі взялися за голови:

— Куди ж його тепер?

— До Івана Юхимовича в заступники!

— Ви хіба забули, до чого він там докерувався в по-заминулому році?

— Тоді давайте в хлібокомбінат економістом.

— А п'ять років тому цей комбінат до ручки хто, як не Тягнибіда, довів?

— Де ж його діти?

У кабінеті враз запанувала така тиша, що навіть було чути дзижчання комара, який по всіх аеродинамічних ознаках збирався зробити диверсійну посадку на лисину тестя Тягнибіди, товариша Лісняка. У цей час Лісняк кроптів і ніяк не міг знайти в списку ні установи, ні підприємства, де б за останніх десять років не встиг побувати його зять.

— Слухайте,— порушив першим мовчанку глава профспілки,— у нас є пугівка в космічний круїз терміном на п'ять місяців... Як ви гадаєте, ми не змогли б туди Тягнибіду?..

— А як же з посадою, яку він тепер займає?

— Нічого страшного, візьме відпустку за свій рахунок, а ми за той час тут щось придумаємо...

По відльоті Тягнибіди харчокомбінатівська господарка круто пішла вгору. Щоправда, це аж ніяк не умалювало заслуг директора, який із Космосу день і ніч сипав радіограми-розпорядження. Скажімо, коли стиглі яблука падали в траву, товариш Тягнибіда строго-настроого наказував провести в комбінаті місячник готовності до заготівлі фруктів.

І раптом Тягнибіда замовк.

— Невже достроково повертається на Землю? — жахнулись у районі. Невідомо скільки б довелося їм отак жити в тривожному чеканні, якби прибулі з круїзу не принесли радісної звістки:

— Тягнибіда на Марсі лісове господарство очолив!

— Так він же за професією ветфельдшер?

— Ну і що, в районі ж міг керувати.

Років через три вчені Землі вдарили на сполох — на Марсі раптово зникли оранжеві пасма, які досі вважалися не чим іншим, як багрянцем осінніх лісів, і поки вчені

ламали над цим голови, в один прекрасний день на центральній площі районного містечка приземлився гігантський літальний апарат, який чимось нагадував перевернуту дном тарілку. Денце тарілки відхилилося, і звідти визирнула одна, за нею друга істоти в скафандрах. Щось довго доводили одна одній, водили олівцями по карті і зникли. Невдовзі з'явилися з пакунком, знесли його на землю, поклали під телеграфним стовпом, помахали людям, сіли в свою тарілку і зникли в небесній блакиті.

Першим, що кинулося людям у вічі, це напис на пакунку: «Космос баластом не засмічувати!».

Враз пакунок заворушився, звідтіля висунулася голова:

— Здорові були, землячки! — радісно прорекла.

Це був Тягнибіда...

МИХАЙЛИК НА ДІЄТІ

Михайликова мама десь там вичитала в журналі, що дитина для нормального розвитку, окрім інших страв, обов'язково повинна з'їсти тричі на день по двісті грамів манної каші з маслом і тричі по сто грамів малинового киселю. Михайлик усім еством зненавидів кашу і кисіль. Та хіба воно, дитя, в такому віці могло оцінити материнські турботи?

Одним словом, Михайлика посадили на дієту і...

Рівно о дванадцятій годині дідусь протяжно кричав:

— Кукуруіку-у-у!

Це був сигнал бойової готовності номер один. У квартирі здіймалася метушня: мама поспіхом накривала стіл, бабуся хапала рушник з милом, чотирирічний Михайлик шпурляв по кімнаті іграшками і несамовито кричав:

— Не хоцу касі-і-і! Хоцу болцику!

У цей час дідусь, вдаючи коня, рачки підбрикував до внука, а бабуся, виструнчившись, хвацько рапортувала:

— Ваш благородя, коня подано!

Михайлик переставав верещати і, сопучи, дивився з-під лоба на дідуся, який смішно, по-тарганячому, ворухив вусами і чудернацько хвицав ногою, аж поки внучок не стрибав йому на спину і не вдаряв ногами у натружені боки.

— Вйо-о, конику! — плескала в долоні бабуся.— Михайлик на кухню поїде!

— Не хоцу-у-у! — верещав онук, товк ногами по дідових ребрах.— Хоцу кататися!

— Ах ти, поганій конику,— ляскала бабуся діда рушником,— дитина кататися хоче, а ти вередуєш?!

Дідусь довго повзає по кімнаті і, приславши нарешті онукову пильність, урочисто, під бурхливі оплески домочадців, в'їжджає на кухню.

— Марш звідцїля, котику,— удавано кричала мама на kota, якого спеціально тримала на столі,— ми тобі кашки не дамо. Кашку Михайлик буде їсти!

Михайлик хмурився і вже мало не вибухав криком протесту, але домочадці були напоготові: дідусь ураз починав гавкати у порожній бідончик, бабуся, підстрибуючи, плескала в долоні. Михайлик починав сміятися; і цього було досить, щоб мама вправно упхала в ротик любимому чаді ложку з манною кашею. Михайлик нехотя ковтав, а домочадці дружно супроводжували кожний його ковток криком «Ура!».

Коли переходили до киселю, ролі домочадців мінялися: дідусь хапав ложку і біг до столу, вигукуючи:

— Мені, мені киселю дайте!

— Не смій, старий! — ляскала бабуся діда ложкою по лобі.— Це Михайликів кисіль... Ось зараз бабуся лампочкою — блись! А ложечка з киселиком у Михайликів ротик — скок!

Мама була на сторожі: не встигала бабуся клацнути вимикачем, як Михайликів ротик був набитий киселем...

Після трапези домочадці розхвалювали Михайлика на всі лади і з почесним ескортом везли у спальню: із кухні навкарачки повз дідусь, з кімнати до спальні — бабуся, із спальні до ліжечка — любого синочка везла мама. Потім домочадці один поперед одного вкладали Михайлика до ліжечка і кожний пропонував казочку. Щасливця обирав сам Михайлик, решта навшпиньках залишала спальню...

Засинав Михайлик, і йому снилося, що баба Яга з відром манної каші, а Кощей Безсмертний з відром киселю підступають до нього з обох боків. Він ось-ось заплаче, але рівно о четвертій його будило протяжне дідове — «Кукуріку-у-у!»

Розпочинався обід.

ВЕСЕЛІ ПОХОДЕНЬКИ МИКИТИ ОПЕНЬКИ

Він жив у тому ж кварталі, що й я. По трьох, якимсь чудом вцілілих волосках на його макушці, можна було судити, що в молодості цей чоловік, на ймення Микита, по прізвищу Опенька, був шатеном. Через близорукість Опенька змушений був носити окуляри. Були ті окуляри в такій масивній чорній оправі, що раз-по-раз сповзали на кінчик носа і Микита тільки й тим рятувався, що підштовхував їх вказівним пальцем, кумедно мругаючи при цьому очима...

На будь-яке явище Опенька завжди дивився під корінь, а діапазон його зацікавленості зачинався від того, чи долетить, скажімо, муха від нас аж до королівства Ліхтенштейн, і закінчувався літаючими тарілками...

А ще не любив Микита тих, хто йому в чомусь суперечив. Таких людей він називав опортуністами і бив їх незмінним:

Тинди-ринди коржі з маком,
Піду в ліс ловити раки...

До недавня Микита Опенька очолював комунгосп і жив собі на долоні своєї долі за рахунок тих, хто ходив навколо нього на пальцях своїх ніг... Потім була перевірка і справа पोпахувала довготривалим відлученням Опеньки з рідних пенатів у трохи віддалені місця, але...

Хіба ж для нас є новиною оця, що вже стала крилатою, фраза «як виняток»? Як виняток, коректуються плани, відпускаються дефіцитні товари з чорного ходу, приймаються будинки з недоробками, їдуть під заборонні вуличні знаки відповідні автомобілі, порушуються елементарні закони етики й моралі... Ця магічна формула, як виняток, покриває всенські гріхи і серед них навіть такі, що доводять до всяких аварій...

Отож, як виняток, Опеньку перекинули керувати Товариством рятування на водах потопаючих і тепер вся його робота зводилась до:

— Що, потонув? Ах, він зостався живим?! Розпрекрасно, складемо, значить, актика...

Якщо Опеньці дорікали неробством, він ставав у позу:

— Подумаєш, шестеро втопилося?! А ви погляньте, скільки іще по місту ходить!..

Що, що, а документики в Опеньки були справні, бо за кожну врятовану голову він отримував гроші... Був чоловік на госпрозрахунку. Здав кілька актиків і їдь собі на рибалку. А там біля багаття, на якому варилася юшка, він вже поговорити вмів. І яким вже там благодійником був він у комунгоспі, і скільки душ врятовано ним на воді, і п'ятсот шоста оповідка про трьохметрову спійману щуку, і про сома, який вже ось триста сорок восьмий раз тягнув Опеньку човном аж у сусідню область...

Як у кожної нормальної людини, є в Миколи Опеньки дружина, яка чомусь завжди скривлена, наче випила оцету, вічно скаржилась і нарікала на все. Вона верховодила в сім'ї і сусіди прозвали її грім-бабою. Вона безперервно шпетила чоловіка, що той не вмів жити, як люди, і часто казала, щоб воліла замість Опеньки краще поставити якусь меблю, аніж дивитися на таке одоробло...

Від своїх дітей (їх в Опеньки двоє: син Валентин і донька Марійка) вряди-годи було на щось сподіватися на старості літ — вони старанно наслідували свою матусю і не було такого дня, аби татунцеві не дорікнули:

— В інших усе імпортне, а тут човгай у виробих місцевої промисловості!

Одного разу Микита заходився було застосувати класику у виховному процесі, пригрозивши синові, що він його породив, він його і вб'є, на що нащадок зауважив, що потрібно було його спочатку народити у штатівських джинсах, а тоді вже й вбивати...

За довгі, спільно прожиті роки Микита Опенька вже звик до того, що жінка насправді має бути сварливою, інакше яка ж з неї жінка...

Ми не все б сказали, якби промовчали, що Микита Опенька до всього цього ще й був палким прихильником дарів Бахуса і не байдужим до прекрасної половини роду людського...

В неробочий час дома Опенька завжди був на передньому краї перед телевізором, за що йому не раз перепадало на горіхи від дружини, як оце і цього разу:

— Вже, розсівся! Люди на зиму картоплею запасуються, а цьому футболі подавай! І казала ж мені колись мама: не йди за цього слупа, доню, бо пропадеш! Не послухалася, а яких я тільки хлопців не мала... Не тобі пара! — грізно наступала вона на чоловіка і той, за-

гнаний в глухий кут, лише сопів, вичікуючи слушної нагоди чкурнути з хати...

Нагода підвернулася і тепер: наш герой бадьоро крокував на автобусну станцію. Він твердо вирішив поїхати у ті місця, де, як вірити Василеві Ложкіну, картопля зародила, що баранячі голови і що її віддають там за безцінь. На його горе виявилось, що автобус у ті краї відправився ще годину тому...

Лишалось таксі. Шофер, довідавшись про Опеньків маршрут, відразу зачав бідкатися, що й дорога туди нікудишня, а в нього он ресора деренчить...

— Як ресора деренчить, треба її підмочить,— знайшовся Опенька і простяг таксисту солідну грошову купюру.

Ресора вмить перестала деренчати і тепер наш герой вже милувався з кабіни авто неповторними карпатськими краєвидами, а лічильник таксі преспокійно вицокував копійки, з яких виростали карбованці, а з ними і собівартість вимріяної Опенькою картоплі.

Як прибули на місце, таксист відразу зажадав плати за зворотній шлях, та найгірше було попереду — виявилось, ніхто картоплі не продавав, бо не така вона тут зародила, як про це плескав язиком прицюцькуватий Ложкін, якого Опенька отут би задушив власними руками...

Як на гріх, ще й бригадир вперся:

— Не продаємо та не продаємо!

А як Микита добряче на нього насів, ще й поліз в амбіцію, що в нього, окрім усього, ще й є якісь принципи і Опенька мав би з ними рахуватися...

Микита Опенька лишив бригадира і так взявся за його принципи, що невдовзі вони з бригадиром сиділи у чайній і тепер уже останній благав Опеньку називати його рідним братом. Що ж до картоплі — то про що мова! Для доброго чоловіка він ще й в додачу до неї золоті гори дарує...

Опенька не стільки проявив скромність, як прикинув вантажопідйомність таксі, і чемно від золотих гір відмовився, на що бригадир образливо зауважив, що коли дають — бери, а б'ють — втікай...

— Узяв би-м, чоловіче, але ж таксі не довезе,— зауважив відчепно Опенька.

— Яке там таксі?! Та мій Яшко у разі потреби у самісіньку Бразілію тебе підкине...

Як картоплю завантажили, Опенька заліз до Яшка в кабінку і, голосно ікнувши, тицьнув керівним перстом у вікно:

— Вперед на Ріо-де-Жанейро!..

Яшко звично ввімкнув передачу і машина рушила з місця, а вже як трохи від'їхали, Опенька враз розплющив очі і вставився на шофера каламутними очима:

— Ти хто будеш?

— Яшко...

— Куди ж ти їдеш?

— В Ужівку... через Ріо-де-Жанейро...

— В Ужівку? Боронь, боже... Не їдь туди, Яшко... Там на мене чекає піран'я у спідниці... Вона каже, що витягла мене з парубоцтва, як пустий лотерейний білет... Чув?! Не женися, Яшко...

— Запізно кажете: моя Надійка в пологовому будинку, син у мене...

— Тоді мусимо її провідати...

— Це я ще з дому запланував...

— І обов'язково з дарунком!

— Ну це ще встигнеться...

— Ні в якому разі, без дарунка не можна...

Опенька тут же наказав Яшкові зупинитися якраз навпроти скверика, при вході у який стояла паркова скульптура фізкультурниці з ракеткою. Опенька зміряв її з голови до ніг і запитав у Яшка, чи його Надійка ростом вдалася у цю скульптуру.

Скоро біля скверика зібрався цілий натовп — усім було цікаво подивитися, як якийсь дивак одягає в кофточку фізкультурницю. А що ракетка була йому на заваді, то він її одломив і тепер оддалік любувався содіяним:

— Ну як, Яшко? Як вилита на неї, га?

— Нічого собі,— погодився й міліціонер, який враз виріс біля Опеньки, як з-під землі.— Модель'ер з вас хоч куди... Гадаю, у відділенні міліції це належно оцінять...

— При чім тут міліція... Не міг же ж я отак з бухтибаракти тицьнути дарунок жінці, не примірявши...

Скоро жителі міської околиці Ужівки передавали з уст в уста:

— Чули? Оцей Опенька з якоюсь там фізкультурницею у райцентрі зв'язався... Дійшло до того, що вона його ракеткою по голові біла... Тепер уже тиждень, як на вокзалі ночує...

Тільки у редакції лунало застережливе: «Хлопці, Крутоярський!» — як кабінети відразу порожніли, і кожний ховався, де міг.

Та не так-то просто було обвести навколо пальця оцього поета-початківця, що бадьоро тупцяв уже шостим десятком. «Юне обдарування», як його прозвали у редакції, ховалося в коридорі за пальму і звідтіля чатувало на свою жертву...

Незчувся, як потрапив у пастку завідуючий відділом культури. Навшпиньках зайшов до кабінету, коли:

— До вас можна? — прочинив двері Денис Крутоярський.

— А-а, це знову ви, заходьте, — скривився завідуючий, побачивши у того в руках здоровенний стос паперів, аж зблід. — Невже ви умудрилися за тиждень стільки написати?

— Уявіть собі, написав, — не без гордості відповів поет, всідаючись у крісло. — І на цей раз ліричну поему. Я її назвав «Тихо, нейлон, у нас є льон!». — І не чекаючи запрошень, Крутоярський почав декламувати:

Пекло сонце, припікало
В двадцять першому году,
Відчували люди всюди
Без льону біду...

— А що? Усе правильно! — перебив завідуючий. Йому на думку прийшла одна ідея. — Почитайте це нашому редакторові, може, й надрукуємо. Тільки мусите говорити голосно, виразно... Зачекайте хвилинку, я зараз усе влаштую... — І завідуючий поспіхом вислизнув з кабінету.

— Іване Петровичу, тут у нас один поет до вас проситься...

— Ви познайомилися з його віршами?

— Не тільки ознайомився, а й досконало вивчив. На мою думку, це дуже оригінальний поет з масштабним типом мислення і, головне, він настоює на особистій зустрічі з вами.

— Ну що ж, хай знайде.

— Тільки, Іване Петровичу, говоріть йому голосно...

— Нічого, вже якось порозуміємося.

— До-о-брий де-е-ень! — рывкнув з порога Крутоярський.

— Доброго здоро-о-в'я. Сіда-а-йте!

— Дякую!

— З чим завіта-а-ли?

— Пое-е-му приніс!

— Чита-а-йте!

— Пекло сонце-е-е, припікало-о!..

— Що? Що? Це не вірші, а халту-у-ра! Звичайнісінька гра-фо-ма-ні-я!

За хвилинку в редакторському кабінеті зчинився такий крик, що не тільки редакційні працівники збігалися під двері, але й перехожі зупинялися на вулиці, позираючи на редакційні вікна...

З ідеї завідуючого відділом культури так нічого й не вийшло: хоч у рупор кричи Крутоярському, що він графоман, — не чує. Кажуть, оце завершує днями роман у віршах, так що, товариші, будьте обережні — Крутоярський!

НОВИНА

Він зайшов у кімнату майже нечутно.

— Вечір добрий, сусіде. Самі дома?

— Сам...

— Що новенького маємо? — зазирнув у напіврозчинений гардероб.

— Дружина нову майку купила...

— Х-хі,— пирснув у кулак.— Ну й жартівник ви. Я не про те питаюся — вашим творчим доробком цікавлюся.

— А-а? Тут, вважайте, ніяких новин. Відпочиваю. Вчора з Василем Семеновичем на рибалці були.

— Це ж з яким Василем Семеновичем? — заглянув він у сервант.

— З Іваненком.

— То ви з цим типом ще й на рибалку ходите?

— Чому б ні?

Помітивши у мене кольоровий телевізор, він загорівся благородним гнівом:

— Його давно пора на чисту воду вивести!

— За що?

— Хіба ви не знаєте? Та ж він дружину своїм терором до лікарняного ліжка довів!

— Щось ви плутаєте — їй робили операцію на апендицит.

— Не будьте наївним! Він їй кулаком якийсь там орган зрушив. Печінку чи нирки, точно не знаю.

— І хто б подумав? — простогнав я, приголомшений цією новиною.

— А з цим типом, ви, як бачу, також у дружніх стосунках? — він ткнув пальцем у фотографію, що лежала на моїм столі.

— Звичайно, мій найкращий товариш, Микола...

— Ви що, про нього не чули?

— Крім гарного, — нічого...

— Але ж він купує в студентів дипломні роботи і на чужому горбі пише дисертацію...

— Ви точно знаєте?

— Так це навіть малюкам у дитсадку відомо, — знизав він плечима.

— Ну я з ним поговорю! — з люттю поглянув я на фотографію товариша.

— Навіщо? — помітно сполошився Кандиба. — Хіба це допоможе? Викиньте собі з голови, це я між іншим сказав, аби ви знали.

Я йшов до Василя Семеновича блідий від гніву. Якраз там був і Микола. Виявляється, вони збиралися на рибалку. На моє привітання жоден навіть не глянув у мій бік. Від несподіванки я став біля порога, наче вкопаний.

— Чого стоїш, проходи... Як дружину тлумити, то герої, а тут і крока боїться ступити, — першим не витримав мовчанки Василь Семенович.

— А ще інтелігента корчить, — з одвертим презирством глянув у мій бік Микола. — І тобі не соромно: списуючи чужі твори, в письменника бавитися?

— Ну й тип! — резюмував Василь Семенович. — І хто б подумав?!

— Приховував, мерзотник! — додав Микола, і вони вже більше не дивилися у мій бік.

— Товариші мої дорогі, — у відчай вимовив я. — Хто міг звести на мене цей наклеп?

Мій слабкий голос повис у повітрі.

З того дня я став помічати, що од мене одвертаються й інші товариші та знайомі.

Я впав у відчай, мав нагальну потребу з кимось поділитися своїм горем, та що поробиш — Кандиба чомусь і досі не приходять,

ОН ВОНО ЩО!

Навесні Януарій Черепаха став помічати, що його сусіда Петро Деркач цілими вечорами просиджує біля вікна і за чимось спостерігає.

«І що він там побачив?» — вертілася думка в голові Черепахи.

Кілька вечорів нишпорив Черепаха по місцевості, куди вдивлявся Деркач: обмацав поглядом кожную деревину, зазирнув під кожен кущ і не знайшов нічого цікавого. Після того він зовсім утратив спокій. А Деркач, як на зло, усе стирчав у своєму вікні і, що найбільше дратувало Черепаху, щасливо посміхався.

— Слухай, Людмило, — запитав Черепаха дружину, — як ти думаєш, чого це Деркач отам висиджує?

— Хто його зна, — здвинула плечима Людмила, — видно, робити нічого, ото й сидить.

— Ой, не кажи, — спохмурнів Черепаха.

— Коли тебе так цікавить, то й запитай Деркача, а мені ніколи такими дурницями голову забивати.

— Гм, — не знаходив собі місця Черепаха, — ти думаєш це дурниця? Глибоко помиляєшся. Щось воно тут є. Якось ідучи з роботи, він зустрівся з Деркачем:

— Вечір добрий, сусіде.

— Добрий вечір.

— Весни дочекалися, благодать навкруги — скоро й молоденької цибульки з грядочок покуштуємо...

— Найкраща пора року! — дихнув на повні груди Деркач. — Знаєте, я найбільше люблю весну: усе пробуджується, усе квітує, усе до сонця тягнеться...

— Весну любите, та надворі я вас щось ніколи не бачу.

— А мені й так усе видно. Між вашою хатою і Климчуковою є простір. Так ото я вечорами з вікна левадою милуюся і соловейка слухаю. Там, знаєте, такий чарівник поселився!

— Он воно що? — звів брови Черепаха і поспішно попрощався з Деркачем.

За півгодини, з ніг до голови обляпаний багнюкою, Черепаха з довгою тичкою в руках ганявся по леваді за чарівником-соловейком... А коли ввечері Петро Деркач виглянув із свого вікна, то несподівано виявив, що простір між Черепаховою і Климчуковою хатами завішано старими штаньми та подертою рядниною.

На сусідньому подвір'ї щасливо хихотів Черепаха.

ЛЕПЕХА В РАЮ

Море вінків з усіх установ, що мали діловий контакт з небіжчиком. Перехоплює дух траурна мелодія. За катафалком широким потоком пливе людський натовп і з радості схлипує.

Місто проводить в останню путь великого серед великих борців із злом, скаржника з сорокарічним стажем Михея Михайовича Лепеху.

Хоч злодійка-смерть передчасно вирвала Лепеху з-за письмового стола, його невтомна рука залишила для щасливих нащадків епістолярного жанру 7836 скарг і 1947 анонімок.

Траурна процесія ще не встигла дійти до місця вічного сну, як Лепеха з направленням, де чорним по білому значилося: «...за неблаговидні діла мирські направляємо в Пекло...», влетів до прийомної Саваофа.

— Баришня,— став Лепеха перед секретаркою Марією-Магдалиною,— скажи Саваофу, що незаконно обраний Михай Лепеха на прийом проситься.

— Хто-о? — побілів Саваоф.— Гоніть! У три шиї його гоніть!

Коли Марія-Магдалина вийшла, Саваоф тремтячою рукою набрав номер телефону.

— Ілля Пророк! Катай сюди на колісниці і Лепеху прямо в Пекло! Під розписку здай триклятого!

Як уже не кричав, як не погрожував Лепеха, його силою запхнули у вогненну колісницю й доставили в Пекло. Чорти ніжно взяли Михея Михайовича на вила і бовтнули у персональний казан під інвентарним номером 65972/86 Ги.

— Харцизяки! — сплюнув гарячою смолою Лепеха.— Ну, постривайте, я вам влаштую веселе життя!

Цілими днями крізь вигризену власними зубами щербину в казані спостерігав Михай Михайович за чортами. Незабаром на столі Вельзевула з'явилася скарга:

«...Ввірену вам солідну установу під широковідомою назвою Пекло роз'їдають безпорядки:

а) графік роботи, як такий, не існує, здача вахт не реєструється, під казанами розпалюють, коли кому захочеться. При цьому порушуються найелементарніші правила техніки безпеки. Не зреагуй я на вила — вже був би без очей;

б) обслуговуючий персонал грає в азартні ігри (карти, кості, доміно, в пекаря) і нецензурно висловлюється при цьому;

в) звертаю увагу на грубість, коли я попросив у начальника зміни книгу скарг, він тицьнув мені під ніс дулю;

г) не секрет, що в Пеклі процвітає хабарництво. Так, в інвентарний казан № 65973 із мого добавили три відра смоли. Температура в моєму казані через цю махінацію впала до 860° по Цельсію, що являється грубим порушенням технології (дивись пекельний статут, параграф 65, абзац 2739652 від 12 березня 1051 року і доповнення: абзац 7, параграф 745 в редакції інквізитора Антоніо від 17 жовтня 1485 року).

Крім того...»

— Невже Лепеха у нас? — аж піднялася шерсть на Вельзевулі.— Це Саваоф мені таку свиню підсунув! У Рай негідника! Негайно в Рай! — затупав він ратицями.

Того ж дня чорти нелегально перекинули Михея Михеєвича через райську огорожу.

«Це ж вопіюще беззаконня,— з'явилася на столі Саваофа через кілька днів скарга.— Чим тільки ці святі не займаються. Замість корисної праці цілими днями бренькають на гусях, нипають з кутка в куток... А райські дівичі з жиру бісяться: то з ангелами хіхікають, то чортам через огорожу язики показують. А де ж моральні устої? Де, я вас питаю? Господи! Та й святі Петро з Павлом чого варті? Ви їм довірили страж воріт райських, а вони під смоківницею хропуть, аж листя в'яне. Де ж райська пильність, питається!...»

— Знову Лепеха тут?! — потряс кулаком у повітрі Саваоф.— У Пекло його негайно!!!

Років з п'ятнадцять перекидали Лепеху з Раю в Пекло і навпаки. За цей період Рай перетворився в Пекло, а в Пеклі не стало життя для чортів.

Нещодавно між Раєм і Пеклом на рівні прем'єрів відбулися переговори. Високі сторони після довготривалих дискусій досягли спільної угоди: доставити Лепеху Михея Михеєвича на Землю.

Вирок виконано. Так що стережіться, люди добрі, Лепеха серед нас!

ОСТАННІЙ З МОГІКАН

...Дві тисячі перший рік. Встаю раненько. Кнопку — торк, електроперина з мене — шусть. Вмикаю робота і благаю:

— Зроби, голубчику, за мене фіззарядку, а я в ракеті покопаюся... Сопло заїло. Вчора кум Тодосій своєю лайбою на Чумацькому Шляху зачепив мене... Ох і втікав од ракетоінспекції! Десь і досі відсиджується на Марсі... Отак-о роби: раз-два, раз-два... Давай, давай, колись я тебе послухаю.

Зайшла дружина.

— Ти драндулета свого справив? — питає.

— Або що?

— Нині на Венері запчастини до ракет даватимуть.

— Ади? Вже біжу!

— Скоренько тільки — снідати будемо.

Зремонтувавши сопло, сідаю за стіл. Дружина включає свого робота, той приносить яешню. Потім ласкаво-преласкаво (не так, як часом офіціантки в ресторанах) питає:

— Що накажете — чайку, кави, какао?

Я тихесенько шепчу:

— Зо сто п'ятдесят космічної...

Як лясне він мене, бузувір, ложкою по лобі, аж зірки в очах засвітили.

— Жінко! Встав йому клепку, бо як намовлю свого робота, то з твого купа брухту залишиться!

— Лишень посмій! Йй-бо з твого реле витягну і в помі вкину!

Так чаю і не попив. Сідаю в ракету, тільки на стартер натис, коли це біжить сусід Петро, руками розмахує:

— Стій! Куди летиш?

— На Венеру!

— Підвези.

— Куди тобі?

— На Місяць. Кожух Пилипу Нуднику везу.

— Чого це його туди занесло?

— Хіба не знаєш? На Місяці тепер відкрито виставку пережитків минулого. Ото ж його, як рідкісний експонат бюрократа, одразу доставили на Місяць. Взяли, як був, в одному костюмчику, так він оце телеграфом сповістив: «Пришли кожуха, бо дуба дам». Шкода — як не є, єдиний на Землі екземплярчик лишився...

— Сідай.

Вррр-і-іть! — і ми з сусідом у Космосі. Внизу Земля — міста, села, ріки. О! О! Навіть видно, як стара Липчачка корову пасе...

А от і Місяць. Стоп! Семафор закритий! Чого б це? Він ніколи не закривався... Ану запитаю: «Слухайте мене! Я ракета триста тисяч сімсот. Дозвольте посадку!»

— Товариш Нудник поки що заборонили,— почувся голос з Місяця.

— А він хто такий?

— Начальник ракетоінспекції...

— Зв'яжіть нас.

— Вони засідають...

— От тобі, Петре, маєш! Нудник уже і в Космосі бюрократію розводить. Дідька лисого йому, а не кожиху. Поїхали на Венеру.

— Поїхали, хай він пропаде,— згодився Петро.

На Венері Петро пересів у ракетобус, я постояв у черзі, дістав запчастини, купив дружині модний скафандр і полетів додому. Пролітаючи повз Місяць, я запитав:

— Ну, як там товариш Нудник? Ще засідає?

— Засідання перервано... Замерз.

ДОБРИ ВАМ ЖАРТИ!

На одній із зупинок в автобус зайшов п'янений чоловік. Втрачену рівновагу «вирівняв» лобом об металеву поручню, перед якою тут же галантно вибачився і, облизуючи пересохлі губи, зупинив свій погляд на вродливій жінці.

— О-о! І така принцеса їде автобусом? — попрямував до неї.— Но-но, чого кривишся? Я ж до тебе з ласкою...

Замість відповіді жінка зміряла п'яничку презирливим поглядом.

— Пробачте, ваша величність,— продовжує п'яний, знявши пом'ятого капелюха,— я ж забув, що ви у лисячій шапці.

— Чого ви до неї причепилися? — обурився чоловік в окулярах, що сидів навпроти.

— Ти диви, і воно втручається? Звідкіля будеш, очкарику? Чи не з Марса бува?!

Мене враз ніби щось зірвало з місця, і я опинився біля чоловіка.

— Ану, негайно проси в жінки пробачення! — стис я його руку.

— Та я хіба що, — враз знітився дебошир, — я ж по-жартував...

— Хороші мені жарти!

— Нахаба! — вигукнула володарка шапки з лисячого хутра. — В міліцію його!

— Чого з ним панькатися, — загули пасажири, — ведіть куди слід.

— Не хвилюйтеся, товариші! Все буде зроблено, — побіцяв я... — Тільки ж будьте свідками.

В автобусі запанувала тиша.

— Скажіть, будь ласка, ваше прізвище? — звернувся я до жінки в лисячій шапці.

Та поспішно заглибилася в журнал і вдала, що не чує.

— А ваше?

Чоловік в окулярах невдоволено буркнув:

— Яке ваше діло! І взагалі, хто вас тут уповноважив порядки наводити?

— Як же ж так, — глянув я благально на жінку в лисячій шапці. — Він же вас образив?

— Мене-е? — холодно перепитала та. — Чоловік по-жартував, а ви тут галасуєте.

— Чуєте? — посмілювався п'яний. — До чого дійшло, громадяночки-пасажири! Всякі жевжики робочому чоловікові проходу не дають. І куди міліція дивиться?!

Через кілька днів мою поведінку в громадських місцях розглядав місцевий комітет...

ПОЄДИНОК

Коли я вийшов на вулицю, вітер жбурнув в обличчя снігом. Я натягнув шапку, підняв комір пальта і, востаннє глянувши на освітлені вікна ресторану, побрів безлюдною вулицею. Враз я почув за собою тупіт чийсь ніг. Повернувся і остовпів — за мною гнався якийсь довготелесий тип. «Роздягне, як пити дати!» — прокинувся в мені інстинкт самозбереження, і я, як колишній спортсмен-першорозрядник, сміливо рвонувся вперед.

Швидкість була рекордна, але довготелесий мчався рисаком і насмішкувато гукав:

— Даремно стараєшся, я також майстер спорту!

— Це ще потрібно довести! — кинув я у відповідь і додав швидкості.

Довготелесий не відставав ні на крок. Тоді я пригадав, що у молодості непогано долав дистанції з бар'ерами. Блискавичний стрибок — і я перемахнув через огорожу. Трагізм свого становища зрозумів лише тоді, коли вічна-віч зіткнувся з величезною вівчаркою, яка привітно показала мені розкішні ікла.

— Ату його! — крикнув я псиськові, коли захеканий довготелесий вигулькнув з-за рогу особняка. Це сталося настільки несподівано, що вівчарка на мить розгубилася, чого було досить, аби я вже з верхівки дерева спостерігав, як довготелесий метушиться по подвір'ю, відбиваючись від пса.

— Кусь його, кусь! — під'юджував я вівчарку.

Напевно, в якомусь епізоді вівчарка дала маху, бо я нестямився, як довготелесий із спиртністю кішки опинився біля мене.

— Це місце не зайняте? — чемно запитав він, показуючи очима на сусідню гілку.

Я відповів йому презирливим поглядом.

Не звертаючи на це найменшої уваги, він зручно вмотивився, перевів подих і повернув на мене благальний погляд.

— Послухайте, шановний...

— Ще одне слово, то оцим пістолетом зроблю з тебе решето! — встромив я гребінця в бік довготелесому.

Той жалібно застогнав і закрив очі. На вулиці почулися стривожені голоси, і в дворі з'явилися міліціонери.

— Он вони на дереві причаїлися! — вигукнув з ганку господар особняка. — Якби не вівчарка, до ниточки квартири обібрали б...

— Ану, громадяни, приземляйтеся по-хорошому! — залунала міліцейська команда з землі.

— З превеликим задоволенням, — пробелькотів довготелесий, — але, по-перше, нехай отой забере свого пса, по-друге, ви складете акта, що ця погань пошматувала мої новісінькі джинси...

Коли там, на землі, ультиматум було прийнято, ми з довготелесим шморгнули по стовбурі й опинилися в обіймах міліції.

У відділенні я зрозумів усе: довготелесий виявився офіціантом, який обслуговував мене в ресторані й забув віддати два карбованці тридцять п'ять копійок здачі...

ПОПАЛА КОСА НА КАМІНЬ

(Міні-комедія на одну дію)

Діюв і особи

Семен Курочка, житель комунальної квартири.
Богдан Цвіркун, слюсар будинкоуправління.

Кухня. З водопровідного крана б'є фонтан води. Мокрий від голови до ніг Курочка наліг грудьми на кран, посилає комусь прокляття. Згодом в бурхливих хвилях із кухні величаво впливає ящик з-під сміття. Курочка обережно, щоб не побризкати стін, бреде до телефону:

— Будинкоуправління? Курочка турбує! Ку-роч-ка! Що там не зрозуміло... Ну є така казочка: «Курочка Ряба нанесла яєць...» Що кажете? Ніхто вас не розіграє — це мое прізвище... Знаєте, мені не до жартів! Тут ось у квартирі потоп... Що-о? Через годину?..

Курочка кладе телефонну трубку, залазить на сервант, розгортає «Роман — газету». Дзвінок. Курочка обережно злазить з серванта, відчиняє двері. Входить Цвіркун.

Цвіркун: Привіт Робінзонам! Ого, тут у нас «розкинулось море широко»...

Курочка: Невелика біда — кран забарахлив.

Цвіркун (мацає кран). Так і знав — різьба зірвана... Такі речі за рахунок квартиронаймача...

Курочка: Я б не сказав, тут, мабуть, прокладка барахлить...

Цвіркун: Поговоріть собі! Я на цих кранах, можна сказати, всі зуби з'їв. (Крутить кран). О-о! Зовсім не крутиться... А ви — прокладка! Труба діло, у нас таких кранів серед білого дня зі свічкою не знайдеш.

Курочка: Отакої! Та їх в магазинах — гать гати!

Цвіркун: Милості прошу — ідіть купуйте, завтра і поміняю...

Курочка: Не гарячись! Вже й запитати не можна. Може, десь один у тебе завалювся?

Цвіркун (*розводить руками*). Рада б душа...

Курочка: Я ж не задарма хочу...

Цвіркун: Ну хіба вже як для вас... Є тут у мене один бронзовий... Думав собі дома поставити... П'ятірку віддав за нього! А скільки за ним набігався...

Курочка: Ти скоріше міняй, а там якось буде!

Цвіркун: Е, ні-і, ви, жильці, народ хитрющий — потім із вас візьмеш! П'ятірку в руку і кран ваш!

Курочка: Даю два п'ятдесят!

Цвіркун: Що-о? Та чи знаєте ви, чоловіче, що таке бронзовий кран? Вас не буде, а він буде!

Курочка: Бронза бронзою, а мені за троячку цілий день потрібно працювати...

Цвіркун: Такі казочки для дитячого садка залиште...

Курочка: Бери трояка — добре даю!

Цвіркун: За такі гроші я його краще викину!

Курочка: Бери, поки даю!

Цвіркун: Дасте — де ви дінетесь!

Курочка: Слухай ти, червивий фруктус, став кран, бо закрию двері, і тут нам обом жаба цицьки дасть!

Цвіркун: Ви не дуже загрожуєте, скупердяй нещасний! Принципово втоплюся, але ні копійки не подарую!

У цей час в квартиру набігло стільки води, що Курочка з Цвіркун о м позадирали голови.

Курочка: Три — моя остання ціна!

Цвіркун (*випльовує воду з рота*). П'ять!

Ще мить, і вода покриє обох з головою. Курочка на пальцях показує три, Цвіркун розчепірів п'ятірку... Обидва зникають під водою.

Завіса.

НАРОДНА МЕДИЦИНА

Що б ви там не казали, а я таки в народну медицину вірю. Бо сам на власній шкурі переніс...

Ось коли маєте бажання, то послухайте.

Було це в ту пору, коли надворі шуміла-буяла весна. От тоді до мене радикуліт причепився. Як штрикне, як кольне — очі на лоба лізуть.

Ідучи з чергової новокаїнової блокади, я опирався на паличку і витирав сльози.

— Схопило? — перестріла мене сусідка Ліза.

— Ой, не питайте!

— А що оті неуки в білих халатах роблять?

— Колють!

— І ти їм віриш?

— А що ж мені лишається робити?

— Плюнь... Нічого вони тобі не допоможуть! Як я тебе від радикуліту не вилікую — не я буду!

Згодом, дізнавшись про мій стан, з такими ж войовничими випадками проти мого рідного радикуліту виступили тітки Клара, Фросина і Ганна.

В моїй квартирі зібрався консиліум.

— Продуло, причина ясна, — полоскотала мене за п'яту сусідка Ліза.— Від протягів кістка простуджується і дає таку біль. Отож слухай сюди: бери добрий жмут кропиви з будяками і шмагай себе по попереку скільки є сили! Що залишиться від жмута — тим розтирай болючі місця, доки зелена водичка не потече.

— Ото знайшла лікування, нічого це не дасть! — випхалася наперед діжкоподібна тітка Клара.

— Дивись на неї! — обпекла її поглядом сусідка Ліза.— Та я своїм методом не одного з гробу витягла...

— Ет, говорила-балакала! Не слухай її, Павлушо. Бери мокро простирадло, обмотайся. Тоді нехай тось гарячою праскою поперек попрасує, доки воно не висохне. Так зо три рази зробиш — де й дінеться.

Від цього методу лікування в мене засіпалася щока, а зуби зробили ультракортке: та-та-та!

— Бога би побоялися! — сплеснула руками тітка Фросина,— таке вигадаете! Коли вже хочете знати, то я свого покійного Марка лікувала і вилікувала. А в нього ще не такий радикуліт був. Марко-небіжчик, бувало, і кашлянути не міг... Де там! І ось одного разу зайшов до нас у хату мандрівний дідусь. Прийняли ми його гостинно. Подивився він на Маркові муки та й каже:

— Ану покажи-но, чоловіче, горло!

— Та мене, діду, горло не болить,— відказує Марко.— Поперек маю хворий!

— А ти думаєш, сину, я через горло не бачу, що там у тебе внизу робиться? Я все бачу. Хочеш бути здоровим — іди до лісу, знайди купу лісових мурашок, сядь

на них і сиди, доки не прокажеш десять разів «Отче наш» і п'ятнадцять разів «Богородице, діво, радуйся»...

Як мій Марко те зробив, то до цього часу радикуліту вже не знав би, якби не вмер... Ти, Павлушо, цих молитв не знаєш, то можеш вибрати собі щось інше. Проспівай разів з десять отієї протяжної — «Посіяла огірочки»...

— Не мелить дурниць, Фросино,— спалахнула тітка Ганна,— який дідько на отих мурашках всидить? От якби ти, Павлушо, зміг видряпатися на дерево та наловити диких бджіл. У штани насип, позав'язуй ногавиці і качайся по траві. Півдня покачаєшся — як рукою зніме!

— Дорогі мої, ріднесенькі! — схлипнув я зворушений надією.— Чий метод допоможе — озолочу!

Другого дня до мене в кімнату влетіла тітка Ліза і командувала:

— Оголяйся!

Небесні сили! Як почала репіжити жальною кропивою, потім розтирати... Під кінець, тричі плюнула мені на поясницю і авторитетно заявила:

— Вважай, що в тебе цієї нечисті не було.

Потім мій поперек попросувала тітка Клара, а тітка Фросина принесла відро лісових мурашок. Процедуру з мурашками довелося перенести надвір, бо кляте створіння розповзалось з відра по кімнаті.

Сидів я на відрі, а перехожі йшли й дивувалися:

— Здурів чоловік — на відрі сидить й «Огірочки» виспіває! Видно, добре хильнув.

До експерименту із дикими бджолами діло не дійшло...

В клініці цілий місяць я лікувався від опіків. Зате радикуліту мовби й не було. Тож як я можу не вірити у народну медицину?!

ТАКИ СВОГО ДОБ'ЮСЯ

Чи там в людини серце зліва, а чи справа — до того чоловікові байдуже, аж доки воно само про себе не нагадає. Отак і зі мною. Човгаю до поліклініки.

— Вам до кого? — визирнуло з вікна реєстраційної миловидне жіноче личко.

— Серце в мене...

— Зрозуміло,— співчутливо кивнула головою.— Візьміть номерок до терапевта.

Довго той мене вистукував, вислуховував:

— Нічого не знаходжу, але сходить на всяк випадок до кардіолога.

— Ви не мій хворий,— розвела руками кардіолог,— йдіть до невропатолога.

Невропатолог стукнув мене молотком по коліну й сперсердя сказав, що йому вже не раз таку свиню підсувають, однак направив на енцефалограму.

Як на гріх, і там нічого не виявили. Тоді я одержав направлення до спеціаліста по інфекційних хворобах.

— Не подобаються мені білки ваших очей,— скрушно похитав той головою.

— Ви не перший,— відказую.— Дружина мені вже не раз казала: «Не вилуплюй балухи!»

— Гірше,— зітхнув лікар,— щось на хворобу Боткіна змахує...

Мене запроторили в інфекційну лікарню. За два тижні діагноз не підтвердився, і я знову почав ходити з кабінету в кабінет. Скоро з усіх спеціалістів лишився гінеколог. Я вже намірився йти до нього, якби мене не закликав до п'ятого кабінету лікар, якого я турбував уже разів зо сім.

— Виписав би вам,— каже,— одні ліки, та боюся, ви їх не знайдете...

— Погано ви мене знаєте,— мало не образився я.— Пишіть.

Зараз я засмаг, скинув пару зайвих кілограмів, кожну вільну хвилину бігаю по аптеках, розпитую знайомих, тепер ось узяв на роботі відпустку, збираюся до Києва. Там у міністерстві охорони здоров'я працює один старий знайомий — ми з ним два роки в один і той же дитячий садочок ходили. Серце, правда, тепер не турбує, та мушу-таки дефіцитні ліки відшукати... Мушу, бо ми з лікарем засперечалися на «американку», а мені так подобаються його... «Жигулі».

ХТО ТЕПЕР НЕ ПОСПИШАЄ?

Ви розумієте, що означає не зустріти з літака дружину?

Відсапуючись, мов загнаний кінь, я прибіг на зупинку таксі й застав там таке, як завжди,— довжелезну чергу пасажирів і жодної автомашини.

— Товаришу,— шепнув я огрядному патрону з портфелем, який очолював чергу,— коли трапиться таке чудо, що за десять хвилин з'явиться таксі, перепустить... В аеропорт запізнююся.

— М-м, як вам сказати, молодий чоловіче,— оглянув мене критично з ніг до голови патрон,— сам на збори поспішаю... Та й, зрештою, я не один у черзі...

— Гляньте, який жвавий знайшовся, чергу йому уступити! Посоромився б. Я он малу дитину самісіньку залишила! Думає, тільки йому одному потрібно. Хто тепер не поспішає?..

Черга солідарно загула.

Я трохи вичекав, набрав байдужого вигляду, розгорнув газету і вголос прочитав те, чого там не було: «За рік комунальним транспортом нашого міста обслужено стільки пасажирів, що якби вони стали в ряд на дистанцію витягнутих рук, то цим рядом можна обперезати земну кулю по екватору 1,456 раз!»

— Ну й журналісти пішли,— удавано обурився я.— Замість того, аби назвати цифру, такі головоломки вдумують, що й академіку не під силу!

— Нічого складного,— кльонув першим на принаду глава черги.— Поділіть довжину екватора на довжину витягнутих рук однієї особи — і вся вам загадка...

— Ага, які ви скорі,— вперся я на своєму,— в тім то й вся складність, що не в кожного однакова довжина рук!

— Чоловік має рацію,— втрутилася в розмову жінка, що залишила вдома своє маленьке чадо.— Он у нас по сусідству живе один тип з такими ручиськами, що з мого балкона всю тараню перетяг... Коли я помітила в нього на балконі сухі гриби, вірите, мало не розтягнулася, а дістати не змогла...

— Питання заплутане ще й тим,— не витерпів і собі чоловік у клітчастому пальті,— що в газеті конкретно не сказано, чи пасажирів взялися за руки, чи тільки торкалися один до одного пальцями.

— Яке це має значення,— розгарячився глава черги,— подумаєш, одним пасажиром менше, одним — більше!

— Дозвольте! — вигукнув з черги дідусь-пенсіонер,— а хто це вам, шановний, дав право пасажирами розкидатися? Молодий чоловік поставив конкретне питання, і ми повинні конкретно на нього відповісти! Правильно я кажу? — звернувся до всіх.

— Правильно! — дружно відповіла черга.

— Моя пропозиція така,— продовжив дідусь-пенсіонер,— давайте зміряємо в кожного з нас розмах руки, виведемо середнє і матимемо відповідь. Сантиметр в когось є?

— Є-є!

— Міряйте мене першу,— підлетіла до дідуся громадяночка,— бо я саму дитину залишила!

— О ні! — замахав руками глава черги.— Я стою перший, з мене й починайте!

— Як вам не соромно! — вибухла гнівом жінка.— Вся голова сива, а джентльменства ні на гріш...

У черзі знявся такий галас, що ніхто й не почув, і не звернув уваги, як підїхало таксі. Я преспокійно всівся і помчав до аеропорту.

Проїжджаючи з дружиною назад, ми побачили на зупинці довгий ряд таксі, шоферам яких дідусь-пенсіонер міряв руки в натовпі пасажирів.

ПОПУЛЯРНІСТЬ

— Що не кажи, старий, а телебачення велика штука,— заявив якомсь мій приятель.

— Ото новина! Це кожний знає.

— Ти мене не так зрозумів,— став пояснювати приятель.— Я хочу сказати, що варто раз виступити по телебаченню, як відразу виростаєш в очах людей.

— З чого ти взяв?

— З власного досвіду. Ти ж знаєш, я недавно виступав по телебаченню з своїми віршами?

— Ну і що?

— А те, що тепер у місті мало не кожний зі мною вітається... Хіба таке раніше було? Ось нині йду вулицею, аж це один каже: «Добрий день»,— другий, третій аж капелюха здіймає... А що вже жінки — не було такої, аби не подарувала мені найчарівнішої посмішки.

— Перебільшуєш!

— Я тобі чесно кажу! — мало не образився він.— Зрештою, як не віриш, ходімо пройдемося...

— Чого ж, можна і пройтися,— погодився я.

Ми вийшли на вулицю, пройшли туди-назад, пішли іншою. І даремно мій поет, до речі надзвичайно

талановитий, вдивлявся в обличчя перехожих: не було там ні чарівних посмішок, не скидалися капелюхи. Один, правда, чоловік підійшов до нас, аби висловити мені жаль з приводу того, що я перейшов з аптеки працювати до Спілки письменників, бо йому вкрай зараз необхідні дефіцитні ліки...

Піднесений настрої мого приятеля явно пішов на спад:

— Нічого не розумію,— розвів він руками.— Але ж годиною раніше вони зі мною віталися... Он, бачиш того чоловіка, що стоїть навпроти?

— Бачу.

— Так він мало капелюхом по тротуару не шаркав, а тепер у наш бік і не гляне.

— Ти сам ішов?

— Та ні, з твоїм знайомим.

— Що за один?

— Отой, що тобі кольоровий телевізор діставав...

— А-а-а, тепер усе ясно. Чоловіче, ти знаєш хто з тобою йшов?!

— Хто?

— Завідуючий базами облспоживспілки...

ВИКАПАНИЙ ТАТУНЦЬО

— Я вам скажу, сусіде,— ділився думками Марко Миска,— нині такий світ пішов, що навіть у школі і там з дитини хочуть дурня зробити. То ще добре, що мій не піддається. Маєте таке. Приходить Василько якимось зі школи:

— Тату, нам сьогодні вчителька таку задачку дала розв'язувати, просто жах. Розумієш, маємо порожній резервуар і дві труби. В одну — вода наливається, іншою — виливається...

— Ну і що — хай собі виливається. Тобі що до того?

— У тім то й річ, що мусимо взнати: через який час резервуар наповниться водою.

— Ха! Ото задача! Та ж відомо й дурневі, що аби резервуар наповнився водою, треба одну з труб перекрити. Вчителька, певно, хоче тебе на кмітливість перевірити, не суши собі голову...

Наступного дня приходить Василько зі школи, аж це в щоденнику двійка з математики.

— За віщо? — аж затрясло мене.

— За резервуар з трубами.

Ну, — думаю собі, — що-що, а цього я так не залишу. Знайшов бачок, припаяв дві трубки — і до вчительки. Ви, — кажу, — моему синові дали задачку розв'язувати, а я вам на практиці доведу, що усе це фільчина грамота...

Вона за олівець, я за відро. Цілу годину сперечалися, і вона мені таки нічого не довела.

А оце нині викликали мене до школи. Ви собі не можете уявити, що там накоїв мій шибеник у хімічному кабінеті. Намішав у пробірці всяких речовин, а воно як гахне — одна з дівчаток досі заїкається...

— Щось неймовірне! — обурюється сусід.

— Але факт! — цвіте Марко. — Слухайте, то ж треба мати клепку, аби докумекатися, що з чим змішати. Пустіть туди мене, або вас, хіба ми таке втнемо?! Або так прилаштувати шнурок, що коли двері відчиняєш — обов'язково зачепишся, думаєте, легка справа... Учителька фізики зачепилася і... Га-га... Чисті тобі комедії та й годі. Як не кажіть, а Василько у мене кмітливий, спостережливий, винахідливий. Такий у житті не пропаде.

Звичайно і в мене є що згадати зі шкільних років... Пам'ятаю, був у нас історик. Така зануда, мало не замучив датами. Так я намастив його стілець столярним клеєм... Уявляете? Хі-хі-хі! Га-га-га! Ой не можу, як собі пригадаю...

— Чи не до міста зібралися, сусідо?

— Так.

— То ходімо разом. Я, знаєте, хочу розвідати, чи то правда, що в наступному році у восьмій школі відкриють клас для обдарованих дітей.

— А вам це навіщо?

— Хочу туди свого Василька влаштувати...

НОВОРІЧНИЙ ТОСТ

Ялинка переливається різнокольоровими вогнями. «Бородаті» анекдоти переказано. Треба придумати щось цікаве. Може, тост?

— Тост! Тост! Гумористові слово!

— Давай смішне!

— Про кого ж вам? Хіба про тещ?

— То я цілих два дні готувала вам стіл, а ви на Новий рік на мені хочете відігратись? — це вже господарева теща. — Та якби не ми, тещі, то добра половина гумористичних збірок світу білого не побачила б!

— Ну, тоді я вам про жінок.

— Набридло! Про чоловіків давай! Нехай послухають!

— Ну, тоді слухайте... Один заступник голови міськради...

— Ти, здається, збираєшся обмінювати квартиру? — побарабанив пальцями по столу Денис.

— Гм... Голова Товариства мисливців і рибалок...

— До речі, — сказав Федір, — після свят зайти, забереш свою відстрілочну карточку...

— Кхи-кх-гм... Якось голова колгоспу виступав на зборах...

— Ледве не забув: ми оце збираємося розглянути питання про пенсію твоїм батькам, — сказав Микола.

— Одного разу директор видавництва...

— Між іншим, десятого січня у нас складається перспективний план, — занурився поглядом у чарку Іван.

— Ех, було не було, де наше не пропадало! Сидить дід Кирило з рушницею біля колгоспної комори і каже до Рябка:

— Рярко! Га, Рярко! Ти сліш?

— Не-е! Думаю!

— Про що ти думаєш?

— Де дінуться гумористи, коли вас, діду, не стане?

— Підуть, Рярко, в сторожі!

— Отже, з Новим роком вас, діду Кириле! Як добре, що ви є ще на світі.

Реготали всі до сліз.

ВИХОВНИЙ МОМЕНТ

Коли я йшов повз десяту середню школу (це якраз по дорозі додому), в моїх грудях розігралось оте дивне почуття, яке називають совістю. Так оця совість взяла та й заговорила: «Пригадуєш, три роки тому тебе заочно в батьківський комітет обрали? П'ять разів до тебе на

роботу приходила вчителька, поки ти на засідання прийшов».

— Все правильно,— згодився я,— але для чого вона засідання батьківського комітету призначає в такі дні, коли по телебаченню футбольні матчі транслюють!

«Ти все ж таки поцікавився б сином»,— не вгамовувалася совість.

— Воно й справді не завадило б,— завагався я.

...І тут в мені прокинулося давно приспане хлоп'яцтво: цікаво, чи вчителька мене запам'ятала. Як не впізнає — київське «Динамо» завтра в «Спартака» виграє.

Від цих двох очок кінець кінцем залежав мій спокій, і я повернув до школи.

— Добрий день! — вклонився ще з порога.

— Добрий день! — відповіла вчителька, пильно розглядаючи мене.

«Так і є, не впізнала»,— розпирала радість мої груди.

Але хіба цією радістю з учителькою поділишся?! І я, вдаючи стурбованого, запитав:

— То як тут мій Сергійко вчиться?

— Он як, нарешті ви з'явилися? — спохмурніла враз учителька.

«Невже вона мене впізнала відразу, але не подала вигляду?» — похололо щось у моїх грудях, а вона вже вичитувала:

— Пропускає уроки, запустив навчання, грубіянить старшим...

«Плакали динамівські медалі»,— з гіркотою подумав я і, аби щось сказати, недоречно бовкнув:

— А які в нього оцінки?

Обличчя вчительки набрало такого виразу, ніби перед нею замість мене стояв якийсь неандерталець.

— Як? Невже ви ні разу не заглянули в щоденник?!

— Бачите, я цих останні два місяці був у відрядженні,— збрехав я на ходу, задкуючи до дверей.

Вчителька вчасно зманеврувала, заступивши мені шлях до відступу.

— Спішити вам нікуди. Якщо вже прийшли, то будьте на педагогічній раді.

— Я? На педагогічній раді? Хіба я педагог?

— Ні, ви батько. Візьмете участь у вирішенні долі свого сина: бути йому в школі чи не бути.

На педагогічній раді я присягався, запевняв, вибачався і під кінець навіть пригрозив, що поб'ю свого хлопця.

Не знаю, що більше вплинуло на педагогів, але мое чадо залишилося в шкільних стінах. Я вже взявся було за дверну ручку, коли мене зупинив директор.

— Ваш Сергійко розбив у фізичному кабінеті машину Фарадея вартістю п'ятдесят карбованців... Так що доведеться...

— Малі діти — великий клопіт, — по-філософському сказав я і поліз до кишені, радіючи, що Фарадей не сконструював лічильної машини «Дніпро».

«Значить, вона мене впізнала», — гірко думав я, ідучи додому.

— Ну, синку любий, — сказав я вдома, — розповідай, як ти там у школі штурмуєш висоти науки.

— Сьогодні я знову одержав п'ятірку, — похвалився Сергійко, простягаючи мені щоденник.

Я глянув на обкладинку і остовпів: там було написано, що мій син учень шостої школи.

— То ти хіба не в десятій школі?

— Татку, — здивовано глянув на мене син, — та ж мене мама ще позаторік в шосту перевела... В десятій Сергійко дядька Микола вчиться.

Дядько Микола — це мій рідний брат.

— Значить, вона мене не впізнала! Не впізнала!

Я підхопив Сергійка на руки і закрутився з ним по кімнаті.

Бути динамівцям чемпіонами!

НАКАЗ

— Ти собі не уявляєш, який це фільм, — переконував я дружину, яка вперлася на тому, що їй нині конче потрібно піти в перукарню. — Протягом цілої години показують одного приборкувача хижаків. Що за сміливий парубійко! А красень! Всі наші знайомі вже по другому разу ходять дивитися, лише тебе ніяк не умовиш...

Остання карта була в руку — дружина погодилася відвідати кінотеатр.

— Привіт, — зустрів нас Микола Швендя на вулиці. Ми з ним знаємося лише по роботі. — Ти читав наказ?

— Який?

— Ти насправді нічого не знаєш? Усі дивуються, за віщо тебе так...

Микола пішов, а мені в голові засіло пекуче: «За що?».

— Знаєш, люба, навіщо нам той фільм. Хіба ми не бачили в цирку, як тягають за хвости надресированих тигрів? Та вони ж мов домашні коти! А чи наші знайомі мають такий витончений смак? Краще давай по телебаченню виставу подивимось. До речі, сьогодні якраз наш місцевий театр виступає. Сором зізнатися, коли ми в ньому останній раз були. Що? Тобі не хочеться? Ну, звичайно, чи таким інтелектуалам вгодиш! Хіба подібне у перукарнях крутили б!

Поки ми з дружиною дійшли додому, одне до одного вже не розмовляли.

Я ліг на кушетку й зачав пригадувати, за що б мене могли розписати в наказі. За те, що під час трьохденного відрядження два дні просидів на рибалці? Але ж про це ніхто не міг довідатися. А можливо, за цемент, який з мого відома Кукін віддав комусь із своїх знайомих.

Але ж про це знаємо тільки я і він... Так то воно так, а раптом отой чоловік та комусь проговорився...

Я пролежав без сну до ранку, але так і не визначив, за віщо на мене написано наказ.

— Ти довго ще будеш одягатися?! — гримнув я вранці на сина, який, як на мою думку, надто повільно збирався у дитячий садок.

Той ні з того, ні з сього розревівся... Вмішалася дружина, за нею теща... Скінчилося тим, що я хряснув дверима і пішов на роботу...

По дорозі заскочив до аптеки, купив валідол...

В установу прийшов, коли, окрім прибиральниці, ще нікого не було.

На стіні висів наказ... про преміювання мене за хорошу роботу.

ЯКБИ ЗНАТТЯ

Дощ лив немов з відра. Теща, тримаючи в одній руці парасольку і мило щебечучи: «Щоб такі зяті на світ не родились», — другою рукою розставляла у спальні ночви, позичені в сусідів відра і тазики. Дружина маневрувала у вітальні серед хаотично розставлених по підлозі каструль, старший син вичерпував воду з коридора, а меншенький пускав на кухні паперові кораблики, плескаючи

від задоволення в долоні. Я, основна причина авралу (бо зняв з даху стару черепицю і все якось не міг зібратися накрити хату шифером, що півроку лежав на подвір'ї), вихором носився по «об'єктах» і виносив відрами опади у вигляді дощу.

Ледь надворі прояснилося, як у хаті розігрався сімейний ураган з високобальними сарказмами, перехресними допитами, глузливими сумнівами щодо моєї повноцінності, як батька, чоловіка і зятя. В фіналі прозвучав погрозливий ультиматум:

— Коли завтра не накриєш дах, можеш забиратися з дому на всі чотири вітри.

Загнаний у безвихідь, я капітулював, ранок погнав мене на завод.

— Усе! — поклав я заяву на стіл, — сьогодні ж таки давайте відпустку. Далі з дахом тягнути нікуди.

На присутніх, які протягом літа вже встигли звикнути до моїх заяв аналогічного змісту, це не справило аніякісного враження. Начальник цеху неквапливо пустив кілце тютюнового диму і, ніби виважуючи слова, сказав:

— Заблагенька у вас, Анатолію Петровичу, дружина... Вам би мою — за ніч дах покрили б! Що ж до відпустки, то підете післязавтра.

— Ви що, жартуєте?

— Ніскільки, — підвівся з-за столу голова цехкому, — бачте, Анатолію Петровичу, ви у нас в цеху голова культкомісії, можна сказати, єдиний ерудований в музиці... Отже, ви єдина кандидатура, яка зможе очолити журі на огляді художньої самодіяльності в підшефному колгоспі.

— Вибачайте, але я не можу, — вперся я на своєму.

— Нічого, нічого, — заспокоїв мене начальник цеху, — завтра прийдете, а потім ми робочу силу підкинемо.

— Чи я знаю, — завагався я, — але де ж гарантія, що завтра дощу не буде?

Замість відповіді голова цехкому набрав номер і приклав до мого вуха телефонну трубку.

— З сьогоднішнього дня і протягом декади передбачається суха, сонячна погода... — почувся монотонний голос, який звів нанівець мої вчорашні клятви перед домоцядцями.

Того дня учасники художньої самодіяльності не зібра-

лися. Ми гарненько пообідали і вже було зібралися на рибалку, як дощ загнав нас у чайну...

— Та ви не дуже спішіть, маємо час,— заспокоював мене керівник художньої самодіяльності, коли хористи не з'явилися і на другий день.— Поки там учасники зберуться, ми ще встигнемо рибку половити.

На третій день мене вже не мучили невиконані обов'язки голови журі, серце стискало єдине: «Що я скажу дома?!!»

Надворі перішив дощ, в душі біла на сполох тривога, автобус мав бути тільки вранці.

Сумні думки розвіяв завклубом, який виявився напрочуд кмітливою людиною... З сяючим обличчям він простягнув мені папірець, де чорним по білому було написано: «Довідка. Видана лікарю Грищенку О. Л. в тім, що він транспортує до обласного центру хворого Скибку А. П. (тобто мене) з діагнозом «передінфарктний стан».

— Я не розумію гумору.

— Простіше простого. Ви поїдете додому машиною швидкої допомоги в моєму супроводі.

Рідна домівка зустріла мене передгрозовою тишею. Домочадці сиділи в кімнаті під великим брезентом.

— З'явився?! — вигулькнула розлюченою тигрицею з-під укриття дружина.

Я стояв біля дверей і відчував, як під моїми ногами провалюється земля. В голові роєм пролітали фрагменти скоміонованих у дорозі виправдувань, які тут же відкидав, як несерйозні. Обличчям збігали дощові струмочки. Я поліз у кишеню за хустинкою. Разом з нею на підлогу впав папірець, який моментально підхопила дружина.

— Мамо! — скрикнула вона.— Та в нього ж передінфарктний стан!

Я став було щось пояснювати, але мене вже ніхто не слухав. За хвилину дружина поїла мене у ліжку гарячим чаєм, а теща тримала в головах парасольку...

По парасольці барабанили краплі, навіваючи сон.

«Знав би, що так обернеться,— подумав я собі,— то можна було ще день рибку половити...»

СЛИВКА ТАКИ МАЄ РАЦІЮ

У нашій редакції є такий собі чоловічок Микола Сливка, який усі свої й не свої вдачі та невдачі пояснює завжди так:

— Як не крути, а воно в житті, як чоловікові везе, то й везе, а як вже не везе, той не везе!

Я ніколи всерйоз не сприймав його слів, аж доки не трапилося ось таке. Сиджу якимось над статтею, яку пообіцяв редакторіві на ранок. І так мені злипаються очі. «А що,—думаю,—як я трохи посплю, а тоді вже й за роботу візьмуся?»

— Віро,—гукаю дружині,—ти не бачила, де наш будильник?

— Шукай між Васильковими іграшками.

— Добре виховання — віддала дитині будильник...

— Дивіться на нього! Три роки не допрошуся, аби будильник зремонував, а тепер ще й з претензіями!

— Ну годі тобі,—кажу примирливо й беруся шукати будильник, а знайшовши, заходжуюсь ремонтувати, бо колись цією справою в молодості грішив... Розібрав до гвинтика. Що за лиха година — три коліщатка зайві. Розбираю знову, аж це пружина — шарах! Коліщатка по підлозі динь-ділінь!

Рачкую по хаті. Де ти їх визбираєш, коли очі злипаються...

«Певно, піду в душ, освіжуся, а тоді вже й за пошуки візьмуся»,— міркую собі.

— Віро, дай-но мені чистого рушника.

— Навіщо?

— Прийму душ.

— Хіба ти забув, що в нас обидва крани несправні? Я тобі вже про це другий тиждень кажу.

Беруся за ремонт кранів, бо в молодості колись цим ділом трохи грішив. Крутив-вертів, аж це один з них — лишень — хруп! Вода фонтаном як ударить.

— Віро-о-о!

— Ну чого тобі?

— Шукай якогось дерев'яного кілка, бо як трубу не заб'ю, каюк нам тут!

Ледь мені вдалося трубу забити, заходився воду вицерпувати, аж це світло блись — і погасло.

Беруся за ремонт, бо в молодості я колись цим ділом грішив. Ледь за проводку взявся, аж це як черкане, як

Іскрами посипле — увесь наш будинок поринув у темряву.

Як піднявся гамір, стукіт!..

Вранці за ненаписану статтю редактор вліпив мені догану, сусід вимагав, аби я зробив у його квартирі побілку, бо вода встигла залити стелю, енергозбут вручив солідний рахунок за зіпсовану проводку...

Тепер що б мені там хтось не вигадував, як би не переконував, а я вам скажу, що товариш Сливка таки має рацію.

ЛОВИСЯ, ВЕЛИКА Й МАЛА...

Довгождана субота. Ранок. Гладь озерна. Закинули вудочки. Праворуч мене — Савка Вівсюг. Це рибальська знаменитість, можна сказати, обласного масштабу, бо рідко де є в області такі ковбані, в яких би Савка вудочкою не побовтав.

Ліворуч — Юхим Підперезаний, мисливець з діда-прадіда. За десяток років, відколи тримає рушницю в руках, висмалив у повітря біля центнера пороху, і злі язики подекують, ніби йому навіть пощастило вкоротити життя якомусь там необачному зайчиськові. Із початком мисливського сезону, Юхим брав глухого, як пень, і старого, як світ, пса Маркіза і цілими днями пропадав на лоні матінки-природи. Коли сезон кінчався, Юхим із задоволенням міняв двостволку на вудочку...

Отож, сидимо собі, сонечко під полудень добирається, риба про себе й знати не дає.

— От минулого разу тут було! — зітхає Савка.

— Це ж коли? — насторожується Юхим.

— Ти тоді не ходив, — буркнув Савка і повернувся до мене. — Ось ці сліди на болоті бачиш?

— Бачу, а що?

— Це я так ногами впирався, як коропа з води тягнув. Ох же ж і вчепився — я його до берега, він мене з берега, я його сюди, він мене туди... Дійшло до того, що радий би його й позбутися, та згарячу жилку на руку намотав... Бачу, кепські справи. І тут мене осінило: підтяг я трохи коропа до берега, а тоді й жилку до верби обмотав... Віриш, так він вербою хилитав — думав з корінням вирве... Три метри завдовжки корописько...

— А де ж та верба?

— Яка верба?

— Ну та, що ти за неї жилку мотав?

— А-а-а... Певно, хтось зрубав.

— Це що, — зітхає Юхим. — От минулого року пішли ми з Маркізом на Тарасівські стави. Усі закутки обнишпорили — бодай би тобі якась паршива качка крякнула. Аж зустрічаю Гришу Лукашенка:

— Отут качок шукаєш? — дивується він. — Хочеш печеню їсти — йди в Станіславчицьку дубину.

Йду. Ледь канаву переплигнув, чую, щось над лісом летить, аж гілля гнеться. Прицілююся отак навмання, та з обох стволів як шарахну. Вмовкло. Нема та й нема, нема та й нема. Коли це щось на землю — гуп! Підбігаю — крижень... Обпатрала жінка дома — пуд чистісінського м'яса.

— Так вже й пуд! — зауважує Савка.

— Аби-сь знав — пуд!

— Не загинай, Юхиме, де ти таких крижнів бачив?!

— Дивися на нього, як трьохметрові коропа є, а пудових крижанів нема! — І вони зчеплюються так, що я змушений втрутитися:

— Годі вам! Ти, Савко, метрів на два коропа уріж, Юхим збавить кілограмів десять крижню та й по всьому...

Савка ніби й погоджувався на такий компроміс, так вперся Юхим:

— А я йому докажу, що такі крижні бувають. Я цього року ще й більшого бачив. Сиджу в очереті, аж це підбігає Маркіз, за штанину зубами смикає та все лапою на воду показує. Розгортаю очерет — крижень завбільшки з човен біля качечок плаває...

— Ірунда! Маркіз лапою показує! — вибухає гнівом Савка. — Ніхто твого пса не знає... От у мого діда колись пес був. Зберуться після роботи сусіди на колодках, дід песика підкликає:

— Топсику, який нині день?

— Гав, гав, гав! Середа, значить...

У цей час Юхимів поплавок зникає під водою. Юхим різко смикає вудлищем, і в траву летить шматок гнилого дерева.

— Тьфу, паршива, будь щаслива! — зловтішно хіхкнув Савка.

Юхим нагороджує його презирливим поглядом і демонстративно йде на протилежний берег.

— Він думає, це йому пудові крижні над дубиною збивати... В рибальстві треба володіти тонкощами. Я, приміром, по кльову можу сказати, що там біля гачка.

Савчин поплавок затанцював, виписуючи дрібні кола.

— Побачиш, карась! — Савка рвучко підсік, і в траві затріпотіла манюпінька пліточка.

— Лізе тобі на гачок всяка шпана! — шпурнув рибкою у воду Савка й замовк.

Вечір поволеньки вже нап'ялював на землю сутінки, змотуємо вудочки й беремо курс на діда Стручка в село. Савка клянеться, що в діда свіжа риба не переводиться...

Йдемо строем: попереду Савка, за ним — я, за мною Юхим Підперезаний.

Ловися, велика й мала!

ГРИБИ

А все мій приятель Микола! І хто його за язика тягнув?

— Вчора, — каже, — на грибне місце натрапив, кошик повний, то, вірите, скинув сорочку позав'язував рукави — все одно всього не забрав.

Отаке сказати при моїй дружині!.. Увечері мені довго втовкмачувалось про амінокислоти, які можна знайти тільки в грибах. До того ж, у мої роки варто більше рухатися на свіжому повітрі, бо, як відомо, тільки кисень спалює зайвий жир...

Словом, наступного ранку я вже чимчикував із містким кошиком у напрямку автовокзалу.

Аж ось і він, осінній ліс! Вже чуб його з підпалинами, але ще буйний.

Агов, грибочки, агов, біленькі, де ви поховалися?!

Біжу в напрямку трьох старих беріз. Перестрибую через канаву.

О-о! На початок не так вже й погано знайти підосичника, а онде ранній опеньок...

Мої ноги натхненно намотують кілометрів зо три. Як хтось урізав — анічогісінько...

Аж ось бачу кілька мухоморів. Міцні та пихаті, немов насміхаються: «І нас не береш, і кошик порожній несеш». Еге! Хтось мені казав, що де ростуть гриби погані,

мусять бути й гриби хороші. Старанно заглядаю під кожен кущик, тикаю палкою у кожен підозрілий горбочок...

Сонечко починає вже моститися на нічліг. Йду і я до автобусної зупинки. У місті зустрічаю Миколу. Йде веселий, в руках повний кошик білих грибів.

— Де назбирав?

— У Калуському лісі.

— Не жартуй, чоловіче, я цей ліс нині вздовж і впоперек сходив!

— Кажу тобі, там!

— Якщо так, то віднині й знати тебе не хочу!— круто розвертаюся і йду.

— Зачекай, Василю,— гукає вслід Микола.

— Чого тобі? — неохоче зупиняються.

— Розумієш, я їх на базарі купив...

— Прекрасно! Негайно йди і чесно розкажи про все моїй дружині.

— Це можна, лише я їх купував не за власні гроші.

— Виходить, ти їх десь поцупив?

— Ну знаєш!

— Тоді поясни.

— Ідьмо завтра удвох — зрозумієш...

Наступного дня повіз мене Микола «Запорожцем» у ліс, що входив у зону культурного відпочинку громадян...

— Збирай! — скомандував.

— Що? — дивлюся на нього отетеріло.

— Пляшки і скляні баночки.

За день ми зробили кілька рейсів... Шкодували, що консервні банки не приймають. Та й цього, як розібратися, було досить... Ми пообідали з коньячком у фешенебельному ресторані, купили на базарі по кошикові білих грибів, ще й на пиво дещо лишилося...

І хоча я прийшов додому під гуморком, моя половина зустріла привітно, а за годину вже ділилася з сусідкою:

— Ви знаєте, мій нині приніс повнісінький кошик білих грибів!

Наступного ранку я побачив, як сусід у синьому спортивному костюмі чемберляв у напрямку автостанції.

— Дай, боже, нашому теляті вовка з'їсти! — побажав я йому вслід.

РОБОТ-ПОМІЧНИК

Наміри дружини привчити мене до хатньої роботи набули такої агресивності, що я мусив діяти негайно і якнайрішучіше...

І ось нині четверо дужих молодців внесли до хати великого ящика.

— Куди його? — буркнув блондин у голубому береті.

— В оцю кімнату, — кинувся я було на поміч, та він зробив знак рукою.

— Не треба, ми самі. Ви вже опісля своє слово скажете...

Я кивнув головою і поліз по гаманця.

Вони пішли, а я засів за інструкцію користування роботом-домогосподаркою...

Ага, значить «...запрограмовується і працює на власних батареях протягом шести місяців безперервно, без вимикача...»

— Ось, маеш, — похвалився дружині, коли вона повернулася з ринку. — Віднині це твій найперший помічник.

— Невже він і їжу готуватиме?

— Аякже — все, що запрограмуєш. Он в інструкції написано, що йому найскладніші математичні операції під силу, а ти про якісь там обіди питаєш. Словом, бери інструкцію, знайомся, програмуй, а мене лиши в спокої...

Вже тієї ночі мені сниться: сиджу я на царському троні, й варто лише моргнути, як дружина з тещею біжать наввипередки:

— Ваша величність, зволите йти до столу, а чи сюди сніданок подавати...

І поки я роздумував, де краще поснідати, хтось потряс мене за плече. Розплющую очі — робот лампочками блимає.

— Вставайте, час готувати сніданок.

— У тебе що, з шурупами не лади? — стукаю пальцем по його металічній макітрі й натягую ковдру на голову.

Де там — знову термосить і скрипить своєї.

— Слухай, бовдуре, чи я тебе для того придбав, аби ти мені спати не давав? Одійди по-доброму.

— Час вставати! — смикає за ковдру робот.

— Жінко! Встав цьому йолопові клепку, бо я за себе не ручаюся!

Ніхто не обзивається, а робот не відстає. Воно, звичайно, молотком по макітрі уріж і баста, та гроші ж які ця купа заліззяччя вартує. Встаю, він слідом за мною:

— Готуйте на снідання яйця і каву з молоком!

— А тебе для чого куплено? — огризаяся я.

— Менше говоріть, бо вам ще дитину в дитсадок треба відвести і по дорозі зайти на ринок, — з олімпійським спокоєм відказує робот.

Я спробував вислизнути з кухні, але мені це не вдалося. Тут і дружина заходить:

— То як наш робот справляється?

— Згорів би він був! Уявляєш, цей деспот заставляє мене готувати сніданок!

— Вам залишилося тридцять вісім хвилин — поспішайте! — торочить робот.

— Чуєш? — кажу дружині. — Це твоє вихованнячко!

— О, маєш, — здвигнула вона плечима, — хіба я його купувала?

— Купувати не купувала, а програмку добру на-гора видала!

— Ведіть себе ввічливо з жінкою! — блимнув лампочками робот, наближаючись до мене на небезпечну відстань.

— Ну-ну, — позадкував я, — вже й порозмовляти не можна.

Увечері приходжу додому, а цей узурпатор мене мало не за петельки.

— Де так пізно вештаєтеся? Ану дихніть!

— Іди, — відказую, — бо як дихну — транзисторів не повизбируєш!

— Не розмахуйте руками! — клацнув робот металевими щелепами і підштовхує мене на кухню...

Вже як повечеряли (вечерю, звичайно, знову готував я), робот пішов у куток і замовк.

«Невже там щось перегоріло?» — вдарив у мої груди струмінь радості. Коли мої домочадці полягали спати, тихесенько підкрадаюся до робота. Бачу — щелепи йому пообвисали.

— Ну що, добазікався? — та пальцем у рот штурх.

Ех, як схопить мене ця потвора залізними зубами...

— Пусти! — верескнув я.

А воно сплюнуло та:

— Пальці до рота не пхати!..

Та хіба лишень це? Тут якби все розповідати, то й

життя не вистачить. Скажу лишень одне: відколи цей робот у нашій хаті — одна мука. Ну, посудіть самі: їсти приготуй, в магазин біжи, білизну пери, за дитиною дивися, в квартирі прибирай... Хіба чоловіка так надовго стане? Вже третій день шукаю покупця.

Дорогі жінки, може, котрась із вас робота візьме? За півціни оддам!

ПОДАРУНОК

Сяючий тато, переступивши поріг квартири, кинув своє улюблене «Палкий привіт» і звернувся до сина:

— Ну, Сашко, вгадай, який я тобі подарунок приніс?

— Тлактола.

— От і не вгадав.

— Тоді автомасину.

— Знову не те.

— Петя, не муч дитину, — зауважила дружина.

— Гаразд, — усміхнувся тато, — я купив тобі бульдозера, який працює на батарейках... Зараз ми ось цю кнопочку тільки торкнемо — і машина поїхала.

Тато натис кнопочку — бульдозер навіть не поворухнувся.

— Видимо, тобі зіпсований підсунули, — сумно всміхнулася дружина. — Викинув на вітер сім карбованців.

— Суцций пустяк, зараз ми контактики підчистимо, правда, Сашко?

— Плавда, тату.

— Петя, зіпсуеш... Дай я сама.

— По-моему, в цих справах інженер-електрик більше ерудований, ніж медсестра, — раздратовано буркнув тато.

— Як сказати, — цілком серйозно відповіла мама. — Не медсестра викликала монтера, коли на лічильнику пробки перегоріли.

Цього вже тато стерпіти не зміг і гримнув:

— Дай сюди іграшку!

— Не дам! — смикнула бульдозера мама.

— Ну, коли ти вже такий знавець в електриці, — забігав по хаті тато, — то на якому принципі побудована оця машинерія?

— Знаєш що? — зовсім розсердилася мама. Вона щоразу так робила, коли чогось не знала. — Носишся ти зі своїми принципами, як дурень з писаною торбою.

— Ти мені цим Америки не відкрила... В твоїх очах я вже давно ходжу в такому ранзі...

— Що таке грубіян, я також второпала з того часу, коли з'єднала свою нещасну долю з таким щастячком, як оце ти.

— Інтелігентка! Нічого не скажеш! — процідив крізь зуби тато.— Базарні баби були б у захопленні.

— Це я базарна баба?! — взялася руками в боки мама.

— Ти!.. Ти!..— потряс тато вгорі кулаками.

— Ах ти, бурмило необтесаний! — просичала мама і кинула бульдозера на підлогу.

І тут сталося чудо! В бульдозері щось затріщало, зашипіло, і він поповз по кімнаті.

— Ула-а-а! — закричав радісний Сашко, а тато з мамою продовжували вияснити, хто з них «обтесаний», а хто ні...

ЕЛЕКТРОННА СВАХА

В інституті кібернетики, де Мар'ян Огірочок інженером працює, миловидні представниці ніжної половини роду людського за останні роки добряче поколошкали і до того поріділи ряди прихильників життя холостяцького. Були неодноразові замаху і на кучеряву волю Огірочка, але останній надійно сидів у глухій обороні і зводив навіть зловіщі наміри агресорів.

Певненість у своїх силах він відчував ще з тих часів, коли довідався, що на Заході стало модним обирати дружин за допомогою електронно-обчислювальних машин. Тоді він поклявся раз і назавжди — лише таким прогресивним методом обрати собі спутницю життя, поскільки інтуїція — ненадійний порадник в такому важливому життєвому ділі.

Кілька несучасних, як на його думку, дівчат, яким він запропонував цей варіант, обізвавали його: одні — докінченим кретином, інші — тихо чокнутим. Трагічні хвилини не похитнули Огірочка і, як винагороду за стійкість, він, нарешті, зустрів на своїй парубоцькій стежині ангела, який іменувався Зіночкою...

Тьохкали соловейки, пурхала крильцями радість, іскристо сміялась Зіночка, млів од щастя Огірочок і лише зрідка на його залиту сонцем душу набігала хма-

рина тривоги — як «пропустити» свого ангела через електронну машину.

Розмова виникла досить просто. Вони сиділи в парку, і Мар'ян показав ангелові журнал, в якому писалося про електронну сваху.

— Ой! — затріпотів руками ангел, — як цікаво-о і оригінально! Давай ми утремо всім носа... Уявляєш, це ж усе місто говоритиме... Ти ж, котику, зможеш це зробити в своєму інституті?

Скоро товариші гукали Мар'яну і Зіночці дружне «Гірко!», а десь через тиждень ангел повернувся з перукарні роздратованим (якійсь там невігласці не сподобалася її зачіска).

— Де ти занапастився? — грюкнула Зіночка дверима. — Ніколи не вмієш навіть дружину як слід зустріти...

— Я тут, моя радість, — вигукнув з ванни з мокрою сорочкою в руках Огірочок.

— Їсти приготував?

— Аякже ж, моя рибко! — старався розтопити улесливою посмішкою крижаний погляд ангела Мар'ян.

— Оце називається борщем? — скривилась Зіночка. — І ти посмів любимій людині зготувати таку кислятину? Ти б покуштував, які обіди готує Нюрчин чоловік!.. Він не такий тухлій, як ти... Попереджаю, котику, — загрозиливо помахала ложкою перед Огірочковим носом Зіночка, — не навчишся готувати — нарікай тоді на себе!

— Куди ж ти? — схопився Мар'ян. — В мене ще котлетки є...

— Однесеш сусідському песикові, а я й в ресторані пообідаю... До речі, завтра повинні привезти імпортні шубки — пам'ятай обіцянку... Не забудь підлогу помити. Чао, котику...

— То як там тобі дома з Зіночкою живеться? — перепитували товариші по роботі.

— Порядок! — оптимістично відповів Огірочок. — Електронна сваха не помилилась...

ГОЛУБИ ОЧИ

Пухнасті сніжинки зручно всідалися на землі, а Дмитро Рибка з червоними гвоздиками у целофані поспішав додому. Біля одного з будинків чомусь зібрався гурт

людей, центр якого прикрашала вродлива блондинка. Рибка підійшов ближче.

— Розумієте,— ніяково посміхалося чарівне створіннячко,— ненароком причинила двері, ключі в квартирі залишились, а я...

Вона підвела голову і глянула на Рибку такими небесно-блакитними очима, що той одразу забув і про день народження дружини, і про гостей, які мали скоро надійти.

«І вродлива ж, bestія,— аж засопів Рибка,— до такої і не гріх позалицятися...»

— Що ж мені робити?— благали голубі очі.

— Зламати двері і квіт,— вніс пропозицію якийсь суб'єкт в ондатровій шапці.

— Більш оригінального ви не могли придумати?— уїдливо запитав Рибка, розстібаючи пальто.— Приймайте!— подав він пальто і гвоздики незнайомці.— Сподіваюся, ви не на п'ятому поверсі живете?

— На першому.

— Тоді вважайте, що ми вже з вами сидимо у вашій квартирі за кавою. Зрозуміло, зараз ми через кватирку... Дві хвилини і в дамках...

— З таким життям і через кватирку?— хіхкнув хтось із гурту.— Уявляю собі цирк!

— Не твого розуму діло! — огризнувся Рибка і хвацько вчепився за віконну раму. Витягнув руку вперед і разом з головою пропхав її у кватирку. Чудернацько фицнув ногами і зробив пів-оберта тулубом.

— Давай, давай! — заохочував Рибку натовп.

— Ой, папаня, труба діло! — кинув хтось з натовпу, який прибував, мов вода у повінь.

Рибка щось буркнув у відповідь і з жахом відчув, як живіт здавило, ніби лещатами. Енергійні спроби просунутися вперед хоч на міліметр ні до чого не привели: Рибка зовсім вибився з сил і песимістично сповістив на землю:

— Далі не піду!

— Який жах! — заметушилася володарка голубих очей.— Робіть щось — зараз повинен приїхати з відрядження мій чоловік...

Ця інформація смикнула Рибку назад, і він відчув, як права лопатка надійно в'їлася у виступ віконної рами.

— Тепер я засів капітально,— простогнав Рибка.

— Браво! — вигукнув хтось унизу.— Від такого пейзажу її чоловік аплодуватиме.

— Давайте я вам допоможу! — заметушилася блондинка. І не питаючи згоди, так енергійно смикнула Рибку за ноги, що той від болю в суглобах аж заревів.

— Чого ви репетуете! — блиснули на Рибку тепер вже темно-зелені від люті очі незнайомки.— Хто вас просив з таким черевом пхатись у квартиру?!

Людей ставало все більше. Рибка стирчав у квартирі і тихо стогнав.

— А це чого того дузання у квартиру понесло?— допитувалася у людей якась бабуня.

— Не знаєте чого? Працювати не хочуть — ось і вештаються по чужих квартирах...

— І хто б міг подумати! На вигляд ніби й солідний...

— Усі вони, дармоїди, на вигляд солідні!

— Громадяни,— зібрався з останніми силами Рибка,— ніякий я не дармоїд... Вона мене сама просила...

— Міліція розбереться! — заспокоїли Рибку з землі.

— А можливо, чоловік насправді не винен? — завагалися в гурті.

— Винен, не винен — розслідують...

— Не пропадати ж чоловікові у вікні! — вийшов з гурту якийсь здоровань.— Ану, хлопці, взяли!

— Р-раз! Два-а!

І Рибка з віконною рамою брязнувся об землю.

Опритомнів у лікарні, коли якийсь чоловік розпилював віконну раму, яка тугим обручем вп'ялася у Рибчине черево.

Трохи далі, біля Рибки, лежали зів'ялі гвоздики.

ДАМСЬКА СУМОЧКА

Я їхав вулицею, мені махнула рукою вродлива жінка:

— До Калуша не підвезете?

— З великою приємністю, це мені якраз по дорозі,— відчинив я дверцята, хоча й мав нагальну потребу їхати у зовсім протилежний бік, аж до Надвірної. Ет, Надвірна не вовк, до лісу не втече, а проїхатися з такою красунею — одна приємність.

— Саме добро мені вас послало,— всміхнулася жін-

ка.— Уявляєте, спізнилася на автобус, а на роботі конче мушу бути.

— Добро знає, що робить,— відказую на те.

— Не кажіть... Ви, напевно, в Калуші працюєте? — запитала вона.

— Та ні... Іду в одну із шкіл.

— Часом не в нашу?

— А ви педагог?

— Хіба не схожа?

— Чому, схожа, тільки вас скорше можна прийняти за кіноактрису.

— О-о, навіть так? — зашарілася моя спутниця. Слово по слову і ми розговорилися. Не помітили, коли й у Калуш в'їхали.

— Щиро вам вдячна, дуже було приємно з вами поговорити,— сказала на прощання моя пасажирка і помахала вслід рукою.

Увечері я віз дружину з роботи додому:

— А це що за сумочка?— підозріло глянула на мене моя половина.

— Яка там іще сумочка?— невдоволено спитав я.— Гм, дійсно, сумочка...

— То як вона тут опинилася?— грізно запитала дружина.

— Розумієш, нині вранці їду на роботу, аж це Іван Петрович чекає з дружиною на автобус в аеропорт. Видно, його дружина й залишила.

— Але ж Іван Петрович позавчора вилетів до Києва?

— Точно... Позавчора... І що воно в мене таке, що я став забуватися?

— Нічого, пройде, це перевтома,— заспокоїла мене дружина і вже більше не казала ні слова...

Увечері я запобігливо виконував усе, що загадувала дружина і, як мені здалося, вона цілком забула про сумочку. Це мене окрилило, я навіть взявся розповідати якийсь анекдот з бородою, та, на мое горе, дружина перебила:

— Ти все ж таки Вірі Іванівні потелефонуй, най жінка за сумочку не переживає...

Я набрав якийсь номер з телефонного довідника.

— Слухаю вас! — почувся в трубці бас.

— Добрий вечір, Віро Іванівно! — привітався я з удаваною веселістю.

— Тобі що, робити нічого?! — рикнув у трубці бас.

— Ви десь там, певно, сумочку шукаєте, а вона, виявляється, в моїй автомашині...

— Слухай, шизик, ти б часом не пішов зі своєю сумочкою...

— Звичайно! Завтра вранці привезу.

Бас мене посилав кудись, про що я не дуже допитувався, а побажав йому доброї ночі і поклав трубку.

— Ну, от і повний порядок — вона просила завезти їй сумочку завтра вранці, бо якраз збирається їхати у від'яздження, — сказав я дружині.

Тільки виїхав з гаража — стрів свого давнього знайомого. Запросив до машини. Не встигли ми перекинутися кількома фразами, як його очі заокруглилися:

— Де ти взяв оцю сумочку?

— А-а, одну кралю на лоно природи возив, вона й забула, а тепер маю трохи неприємностей від дружини...

— Кралю кажеш? — вхопив той мене за петельки.

— Допустимо, а тобі що? — зупинив я авто.

— Це моєї дружини сумочка, негіднику! — потряс він кулаками в повітрі.

І я, не чекаючи, поки він зробить мені отакого фокуса, як колись це втіяв Отелло з Дездемоною, взявся розповідати йому чистісіньку правду... Він ніби й повірив, але зажадав, аби я завтра приїхав до нього додому і все це розповів при його дружині. На тому ми й розсталися.

— Ну як, відвіз сумочку? — спитала дружина, коли ми їхали на роботу.

— Звичайно. Ти собі не можеш уявити, яка вона була мені вдячна.

— А Іван Петрович вже приїхав?

— Ні, казала ще в Києві...

— Дивно!

— Не розумію, що тут дивного? — насторожився я.

— Виходить, он на тротуарі поруч з Вірою Іванівною привид?

Я глянув і обімлів — на тротуарі стояв Іван Петрович з дружиною і привітно махав мені рукою.

Нога мимоволі натисла на гальма...

ТАКА СИТУАЦІЯ

— Цього разу доведеться нам, Світлано, поїхати на відпочинок до моїх батьків,— заявив Любомир Костянтинівич.— Дожилися! Уже й сусіди із села в листах дорікають, що ми про батьків забули.

— Певно, хіба їм відома наша ситуація?— відказує дружина, старанно розчісуючи песика Янтарика.

— Яка там ще ситуація?

— Хіба забув, що лікарі рекомендують нашій донечці море?

— Чого б це?

— А бородавка на шиї — жарти?

— Ой-ой-ой! І то причина?!

— Любомире,— холодніше голос дружини,— бородавка часто переходить у злоякісну пухлину.

— Ну, трапляється! Але до чого тут море?

— Ми, здається, разом читали статтю одного кандидата меднаук, що бородавки найкраще лікувати м'ясом із клешнів краба.

— Чудово! Замінімо краба річковим раком!

— Мене дивує твоя легковажність. Ти ж пам'ятаєш, як Нюра через нікчемну бородавку поплатилася торік життям...

— Наскільки мені підказує пам'ять, вона хворіла діабетом.

— Це не має значення... Якби вона своєчасно лікувала бородавку — такого б не трапилося. Любчику,— заглядає поведителю в очі Світлана,— невже ти проміняєш здоров'я рідної донечки на коров'яче мукування?

— Не забувай, що там мої батьки.

— Поїдемо наступного року...

— Цю солов'їну пісеньку я вже сім років чую!

— Виходить, я брехунка?!

— Я сказав про солов'їну пісеньку!

— Не викручуйся — я тебе добре зрозуміла... Ти мене ніколи не любив. Я потрібна тобі лишень для того, аби бігати по гастрономах, прасувати твої сорочки і нудитися цілими вечорами вдома.

Останні Світланіні слова потонули в сльозах, а перед її сльозами Любомир Костянтинівич був безсилим...

— Вибач, мамулько,— затупцював коло неї,— я не хотів тебе образити, ти... ти просто не так мене зрозуміла... Сама ж знаєш, вони мої батьки... Ну гаразд, поїдемо на

море... Але одразу напишемо батькам... І наступного року обов'язково до них поїдемо... Обов'язково...

А через кілька днів Любомир Костянтинівич із Світланою вдесьте перечитували листа від батька.

— Мамо,— зиркала чорними оченятами донечка,— що там дідусь пише?

— Пише, маленька, що «Жигулі» на лотерею виграв.

— Хіба ж дідусь вміє їздити на машині?

— Дідусь не вміє, але він міг би подарувати її таткові.

— Що значить, міг би?— обурюється Любомир Костянтинівич.— Ясно, що машина буде моєю — я ж у батька єдиний син!

Увечері того ж дня експрес на всіх парах мчав до залізничної станції, від якої до Любомірового села рукою подати.

В купе Світлана наказувала доньці:

— Приїдеш, поцілуєш бабусю і дідуся... Скажи, що дуже за ними нудилася, і не забувай, що ти хвора!..

Любомир Костянтинівич дивився на своїх домочадців і щасливо усміхався.

ХІБА Ж Я ВИНЕН?

Дружина в родильному будинку. Маневрую по хаті поміж немитими каструлями й общипую з ромашки пелюстки:

— Син, донька, син, донька... Син!

Хапаю телефонну трубку:

— Пологовий будинок?

— Трошки не потрапили — це «Заготльон»,— хіхікнув у трубку чийсь тенорок.

— Най вам льон, як ліс вродить... Ало-о! Що-о! Ура-а-а!

Ніби цієї радісної новини по міській радімережі й не оголошував, аж глядь — суне хмара хлопців на чолі з Мирославом Краплею, моїм сусідом:

— Син, чи донька?— оточили мене тісним кільцем.

— Син!

— І як же він там?

— Кричить...

— Раз так, значить — музикально обдарований, за таке не гріх і чарчину перепустити, — прийшов до висновку Крапля.

Його слова підтримала схвальними вигуками компанія.

— Та я в принципі й не проти, але ж дома на закусь хіба що одна редиска з грядки, — розвів я руками.

— От і добре, — потер сизого носа Крапля. — Якраз вітамінчиками і закусямо.

Два оберемки з городу «закуски» приніс, бабахнув на стіл:

— Будьмо!

— Най здоровий та щасливий росте!

Спочатку гості делікатно відкушували гичку з редиски і хвалили мене на всі заставки, після шостої чарки Мирослав Крапля зграбастав мене в обійми.

— Аби ти був матір'ю-героїнею! — чмокнув мене в щоку.

— Що ти кажеш, спам'ятайся, — рятувався я.

— Ну-ну, не скромничай, — вговорював мене Грицько, запахаючи в рот редиску з гичкою. — Молодець, одним словом...

— А бро... бр... бор, — силкувався щось сказати Іван.

Я терпляче очікував, доки він висловиться. Іваном хитнуло в мій бік. Аби зовсім не втратити рівноваги, він схопився за мої плечі.

— Д-давай побор-р-р-ремося, — нарешті вродив Іван, і поки я збирався заперечити, так шарпонував, що рукав моєї сорочки опинився в його руках...

Такого я потерпіти не міг і тут же застосував прийом самбо. Мій гість полетів разом із рукавом у кут кімнати, де стояло відро з фарбою (я гадав до приходу дружини бодай підлогу пофарбувати).

І враз у хаті зчинилася веремія: одні тягли з відра Івана, інші виясняли давні стосунки. Микола тряс перед Краплиним носом пудовим кулаком, а коли той тицьнув йому дулю, Микола насадив Краплі на голову відро з рештками фарби. Гриць заповз у шафу, гамселив там кулаками і вимагав, аби його випустили...

Лишень удосвіта мені вдалося прийти до тям і випроводити з хати дорогих і незабутніх гостей. А годиною пізніше сусідка Василина розповідала жінкам на вулиці:

— Добрий у нас аптекар! Сам алкоголік і он тих ва-

ріятів так напоїв, що досі сидять над річкою та писки од фарби камінцями відшуровують.

Нині викликали мене в управління і вліпили догану за аморальну поведінку... Гнітить і те, що післязавтра повернеться дружина, а я не встиг зробити в квартирі капітального ремонту після навали гостей...

Оце йду додому і гірко так на душі. Хіба ж я винен, що син у мене музикально обдарованим народився?

І РИБКА КЛЮНУЛА...

З Мішелем Діжо (по паспорту Михайло Діжка) я познайомився чи то на якійсь вилазці «на природу», чи ще десь там — точно не пригадую, але, відверто кажучи, вдруге мене до нього не тягнуло. Тримався Діжо зверхньо, претензійно, в той час, як не треба було довго придивлятися, аби побачити, що в його душевних широтах гуляють протяги. Невідомо, чи ще колись би наші стежки схрестилися, якби не таке. Сиджу якимось у парку на лавочці, бачу — неподалік Діжо по алеї взад-вперед спацірує. Набундючений, вифранчений, по всіх ознаках — очікує на чергову принцесу (хвалився як давнім хобі). Чекати довго не довелося — не пройшло й п'яти хвилин, як з бокової алеї вигульнула вона...

Після того я вже нарочито шукав зустрічі з Діжо, а коли стрілися, ніби між іншим, закинув:

— А ти маєш смак. Бачив тебе в парку з якоюсь богинею — що за жіночка!

— Правда?

— Він ще й питає — такі красуні щодня не стрічаються.

— Ви знаєте, — залепетав Діжо (де й бундючність поділася), — я досі нікого так палко не кохав.

— Ще б пак! Ну а як же вона до цього ставиться?

— Гордячка, тримає мене на відстані, — зітхнув Діжо. — Вірите, починаю втрачати розум...

— Оце вже занадто. Головне — не показувати вигляду.

— Але ж вона тоді відсахнеться?

— Дурниці! У них, жінок, в кожній своя тактика: одна відповідає взаємністю відразу, друга — любить поводити за ніс... У даному випадку я б радів застосувати невеличку хитрість.

— Скажіть, повік буду вдячний,— схопив мене за руку Діжо.

— Бачиш, такі натури, як вона, схильні до похвал. Вони люблять, аби їх терпляче переконували, що, скажімо, вродливіших та мудріших, як вони, годі на цьому світі й шукати... Словом, побільше в цьому плані — і богиня буде біля твоїх ніг.

— Ви геній! — кинувся до мене з обіймами Діжо при нашій наступній зустрічі. — Уявляєте, вона мене по-ці-лу-ва-ла!

— О, це вже щось!

— Ніби й так, та що з того, як вона заміжня, — враз спохмурнів Діжо.

— Хто ж її чоловік?

— Просила ніколи її про це не питати.

— Ти хоч поцікавився: вона його кохає?

— Де там! Каже, дивитися не може...

— То яка ж біда? Вона розлучиться з своїм чоловіком, а ти зі своєю дружиною та й поберетесь...

— Без неї я не уявляю свого життя! — піднісся духом Діжо.

— От і добре. Тепер наживи на гачок делікатесну приманку: веди її в кіно (вибирай щось на зразок отого арабського — «Біле плаття», чи, скажімо, «Не залишай мене одну»), до театру, на гроші не скупися, з нагоди і без нагоди роби презенти, ну і пора вже малювати їй перспективу вашого спільного життя...

— А як би малювати?

— Персональне авто, щорічні курорти, запевнення, що її нога ніколи на кухню й не ступить... На це вередлива рибка обов'язково клює.

Після цього я тимчасово залишив рідне місто і повернувся лишень через півтора року. Зустрівся мені Діжо біля міського ринку. Змучений і якийсь обвислий, він тягнув щедро вгружену базарною всячиною сітку. Поперед нього пливла імпазантна шатенка. На мить наші погляди схрестилися. Вона вже було пустилася йти, та враз зупинилася:

— Познайомся, Мішель, — зверхньо кивнула в мій бік, — це мій колишній чоловік.

Від несподіванки Діжо випустив з рук сітку...

ГОЛОВНЕ, ВПЕРЕД

Усе зачинається з маленького. Цілком нормальна людина, яка сміється там, де смішно, плаче, коли на те є причина, ходить на роботу, до знайомих у гості, на футбол, дивиться телепередачі, любить, ненавидить... Одним словом, робить усе те, що повинна робити людина...

І ось одного дня ця нормальна людина розкриває рота від несподіванки і галопом мчить додому:

— Ти бачила таке?! — кричить ще з порога.

— Що сталося?! — блідне дружина.

— Там... там...

— Прощу тебе, заспокойся. Скажи толком, що трапилось?!

— Там Цегляр Петро власними «Жигулями» поїхав...

— Ач! А говорив за душею ні копійчки! Казала я тобі — не вір цьому жмиркрутові!

— Нічого собі тип, — сіпає щось за лицевий нерв нормальну людину, і вже ввечері вона ставить перед домохазяїном питання руба:

— Власні «Жигулі» хочете мати?

— Хто б не хотів...

— У такому разі віднині запроваджую найсуворіший режим економії.

Дружина прикладає руку до чола свого повелителя і стурбовано запитує:

— Може, викликати лікаря?

Повелитель мало не гарчить у відповідь, але твердо стоїть на своєму:

— Як собі хочете, а я себе гіршим за якогось там Цегляра не вважаю. Йду записуватись на чергу!

З того дня настає тривожне чекання. Тепер вже людина не сміється (хіба як Цегляр іноді крило, чи ще щось там в «Жигулях» помне), не кличе знайомих у гості, не ходить ні в театр, ні в кіно — режим суворої економії і брак часу, бо навчається на курсах водіїв-автолюбителів.

Набутими там премудростями ділиться дома з усіма. Як правило, починає зі свого п'ятирічного Миколки. Обливаючись сімома потоми, тлумачить йому принцип дії карбюратора.

Син довго слухає, а потім запитує:

— А в баби-яги калбюлатол є?

Патріарх сім'ї сипле громи-блискавиці й починає все спочатку. Миколка слухає, слухає і каже:

— А я сьогодні метелика впіймав!

— Що за тупоголове! Невже так важко зрозуміти. Дивися, ось це трубочки...

— Татку,— просить Миколка,— намалюй мені колесо?!

— Яке ще там колесо?!

— Таке, як дядько Глиша на мотоциклі возить...

— Ти мене доведеш,— виходить із себе патріарх.— Де мій ремінь?

— Чого ти причепився до дитини?— виходить з кухні дружина.

— Скільки раз я тобі казав— не вмішуйся, коли я займаюся вихованням.

І він грюкає дверима.

На лавочці у скверику Іван Петрович з Василем Федоровичем про щось веселе мову ведуть. Підсідає до них.

— Дихаємо свіжим повітрям?

— Та ось Іван Петрович розповідає, як учора Райкін по телевізору виступав.

— Той може.. А я оце тільки з курсів автолюбителів. Ви собі не уявляєте, що то за прецікава штука карбюратор. Значить так, дивіться, о,— розгортає книжку.— Оце сюди бензин заходить, а...

— Ет, залізо залізом,— обертається Василь Федорович до Івана Петровича.— Ну то що там ще Райкін казав?

Він ображено закриває книжку, ще трохи сидить і, не попрощавшись, йде в автомагазин.

Спершу цікавиться, наскільки з учорашнього дня просулась черга, далі милується виставленим на вітрині карбюратором і ніби ненароком каже до сусіда, що сопе поруч:

— Новісінький карбюратор. Ми сьогодні на курсах вивчали. Складна, скажу вам, будова...

— П-п-проти к-к-коробки п-п-передач,— витягує шию, як когут, заїкуватий худорлявий чоловік,— ц-це д-дрібничка. Візьміть лише фрикційний вал...

— А жиклер?!

— Ш-ш-ш-що там жиклер проти пересувної шестерні четвертої та третьої п-передач?— спалахує заїка.

Дискусія триває, аж доки продавець не торкає одного з них за плече:

— Пробачте, ми закриваємо магазин.

Вони виходять на вулицю і до третіх півнів доводять

один одному переваги карбюратора над коробкою передач і навпаки...

Роки, роки! Хоч і в чеканні, а біжать...

— Тату! — вбігає збуджений Миколка-восьмикласник. — Тобі повідомлення отримувати «Жигулі»!

І ось щасливий власник автомобіля сигналізує спочатку біля під'їзду Цегляра, потім — біля свого. Незабутня зустріч з домочадцями, відповіді на тисячі запитань...

Вечір окутує землю густими сутінками.

— Куди ж її?!

Озброївшись монтуванням, стереже свої «Жигулі».

Чап-чап! — хтось іде!

Причаївся за кущем, тримаючи напоготові монтування.

— Стій! Стріляти буду!

Псисько поспішно опускає ногу і біжить собі далі, мов нічого не сталося.

— Здох би ти! — сичить услід псиськові й витирає лискуче крило машини.

Відпустка.

— Куди?

— До самого Чорного моря!

— Он воно! Он! Погляньте, яке голубе-голубе!

— Спокійно, — усміхається за кермом домочадцем. —

Ось зараз ми лишень повернемо сюди і...

«Проїзд заборонено» — застерігав угорі знак.

— Пусте, знайдемо іншу дорогу до моря... Ось і зворот...

— Ви куди? Не бачите знаку?!

— Вибачте, але як потрапити до моря?

— Проїжджайте!

— Ну ось, нарешті, раз туди проїхав автсмбіль, значить, і ми...

— Проїжджайте...

— Але ж я так всю земну кулю об'їду?

— Проїжджайте...

Радянсько-гурецька границя...

— Повертайте назад! — І показали на стоянку...

Добре, що так обійшлося, бо могли біля моря й не побувати.

Відпочили — пора й честь знати. Ідуть додому...

Нині, хоча й ліг пізно (цілий день мив, витирав, натирив усякими пастами «Жигулі»), на сон і не збиралося. Ніяк собі не міг пригадати, чи на всі замки гараж замкнув. Якби ж той замок та один був, а то ж їх на гараж-

них дверях шість, сьомий замикає ланц, протягнутий через задній міст до вбетонованої рейки.

— Спи вже, не крутись! — бурмоче крізь сон дружина.

Легко сказати: «Спи!» Он «Жигулі» в гаражі пітніють...

Тихесенько встає, бере ковдру і йде в гараж.

Тепер в автосправі він людина настільки ерудована, що будь-кому пораду дасть.

— Що трапилось? — підходить до водія-невдахи, який вовтузиться з мотором.

— Хто його знає — ніяк завести не можу.

— Карбюратор дивилися?

— Ні.

— То ж то й воно. Знімайте!

Біля автомобіля росте гора деталей. Через добрих три годин виялося, що в баку скінчився бензин...

Суботніх і недільних днів у нього тепер майже не буває — вихідні доводиться проводити під «Жигулями».

Буває, правда, що людина переодягається в новий костюм і йде відвідати знайомих:

— У вас, часом, запасної хрестовинки немає? Який жаль. То може, десь тормозний шлаг завалювався...

Знайомі розводять руками і радять з'їздити на станцію техобслуговування.

На станції технічного обслуговування виявили, що він якимось чудом усі ці роки їздив без акумулятора... Звичайно, на другий день йому там запропонують новий акумулятор.

— Ти диви, — вигукує чоловік, — точнісінько такий, як у мене був! Навіть з позначкою...

Що ж до Петра Цегляра, то тепер між ними найтепліші приятельські відносини. Аж доки...

— Ти бачила таке?! — кричить, захеканий, з порога.

— Що трапилось? — блідне дружина.

— Цегляр новою «Ладую» поїхав!

— Я так і знала! — сплескує руками. — То чого ж ти стоїш!

І тепер уже знову сумнівно нормальна людина мчить в автомагазин і записується в чергу на «Волгу»... Хай знає Цегляр, що і ми не ликом шиті!

КУПІТЬ — НЕ ПРОГАДАЄТЕ

(Торгова реклама для чоловіків,
дружини яких часто у відрядженнях бувають)

Кому невідомо, чим є для нас, чоловіків, «задушевні» вечірні розмови з дружинами, як ми ото десь допізна затримаємося і приходимо додому напідпитку. Це лише на перший погляд здається, ніби такі розмови дратують нас, обурюють, але, повтрюю, це тільки на перший погляд.

Вдумайтеся, проаналізуйте — і ви зрозумієте, що вони для нас значать.

Я, наприклад, переконався у цьому на власному досвіді.

Пам'ятаю, поїхала моя дружина в довготермінове відрядження. Приходжу додому, з кутка в куток тиняюся. Здається, все як має бути: година пізня, чарчину перепустив, а от чогось бракує.

«І чого ж воно мені не вистачає? — замислився я. — Ну, звичайно, — ляскаю долонею по чолі, — бракує вечірньої розмови!»

Отак і мучився, аж доки дружина не приїхала. Отут я й вирішив провести експеримент. На radoшах з друзями добре вшанувався. Приходжу додому після опівночі й одразу, так аби моя половина не побачила, вмикаю магнітофон «Астру».

Що то була за вечірня розмова! Правда, говорила тільки вона, я слухав, та річ не в цьому. Такого творчого натхнення, яке цього вечора осявало мою дружину, не зазначалося за усі роки нашого спільного життя.

Тепер маю спокій.

Дружина їде у відрядження, а я собі приходжу, вмикаю магнітофонну стрічку з записом нашої вечірньої розмови. І так мені легко на душі стає!..

Шановні покупці-чоловіки!

Купуйте магнітофони «Астра». У них надійна машинерія, така вага, що дружинам підняти не під силу, і, головне, душевна рівновага яка!

ТАК ДАЛІ НЕ МОЖНА

(Дискусія на сторінках одного з журналів)

ШАНОВНА РЕДАКЦІЄ!

Господарювання — моя пристрасть. Ще з дитинства любив я милуватися ілюстраціями у книжках на сільгосптематику. Особливо запала мені в душу ілюстрація до «Казки про Ріпку». Я проніс її крізь студентські роки; і, уже працюючи в НДІ, збагнув, що в казці невдосконалена схема тяглової сили. Поділився сумнівами із працівниками свого відділу, і ми упродовж кількох років досліджували проблему виривання із землі ріпки за схемою: дід + баба + внучка + песик Жучок + кіт Мінько + мишка Хінька.

У процесі копіткої, виснажливої роботи (доводилося працювати і в позаурочний час) ми прийшли до висновку, що надалі дідівськими методами далеко не зайдеш. Посудіть самі — куди годиться дія такої схеми.

Якщо судити за казкою, дід тут ще в силах ого-го, але сила його, можна сказати, пропаща, бо що він ріпку не смикне, як силові амплітуди відразу гасяться бабиною інертністю. І не тому, що баба від природи лінива. Ми далекі від такого висновку. Пояснюється усе фізіологічним станом організму в такому віці.

Тому ми й пропонуємо підперти діда жвавішою особою. На цю посаду підходить кандидатура внучки, яка повинна мати трохи більший як у казці, вік і стояти неодмінно з магнітофоном... Ріпку мусять тягнути під ультрамодну джазову музику.

Далі. Агресивний характер kota Мінька аж ніяк не сприяє робочому настрою песика Жучка, і це явно суперечить тому, щоб вони діяли поруч у цьому ансамблі... Ми ці питання ставили на голосування і більшість голосів поставили внучку за дідом, а Жучка за бабою.

Що ж до мишки, то її місце під землею, у нірці. І не де-небудь, а біля самої ріпки. Перед тим, як цей овоч тягнутимуть із землі, мишка повинна пообгризати корінці...

Отже, як бачите, невикористаних внутрішніх резервів тут непочатий край, і ріпку безперечно можна виривати з землі з меншими затратами як ручної праці, так і дорожнього часу.

Тому й пропонуємо принципово нову схему тяглової си-

ли: ріпка + дід + внучка + кіт Мінько + баба + песик Жучок + мишка Хінька.

З повагою — старший співробітник
науково-дослідного інституту

Геннадій Казан

Від редакції. Цей лист Геннадія Казана друкуємо для дискусії. Звичайно, редакція не з усіма положеннями листа погоджується, тому надаємо свої сторінки читачам. Запрошуємо слухними доповненнями і зауваженнями вирішити цю проблему.

...І на сторінках журналу спалахнула гаряча дискусія.

АВАНТЮРИЗМ — ЦЕ ЩЕ НЕ ДОКАЗ!

Я прочитав листа Казана. Від обурення не міг знайти місця. Це ж лишень додуматися — посягнути на віками встановлене і виправдане часом. Невже товаришеві Казанові здається, що наші діди не знали кого, куди і за ким поставити? Найкращим учителем їм було життя, і вони будь-кого підняли б на глум, коли б той запропонував поселити мишку Хіньку в нірку під самою ріпкою. Та якщо послухатися Казана, від ріпки сама шкаралупа в землі залишиться! Або внучку з магнітофоном поставити за дідом і під шейк гоп-ца-ца! Невже товаришеві Казану здається, що бабу за дідом поставлено так собі заради декорації? Тоді хай науковець скаже, що було первинним: слово, а чи діло?

То ж бо й воно! Баба за дідом стоїть, аби словом своїм скрасити дідове діло. Розуміти треба, товаришу науковий співробітнику, що авантюризм, де б він не був, ще ніколи на добрий шлях не вивів.

Тож пропоную — лишити тяглову силу такою, якою вона була досі. У противному разі нам не бачити на своєму столі салатів із такої поживної культури, як ріпка.

З повагою — пенсіонер Григорій Нечіпайло.

ГРАНДІОЗНО!

Щось неймовірно! Слухайте, це ж треба мати неабияку мужність і наукову ерудицію, щоб так сміливо піти на розстановку сил у нелегкій, але в такій почесній і благородній справі, як виривання із землі ріпки.

На громадських засадах я з товаришами переміряв динамометрову силу дідів, бабів у селі Залучки, і хочу сказати, Казан має рацію, що поміняв місцями бабу з внучкою, а Жучка з Міньком... Досліди це підтвердили. Прошу зареєструвати, як мій власний висновок, що Жучка цілком можна вилучити з цього ансамблю, оскільки мишка підгризає коріння і таким чином процес виривання ріпки полегшується... Запровадження моєї рацпропозиції у виробничий процес збільшує продуктивність праці на десять процентів. Пропонуємо тяглову силу при вириванні ріпки лишити за схемою товариша Казана, внісши туди в обов'язковому порядку мій висновок щодо Жучка. З повагою — почесний член Товариства порятунку на воді Клим Щупак.

ДОРОГИЙ ВУЙКУ КАЗАН!

Приступили до вивчення казки про ріпку за твоєю схемою. Жаль нам, звичайно, песика з мишкою, та вже хай буде так. Те, що вуйко Нечіпайло накинувся на тебе, не приймай близько до серця. Ми тобі співчуваємо і на знак солідарності з тобою обіцяємо гарно поводитися — не малювати по стінах і їсти манну кашу.

Вихованці дитячого садка.

Дискусія тривала кілька місяців і закінчилася листом товариша Казана до редакції.

ДОРОГІ ТОВАРИШІ!

Від усієї душі вдячний вам, що ви так широко виступили з порадами щодо розстановки тяглові сили при вириванні ріпки і допомогли мені правильно зорієнтуватися і захистити кандидатську дисертацію на цю тему.

З повагою — кандидат сільськогосподарських та економічних наук Геннадій Казан.

ОЙ, НА ГОРІ БІЛИЙ КАМІНЬ...

Курортні усмішки

Це тільки назва така, а мова піде не про той вибілений дощами і вітрами гірський камінь, а про той сірий, що осідає як не в нирці, то в печінці. І коли вже його у ва-

шому організмі виявили, то як би там не вертілися, і не крутилися, а без Трускавця не обійтися. Там ви мусите пити мінеральну воду з ліричною назвою «Нафтуса»... Чимось утаємниченим, дівочим від цієї назви повіває, і чи не тому іноді у Трускавці можна зустріти молодих осіб обох статей, яким ця вода потрібна, як, скажімо, зайцеві гальма...

Щоб потрапити до Трускавця,— мусите мати путівки. За три місяці в їх пошуках я пройшов таку відстань, що якби кілометраж моїх маршрутів скласти в одну стрічку, то вона оперезала б чи не далі як до половини земну кулю по екватору...

Почали збиратися в дорогу. Дружина суворо дотримувалася правила брати в дорогу лише вкрай необхідні речі... Отож, коли я почав виносити надвір у день від'їзду все необхідне, то з вікон нашого будинку чулося:

— Вони що, на іншу квартиру переїжджають?

— Нарешті,— вихопилося полегшення з моїх грудей, коли автобус із задушливих міських вуличок виїхав на широку автостраду. Дружина з вдячністю глянула на мене і по її втомленому обличчю сонячним промінчиком майнула ледь помітна усмішка.

— Ще трошки,— сказав я,— і ми вже будемо на місці. До речі, який там у нас корпус?

Вона почала шукати в сумочці. З кожною секундою її рухи ставали все енергійнішими. Це були хвилини найнесподіваніших знахідок. Найпершою з них була квитанція на мій костюм, який і досі був у хімчистці, а я через її відсутність протягом двох місяців вів жваве листування з керівництвом установи. Знайшла дружина там і ключ від підвалу, хоч свого часу запевняла, що його загубити міг тільки я. Бачили б ви, як вона раділа із усе нових і нових знахідок: то були і театральні квитки, і номери телефонів і навіть знайшлася ще дореформенна купюра, що викликало чималу зацікавленість усіх пасажирів.. Як усе це, нарешті, було викладено з сумочки на сидіння, вона ще раз заглянула туди, а тоді кинула мені у вічі:

— Понадіялася на тебе, тепер маю...

— Путівки! — аж похололо щось у мені.

— Вони... На столі лишилися...

Складаю речі на обочині дороги під високим крислатим дубом... Краса яка... Вітерець повіває, дружина свіжим повітрячком дихає, а я на дорозі «голосую» на попутній транспорт...

На сходах будинку мало не збиваю з ніг нашого сусіда.
— Дайся на стримання, чоловіче,— притискається той до стіни.

— Нема коли, Миколо Івановичу, таксі у дворі чекає...

— Кудись їдете?

— У Трускавець... «Нафтусю» попивати...

— З асфальту та на асфальт... Як уже хочете й полікуватися, і відпочити, то кращого місця як Східниця годі й шукати... Поки не пізно, їдьте туди — не пошкодуєте...

— А путівки?

— Путівки ви завжди там у Східниці поміняєте...

— Гм, а вона ж, та Східниця, далеко?

— Одна дорога... Лишень у Бориславі на східницький автобус пересядьте...

Якщо порада мудра, то чому б її не послухати — у Бориславі беремо курс на Східницю. Дорога відразу йде круто на підйом й починає петляти поміж зеленочубими горами. Найбільшу таку петлю дороги якийсь дотепник назвав «тещиним язиком». І, скажу вам, влучна назва, бо з висоти іншої гори цей звив дороги і справді скидається на язик... За ним петля трохи менша — це вже «зятів кулак», а далі починається шмат «лікувальної» дороги... Тут так автобусом трясє, що трапляється, дехто поробується каміння у печінці, не доїхавши до Східниці...

Вибираємося нарешті на асфальт, шофер зупинив автобус, виходить з кабіни і пропонує з гори Бухів (тут, де ми стоїмо) помилуватися неповторною панорамою Карпатських гір, що з усіх боків наступають на невелике селище у ви долинку... Східниця... Повітря тут настільки чисте, що в легенях аж лоскоче від незвичної свіжості... Що приїжджому впадає у вічі, так це те, що всі тутешні дівчата — красуні серед красунь і, що найхарактерніше, кожна блакитноока... Закрадається думка, чи не забагато їхні мами молодими в небо дивилися?..

Біля джерела номер десять пожвавлення. Є тут й інші мінеральні джерела — і «Нафтуса» там «міцна», як кажуть східничани, та це джерело найпопулярніше: з самісінкового ранку до вечора побачиш тут людей. Набирають у пляшки воду, гріють її на сухому спиртї, і соломинками п'ють. Інші про щось радяться, молодші, ті переморгуються... Контрастом для цього многоликого люду на горбику, недалеко від джерела, похмурий тип із порожньою пляшкою... Кожного дня стрінеш його тут, але щоб ко-

лись воду пив — не бачив такого. Не втерпів, підходжу до нього. Привітався.

— Певно, цікавить вас, чого це я не як усі? — відразу ошелешив він мене запитанням... — Не п'ю цієї води, бо маю сумнів... До річі, старожили розказали мені, що в недалекому минулому це джерело ледве животіло, а тепер он гляньте, як бурлить...

— То й що — хай собі бурлить людям на здоров'я.

— Наївна простота... А чи гарантований хтось, що сюди не потрапляють усякі там забруднені підшкірні води?

— Лабораторія щодня бере тут проби...

— Знаємо ваші лабораторії... Уже не один через них своїм здоров'ям поплатився, — буркнув він і одвернувся...

Досидівся до того, що якось «невідкладна допомога» з печінковим приступом доставила його в бориславську лікарню...

Увечері Східниця спалахує вогнями... Електричними, звичайно, бо вогнища розпалювати тут заборонено... Відпочиваючі, коли дивишся на Східницю з гори, чимось нагадують мурашок... Розповзається хто куди: одні в кіно поспішають, другі — на танц-майданчик чи в «Гуцулку» і «Козачі дозори», треті гуляють по селищі, а он та парочка на узліссі прилаштувалася.

— Кохана, — артистично вдаряє себе у груди обранець вродливої молодой жінки, — коли я дивлюся у твої очі, то бачу там увесь світ!

І треба ж такому статися, аби почув ці слова хлопчина, який загубив у лісі козу і тепер шукав її, неборака, у тих місцях.

— Вуйку, — підбіг він до закоханих, — а гляньте-но в ті очі пильніше, там, бува, моєї кози не видно?

А он із фінського будиночка вигулькнув Іван Максиміліанович Корок, старий холостяк. Його «жертвами» здебільшого стають жінки-новачки. Веде їх Корок у ті місця, де круглодобово поскрипують незмащеними механізмами насоси-качалки, їх ще місцеві «либівками» називають. Там він міцно хапає свою жертву за руку й починає оповідати принцип роботи цієї машинерії. Якби тільки про неї — ще не було такого випадку, аби він не скористався нагодою ознайомити там же на місці ошелешену «жертву» із зарубіжними зразками такої ж машинерії...

Як тільки жінки помітять десь увечері Корка — наче ті сарни шугають у кущі, хто куди...

Неподалік якийсь жартівник під власний акомпанемент на гітарі імітує слова під народну пісню «Ой, на горі білий камінь»:

Десь узявся в нирках камінь, ку-ку-ку,
Десь узявся в нирках камінь, ох,
Скоро мені буде «амінь»,
Кукуруку-ку-ку-ку!

Поступово все стихає, за горами, притаївши подих, чекає своєї пори ніч. По чистому небі зірки ходять навшипиньки на золотих пальчиках: бояться потривожити зелені сні струнких смерек...

Нині прощаємося із Східницею... Біля поліклініки очікуємо свого лікаря... Недалеко на стовбурі високого бересту припав до кори і дивиться на нас дятел. Отак сидів, аж поки не прилетів другий. Аж тоді вони вже взялися за роботу: снували по стовбурі і вгору, і вниз, постукували...

— Ну, чисті тобі лікарі, — кажу дружині.

— Це вони пташиною мовою діляться радістю, що мають змогу позбавити свого пацієнта незліченних шкідників.

Дивився на них і думалося мені, що не завадило б таке завзяття і радість декому з лікарів, а то забагато в медицині черствості розвелосся.

За кілька годин ми вже в автобусі:

— До побачення, Східнице!

ТЕЩИНА СТРАТЕГІЯ

Прізвище мое Кілочок. Звати Миколою, батька мого Кирилом величали. Як бачите, шатен, ростом ні високий, ні низький — такий собі середнячок. За професією — інженер швейного об'єднання «Шие, поре — ниткам горе!» Соціальний стан — приймак.

Маю тещу — Кіру Арнольдівну. То суха, як палка, і чорна, як галка, жінка, котра завжди носить брючний костюм чоловічого покрою. Очі має сірі й холодні, як батареї центрального опалення. Подібно, як вони тепліли з приходом весни, а десь у кінці квітня, по мірі наростання скарг жильців, аж сахтіли жаром, так і в тещиних очах наставала короткочасна відлига лише тоді, коли ми з

тестем Модестом Петровичем приносили зарплату. Заперечувати в чомусь тещі було марною справою — вона не звикла нікого й ніколи вислуховувати до кінця, тому що їй і так все відомо. На Кіру Арнольдівну не мала впливу ні література, ні газетні статті на теми моралі. Вона їх просто не читала.

Наша свята сімейка була механізована. На тещиному балансі рахувалися блакитні «Жигулі», які перед нашим з Ольгою весіллям Кіра Арнольдівна пообіцяла мені... Тепер ця машина виконує функцію блешні для ветеринарного лікаря з м'ясокомбінату, який нещодавно накинув оком на молодшу Ольжину сестру Марійку.

Кожного вихідного сімейка виїжджає на лоно природи. Усі всідаються на свої місця. Модест Петрович з Кірою Арнольдівною попереду, Ольга, Марійка і я — ззаду.

Тестя із тещею сидять, як камінні статуї, і дуже вже нагадують екіпаж літака, що летить крізь вибухи ворожих зеніток. Тестя, природно, пілот. Теща — штурман. Свої штурманські обов'язки вона виконує блискуче:

— Скинь газ — скоро скрут дороги! Включи зворот і переходь у лівий ряд! Ну, куди ти летиш — не бачиш, попереду вибоїна?

Якось я не втерпів, вступився за тестя і, як завжди, отримав у нагороду її презирливий погляд. Кіра Арнольдівна не терпіла мене і найбільше не виносила моєї іронічної посмішки. Тому, коли одного разу мені прийшло в голову натякнути, що пора б уже посадити мене за кермо блакитних «Жигулів» як повноправного господаря, Кірою Арнольдівною аж підкинуло догори. На її щоках крізь густий косметичний шар пробилися трьохкопечні червоні плями.

— Модесте Петровичу! — перейшла вона на фальцет.

Нещасний Модест Петрович саме приймав душ і вже закрутив, було, кран, та, вчувши бойовий жінчин клич, знову пустив воду.

— Ти що, оглух?! — ринулася до ванни Кіра Арнольдівна.

Я знав, що зараз нещасного Модеста Петровича виволочуть з ванни і заставлять повторювати, що я негідний бути чоловіком такої жіночки як Ольга і що я нездара, якому вічно ходити в рядових інженерах і приносити додому свої нещасні сто тридцять п'ять ре... Знав, тому й ганебно втік із поля бою і вже більше ніколи на натякав Кірі Арнольдівні на право до блакитних «Жигулів».

Отак і шкандибало у безпросвіток мое життя приймацьке і чи не єдиною розрадою в ньому були сповнені світлого оптимізму слова Модеста Петровича: «Усе так не буде!»

Тесть ніби у воду дивився — якось мене викликали до главку, а звідтіля я вже повернувся директором швейного об'єднання «Шие, поре — ниткам горе».

Тільки я переступив поріг своєї приймацької обителі, мене мало не звалила з ніг посмішка Кіри Арнольдівни. Виявляється, ця жінка вміла всміхатися!

— Прошу, прошу вас, Миколо Кириловичу, — широким жестом припрошувала мене до світлиці, куди я колись не те що зайти, не мав права навіть краечком ока зазирнути. Чуєте — Микола Кирилович? Та вона ж мене інакше, як «воно» ніколи й не називала. Бувало:

— Ольго, скажи хай воно йде на роботу!

Або:

— Ольго, чого це воно там приндиться?

Чи:

— Ольго, скажи най воно не забуває, що воно у приймах!

Збитий з пантелику, я ошелешено стояв на порозі і не знав, що робити.

— Але ж ходи, любий, — прийшла мені на допомогу Ольга, і я опинився у світлиці. Там на мене чекав сюрприз — великий пакунок на столі, біля якого в почесній варті стояв Модест Петрович.

Кіра Арнольдівна взялася виголошувати промову, і, хоч промова була короткою, проте вийшла запальною, а що найголовніше, у ній прославлялося мене як достойного зятя, в розумові можливості якого вірилося завжди. Закінчивши, вона взяла зі стола пакунок, вручила мені і цмокнула в щоку.

Я розгорнув подарунок. То був імпорнтний светр. Мене тут же примусили його одягнути.

— Яке чудо! — крутонула мною Ольга.

— Лежить, як влитий! — шарпанула мене до себе Кіра Арнольдівна.

По тому, як вони мною натішилися, була влаштована урочиста вечеря, на якій знову ж таки проголошували тости за моє процвітання як господаря об'єднання...

Так з приймака я виріс у домашнього божка. Час від часу до мене зверталися з молитвами.

Кіра Арнольдівна:

— Що ви на те сказали б, Миколо Кириловичу, якби я вам на посаду комірника запропонувала нашого свояка Фабіяна Корбу?

— Скажу, що це тупа, обмежена особа, а її похилий вік не залишає ніяких надій.

— Тай що, це ж не якась там академія наук, а всього-на-всього паршивенький склад. Тим більше, що я беру його під свою опіку і можете собі спати спокійно...

І я заснув сном праведника, а через місяць-два моя мила половина:

— Ти б не міг, любий, влаштувати інженером в об'єднанні братового синка Муню? Візьми, коханий, хлопець він бідовий...

— Але ж зрозумій...

— Я тебе прошу!

Останнім часом молитви настільки почастішали, що в об'єднанні окрім Корби, Муні, Кіри Арнольдівни, тестя, моєї дружини Ольги, трудилося іще з десятка півтора близьких і далеких родичів.

Виробничі наради, як правило, проводила Кіра Арнольдівна, збираючи родичів у себе дома... Мені ж тільки лишалося підписувати чеки, їздити по засіданнях і списувати дорогі хутра по фіктивних актах, які підсовував тещин свояк Фабіян Корба...

Тепер ось серед вас.

До речі, чия сьогодні черга в камері марафет наводити?

РЕВІЗОРША

А все почалося з того, що наш голова місцевкому Веніамін Чижик післяобідню хохмочку викинув. Мало того, що я, випивши вранці горня міцної кави, до обіду навіть не міг стулити ока, так ще й він:

— Лишіться,— каже,— Федоре Петровичу після роботи, бо ми тут ухвалили нашу територію впорядкувати. Будете,— каже,— з Гурзуфською грядки на квіти під шефовими вікнами копати.

Я тут же відповів цьому троглодитові, що немає дурних і нехай він собі шукає їх деінде і не забуває, що в мене в кишені є диплом, а на ший баняк, який дещо варить...

Той, зрозуміло, відразу в амбіцію ударився і почав, що

кругом люди як люди і що, мовляв, лише я з себе мало не принца корчу...

— Пардон,— відповідаю йому,— ви, товаришу Чижикку, забуваєте, що я не що інше, як гомо сапієнс і мене перченими методами не візьмеш.— Не знаю, чим би та вся історія скінчилася, та якраз з'явилася секретарка нашого шефа й сповістила, що той хоче мене бачити власною персоною.

— Ось так! — воздав я пародію на земний уклін товаришеві Чижикові й з гордо піднятою головою урочисто пішов поруч із секретаркою. По дорозі, правда, будував собі оборонні окопи — а раптом шеф пригадав собі, що я й досі не завершив проекту реконструкції авторемонтної майстерні.

Мої побоювання виявилися марними: Микола Іванович відразу удостоїв мене честі всістися у фотелі (така честь випадала завжди тільки його обранцям) й відразу став цікавитися моїм настроєм, сімейними справами, потім глянув на мене довірливо й сказав:

— Тут у нас, Федоре Петровичу, така, знаєте, надто делікатна ситуація склалася, і на вас покладається одна з найвідповідальніших місій. Розумієте, до нас на ревізію їде з міністерства одна, як мені сповістили, дуже вередлива ревізорша... Кажуть, що це створіння можна полонити єдиним — манерами екстраєвропейського класу... Ми тут радилися і всі в один голос заявили, що тільки Матіяшко з його аристократичними манерами і зовнішністю зможе приборкати оце столичне створіння, врятувати честь нашого рідного проектного інституту.

Зрозуміло, що я для годиться почав віднікуватися — де, мовляв, мені до тих манер і що тут явно переоцінені мої здібності.

Шеф похвалив мою скромність і сказав, щоб я зараз же брав його персональне авто, кошти на екстраманери дасть мені голова профкому і що літак прибуває рівно за годину. Він тут же заходився «малювати» портрет столичної кралі, з якого я второпав, що це висока, голубока блондинка, а звати її Ніною Іванівною.

Колеса «Волги» шурхотіли по залитім сонцем асфальті, а я витав думками десь аж поза хмарами, бо що там не кажіть, а іншим разом, щоб позалицятися до якоїсь там кралечки, остерігайся дружини, бійся, щоб і на роботу не донеслося. А тут дружина у відрядженні, шеф

своїми могутніми плечима заступив мою репутацію, авто у твоєму розпорядженні, гроші дали.

В аеропорту серед пасажирів я відразу взяв собі на приціл одну екстравагантну блондиночку, і голубооку, і до речі, у штанях. Фігурка — во! Усмішка — куди твоїй італійській зірці естради Рафаелі Карра! Аж мені дух забило. Пришвартовуюся до неї:

— Колектив наш вітає вас, Нінель Іванівно, з щасливим прибуттям у наш казковий край і підносить вам оці троянди, які бліднуть перед вашою шляхетною родою...

— О-о, то ви ще й до всього і поет! — втопила ревізорша своє личко в букеті, а я тим часом у чаді успішного наступу підхопив її чемоданчика, і лискуча «Волга» зашурхотіла залитим сонцем асфальтом до готелю.

Правда, усю романтику ледь було не зіпсувала адміністраторша: при оформленні документів виявилось, що прізвище моєї супутниці Гульковська, а в заявці була Мільковська.

— Та ви знаєте, що це за жінка?! — зашипів я на служительку комунального сервісу.— Сама головна ревізорша республіканського КРУ!

Така заявочка була магічною, і скоро ми з блондиночкою обідали вже в найшикарнішому ресторані. Звичайно, за кошти нашого рідного інституту...

Домовившись із своєю дамою про зустріч увечері, я поїхав до інституту поділитися тріумфом із своїм шефом. Застав його грізнішим градової хмари. Той, не запросивши навіть присісти, наказав забиратися геть з його очей. Решту пояснила секретарка: виявляється, замість ревізорші я завоював серце в зовсім сторонньої особи...

Удома на мене чекав ще один сюрприз — моя дружина прилетіла тим самим рейсом і була свідком, як я упадав біля блондинки...

Я заходився, було, пояснювати їй ситуацію, де там — і слухати не бажала... Вона вже встигла потелефонувати моему шефові і той сказав, що ніхто мене нікуди не посилав і що мою відсутність на роботі розбиратиме місцевком.

— Геть з моїх очей! — таким був висновок моєї половини, яка на доказ своєї рішучості розчинила переді мною хатні двері...

Я пішов до готелю...

НЕВЕЗУЧИЙ

У житті мені страшенно не щастить, і я вічно потрапляю у різні халепи. Якось дружина попросила замовити полицку для книг. У столярному цеху я розговорився з робітниками і не стямився, як сів на дошку, вимазану столярним клеєм. Клей, певно, мав знак якості, бо бригада столярів мало не цілу зміну зішкрябувала мене з дошки. Не минуло й тижня, і я, їдучи у термінове відрадження, замість брестського поїзда сів на бухарестський...

А оце поспішаю на роботу, бо саме була моя черга на партію шахів з чемпіоном нашого відділу Терещенком; крім того, мені пощастило знайти три слова для кросворда, котрі ми з Сухаревським шукали кілька робочих днів. Одним словом, я вигравав у нього «американку».

Так ото послішаю і, як на гріх, задивившись на миловидну жінку, вдарився об камінь черевиком — підошви як не було.

«Сиди тут,— нервував я у майстерні, поки швець вжився з черевиком.— А там, у відділі, зараз свіжі анекдоти розповідають. Нюра імітує свого жениха. Певно, за пропуск шахової партії отримаю в турнірній таблиці «бублика»...»

З майстерні летів мов на крилах.

— Де ти ходиш?— накинувся на мене Терещенко.— Тобою цікавився директор.

«Оце кінець,— подумав я.— Півторагодинне запізнення він не простить... Тим більше, знайти правдоподібну причину не так просто: дядька з бабусею я «поховав» ще влітку під час футбольних матчів, дружина з дітьми «перехворіли» в хокейний сезон, автобусних «аварій» у цьому році з десяток набралось. Будь що буде!» І несміливо переступаю поріг директорського кабінету.

— Ви мене кликали?

— Здається, ні,— підвів той голову від паперів.— Та коли вже завітали — поговоримо. Якщо мені пам'ять не зраджує, десь півроку тому ви засіли за проект павільйону для трестів ресторанів. Минули всі строки, а проекту поки що не бачу.

— Я ж стараюсь. Цілими вечорами просиджую...

Директор не встиг відповісти на те — якраз задзвонив телефон. Певно, на проводі був хтось із верхів, бо він енергійно замахав рукою: «Іди, мовляв, працюй...»

Я кулею вилетів з кабінету. Радість розпирала мої груди. Правду кажучи, в останні місяці я геть забув про той проект. Тож тепер взялися за пошуки розпочатої роботи.

Перерив усі папери — проект ніби крізь землю провалився.

Задзеленчав телефон.

— Тебе директор викликає, — сказав Терещенко.

— Шукай собі інших дурнів! — обірвав я його.

За кілька хвилин з'явилася секретарка і запросила мене до директора.

— Негайно несить проект, замовник хоче внести деякі корективи, — наказав він, коли я з'явився у кабінеті.

Жалюгідні залишки проекту виявилися на дні шафи, де наші жінки складали взуття. До обіду мені вручили наказ, у якому красувалася сувора догана з попередженням.

«Ну, постривай, Терещенко, я тобі піднесу сюрпризика!» — аж кипіло в мені зло.

І коли я ішов на обід, прихолопив у гардеробі ондатрову шапку, що висіла поруч із Терещенковим пальтом.

— Аж влітку поверну! — зловтішався я.

Та недовго. Надпильний швейцар наздогнав мене за порогом і повів до директора. Невезучість і цього разу переслідувала мене — шапка виявилася директоровою.

ВСЕМОГУТНЯ ТІТКА КИЛИНА

Керівник з наукової роботи якось погортав дисертацію Олеся Курая і сказав:

— Треба, Олексію Івановичу, обов'язково почитати праці античного філософа К. Без них годі й думати про захист.

Курай обходив усі бібліотеки, завертався до науковців, але творів згаданого філософа не було ніде. Старенький професор пораяв Олексію Івановичу звернутися до всевітньої Палати Премудростей.

— Уже як там не знайдете — шкода вашого часу.

Через місяць Курай представ перед головним хранителем антики в Палаті Премудростей.

— О мудрий із премудрих! Молю допомогти ознайомитися з працями філософа К.

— Чоловіче,— одсахнувся той.— Опам'ятайся, що ти просиш! Шістдесят два роки стою я на чатах премудростей античних, і за цей час мені ані разу не довелося читати це геніальне творіння. Під сорока п'ятьма замками зберігається цей скарб, а ключі од кожного замка мають лише вчені мужі Ради Премудростей.

Старець насилу підвівся у знак того, що аудієнцію закінчено. Та, вздрівши відчай в Олексієвих очах, нараз полагіднішав:

— Жаль мені вас, але не падайте у розпач: радив би вам звернутися до вчених мужів Ради Премудростей.

— І не просіть! — замахали ті руками, коли вчули прохання Курая.— Тільки президент Палати Премудростей зміг би дозволити, та до нього ви зможете потрапити років через двадцять...

Повернувся додому Курай з порожніми руками. І коли б не один випадок, певно, залишив би дисертацію. Якось ішов він міським ринком, аж це чує:

— Олексію Івановичу!

Оглянувся — тіточка Килина йому з-за прилавка махає рукою. Щиро зрадів зустрічі з людиною, у якої квартирував усі студентські роки.

— Давненько не бачила,— оглядала вона Олексія Івановича.— Та ти щось наче змарнів... Казали твої батьки, що над дисертацією працюєш.

— Ще невідомо, що з того вийде,— зітхнув Курай і розповів тіточці Килині про свої клопоти.

— Постривай, постривай,— замислилася та,— є у мене один чолов'яга на прикметі... Напиши-но на папері прізвище того філософа.

— Де вже вам,— сміється Олексій Іванович.— Тут ціла рада вчених не помогла, а ви про якогось чолов'ягу.

— Пиши, пиши, а там видно буде,— наполягала на своєму тіточка Килина.— Завітай до мене днів через десять.

З часом Курай ішов до тіточки Килини без усякої надії. Яким же було його здивування, коли та по-змовницьки приклала пальця до рота, а тоді витягла з шухляди згорток.

— На, бери свого філософа,— зашепотіла.— Тільки вважай, щоб хтось не поцупив, бо той чолов'яга наказував за тиждень повернути.

Додому Курай летів наче на крилах, і коли в кімнаті

розгорнув папери — серце од радості стріпнулося сполоханим птахом. Так, то були твори філософа К., на яких красувався штамп Палати Премудростей.

НУ Й МОЛОДЬ ПИШЛА...

Ми сиділи з ним у готелі й вели неквапливу розмову. По правді, більше говорив Василь Ілліч. Якраз був у добром настрої — пив молоко і картав прояви міщанства:

— Ви ото минулого разу розповідали, як в одних людей на ліжку під периною завелися вужі, бо ніхто в покоях не мешкав — тримали особняк для показухи. Так оце я пригадав другу історійку, котра трапилася в одному селі, недалеко від нашого міста. Чоловік відгрохав розкішний особняк: понапихали вони з дружиною килими, меблі, навіть бібліотеку придбали, бо тепер це — страх як модно... Словом, жий і радуйся. Та де там — жили, як і колись, у перехнябленій халупі, бо шкода добро псувати. Жили, аж поки халупа не розвалилася. Тоді дружина й каже:

«Давай, чоловіче, приліпимо до хліва прибудівку та якось зиму перебудемо...»

Той у відповідь ані слова, лиш побіг до хліва — корову на мотузку і тягне в квартиру!

«Чи ти з глузду з'їхав?» — репетує жінка.

«Зовсім ні, — одказує чоловік, наче нічого не трапилось. — Просто я вирішив: нехай корова побуде тут, а ми переберемося до хліва, і відпаде потреба прибудовувати.»

— То добре, що до чоловіка дійшло, — сміюся я, — а е ж такі, котрих хіба що гробова дошка виправить.

— Правду кажете, — погоджується Василь Ілліч, — дуже вже небезпечно оце зло, бо породжує в людині черствість та байдужість до всього, що не входить у її власність... Он маєте таке. Читав я недавно в газеті, що в якомусь там містечку на дівчат напали хулігани. Два хлопці прийшли їм на виручку. Один з хуліганів штрикнув хлопця ножем... Треба рятувати і негайно. Зупинили одного приватника. А той у відповідь:

«Не можу, він мені чохли вимаже...»

Василь Ілліч враз багровіє:

— Послухайте! Вона мені бити пляшку підсунула! Ну, звичайно, надтріснута...

— Так що з отим хлопцем?— допитуюсь, але він уже не чує мене.

— От молодь пішла,— бідкається.— Ну ви тільки погляньте — старого чоловіка обдурюють. Як ви думаєте, прийме назад цю посудину?

— Краще докажіть оту історію з хлопцем,— благаю.

— Дайте мені спокій,— махає рукою Василь Ілліч.— Побіжу в магазин, здам пляшку, а тоді вже...

Він квапливо вдягається і виходить з кімнати.

ПРИТЧА ПРО ЗАЙЧИКА

Молодий Зайчик безтурботно стрибав квітучим ланом конюшини, пощипував найсоковитіші листочки й мугикав:

І женитись хочеться,
І гуляти хочеться...

— Послухай, ти! — висунулися з кущів вовчі голови.— Забув, що в заповідниках галасувати заборонено?

— Ой! — зіщулився од несподіванки Зайчик.— Я ж ти-хенько.

— Воно ще й пашекує! — підступився ближче старий Вовк.— Порозпускалися — далі нікуди. Та не тремти, хоч перед смертю будь героєм! — гримнув він і вдарив Зайчика лапою.

— Поміркуйте, що з мене за наїдок,— краще йдіть за гору, там ціла отара овець і нема пастуха.

— Ану замовкни! — махнув лапою старий Вовк, і Зайчик умовк навіки.

Пообгризали Вовки заячі кісточки, тоді й радяться:

— Підемо за гору, а раптом Зайчик правду казав.

Сніданок вийшов на славу — Вовки понаїдалися, аж сопіли. Прийшли до лісу, полягали під кущем. Коли це старий Вовк каже:

— Що не кажіть, а мені Зайчиська шкода.

— І мені,— додає другий Вовк.— Він, коли розібратися, нам не збрехав.

— Як подумаю: кому він що погане зробив? — витер лапою скупую сльозу старий Вовк.

— Та годі вам побиватися,— мовив наймолодший.— Єдине, що можна,— вшануємо його останки...

І Вовки, схлипуючи, поплелися до місця заячої страти. Поскладали кісточки, обклали їх річковими валунами, а на найбільшому з них написали:

«Дорогому Зайчикові од вірних друзів!»

ВИСОКА ЕРУДИЦІЯ

Я навшпиньки пройшов до зали й непомітно всівся в останньому ряду. Промовець на трибуні якраз говорив про фауну і флору. Виступав запально, із знанням справи. Та під кінець виступу почав допускати деякі неточності.

— Товариші! — вибіг я на трибуну. — Хіба ж можна так легковажно фальсифікувати біографію нашої Землі? Хто нам дав таке право?

Зал притих од несподіванки. Я ж, окрилений справленим враженням, наступав широким фронтом:

— Попередній товариш повинен соромитися — адже ж малюку тепер відомо, що археоптерикс був не чим іншим, як проміжною формою між птахами та плазунами! І ніякий він не велетень. Коли хочете знати, то цей птах був завбільшки з нашу ворону.

Опісля мого виступу на трибуну вийшов якийсь дідок і почав мене громити запитаннями:

— Коли ви такий мудрий, то скажіть, чому кажан, який схожий на літаючого ящура, літає, а дельфін позбавлений цих привілеїв? Адже ж дельфін подібний до іхтіозавра!

Після дідка якийсь огрядний чолов'яга наполягав, аби я пояснив ще деякі незрозумілі йому питання, що стосувалися археології.

Але я вперто мовчав, що ще більше розпалювало цікавість моїх супротивників.

Зрештою, втрутився головующий.

— Товариші! — сказав він. — Ваші виступи — яскраве свідчення вашої високої ерудиції. Та, мені здається, ми трохи відхилилися від порядку денного. Сьогодні ми повинні затвердити план роботи нашої контори на наступний квартал. Оскільки час пізній, сподіваюся, ні в кого не буде заперечень, якщо цей план зараз приймемо з відповідними зауваженнями, коли такі будуть...

— Даруйте, хіба це не конференція Товариства охорони природи?— запитав я чоловіка, котрий сидів поруч.

— Тут, чоловіче, збори контори заготсировини,— пояснив він.— А конференція, здається, на другому поверсі. «Знову, голова місцевому докорятиме, чому я не був на конференції»,— картав я себе, виходячи з залу.

ДОГАНА

Цю тривожну звістку принесла до школи прибиральниця Мокрина Миколаївна:

— Йду ото на роботу, аж голова сільради — назустріч. Привітався, а тоді: «Добре, що вас зустрів, перекажіть Івану Петровичу: завтра в школі буде комісія».

Іван Петрович терміново скликав педагогічний колектив, і за годину школа нагадувала вавилонське стовпотворіння: переписували плани, укомплектовували наочними посібниками учбові кімнати. Географ стяг із горища величезний глобус. Місцевому художнику, правда, довелося добряче попотіти над ним — трикляті миші згризли за зиму шмат Африканського континенту і проїли дірку в Гренландії.

Та найважчі випробування дісталися на долю учителів вечірніх класів. Розійшовшись по селу, вони роздавали своїм вихованцям відповіді на завтрашні уроки. Оскільки багатьох у населеному пункті не виявилось, педагоги вербували «учнів» із додаткових джерел. Дядькові Трохиму фізик вручив закон Ньютона і довгенько розтлумачував, чому яблуко летить до землі. Той ніби вже й зрозумів, та коли вчитель зібрався йти, враз поцікавився:

— А чому ж тоді пташка вгору летить?

Трохимова сусідка Вавренючка сиділа на лавочці під грушею і зубрила:

Та нехай собі як знають,
божеволіють, конають,
нам своє робить...

Другого дня вранці гінці прибігли до школи захеканими.

— Приїхали, приїхали! — навперебій торохтіли хлопчачки.— Два чоловіки з портфелями допитувалися у людей: «Чи не скажете, де тут школа?»

Дорогих гостей не знали де посадити. А після того, коли розпитали, як їм їхалося, чи сподобалося село, дипломатично натякнули:

— Перевірку розпочнете з документів чи з уроків у класах?

Прибулі переглянулися.

— Викличте завгоспа,— сказали вони,— оглянемо опалювальні системи.

— То ви не з обласного відділу народної освіти?— директор дивився на них округлими очима.

— У нас місячник протипожежної безпеки — от ми й приїхали...

Склали акт. За порушення правил протипожежної безпеки директора та завгоспа оштрафували по двадцять п'ять карбованців кожного.

Іван Петрович ходив грізнішим дощової хмари. А прибиральниця Мокрина Миколаївна ніяк не могла второпати:

— І за віщо мені ота догана?

ВАЖКИЙ ДЕНЬ

Був понеділок. У народі завжди чомусь з іронією згадують цей перший день тижня. У такі прикмети я не вірив і тому згодився на літературну зустріч у гуртожитку. Зайшов у тролейбус і, як на гріх, забув, на якій зупинці зійти. Звернувся до громадянина в окулярах, котрий сів поруч.

— Гуртожиток номер три?— наморщив той лоба.— Зійдете біля стоматологічної поліклініки, там буде вулиця Південна...

— Чого ви людину баламутите! Не знаєте — краще помовчіть! — прогрімів наді мною бас. Моя голова мимоволі потяглася догори — неподалік стояв кремезний чоловіча.

— Дивіться на нього, він мене буде вчити! — засовався на сидінні чоловік в окулярах.— Та я, голубе, в цьому місті виріс.

— Ну і що з того?— заперечив йому бас.— Можна все життя прожити і нічого не второпати.— Зрештою він перевів погляд на мене:— Зійдете на зупинці «Юність»,

пройдете метрів двісті вліво — і якраз навпроти магазину «Пролісок» буде потрібний вам гуртожиток.

— Ви чули?— обурився чоловік в окулярах.— Оцей недотепа каже, що гуртожиток навпроти магазину «Пролісок»!

— Що???— гримнув бас.

— Чого ви до чоловіка присікалися?— втрутилася жінка.

Невдовзі у тролейбусі зчинилася сварка. Пасажири поділилися на два табори: прибічники кремезного чоловіка тягли мене в свій бік і наполягали, аби я зійшов на зупинці «Юність», другий табір умовляв не слухати отих брехунів.

Через кілька зупинок з'явився охоронець громадського порядку, запитав, що трапилось.

— Ось громадянин...— тикали на мене пальцями і пояснювали наперебій, що й до чого.

Нічого не второпавши, міліціонер підійшов до мене:

— Пройдемо, громадяніне!

— Але ж я нічого не зробив,— виправдовувався я, та марно.

Ззаду загукали:

— Так їм, хуліганам, і треба!

— Розпоясалися — скоро вже у тролейбусі спокійно не пройдеш!

Я зіщулювся і чимдуж вислизнув із тролейбуса.

Літературна зустріч з мешканцями гуртожитку відбулася ввечері.

От і не вір після цього, що понеділок — важкий день.

НАРЕЧЕНА

— Женився б ти вже, лобуряко,— зітхнув Дмитро Захарович Іваночка й з удаваним докором глянув на широкоплечого сина Миколу.

— А що я вам поганого зробив?— сміється син і серйозно додає:— Взагалі, тату, чи вам не здається, що останнім часом ви занадто вже взяли за моє виховання?

— Бо бачу, нічого путнього з тебе не вийде, поки жінка тебе не приструнить. На інших батьків дивлюся — вони мають втіху од власних дітей, а тут слова доброго не почувеш...

— Повірте, інтелігенту це аж ніяк не пасує. Зрештою, коли вже вам так хочеться,— підшукаю собі наречену.

Дмитро Захарович так розчулився, що ладен був цілувати Миколу:

— Ото розмова!

З цього вечора між сином і батьком запанував мир.

Десь через місяць Іваночка в піднесеному настрої поголився, натер щоки лосьйоном (це він робив лише у великі свята), ретельно розчесав сиве волосся, вдягнув святкове вбрання, оглянув себе перед дзеркалом і залишився задоволеним.

— А я ще той...— лукаво підморгнув собі.

У кав'ярні Іваночка одразу запримітив вільний столик і попрямував туди. Та не встиг присісти, як лінвою ходю до нього підійшла не то дівчина, не то хлопець. Розпізнав тоді, коли заговорила:

— Пардон, тут зайнято!

— І коли ви це встигли зробити? Чи не з учорашнього дня?— Дмитро Захарович рішив відбутися жартом.

— Облиште свої дотепи!—наїжачилася дівчина.— І негайно звільніть столика, поки я не поклікала адміністратора!

— Ви що, принесли його з дому?— Іваночка не втрачав почуття гумору.— Залишіть мене, будь ласка.

— Хо-хо! Гляньте на нього. Нікуди я звідсіля не піду!— Вона гепнулася на стілець, заклала ногу на ногу, підперла підборіддя кулаками і з відвертим презирством вперлася поглядом у Дмитра Захаровича. Затим запалила цигарку і нахабно сказала:— Змість того, щоб сидіти вдома та гріти старі кості, вони вештаються по кав'ярнях!

— О-о-о! Ти вже тут?— вбіг захеканий Микола.— А я поки з роботи добрався, ще по дорозі стрів... Це що за тип?— кивнув на Іваночку, який прикрився газетою.

Дівчина обурюється:

— Я собі знайшла столик, а оця печериця пришвартувалася, ще й з повчаннями пхається!

Дмитро Захарович вигулькнув із-за газети.

— Батьку, це ви?— розгублено закліпав очима Микола, переводячи погляд то на дівчину, то на Дмитра Захаровича.

— Як бачиш, пришвартувався,— докірливо дивиться на сина Іваночка.

— У такому разі прошу знайомитися — Сюзанна, моя... наречена.

Більше між сином і батьком розмови про весілля не було, поки Микола не заговорив про це сам.

АРОМАТ ЛІСОВИХ КВІТІВ

Ми вийшли на обідню перерву.

— Слухай, старий, а що, коли пообідаємо в лісі? Мої «Жигулі» поруч. Бери харчі, не без того, що і в мене щось знайдеться.

Хвилин за п'ятнадцять ми були на місці. Ви уявляєте собі красу весняного лісу: пташині симфонії, буяння трав, напоєне ароматом молодого листя повітря і... пів емаженої курки, загорнутої у целофановий кульок дбайливою рукою дружини.

Попоївши, я розчулився.

— Як собі, Ігоре, хочеш,— кажу товаришеві,— а я привезу свій «половиночці» букет лісових квітів.

— Справа хазяйська,— загадково всміхнувся той.— Але я на твоєму місці не робив би цього.

— Черствий ти чоловік,— глянув я на нього з докором.— Море квітів навколо, а ти лінуєшся зробити дружині приємність.

— Рви, рви,— махнув на те рукою товариш.— Тільки швидше — на роботу запізнимось.

«Не інакше, як заздрить»,— міркую дорогою.

До закінчення роботи я тримав букет у відрі. Кілька разів бігав міняти воду, аби лісові красені не зів'яли. Додому не йшов — летів на крилах.

— Це тобі, Валю,— вбіг захеканий до кімнати.— Аби не казала, що твій чоловік неухажливий.

Дружина глянула на мене підозріло:

— Де такий гарний букет узяв?

— У лісі.

— Ти був у лісі?

— В обідню перерву. Уявляєш, яка там краса?

— Уявляю,— не дала мені договорити дружина.— У людей робота, а ти по лісах вештаєшся.

— Я ж не сам.

— Це зрозуміло і дитині... На тобі твій букет! —

Дружина шпурнула лісовими красенями мало не в обличчя.— І забирайся!

Чи уявляєте ви аромат лісових квітів, на яких я проспав до ранку на лавочці у парку? Ні, ви не можете собі цього уявити...

А з Валентиною ми помирилися лиш після того, як Ігор переконав її у моїй безневинності.

Відтоді лісових квітів дружині не дарую. Як є потреба — купую на ринку.

КАДИЛО

«Як на те пішло, то ця праця не варта виїденого яйця,— міркував Гарнішевський, прочитавши товстелезний рукопис дисертації.— Однак хто ж автор? Неспроста її вручив мені сам ректор: «Прочитайте,— каже,— Ростиславе Платоновичу, і скажіть своє авторитетне слово».

«Думай, чоловіче, думай! — нагадує Обережність.— У довбні два кінці. Тож дивись, аби другим і тебе не огріли!»

«Ви лиш послушайте, що верзе ця Обережність! — обурилася Легковажність.— Бий і не оглядайся!»

«Згадай і про мене,— нагадала Чесність.— Пам'ятаєш, як колись у молодості фортеці брали?»

— Брати брали,— наморщив лоба Гарнішевський,— та не пригадую, щоб за це мене хвалили.

«Правильно міркуєш,— кивнула йому Кар'єра.— Один необережний крок — і вимріяне тобою вакантне місце на кафедрі летить шкереберть».

— Завдав мені клопоту ректор,— учений занурив п'ятірню у буйну шевелюру.— Як не верти, а це таки праця одного із ректорових друзів! Якби це не так, хіба він ні з того ні з сього запропонував би мені її прорецензувати? — І Гарнішевський замість «Довбні» потягся за «Кадилом».

«...Я вражений глибиною авторського мислення, актуальністю поставлених проблем у майбутньому нашої педагогіки,— курився фіміам з «Кадила». — В особі дисертанта маємо неабиякий талант...»

— То яка ж ваша оцінка? — з усмішкою поспитався ректор, коли Гарнішевський вручив прорецензовану працю.

— Оригінальнішої праці мені давно не доводилося читати! — випалив не задумуючись.

— Що ж, якщо ваша оцінка така висока, доведеться призначити на вакантну посаду товариша Марченка.

Вдома кандидат філологічних наук Ростислав Платонович Гарнішевський вщент потрощив «Довбнею» своє «Кадило». Марченка, як науковця, він не визнавав ніколи.

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА ОСОБА

Правду кажучи, я давненько прагнув зустрітися з Мирославом Цимбалом, бо всі про нього розповідали, що це вельми начитаний і ерудований чоловік.

— І не наважуйтеся встрявати з ним у розумну розмову, — попереджали мене одні. — Зажене в глухий кут, що й не виберетеся!

— Мабуть, немає такої книжки, щоб він не читав, — говорили інші. — Словом, енциклопедична особа.

І ось доля звела мене з Цимбалом за таких обставин: мені конче треба було здати квитки, бо на цей сеанс нам з дружиною не випадало йти. Підійшов до каси, аж назустріч моя колишня однокурсниця Катруся. Вони з чоловіком зібралися в кіно, та не дістали квитків. Я запропонував свої — та зраділа і заходилася знайомити мене.

— Це мій чоловік, — представила високого блондина з трохи пихатим виглядом.

— Мирослав Цимбал, — простягнув той руку.

— Живемо в одному місті, а не зустрічаємось, — зашебетала Катруся. — Хоч би завітав колись.

Я скося позирав на Мирослава. Було видно, що він нудився — весь його вигляд ніби говорив: «Які ви приземлені та буденні, товаришочки!»

Більше поговорити з Катрусею не вдалося — дзвінок сповістив про початок сеансу. І ми розпрощалися.

Ближче з Цимбалом я познайомився після бурхливого штурму квиткової каси: я сидів у вагоні й обмацував свої пом'яті в черзі боки, аж це чую:

— Добрий вечір!

Оглядаюся — Цимбал. Підсів до мене.

— І ви, — питає, — були в Чернівцях?.. Ото шкода, що не зустрілись там: походили б разом, порозмовляли. Та не біда, якраз нині маєте нагоду виконати свою обіцянку.

— Це ж яку?

— Ви ж обіцяли Катрусі завітати до нас.

А вже як приїхали і я став прощатися, він майже силоміць потягнув мене до себе, приговорюючи:

— І не думайте відмовлятися. Не провідати нас — образа з вашого боку!

Поки вони з Катрусєю поралися на кухні, я взявся оглядати їхню бібліотеку. Була вона невеличка: кілька книг із класики, довідники, підручники з медицини, журнали «Здоровье». Розгорнув одну книжку і з несподіванки мало не впав — між сторінками лежала новісінька кредитка вартістю в п'ятдесят карбованців.

«Од гріха подалі», — міркую собі й беру іншу книгу. Але там знову гроші. Третю — і там таке ж.

Аж тут Катруся заходить. Я не втерпів:

— Слухай, що в тебе за дивні порядки — яку книжку не розгорнеш, всюди гроші?

— Тс-с-с, — поклала вона пальця на уста. — Признаюсь тобі по секрету: де б я їх не заховала, всюди, ірод, знайде. Але я виробила надійний спосіб — кладу в книжки і маю спокій!

«КАДРА ЩО НАДА...»

Третьюкласники допитливими оченятами стежать за вчителькою. Вона вітає дітей з новим навчальним роком. А згодом каже:

— Наш сьогоднішній урок розпочнемо письмовим твором: «Мої канікули». Кожний з вас повинен написати, як він відпочивав під час канікул і що йому найбільше сподобалося. Зрозуміло?

— Зрозумі-і-іло! — дружно відповів клас.

— У такому разі розпочинайте: пишть уважно і старанно — це буде ваша перша оцінка в цьому році.

У класі запанувала така тиша, що було чути, як скриплять пера. Минуло хвилин двадцять — учителька помічає, що чорнявенький хлопчина крутиться на всі боки та все на неї поглядає. Вона підходить до учня:

— Щось не зрозуміло, Валерику?

— Я вже написав.

— Так швидко?

— А що там багато розводити, — хизується хлопчина.

— Здавай роботу і погуляй надворі.

Валерик виходить з класу, а вчителька розгортає його зошит:

«На канікулах,— пише Валерик,— відпочивав зі своїми. Мій тато інженером на заводі вкалує, а мама — інспектор ОблВОНО; Едик заварачує ділами на кафедрі в Інфізику, сестра Наташа в аспірантурі. Сестра хороша, і мама завжди каже, що у неї все попереду. Цього року ми всім кодром змоталися до Сохумі. Море там кайфове. На пляжі до нас відразу пришвартувалися чувак Родя і футболіст Артур. Футболіст усе біля сеструхи крутиться. Прийде ввечері і каже: «Пірнай, старуха, в плаття і дуємо в ресторан!» Чувак Родя усе біля неї милодії на гітарі наярє... Мама хтіла, аби Наташа з Родою була. Як на мене, то Артур кадра — що нада... Я й сам мрію стати футболістом. Пацани вже тепер кличуть мене Пеле, бо до такої шикарної обводки мнячом, як моя, їм ще кашу гамати нада... А вопще канікули були кайфові...»

Рука вчительки стиснулася у кулак так, що, здавалося, олівець зараз хрусне. Враз він енергійно забігав по написаному, підкреслюючи рясні помилки та неправильно вжиті слова. Зупинився лиш навпроти виразу: «Мама — інспектор ОблВОНО». Через хвилину вагання вчителька взялася за гумку й почала витирати сліди від олівця.

А вже згодом вивела під твором Валерика «чотири», щоправда, з великим мінусом.

КІНДРАТ ГИЧКА УВІКОВІЧНЮЄТЬСЯ...

В позі владики Оттоманської імперії Кіндрат Гичка возсідає у колі своїх рідних та знайомих, що зібралися з нагоди благополучного повернення господаря з будинку відпочинку. Худий, змучений, але осяяний щасливою посмішкою, Гичка попихує цигаркою і розповідає свої курортні перипетії:

— Що вам сказати... Карпати не рівня нашим горбчкам за селом. То, братця мої, така махіна, що мало не все небо собою заступає, а найвища з тих гір Говерла десь аж за хмари поперлася. Метрів тисяч із вісім завшишки набереться...

— Ну це ти вже, Кіндрате, загинаєш — дві тисячі сім-

десять метрів над рівнем моря, так географія каже,— це вже хтось з присутніх.

— Географія, географія! — огризається Гичка.— Пішов би-сь подивився там на неї збоку!

— Там вона повинна бути ще нижчою...

— Та помовчте ви! Дайте чоловікові розповісти, як там люди живуть, які у них звичаї...

— Люди, як люди,— морщиться Гичка,— правду кажучи, ніколи було мені до них приглядатися... А от, що камінь тамтешній твердіший од нашого у разів десять, на що хочете можу закластися!

— Отакої! Ти що ж його, на зуба пробував?

— Го-го-го! — росте, як на дріжджах, Кіндрат.— Із каменем тим, братця мої, ціла історія була. Приїхав я у санаторій, поки оформився, поки влаштувався, вже й вечір застукав. Хотів було вже й лягати спати, коли це мене хлопці на танці потягли. Приходимо у той клуб, музики грають, відпочиваючи ногами викамарюють... Воно й не дивно: їсти — їж од пуза, десь та енергія мусить діватися... Наступного ранку під час снідання забігає якийсь тип з такою руркою, що її до писка прикладають, і лементує, щоб записуватись на екскурсію.

Привезли нас до старовинного замку. Здоровенна така, знаєте, кам'яниця. Дідько зна, якому це дурневі встріло в голову стільки цегли угробити?! Та її б нам на пів-села вистачило. Отож у цьому замку, братця мої, трапилося таке, чого я собі й досі простити не можу. Спочатку я, було, роззявив рота та й слухаю, що там наш гід каже, та коли трохи оговтався, бачу наші санаторні хто куди: один ножиком на стіні своє прізвище вишкрябує, другий штукатурку з малюнком відколупує, третій якусь там залізяку біля дверей виважує...

— От варвари! — обурюються присутні.

— Гадаєте, ні? Мало не на колінах у одного типа ножика вимолював — дулю з маком дав! Стояв я посеред того замку і жаль мені серце тісним обручем стискав) тисячі людей сюди приходять і кожний довідався б, що є на світі Кіндрат Гичка — чоловік, що до культури, можна сказати, горнеться. То було для мене уроком — відтоді я з ножиком не розлучався навіть уночі і, коли нас повели на екскурсію в якусь там церкву, я вмить ока видряпав під бородою якогось там святого, що тут побував такий то і з таких то країв... Правда, потім, як

роздивився, були у тій церкві й більш видніші місця, та нічого — хто захоче, той і тут прочитає.

— Бачимо, ти й там задніх не пас,— не без іронії зауважує хтось з присутніх та Гичка цього не помічає і пиха з нього так і пре:

— То ще нічого, братця мої, послухайте, що далі було. Одного разу пішли ми з одним товаришем прогулятися. Йдемо, коли це бачу на крутій, височенній скелі здоровенними літерами виведено, що «Тут побував Зюзик Свистунов із Орла». І чим гадаєте написано? Крейдою! І дурисвіт же ж ти, Зюзику, гадаю собі. Це ж потрібно бути останнім кретином, щоб стільки ризику, а роботи ні на копійку: то ж піде дощ і з цього Зюзика біла юшка потече! З другого боку, братця мої, заїло мене за живе — якийсь там Зюзик на видноті, а ти, Кіндрате, сиди в тіні. Цілу ніч перевертався я з боку на бік, а вранці сказав собі: «Вище голову, Кіндрате, твій зоряний час попереду!»

Наступного дня, оснащений старим альпіністським причандаллям, молотком і зубилом та з добрим запасом харчів, я чимчикував горами в пошуках найкрутішої скелі. Десять днів довбав я карпатську твердиню! Справа доходила до кривавих мозолів, та я не здавався і скоро на самісінкій верхатурі скелі красувалося: «Тут побував Кіндрат Гичка із Вербівки!»

— Ну й ну! — похитували головами присутні.

— А ви як собі гадали! — пихкає цигаркою Гичка.— Як уже по-правді, я ще й лев'ячу голову хотів унизу напису видовбати, та що поробиш — путівка скінчилася, хочеш не хочеш, а мусиш їхати...

— Не падай духом, наступного разу, як поїдеш, додобаеш! — підбадьорюють Гичку присутні.

— А це, братця мої, обов'язково — я коли їхав слово таке дав...

ПОБАЧЕННЯ

Чим далі Маслина брів вулицями знайомого містечка, тим більше його заносило у думках з п'ятдесятирічної житейської дороги на... сімнадцятирічну. Он там, над річкою, вони, випускники десятого, зустрічали схід сонця. А ось тут, у парку... Маслина присів на лавочці під кучерявим кленом і поринув у спогади. Рівно тридцять

три роки минуло відтоді. Під оцим кленом він освідчився у коханні Лідці. Тут через якусь дрібницю вони посварилися.

«А що, як потелефонувати? Незручно якось,— боровся сам із собою.— Натраплю на Олексія, спливають давно забуті ревності. І чи варто тривожити тихий сімейний ставок? А чого б і ні!» — прокинулося давно приспане хлоп'яцтво.

Серце Маслини стріпнулося сполоханою пташкою, як почув з телефонної трубки її голос:

— Лідо?

— Була колись. Тепер Лідкою Михайлівною величають. З ким маю честь?

Маслина зрозумів, що в такому тоні далі розмовляти не можна, бо покладуть трубку. І назвав себе.

— Невже це ти? — здивувалися на другому кінці дроту.— Добре, що згадав. Як тобі там живеться?

— Як усім. Часто згадую про тебе... Лідо, а що, якби нам зустрітися? Чекайму в парку, біля кафе.

Година здалася Маслині вічністю. Він палив цигарку за цигаркою, готував блискучі монологи і малював в уяві, як вродлива жінка кидається йому в обійми, знеможено шепче: «Я так тебе чекала! Чому ти ні разу не приїхав?»

Від задоволення Маслина заплющує очі і враз жахається: «А раптом хтось із знайомих побачить, повідомить на роботу, дружині. Почнуть розглядати на зборах. Ще, чого доброго, позбавлять преміальних».

Його піднесений настрій одразу впав.

«Навіщо мені ця зустріч? — уже картав себе Маслина.— Пішов би на озеро, покупався. Ще в кіно захоче — заїзнюся на поїзд. Тоді тиняйся до ранку на вокзалі».

Маслина йде в кафе, сідає за столик, замовляє каву і стежить за алеєю. Враз побачив її. Повна літня жінка повільно наближалася до нього, оглядаючись на всі боки.

«Пізня осінь! — зітхнув Маслина й одвернувся од вікна. Інтуїтивно відчув, що вона розглядає його, але він навіть не повернувся.— Ще сміятимуться — бабусі побачення призначив!» — Ураз підвівся з-за столу і швидко попрямував до виходу.

Його погляд на мить зустрівся з Лідиним — вона одвернулася.

«Тим краще, що не впізнала мене»,— подумав Маслина і повернув з алеї в гущавину парку. З-за куща бужку побачив, як до Ліди підійшла якась жінка, і вони, регочучи, попрямували алеєю.

— Уявляєш,— долетіло до Маслини,— коли я його побачила — жахнулася! Обличчя у зморшках, лисий... Я боялася стати посміховиськом в очах знайомих.

Маслина витер спітнілу лисину, тихенько вибрався з-за куща і поволі побрів до залізничного вокзалу.

ПОЛУМ'ЯНА ДУША

Ми зустрілися у центрі міста. Привіталися. Потім, як годиться при таких зустрічах, обмінялися інформацією про погоду, прогнози, поділилися міськими новинами. Залишили часту його цигарками.

— Не можна мені,— почухав потилицю Печериця.

— Правильно робиш,— підтримую його.— Як уже наша обласна газета замість літературної цілу сторінку курцям присвятила, то можеш собі уявити, що то за отрута, отой нікотин.— Кажу таке, а сам тим часом сірники витягаю, аби запалити цигарку. Та він як сахнеться!

— Не смій! Я можу вибухнути!

— Ти зранку температуру міряв?

— Кинь свої недолугі жарти,— образився він.— Я то бі на повному серйозі.

— У такому разі поясни, що трапилось.

— Як тобі сказати,— зам'явся Печериця.— Те, що з печінкою у мене не все гаразд,— не секрет. Та я, правду кажучи, не звертав уваги. Ет, міркую собі, поболить та й перестане. Коли ж якось так розігралася, що якби не «швидка допомога», хто й зна, чим би й скінчилось... Після приступу йду в поліклініку. Покрутили-повертіли мною. «Здайте,— кажуть,— аналізи». Здав. Приходжу: «Доведеться,— повідомляють у лабораторії,— ще раз кров здавати». Здав ще раз. На третій — те саме. Опісля цілий консилиум лікарів зібрався. Довго сперечалися. Потім закликали мене і вручили цього папірця. На прочитай.

Я розгорнув папірця.

«Консилиум у складі (йшов перелік прізвищ) після ретельних лабораторних досліджень крові громадянина

Печериці Тимофія Івановича прийшов до висновку — в кровоносних судинах цього громадянина циркулює спирт з незначною часткою крові...» Підписи і печатка.

— Ну й даєш! — вирвалось у мене мимоволі.

— Зачекай, ще не все, — зітхнув Печериця. — Вони хотіли причепити мені на грудях табличку: «Вогнебезпечний». То я ледве вирвався з їхніх рук.

— Що ж далі робитимеш?

Печериця спохмурнів.

— Волею-неволею доведеться перейти на сухе вино.

БЕЗ ПАНІКИ, ГРОМАДЯНИ!

Фрагмент стенограми виступу молодшого науковця на одній з конференцій по охороні природи.

«Шановні товариші!

Ми, невсипущі охоронці природи, йдемо у двадцять перше століття бадьорим кроком, наші серця сповнені глибокого оптимізму. Даруйте за певну різкість у висловлюваннях, але мене дивують виступи моїх деяких колег. З цієї високої трибуни вони розпачливо розводили руками і мало не співали заупокійну нашій рідній фауні та флорі. Як приклад, наводили зайця. Мовляв, ще в двадцятому столітті вони були, а тепер їх немає. Усю винуватість звалюють на нас, охоронців природи. Коли йти таким, як б сказав небезпечним шляхом, то виходить, що й наші прапрадіди винні у зникненні мамонтів. Давайте розберемося, товариші!.. Нещодавно я переглянув десятитомник засідань колишніх Товариств охорони природи, вивчив тодішні постанови, рішення. Напрошується єдиний висновок — наші попередники не сиділи склавши рук.

Не буду голослівним. Ще в середині двадцятого століття на одного зайця припадало 32 мисливці, 12 гончих псів і в середньому десять постанов — гарантій заячого життя. Розбещеному зайчиськовій годили так, що в багатьох випадках невтомні ентузіасти навіть автомобільними фарами присвічували серед ночі, аби той бува замість озимини грудки не вхопив. Робили все від них залежне, а він вперся — не хочу жити, і квіт!..

Такі факти, товариші, проти яких, як той казав, не попереш!

Чи маємо ми підстави для песимізму? Ніяких, товариші! З усією відповідальністю заявляю: заєць у нас буде. Зараз ми вже приступили до глибокого наукового вивчення способу життя цього гризуна в минулому. Всі ви пам'ятаєте, як рік тому в обласній пресі з'явилось сенсаційне повідомлення, що один мисливець зустрів недалеко від Загайпільського лісу живого зайця. Наша наукова експедиція відразу ж виїхала в ті місця. Обнишпорили все навкруги і, коли нічого не знайшли, взялися за розкопки. На невеликій глибині виявили силу-силенну вистріляних гільз, поржавілі консервні банки, порожні пляшки, серед них одну з рідиною. На превеликий жаль, дослідити рідину не вдалося, бо молодший науковий співробітник Гілочка разом з двома лаборантами видудлили її замість води і настільки відхилилися від психологічної норми, що один з лаборантів почав ганятися за псом, намагаючись укусити безвинну тварину за задню ногу.

Зрештою, я відхилився од основної теми... Так ось про зайця. Радий повідомити високому зібранню, що старшому науковому співробітнику Горбушенку вдалося схрестити домашнього кролика з гончим псом. Звір, якого він назвав песозайцем, швидко акліматизувався і вже дає про себе знати: двадцять шість мисливців лікуються від укусів. А наш вельмишановний голова Товариства встановив спортивний рекорд: рятуючись від песозайця, подолав сорокап'ятикілометрову дистанцію за годину і сорок п'ять хвилин!

Над виведенням нової породи звірів у нас зайнято більше трьохсот науковців. Не за горами той час, коли нашу рідну природу прикрасить не тільки заєць — ми й мамонтів розведемо.

Головне — без паніки, громадяни!»

МИСТЕЦЬКА ВЕЧІРКА

Сюди я потрапив випадково. Напосівся товариш:

— Ти не знаєш цієї родини — унікальна! Сучасна!.. Та й публіка збереться інтелігентна. Між іншим, буде режисер з театру, художник теж обіцяв прийти. Поп'ємо чайку, поговоримо про мистецтво.

Коли я прийшов, гості вже сиділи за столом. Чоловік з інтелігентним обличчям саме розповідав:

— Уявляєте, як мені вчора пощастило. Заходжу в магазин, дивлюся і очам своїм не вірю — на полиці жигулівські хрестовини.

— Везе ж чоловікові, — з неприхованою заздрістю зітхнув хтось у кутку.

Сусід, що сидів поруч, бідкався, де дістати дублянку, інші стали нарікати на погану роботу станцій технічного обслуговування, хтось скаржився, що його обійшли місцем під гараж.

З часом, коли гості виговорилися, режисер театру почав було розповідати про постановку прем'єри, та його мало хто слухав — погляди гостей були спрямовані на господиню: та якраз показувала елегантні жіночі тифельки на платформі. Жінки навперебій взялися їх приміряти й кидали при цьому докірливі погляди на своїх чоловіків.

А тим часом господиня уже хвалилася килимом.

Поступово розмова зайшла на кулінарні теми. Гість, що сидів поруч з господарем, виявився неабияким знавцем лососевих. Од нього я вперше дізнався, що назва риби «горбуша» походить від того, що в самця під час нересту виростає горб.

— Оце б чоловікам таке, — пирснула в кулак моя сусідка, — а то спробуй угадай, котрий з них одружений.

— Не забувайте, що самці-горбуші після нересту гинуть, — пояснив гість.

Сусідка енергійно замахала руками:

— Беру свої слова назад! — При цьому вона значуще підморгнула моему товаришеві: — Щось нині наш поет мовчить.

Гості попросили його прочитати щось із нових віршів. Поет прочитав. Але в цей час господиня якраз подала каву з тістечками. Забувши про поета, всі навперебій стали вихваляти тістечка — за їх словами, витвір кулінарного чуда.

Як гості наситилися, господарі влаштували невеличку екскурсію по кімнатах своєї оселі: показували кришталь, не оминули і бібліотеки. Вона в них своєрідна — всі книги розташовані за кольором палітурок. Глянеш збоку — веселка, та й годі! Я хотів було погортати одну з книг, але виявилось, що вона навічно заклеєна в целофан — од

пилюки. Далі нам показували імпортні меблі, оригінальні люстри. Затим ввімкнули кольоровий телевізор.

Зрештою, нас знову запросили до столу. Тут уже розмову прибрали до рук жінки. Чого тільки ми не наслухалися про рідкісні предмети жіночого туалету. Та чи не центральною стала розповідь чоловіка з інтелігентним обличчям про коптіння вепрових окостів. Хтось зауважив, що як так далі піде справа з масовим полюванням, то наші діти зможуть побачити звірину хіба що в музеях. Та йому у відповідь кинули:

— Природа щедра — на всіх вистачить!

Невдовзі, коли гості почали прощатися, господарі заговорили в один голос:

— Приходьте ще — поговоримо про мистецтво...

ВАКАНСІЯ

Реп'яшок раз по раз слідкує за виразом обличчя свого начальника Миколи Вікторовича і вже по ньому судить про художню досконалість того, що відбувається на сцені. Реп'яшок торжествує!.. Враз у нього всередині ніби щось обірвалось — Микола Вікторович засовався по стільці, скривився і... відвів погляд убік.

Того, що його начальник витяг з кишені флакончик з таблетками, Реп'яшок не помітив — він з жахом споглядав, як рояль ніжкою зачепився за нерівну підлогу, а двоє робітників не могли його зрушити з місця. У концерті наступила довга пауза. З-за куліс визирнуло перелякане обличчя Реп'яшковаго заступника Кропивкіна.

«Придумай щось», — показав йому на мигах Реп'яшок і при цьому зробив таку гримасу, що Кропивкін зник, мов привид, аби заповнити паузу.

— Чого стовбичите, не бачите, що на сцені діється? — у свою чергу накинувся Кропивкін на режисера. — Ганьба! Провал! Такий концерт під кінець зіпсувати!..

— То ваша вина! Не могли заздалегідь усе передбачити, — аж трясся од злості режисер, докоряючи керівникові вокального тріо.

Після вимушеної паузи концерт продовжувався. Хоча Микола Вікторович не відривав погляду від сцени, Реп'яшок більше не торжествував.

«Це ж він завтра на нараді згадає моє прізвище перед усіма,— повзли в його голові чорні думки.— А все через Кропивкіна. Цього йому не прощу!»

«Бездара!» — холодно дивився на режисера Кропивкін і в думках підшукував фахівця на його місце.

«Він іще шкириться. Тут плакати треба!.. Більше, голубе, й ноги твоєї у нас не буде»,— думав режисер про керівника вокального тріо.

Одним словом, збиралося на грозу і всі очікували грому.

Та по закінченні концерту Микола Вікторович, на диво, почав дякувати учасникам художньої самодіяльності.

«Не хоче псувати настрою всьому колективу,— мучився Реп'яшок.— Мені зробить зауваження наодинці».

Зрештою, начальник простяг йому руку і сказав:

— Молодці!

Реп'яшок був на сьомому небі. Триумфуючи, помахав рукою за куліси Кропивкіну.

— А що я вам казав! — мало не обнімав режисера Кропивкін.

— Вітаю вас, друже,— тряс руку керівникові вокального тріо режисер.— Ви талановитий керівник. Таких би нам побільше! Шкода, що немає вакансій.

— Може, з'являться,— підказав йому хтось із робітників, котрі тягли на місце рояль.

— На кого ви натякаєте? — обмер Реп'яшок, спостерігаючи, як обличчя Миколи Вікторовича знову спохмурніло і скривилося.

ТЕХНІКА ВИРУЧАЄ

До Карпа Косарика в гараж завітали сусіди-автомобілісти. Сиплються дотепи, йде жвавий обмін останніми технічними новинками.

— Е-е, що там, хлопці, не кажіть, а нас нині техніка здорово виручає. Візьміть таке. Захотів котрийсь із нас з товаришем чарчину перехилити — напускаєш на себе заклопотаність і кажеш: «Пішов у гараж». А раніше? Десь забарився, відразу тебе мало не до стіни приставляють: «Погляньте на нього, з'явився! Люди як люди, а цей шелестивітер чатує, як із дому вирватися!»

Тепер ідеш зранку, а приходиш ввечері. Раптом: «Чого так пізно?» — «Рихтував крило...» — «Ти ж уже мало не

півмісяця з ним возишся?» — «А ти гадаєш, так легко його до пуття довести!» А як задуже випитує, стаю в позу: мовляв, набридла мені ця техніка! Хай тільки одремонтую — більше в той бік і не гляну. Тоді дружина лагідніше і сама переводить розмову на інше.

— Твоя правда, Карпе,— підтакує Семен Бабочка.— От якби нам ще добитися, аби жінки у гараж не приходили. Прийняти, скажімо, таку ухвалу, як ото колись у запорожців на Січі було...

Коли вже вигovorилися, хтось із присутніх вносить пропозицію:

— Ну то що, скинемося?

Балачки знову жвавішають, стають одвертішими. Підпивши, Бабочка починає скаржитися на дружину, яка вона, мовляв, у нього прискіплива:

— Що б не робив — ніколи не вгодиш. Я, знаєте, не стерпів якое: «От ти дорікаєш: не так. Тоді скажи як?» — «Сама,— відповідає,— не знаю як, але не так!»

— Було дивитися, кого сватаєш,— мовив на те Косарик.

— Можна подумати — твоя ліпша.

— Я своїй зроду не дозволив би над собою отак верховодити...

Косарикова рука з чаркою нараз зупиняється на півдорозі, обличчя мертвіє — у гараж віхолою вривається його дружина.

— То це ти так крило рихтуєш?!

Автомобільні братчики миттю випурхують із гаража. Попереду всіх мчить на велосипеді Карпо Косарик.

Що не кажіть, а нашого брата тепер здорово техніка виручає.

ДАЛЕКОБІЙНИЙ ПРИЦІЛ

Товариш Хвильований сидів хмурніший од грозової хмари. Затим поспішно почав збирати папери у папку. Впоравшись із цим, викликав секретарку:

— Віро Павлівно, хтось буде питати, скажете — поїхав у трест.

— Що сталося, Веніаміне Прохоровичу? Та на вас лица немає! — аж сахнувся керуючий трестом, уздрівши Хвильованого.

— Ваша правда, Романе Миколайовичу. Хіба може бути справжнє лице в керівника, котрий завалив два кварталних плани.

— М-м, але ж ви пообіцяли вжити заходів — і, гадаю, усе буде гаразд,— почав розраджувати Хвильованого керуючий трестом.

Але той стояв на своєму:

— Марні ваші сподівання, Романе Миколайовичу: я все зважив, обміркував і прийшов до висновку, що мені не під силу таке підприємство. Прошу увільнити з посади директора.

— Ви при своєму умі?

— Здається, так.

Роман Миколайович натискує кнопку дзвінка — з'являється його заступник.

— Ти бачив такого,— киває на Хвильованого.— Прийшов просити, аби звільнили його з посади, бо підприємство план завалило.

— Та що ви, Веніаміне Прохоровичу,— дивується заступник керуючого.— Якби всі так поступали, у нашому тресті знаєте як поріділи б ряди.

— Товариші, дуже прошу! — наполягав на своєму Хвильований.— Не допоможете — поїду в міністерство.

— І що ви за людина, Веніаміне Прохоровичу,— розвів руками заступник.

Але Хвильований був невблаганий.

— Ну гаразд,— зрештою махнув рукою керуючий трестом.— У заяві обгрунтуйте причини вашого рішення і залишіть у секретарки. Розберемося — покличемо.

За тиждень Хвильованого викликали в трест:

— От що, Веніаміне Прохоровичу,— сказав керуючий.— Ми тут усе як слід зважили і прийшли до висновку: обмежитися попередженням. Так що зробіть відповідні висновки і працюйте. Бажаю успіхів!

«Пронесло»,— радів у душі Хвильований.

ДАЙТЕ ЛИШЕ СТРОК...

На пункті засолювання овочів день у день нарікання:

— Люди в космосі літають, а тут як відрами воду носили, так і досі носимо. Наші сусіди три роки тому водогін спорудили.

— Бо там майстер як майстер, а наш коли не на рибалці, то цілими днями в буфеті пропадає.

Майстер Крижень заспокоював своїх підлеглих:

— Не такі вже у сусідів гаразди, як ви думаете. Є водогін, зате таких ванн для миття овочів, як у нас, немає.

— Що нам з отих ванн, коли вони на складі.

— Головне — вони є! Тепер ось наряд на труби виписали. Виготовимо документацію, і як буде водогін, то й ванни підключимо.

Десь через місяць по цій розмові на подвір'я засолювального пункту в'їхав грузовик, ущерть навантажений трубами.

— А ви не вірили, — святкував перемогу Крижень. — Скоро й траншеї почнуть копати.

Коли зозуля закувала третю весну, на подвір'ї з'явилися сантехніки й розвели руками.

— На водогін труби не годяться — поржавіли. — Обернулися, та й пішли.

Невдовзі Крижня викликали в центральну бухгалтерію.

— Або з тими трубами щось робить, або платить.

— О-о! Нарешті-таки взялися! — раділи робітники, як уздріли газозварників на подвір'ї засолювального пункту.

Цілими днями вони щось вимірювали, різали, зварювали.

А за тиждень робітники прийшли вранці на роботу і ахнули: їх зустріла велетенська, зварена з водогінних труб, арка.

— Ото й усе?! — допитувалися у Крижня.

Майстер докірливо похитав головою:

— Не вболіваєте ви за рідний засолювальний пункт. Невже вас не радує, що наш центральний в'їзд прикрашає така солідна арка? Ну скажіть, де ви ще таку красуню бачили? — А по хвилі додав: — Не все зразу, дорогі мої: втнули арку, тепер і за водогін візьмемося. Як той казав: «Дайте лише строк...»

ЩЕ Й НЕЗАДОВОЛЕНИЙ

Мінікомедія

Скверик.

Обабіч лавочки. На одній з них сидить тонкий, як лозина, громадянин. З'являється огрядний громадянин, витирає спітніле чоло й час від часу поправляє рюкзак.

Огрядний громадянин. Чи не скажете, як пройти до туристичної бази?

Тонкий громадянин (*підводиться з лавочки й розпливається у люб'язній посмішці*). О-о, простіше простого. Можете зав'язати мені очі, і я проведу вас, куди забажаєте... Між іншим, від природи в мене надзвичайна орієнтація в просторі. Колись, пам'ятаю, ми заблукали з товаришем у тайзі. До речі, то був географ. Він мене тягне в один бік, я його — в другий...

Огрядний громадянин (*поправляє рюкзак*). Вибачайте, в мене обмаль часу — моя група за годину вирушає в похід.

Тонкий громадянин. Звичайно, тут приємності мало. Точно так, як мені тоді з географом було: вперся чоловік — і, хоч ти йому на голові кілок теши, своє торочить.

Огрядний громадянин (*зирає на годинник*). То в якому ж напрямку турбаза?

Тонкий громадянин. Ідіть прямо он тією вулицею. Ідіть собі, йдіть, аж поки вам не трапиться восьмиповерховий будинок. До речі, це первенець у нашому місті. В ньому всю сферу побутового обслуговування розмістили. Між іншим, тиждень, як тут Будинок побуту відкрили. Я навіть виступав як колишній працівник сфери побутового обслуговування...

Огрядний громадянин. То, кажете, йти прямо?

Тонкий громадянин. Біля Будинку побуту звернете наліво й побачите стару церкву... Між іншим, це архітектурний пам'ятник XV сторіччя. Старі люди переказують, що там за мурами люди колись ховалися од татарського нашествия.

Огрядний громадянин. Кажете, дійти до церкви. А потім куди?

Тонкий громадянин. Далі йдіть до парку... Між іншим, розповідають, що на тому місці шуміли прапраніси.

Огрядний громадянин. Вибачайте, а як же ж з парку до турбази?

Тонкий громадянин. До якої турбази?

Огрядний громадянин. Ну, до тієї, про яку ви мені казали.

Тонкий громадянин. Я — вам? Це ви мені казали!

Огрядний громадянин. Навіщо ж ви мені мало не півгодини морочили голову?

Тонкий громадянин. Ви питали — я відповідав. А вже як вам так потрібна турбаза, поспитайте у міліціонера — він мусить знати... До речі, там, де він стоїть, колись була міська ратуша...

Огрядний громадянин поспішає до міліціонера.

Тонкий громадянин (*зітхає*). Отак завжди: ти до людини з чистим серцем, а вона ще й незадоволена...

ПЕРЕВИХОВАЛИ...

Недалеко від будівельного майданчика робітники всілися півколом на траві й слухають, як виконроб Шпак читає мораль штукатурові Івану Майковському:

— Не будеш гурту триматися, потрапиш ще не раз у халепу, як тепер. Може, скажеш, я тебе про це не попереджав?

— Чому ж ні, казав,— відповідає штукатур похнюпившись.

— О, бачиш! А ти вбив собі в голову, ніби колектив для тебе так собі — порожнє місце! Тепер маєш, догрався. За десять років моєї виконробської роботи у нас це перший випадок, щоб з витверезника писали. Ганьба! І як ти міг дійти до такого?

Штукатур був неговіркий — дивився у землю і м'яв у руках кашкета:

— Ну, було! Відзначали день народження товариша... Йду собі додому своїми ногами, нормально. Аж тут хлопці з міліції: «Сідай,— кажуть,— підкинемо до хати!» Ну, думаю, коли тобі ще така лафа буде? Наївся, напився, ще й додому довезуть... Прокидаюся серед ночі та: «Ганнусю, подай-но кефіру з холодильника!»

«Може, свіжих суниць поїси?» — запитує хтось басом.

«Де ти тут, — питаю, — взявся?»

«Звідтіля, звідкіль і ти! — відповідає. — Ніби нас не однією дорогою везли».

«Куди везли?» — ніяк не второпаю.

«До королеви на бал! — сплунув хтось поруч. — Лежить у витверезнику і корчить із себе святого!»

Аж тоді до мене дійшло, яку «хату» мали на увазі блюстителі, — зітхнув Майковський. — І досі не можу збагнути, як воно трапилось.

— Тобі, можливо, і не збагнути, що ж стосується нас, то, думаю, усім ясно, — сухо сказав виконроб. — Хто хоче висловитися? — звертається до робітників.

— Що тут скажеш, — чується голос із гурту. — Підвів він нашу зміну здорово: тепер, дивись, і тринадцятої позбудемось, та й взагалі неприємно... Як розібратись, то Майковський кілька десятків нізащо викинув. Ліпше зараз на гурт кинув би.

— Облиште жарти, — хмуриться виконроб. — Коли вже взяв слово, то кажи по суті.

— Я ж кажу по суті: поки не пізно, хай змотається у гастроном.

— Це ж на честь чого? — якомога в'їдливіше запитує Шпак.

— Достроковий місячний план маємо? Факт! Окрім того, Майковський повинен нас перепросити...

Досі байдужий Майковський враз аж почервонів од збудження:

— Буду я у когось на побігеньках! До гастроному не близько. Ніби молодшого немає.

Така зухвалість підлеглого збісила виконроба:

— То ти ще й огризаєшся? Скільки тобі товкмачити, що таке колектив? Його поважати треба!

— Та йду вже, йду, — засопів Майковський.

— Не забудь тільки про закусь, щоб не повторилось, як того разу! — крикнув хтось навздогін.

ХТО ВАМ КАЗАВ, ЩО Я СКАЗАВ...

Ієрарх Максимович Селезньов (в дитинстві Селезень) людина настільки принципова, що ніколи й нікому ні в чому не дасть спуску. Особливо після того, як на його

іменини, щоб догодити, і теєрівці вручили групове підношення: пальто на ондатрових шкурках, а затрачені кошти (як потім з'ясувалось) списали на придбання... прапорів. Велика була неприємність та, спасибі, Петро Васильович, його шеф, урятував від неприємності. З того часу Селезньов принципний і обережний, як лис...

Отож можна собі уявити, що робилося в серці виконроба Китички, як він довідався, що новозбудоване приміщення дитсадку приїде оглядати цей чоловік.

І ось вже товариш Селезньов вилазить із «Волги», पि хато зажурений, на цілий світ нахмурений. Лець вітається кивком-голови і сходу зауважує:

— Замість лозунга-подяки кому слід за щасливе дитинство, ви казна-чим займаєтесь! Посудіть самі, як впливатиме на дитячу психологію оцей дід з рибальською сіткою?!

— Герой казки «Про Золоту рибку»...

— То й що? Ми усім миром з браконьєрами воюємо, а ви діточкам діда з сіткою... Негайно замажте її і нехай дід сидить на березі з вудочкою... А оця Червона Шапочка чого по лісі блукає? Що їй — робить нічого? Переробіть, нехай вона із сапкою на грядках працює...

— А як же ж бути з вовком?

— З вовка коня зробіть і поменше тут усяких там Іваків Телесиків... Та й кольори стін варто змінити...

— Даруйте мені, Ієрархе Максимовичу, але державна прийомна комісія була задоволена, — зачав, було, виконроб, та Селезньов обірвав його:

— Помилки держкомісії ми розглянемо окремо! Отож даю вам термін два дні...

— Не встигнемо ми, Ієрархе Максимовичу...

— Це мене не обходить! — сказав Селезньов і, круто повернувшись, пішов до виходу...

Наступного дня дитсадок відвідав сам Петро Васильович і його похвалам в адресу виконроба Китички не було меж:

— Молодці! Не дарма голова приймальної комісії клопотав, щоб будівельників преміювати... Ми його підтримаємо...

На третій день у приміщення дитсадку ураганом увірвався Селезньов:

— Чому наказу не виконуете?! Що, працювати обридло?!

— Не виконуємо, бо...

— Поменше усяких виправдань — негайно приступайте до роботи!

— Я хотів сказати, що Петру Васильовичу наша робота сподобалася!

— А хто вам сказав, що вона й мені не подобається?! Ану засвітить-но світло! О-о! Так би відразу, а то у сутінках спробуй додивися... От що значить правильне освітлення. Тепер оцей дід з сіткою як живий, і Червона Шапочка зовсім іншою виглядає...

І вже виходячи з приміщення, Селезень кинув на ходу:

— А от двері варто все таки перефарбувати...

— І в який колір накажете?

— Сам не знаю в який, але щоб не такий...

ОЦЕ АКТОР!

А все Степан Гаврилович винен.

— Як хочете, — каже, — каччок, пливемо на той берег, під очерет. Минулого разу я там таких два крижні підстрелив — як поросята!

Цей аргумент стає вирішальним, і ми всією компанією пливемо човном на той берег. Не встигли до середини ріки доплисти, аж це в нашого заслуженого артиста Петра Зосимовича рушничка у воду — бульк.

— Така рушниця! Така рушниця! — бідкався він. — Це ж подарунок самого міністра. Там на стволах було вигравіювано...

— Не падайте духом, щось придумаємо, — розраджуємо його. — Он, до речі, на березі хтось рибу вудить, може, нам щось зарадить.

Причалюємо до берега.

— Здорові були, діду! Щось клює?

— А чого б їй не клювати. На те вона у воді...

— Мо', дідусю, трохи закропитесь? — витягає пляшку коньяку Степан Гаврилович.

Старий враз пожвавився.

— Приїхали, значить, на качки? — поспитав. — О, тут тієї качви, як латаття.

— Біда нас спіткала, — зітхнув Степан Гаврилович. — Бачите того чоловіка? Це, дідусю, заслужений артист. Але він рушницю утопив аж під тим очеретом. Як її дістати?

— Під очеретом? — перепитує дідусь.— Якби ще на середині річки— інша річ, а там, хлопці, глибина ого-го. Ніхто туди не полізе.

— Може, у вашому селі знайдеться така людина. Ми їй і грошей дамо, і будматеріалом допоможемо,— вихопився наперед Стрончак, наш заступник голови райплану.

Дід замислився, похитав головою, косо позираючи то на гроші, то на коньячок.

— Мо', самому рискнути,— почухав потилицю дід.

Не встигли ми й слова сказати, як він уже плив по ріці. А ріка в цьому місці — широка-широка. Доплив до очерету і зник під водою. Перегода з'явився.

— Нічого немає, хлопці! — розвів руками.

— Спробуйте іще, дідусю!

Старий знову зник під водою. Минула хвилина, друга, а його не видно.

— Нам ще тільки цього бракувало — із-за якоїсь там рушничі чоловік, може, втопився,— забідкався Петро Зосимович, поспіхом скидаючи одяг.

Аж це дід — гульк із води: однією рукою тримає рушницю, другою — гребе до берега.

З наших грудей мимоволі вдарила хвиля радості.

— Ну, хлопці, ледь кінці не віддав,— гучно одсапувався той.— Як понесла мене вода. Я впираюсь, а вона несе, я туди — вона сюди... Фу-у! Аж закоценів!

— Натє, дідусю, розігрійтесь.

Старий поспіхом перехилив чарку і витерся рукавом.

— Ну, то бувайте! Піду, бо стара наказувала не баритися...

— Дякуємо, дідусю.

— Ходить здорові!

Ми були на сьомому небі, не кажучи про нашого артиста Петра Зосимовича. На radoщах вирішили пополуднати, тоді вже йти туди, де Степан Гаврилович тих крижнів, як кабанці, стріляв.

Десь так за годину біжать хлопчики до річки. Пороздягалися і ну купатися в отому місці, де глибина ого-го. А води там — ледь вище пупця.

— Хлопці! — підвівся Петро Зосимович.— Хіба то я заслужений артист? От дідусь, хай здоровий буде, той справді артист, у повному розумінні цього слова.

Ми бралися за животи.

НА ПОЛЮВАННІ

Андрій Варениця з рушницею за плечима чимчикував поза городи до лісу.

Біля крайньої хати зупинився, в нерішучості потупцював на місці, нараз махнув рукою і повернув у другий бік — до хати Миколи Гонтаря.

— Добридень, Василюк,— привітався ще з порога.— А Микола ж де? — поставив рушницю у закуток.

— Хто його знає,— стонула плечима молодиця.— Сказав — скоро буде... Та ти прохось ближче, сідай! — припрошує Андрія до столу.— Щось забув ти стежину до нашої господи.

— Воно можна й сісти, тільки б лише на полювання не запізнитися,— для годиться мнеться Андрій.— Ну, хіба одну чарчину.— Облизується, уздрівши, як господиня ставить чвертку на стіл.— А ти, Василюк, той,— посміливішав Андрій після чарки,— як дівка іше!

— Йой, таке скажеш,— лукаво блимає чорними очима молодиця.— Та й ти ще парубок нівроку.

— Набігався я за тобою, коли дівувала. Та ти не звертала на мене уваги.

— Звертала, Андрію, ще й як звертала, лиш ти не так, як треба, бігав тоді.

— Правду кажеш — не добіг! — Андрій підсовується зовсім близьенько і кладе руку на її плече.

— Йой, Андрію, не жартуй,— паленіє Василюка і враз одсахується.

Задзвонив телефон. Господиня встає й виходить до сусідньої кімнати. Невдовзі повертається з іронічною посмішкою на вустах.

— Хто там? — насторожується Андрій.

— Хто ж, як не мій Микола,— сідає поруч Василюка.

— Що ж він сказав?

— А що мав казати — повідомив, що прийде пізно, бо зайшов до тебе, і ви... разом з ним готується до завтрашнього полювання на лисиць.

Андрій отетеріло дивився на Василюка, а вона спокійно наливала йому чарку.

НАПАСТЬ

Роман Юхимович Конопля ішов на рибалку, як на ешафот. Сам винен. Хіба його хтось тягнув за язика вихвалитися перед директором своїми рибальськими успіхами? Добре, хоч товариш попередив:

— Хай тебе всевишній боронить при Дмитру Кузьмичу першим рибину впіймати — такого він нікому не прощає. Торік плановик упіймав коропа, а директор, як на гріх, жодного. Так він про це через півроку згадав — і пішов той за власним бажанням.

Ранок ще десь там заплутався в очереті, а вони вже сиділи на березі.

— Тьфу, паршива, будь щаслива! — поплывує на принаду Дмитро Кузьмич.

Конопля мовчить і, злодійкувато глипаючи у бік директора, закидає вудочку, на гачку якої жодної принади.

Обидва замовкають, вп'явши погляди в поплавки. У директора погляд владний, а безвольне обличчя бухгалтера Коноплі сковане якимось внутрішнім переляком.

Із-за густого очерету на протилежному березі вигулькнуло і бризнуло гамою кольорів сонце. Покупавши золоті промені в озері, величаво попливло за звичним маршрутом по небесному океану.

— Щось не клює,— невдоволено сопе Дмитро Кузьмич.

— Ранувато ще. Риба у вихідний любить довше поспати,— пробує сили в дотепі Конопля, і враз його обличчя перекошується від жаху — поплавок зник під водою. Він, ніби ненароком, бовтнув ногою у воду.

— Романе Юхимовичу,— хмуриться директор,— так усю рибу перепудите.

— Я випадково. Тут слизько — нога сковзнула...

«Пронесло-таки»,— радісно подумав Конопля побачивши, що поплавок знову з'явився з води. Але його доля, видно, жартів не любила: поплавок удруге щось потягло донизу.

— Клює, клює! — процідив директор таким тоном, що бухгалтерові здалося, ніби до його п'ят приклали по шматку льоду.

Конопля недбало потяг за вудлище в надії, що капосна рибина відчепиться. Та де там — над водою теліпалася велетенська риба.

— А це що за напасть? — Роман Юхимович витер холодний піт з чола і відпустив рибу на глибину. Тоді різко, що було сили, сіпнув вудлищем. У дев'яносто дев'яти і дев'яти десятих відсотків таких випадків або обривалася жилка, або ламався гачок чи тріскала риб'яча губа. А тут, описавши в повітрі дугу, великий окунище гепнувся біля директорських ніг.

— Вітаю вас, Романе Юхимовичу, — зиркнув той на рибину. — Для початку непогано. А в мене щось не клеює — піду спробую щастя на тамтім березі.

«Кінець!» — опустили руки в Коноплі. Він присів навпочіпки над окунем, який відчайдушно молотив хвостом по траві, і заговорив: — Бодай тебе маленьким була шука схрумкала! Виріс на мое нещастя. Чи тобі баньки засліпило? Таж на моєму гачку поживи не було, а в Дмитра Кузьмича така кулеша, що й самому не гріх поїсти! Я ж цілісіньку ніч з нею возився, аби лиш тобі, йолопові, догодити. Ет, що з тобою говорити!.. — Конопля сумно дивиться на протилежний берег, зітхає, вкидає окуня у торбину й похнюплено бреде стежиною до села.

На другий день в установі новина:

— Чули, Коноплю з серцевим припадком до лікарні забрали.

— А я гадав, чого він себе так дивно вчора на рибалці поводив, — похитав головою директор. — Треба виділити матеріальну допомогу.

ЛИЦАРІ НЕВДАЧІ

Засніженим лісом скрадалися троє. Гладкий попереду, що сопе, мов ковальський міх, — Федір Криничка. Поруч зігнувся, як знак запитання, Тиміш Очіпок. Трохи далі дріботить невисокий чоловічок Семен Курочка. Йдуть навшпиньки, боязко озираючись по боках.

— Бач, як вибрикували, — пригинається до землі Очіпок і ніби принохується до слідів на снігу. — Не інакше, як свині нарили.

— Шукали жолудів, — зверхньо дивиться Криничка. — Звірини тут аж кишить! Так що, хлопчики, свіжина буде.

— Не згадує, Федоре, — комічно морщить носа Очіпок, — бо мені вже смажена печінка пахне.

— Дивися, аби тобі смаленим не запахло, як на дика напорешся! — пирскає сміхом Курочка.

— Що в мене ніг немає — Федору гірше з таким животом швидкість розвинути.

— Не рівняй усіх по собі,— набурмосився Криничка.— Буду я од якогось паршивого дика втікати... Он минулого разу такого кабанюру бачив, що вам і не присниться. Йду понад яром, аж дивлюся — сліди, та не такі, як оці,— чобіт влазив там, де кабан ступив.

— Певно, кабан сорок сьомий розмір взуття носив,— насмішкувато дивиться Курочка на Федорові чоботи.

— І що ж було далі? — допитується Очіпок.

— Далі йду в сосняк, глип — аж під сухим гіллям такий кабанисько, як шафа, лежить. Ех, як шарахну з двох стволів!.. Коли це жакани од його лоба рикшетом ті-інь! Та в сосну — і стовбур надвое розколюється! Кабан в ноги — я за ним. Припер його до самісінького провалля. Тремтить моє порося, мов цуцик... Прикинув вагу — хіба тушу центнерів зо три сам додому припреш? Махнув рукою: гуляй собі, думаю, на всі чотири боки. Обернувся і пішов...

Недалеко в кущах щось затріщало — всі трое настожено зупинилися.

— Це б на лісників не напоротись,— аж зблід Очіпок.

— Ех ви, страхопуди нещасні,— з погордою зиркнув на них Криничка, закинув рушницю на плече й першим рушив на галявину.

— Хлопці, кабан! — прикипів до місця Очіпок.

Криничка з Курочкою рвучко повернулися і побачили, як просікою, прямо на них, мчав найжачений дикий кабан.

— Залишайся тут і цілься в лоб, а ми з Федором зайдемо з тилу,— гарячково зашепотів Очіпок.

— Вперед! — верескнув Криничка і, ламаючи кущі животом, кинувся назад.

Снігова курява здіймалася за ними стовпом. І хоча сміливцям забивало дух, ніщо не могло спинити їх порив.

— Рятуйте-е! — з усього маху гепнувся в ожинник Криничка.

Здавалося, ніякі сили не були спроможні вирвати його з цупких обіймів колючого ожинника, та, коли почув близьке свиняче рохкання, зірвався, аж кожух затріщав.

Умить підхопив обома руками, наче діжу, живота і біг засніженим полем, аж курява здіймалася.

Дикий кабан не відставав ні на крок.

За кілька годин бойові побратими опинилися під Говерлою. Над горами пливли вечірні сутінки. Безстрашні лицарі знайшли порожню колибу, розвели багаття, гріли посинілі руки над вогнем і мовчали.

— Аби я ще коли з отакими боягузами на полювання пішов! — першим порушив мовчанку Криничка, люто подивився на Очіпка і заходився розтирати чималу гулю на лобі.

— Помовч! — з неприхованою зневагою глянув на нього Очіпок. — Ніби не ти першим дременував, як полохливий зайчисько?

— Я-а-а? — мало не з кулаками поліз на Очіпка Криничка. — Я ж хотів з тилу зайти, а ви гвалту нарobili! Краще подякуй, що я його каменюкою по голові вгрів.

Наступила пауза. У колибі стало тихо, лише було чути, як потріскували сухі дрова та завивала хурделиця. Очіпок поклав під голову оберемок сіна, зручно вмовстився біля вогню:

— До цього часу не второпаю, що за нарваний кабан попався! Це ж, вважаєш, з-під Богородчан аж сюди кілометрів з п'ятдесят набереться. А він мало не до Ворохти гнався. Не інакше — скажений!..

У заповіднику лісники щиро вітали інженера Кліма Нарядного: перше випробування «свині-робота» з дистанційним радіоуправлінням для охорони лісів від браконьєрів пройшло успішно.

БЕЗПЕРСПЕКТИВНИЙ

На заводі нині вшановують токаря Михайла Дмитренка. Такий собі непоказний, тихий хлопчина. Два роки тому на завод прийшов і — на, маєш! — самостійно переобладнав верстат. Тепер денні норми на сто п'ятдесят відсотків виконує.

Новина про передовика виробництва скоро перемайнула заводську браму і постукала у редакційні двері, де її першим привітав бородатий телережисер.

— Грандіозно! Колосально! — термосив Михайлову руку, аж борода тряслася.— Ну, дорогий, розповідайте, покажуйте!

— А що тут показувати,— стенив плечима Михайло.— Замінив у верстаті ось ці шестерні, збільшив маховика, виготовив спеціальні різці — і, здається, все!

— Сухувато, друже! З цього кіна не буде! З вашої розповіді телеглядач нічогосінько не второпає. Теленарис має бути соковитим, таким, щоб телеглядач повірив. Зробимо так: крупним планом розкішний сільський пейзаж — усіякі там хмарки, вдалині ліс, голубою стрічкою в'ється річка, під кучерявою вербою у візочку лежить білявенький хлопчина. Він замріявся над пляшечкою з молоком. Це, так би мовити, ваше дитинство.

— Я, між іншим, шатен.

— Яке це має значення. Ми інтригуємо глядача: ви — тобто якийсь інший малюк — смикаєте пальчиком соску. Диктор тим часом підсовує текст: «У його дитячій голівці з дитинства поселилася допитливість: чому з соски тече молоко, коли її смоктати?» Га? Колосально! Глядач, мій друже, жде чуда, і ми його даємо: в семирічному віці ви вдосконалюєте жниварку!

— Цікаво, як я міг її удосконалити, коли до закінчення середньої школи жив у місті і навіть не бачив, що це таке.

— Киньте ці дрібниці — нам потрібно показати тріумфальний хід героя по висхідній! Не могли ж ви на голому місці отак відразу переобладнати верстата!..

Через місяць по телевізору показували майже повнометражний телефільм, де було все: і хлопчина з соскою, і пейзажі тропіків у верхів'ях Амазонки, і жниварка на фоні розкішної пальми. Все, за винятком переобладнаного верстата і... Дмитренка.

Згодом Михайло позував фоторепортерам, давав інтерв'ю кореспондентам, зустрічався з піонерами, виступав на нарадах, їздив на заводи з питань обміну досвідом. Його обрали членом завкому, правління Товариства Червоного Хреста і Півмісяця, головою Товариства по врятуванню на воді, членом президії книголюбів.

А через рік на заводі вдарили на сполох:

— Дмитренко навіть норми не виконує! Він же безперспективний робітник, а ми з ним стільки возилися.

— Зарозумівся товариш,— зробили висновок на заводі і махнули на Дмитренка рукою.

Після цього Михайла нікуди не обирали, ніхто його не кликав на засідання, і він спокійно трудився біля верстата. Яюсь, переглядаючи газети, я натрапив на замітку, в якій повідомлялося, що Михайло Дмитренко сконструював новий фрезерувальний верстат.

НТР І РІПКА

Кінокомедія

Едуарда Рокитського не раз критикували за відрив од сьогоденного життя. Кілька місяців Рокитський провів у селі: вивчив життя, і нині широкі кола громадськості мають змогу ознайомитися з його кінокомедією за мотивами казки про ріпку під назвою: «Від рискаля до НТР».

ПЕРША СЕРІЯ

Ще де-не-де по ярах бовваніють клаптики сірого снігу. Великим планом: купаються горобці, розбризкуючи крильцями срібло весняних струмочків. На білім світі — чудеса. Тягнеться полями густозелена озимина, вгорі — синє небо. Жодної хмаринки над головою. Ліс набряк, він якийсь урочистий. А під сіро-гіллястим деревом бязко визирнув обцілований сонцем пролісок...

Сільська хата в стилі Ренесансу з елементами раннього барокко. У вестибюлі лежить фокстер'ер Мінька з голубим бантиком на шиї. Під хатою на мармуровій призьбі вигрівається на сонці кіт Хінька.

Світлиця. Уздовж стіни тягнуться нескінченні ряди книг, біля вікна — апарат для конденсування повітря, трохи далі — макогін на шворці, електроннообчислювальна машина, рогачі та качалка...

Линуть звуки футбольного маршу.

Великим планом: Дід у панбархатному халаті з'їжджає на ескалаторі з печі. Протирає пенсне і довго дивиться крізь вікно кудись у далечинь. Потім запалює гаванську сигару і, пустивши хмару диму, звертається до баби:

— Що вам скажу, Гапко Альбертівно, оце тепер п'ятдесят сторінок «Одіссеї» прочитав — не сприймаю я цього твору.

— Воно й зрозуміло.— Баба одривається від пульта управління атомною піччю.— Засіли б ви, Річарде Трохимовичу, краще за архаїзми, неологізми, та й діалектична лексика не зашкодить, бо без цього вам Гомера не зрозуміти.

— Чи я знаю.

— Повірте, вам це принесе більше користі, ніж захоплення Софі Лорен. Посоромтеся — у ваші літа цілими днями просиджувати над її фотографіями.

Дід (сердито сопє і дивиться у вікно). Весна, Гапко Альбертівно, весна!..

Баба. Ваша правда, підкрадається вона, чародійка, до серця.

Дід. Мене дивує ваша емоційність. Таку гарячу пору варто було б використати раціональніше... Чому б вам, скажімо, ще раз не переглянути передові методи вирощування ріпки?

Баба. Ой Річарде Трохимовичу! (Вона стискає в обіймах діда). Невже ви забули про наші росянисті ранки та солов'їні вечори?

Довго дивляться одне одному у вічі. Дід зітхає і, ніжно вивільнивши свою шию від Бабиних обіймів, бере з полиці книжку. Читає.

— Ніяк не второпаю,— згодом підводить голову,— чому тут віддають перевагу калійним добривам?

— Усе правильно.

— Ладен з вами сперечатися до вечора, бо переконаний, що лише вільні електрони на орбіті фосфору здатні вплинути на інтенсивність росту ріпки.

— Не забувайте, шановний, у якій групі таблиці Менделєєва знаходиться калій.

— На городі бузина, а в Києві дядько... Що ви цим хочете сказати?

— Зараз побачите.— Баба бере папір, густо списує його складними окисно-відновними реакціями, електронними рівняннями.

Зав'язується дискусія. На екрані великим планом — формули калійних та фосфорних міндобрив. Далі — окисно-відновні рівняння.

Диктор довго пояснює кіноглядачам суть хімічних рівнянь...

Дід спочатку не згоджується з Бабиними доводами. Та роззброює його впертість знову ж таки хімічним рівнянням-синтезом речовин, що входять до складу ріпки.

Кіноглядачам додається під час сеансу брошура з цим складним хімічним рівнянням.

Линуть бадьорі звуки музики.

Великим планом: Дід із гітарою. Баба в максі-спідниці прогулюються подвір'ям. Баба грудним контральто заспівує:

Ой сяду я край віконця,
Та й буду дивитися!

Дід підхоплює мелодію, хвацько акомпануючи на гітарі.

Пісня лине над городом, який уже, до речі, підготовлений для посіву ріпки, і тане у вечірніх сутінках.

ДРУГА СЕРІЯ

Дід у білому халаті закладає проби реакцій у фотоелектрокалориметр, Баба уважно проглядає перфокарту.

Б а б а. Річарде Трохимовичу, підготуйте, будь ласка, для роботи апарат блоку формування пропорціонально-інтегрального закону регулювання з аналоговим виходом.

Д і д. Він готовий.

Б а б а. Доки ви плутатимете блок формування з циклосинхрофазотроном?

Дід мовчки вмикає апарат.

Б а б а. Поздоровляю вас: схожість насіння нашої ріпки сто дві цілих і п'ять десятих відсотків!

На радощах Дід цілує Бабу, потім довго блукає поглядом по стелі:

— Як на вашу думку, Гапко Альбертівно, на Сатурні ріпка росте?

Б а б а. Сумнівно — забагато там метеоритних дощів. Листя не витримає.

Д і д. Страх не люблю сумнівів. Як собі хочете, а я вважаю, що цю культуру до нас завезли пришельці з інших планет.

Б а б а. У ваші сімдесят п'ять це, даруйте, звучить примітивно і по-дитячому наївно!

Дід. Можна подумати, що вам двадцять п'ять.

Баба. Ну, знаєте! Краще б табличку множення вичили, аніж комусь роки рахувати.

Дід. Ваша грубість — це ще не аргумент.

Баба (зовсім розсердившись). Ах, вам аргументів закортіло?! (Хапає рогачі).

Великим планом: Дід сторчголов вилітає із світлиці на подвір'я. З-за горизонту повзе чорна хмара. Важко зітхнувши, Дід іде в гараж і довго розглядає ЛОПС-78 (лопата, що працює на сонячній батареї), міняє поламані зубці в ГР-6 (граблі, які чудово розпушують ґрунт), пришиває латку до ПТ-39 (пневмоторба). Іде дощ. Крізь заплакані шиби визирає Баба і сумно співає:

Той горя не знає!..

ТРЕТЯ СЕРІЯ

Ранок. Дід мляво жує фініки, запиваючи їх кокосовим молоком.

Баба (запобігливо). Хочете, я вам яйця черепахи підсмажу?

Дід (не дивлячись у її бік). Дякую, я ситий вашими... рогачами!

Баба. Годі сердитися! Ну, потягла пару раз — так це ж із любові...

Дід. А коли б ця «любов» потрапила в око?

Баба. Чудні ви! З моїм довгорічним стажем і — в око? Ну, не сердьтеся! (Цілує Діда в щоку. Дідове обличчя квітує посмішкою). Чи не пора вам сіяти ріпку?

Дід. Чого ж, ґрунт вологий після дощу — саме раз.

Десь угорі жайворонок перебирає срібні струни цимбал. Сонце пронизує його пісню своїм сяйвом. Апаратом ПТ-39 Дід розкидає по ріллі насіння ріпки. Баба сидить на межі і накручує перед дзеркалом бігуди.

ЕПІЛОГ

Едуард Рокитський знову поселився у селі. Безсумнівно, він знову порадує громадськість талановитим твором про нашого сучасника.

ІМПОРТНІ ЛАСТИ

- День добрий. Тут мешкає громадянин Цимбал?
- Так. Прошу заходьте...
- Дякую,—кланяється гнучкий, як лозина, чоловічок.— Дуже радий завітати з добрим чоловіком.
- Даруйте,— ніяковіє господар,— але з ким маю честь?
- Я Петриків батько.
- А конкретніше?
- Батько отого хлопчика, якого ви врятували на озері. Пригадуєте?
- О-о-о! Звичайно... такий гарний хлопчина... Я, знаєте, якраз на роботу йшов. Минулого тижня працював у другу зміну. Йду, аж це розпачливий крик. Я з-за куща визирнув — Петрик на середині озера. То вигулькне, то зникне під водою. Вірите, отак в чому був, так і бабухнув у воду. Гірко б нам довелося, коли б не трапилося добра людина...
- Пробачте,— делікатно витирає кінчиком носової хустини очі чоловічок,— чи ви собі, добродію, не пригадуєте, як Петрика на берег витягли, ласти на ногах у нього були?
- Які там іще ласти?
- Отакі голубенькі, а по них ніби хтось червоні крабики порозсипав... Я їх з-за кордону навесні привіз...
- Ніби там до ластів було...
- Розумію, але ж станьте на моє місце — у нас таких зі свічкою в магазинах не знайдете...
- Замість відповіді поблагровілий Цимбал підхоплюється з стільця, та чоловічок, як ні в чому не бувало, веде своє:
- Скажіть, а ви, часом, собі не пригадуєте прізвища отого чоловіка?
- Вибачайте! Забув документи перевірити!
- Шкода... Платили б за ласти вдвох, а так доведеться вам самому... Розумієте... інший, на моєму місці, вимагав би повернути такі самі ласти, та я людина добра і не хочу завдавати вам зайвих клопотів... Так що давайте півсотні і розійдемося, як добрі приятелі...

Сенсаційна новина передавалася з уст в уста:

— Чули? Кажуть в універмазі продавець Іван Шило шпигуна викрив.

— Та ви що?

— Так, так. Його теща розповідала. Каже, мій зять за прилавком уже п'ять років стоїть, але щоб хтось до тієї полиці, де взуття місцевої фабрики підійшов, не пригадує. Аж тут, раптом, інтелігентний, цілком пристойний чоловік, підходить, бере звідти мешти і починає міряти. Від несподіванки мій зять аж отетерів, а як прийшов до себе і побачив, що той пішов до каси, одразу збагнув, з ким має справу, і потелефонував куди слід...

— Ну і що?

— Що? Прибули хлопці й питаються:

— Котрий?

— Он той,— кивнув Шило.

Вони вийняли фотографію, звірилися з цим типом і прошепотіли:

— Агент № 356!

— Ну і що, його схопили?

— Ні, тепер вони вже не поспішають...

— А то чому?

— Бо, кажуть, у мештах нашої взуттєвої фабрики цей шпигуняра далеко не заїде...

НОВОРІЧНИЙ УРОК

Веніамін Пугач хитрун. Ото на кого з шоферів має зуба, в їхній машині заздалегідь щось накапостить, а тоді кепкує при всіх. Нині його жертва Микола Гринько, який ніяк не може своє авто завести.

— Що, передовичок, як премійку отримувати — перший, а двигуна запустити не можеш?

— Можна подумати з тобою таке не трапляється?

— Уяви собі, що ні...

— Всезнайко і всевмійко...

— Хай і не так, але при всіх хлопцях б'юсь об заклад, що твоя тачка за вісім хвилин буде їхати...

— Так вже й поїде?

— Сперечаємось!

— На що?

— На відеофон, яким тебе правління колгоспу преміювало!

— А як не поїде?

— Забереш мій мотоцикл!

Вдарили по руках, але Пугач довго не випускав Гринькову, потрясав і повторював:

— Запам'ятай, ві-і-де-оофо-о-он!

Залазить під капот, щось там покрутив, тоді поважно бере заводну ручку і гукає до Миколового стажора-підлітка: — Лізь в кабину, підкачай бензинчику і легенько тисни на стартерчик...

— Готово?

— Готово! — гукає той з кабіни.

— Сеньйори, приготуйтеся до видовиська, ви, маркіз,— через плече кидає Гринькові,— можете вже йти за подаруночком...

І Пугач крутнув з такою силою, що автомобіль підкинуло й затрясло так, ніби він мчався по глибоких вибоїнах...

— Фу-у, стерво собаче! — засичав Пугач одсапуючись...

— Може когось по мотоцикл твій послати? — кинув хтось з гурту...

— Пошли краще собі за клепкою! — одрубав Пугач і закрутив ручкою з новою силою. Нарешті зовсім вбився із сил, хряснув ручкою об землю і з опущеною головою побрів до села...

— Ну й гасав ручкою, я думав із кабіни випаду! — реготав Петрик.

— Годі тобі, вилазь і не забудь запалення вимкнути.

— Навіщо вимикати, коли я його не вмикав,— каже Петрик, вистрибуючи з кабіни...

ОПЕРАТИВНІСТЬ

— То, кажеш, Чижик — чоловік підходящий? — запитав у заступника директор.

— Кращої кандидатури годі й шукати.

— Не забувай, Миколо Федоровичу, що на цю посаду має йти чоловік путящий, розторопний...

— Розумію, Іване Петровичу, тому й Чижи́ка ре-
комендую.... Чи ви собі пригадуєте, як ми із главку това-
риша Гармошку на лоні природи частували?

— Як не знати... Він оце недавно телефонував, що
таких раків, зварених у пиві, ніколи в житті не їв...

— То щоб знали: усе це Чижик організував.

— Он як? Яка ж у нього освіта?

— М-м-м, здається незакінчена середня... спеціальна...

— Малувато...

— Але він закінчив чотиримісячні курси.

— По якому профілю?

— Точно не пригадую, але що на курсах був — факт.
Сам йому направлення підписував...

— Гм, тут, між іншим, дехто з наших рекомендує
Кавуненка...

— Ні в якому разі, Іване Петровичу, цей критикан
нам жити не дасть...

— Між іншим, він оце недавно і про вас не досить
пристойно висловлювався...

— Он як? Цей очкарик забагато собі дозволяє... Про-
те в нього освіта вища та й інженер він талановитий...

— Ну і що з того, не святі горшки ліплять... На цій
посаді Чижик трохи притреться, пошлемо його на курси,
а далі буде видно...

— Маєш рацію... Оперативно підготуй наказ, що то-
вариша Чижика тимчасово призначено на посаду голов-
ного інженера... Обійдемося якимось і без оцих таланови-
тих... критиканів...

НЕ ТА КАДРА...

— О-о-о! Іван Петрович? Яким побитом, друже?

— Маю клопіт, Василю Михайловичу, Сашко в полі-
технічний поступає...

— Зрозуміло.. Ну, що ж, візьму його учнем на тока-
ря... За кілька місяців біля двох сотень зарплати га-
рантую.

— Бачиш, Василю Михайловичу, отримуючи такі гро-
ші, він і в інститут не захоче...

— Тоді пошлемо його на вечірній відділ, як стаж ма-
тиме...

— Не хотілося б мені...

— Гаразд, піде в інструментальний цех, за півроку під сто п'ятдесят гарантую...

— І це для нього зараз забагато... Йому б роботу так на карбованців сто...

— Що я тобі скажу, друже, радий би тобі допомогти, але на такі гроші диплом потрібний... Закінчить політехнічний — милості просимо...

РЯТІВНА КОМБІНАЦІЯ

Звістку про те, що мене викликає сам Михайло Вікторович, я сприйняв як трагедію, бо знав, що такі запити вже декому боком вилізли. Он минулого тижня він отак само виконроба Крижня запросив, і той вийшов од нього рядовим будівельником, та й Майковський нічого доброго з отих відвідин не виніс — і досі його час від часу в прокуратуру викликають.

До призначеного часу лишалося менше сорока хвилин. Мій мозок працював, як ЕОМ. Десятки різних рятівних комбінацій зароджувалися там, але я їх одразу ж відкидав, аж поки не натрапив на одну, яка видалася мені рятівною.

Річ у тім, що на одній з виконробських ділянок теж працює Виноград, лише він Василь Миронович, мій же батько Миколою називався.

— Буде там наш шеф довго розбиратися, хто з нас Миронович, а хто Миколайович,— міркую собі.— По заслужі вліпять, і гуляй, Вася.

Телефоную Мироновичу. Так і так кажу: не могли до тебе додзвонитися, так веліли передати, що терміново маєш бути в Михайла Вікторовича. По голосу чую — стривожився мій Миронович і все допитується, чи я не знаю, чого шеф викликає.

— Хто його зна,— відказав на те.— Раз кличе, видно якась причина мусить бути.

Після обіду зателефонував мені з управління плановик Пряжка:

— Ти Гоголя читав? — питає.

— Припустимо, а що?

— Пригадуєш оте місце, де він описує, як одна вдова сама себе різкою одшмагала?

— Ну, то й що з того?

— Вважай, що те ж саме зробив з собою і ти.

— Слухай, Миколо, ти можеш розмовляти зі мною без всяких там шарадок-загадок? — розсердився я.

— Гаразд, їдь сюди, розповім тобі без загадок, — і поклав трубку.

Коли, прибігши до тресту, почув новину — мало себе не четвертував. Виявляється, шеф викликав мене для того, щоб запропонувати вакантну посаду заступника головного інженера. І ця посада дісталася Мироновичу.

ОПЕРАЦІЯ «АМУР»...

— Ти вже готова, Зюзя? — показалася у вікні кучерява голова Гаврі (згідно із записом у паспорті він же ж Гаврило.)

— О-о-о,— ти вже прийшов, Гаврі? — кинулася до вікна Зюзя (по паспорту Зіна).— Залазь сюди.

Гаврило пригнув на підлогу так, що у серванті забряжчали кришталеві чарочки.

— Тс-с-с! — приклала вона до уст пальчика, на якому в місячному сяйві блиснув коштовним каменем перстень, якого, до речі, днями купив Зюзі той, який тепер преспокійно спав у сусідній кімнаті і гадки не мав, що цією ночі у нього викрадуть дружину... Та й взагалі у цих краях таке зроду-віку не водилося, але Зюзя прагнула романтики, і її коханець Гаврі пішов на цей ризик...

— Ти мене кохаєш? — тулилася тим часом до Гаврі Зюзя.

— Дуже,— зиркнув він на туалетний столик і додав: — Не забудь взяти сережки — вони тобі до лица...

— Добре, любий,— звільнилася з обіймів Зюзя.

У цей час у сусідній кімнаті щось грюкнуло...

— Ой! Ми пропали! — скам'яніла Зюзя.— Він, здається, йде сюди...

— Хай лише спробує, так я його оцими руками зачавлю,— відповів Гаврі і на всяк випадок підійшов ближче до вікна...

— Не треба, любий, він цього не заслужив... Для нього і так це трагедія... Не знаю, чи переживе він втрату своєї коханої дружини... Ти собі не уявляєш, любий, як він мене кохає...

— Він не вміє так любити, як я! — гарикнув Гаврі і аж присів од страху, бо до кімнати хтось ніби йшов...

— А бодай тебе, — полегшено зітхнули обое, як побачили kota...

— Ну, Зюзю, нам пора, — сказав Гаврі і пішов до вікна...

— Але ж ти, Гаврі, повинен мене нести, — надула губки Зюзя... — Принаймні за традицією так роблять, як викрадають жінку...

Гаврі глянув на огрядну Зюзю, потім на свої мляві біцепси і, нічого не відповівши, першим вистрибнув з вікна.

За ним вистрибнула з вікна і Зюзя. Ще раз оглянулась і прошепотіла:

— Як він, нещасний, вранці переживатиме... Ти хоч транспорт замовив? — враз запитала Зюзя.

— Все гаразд, Зюзю... Ти не уявляєш, як мені пощастило. Якраз неподалік твого будинку стояло таксі і ми з шофером одразу домовилися. Поспішаймо, бо до відходу поїзда лишилися лічені хвилини.

Вони сіли в таксі і помчали безлюдними вулицями назустріч своєму щастю...

— А це вам за послуги, — простягнув гроші шоферові Гаврі, як приїхали на вокзал.

— Ви мені нічого не винні, — відказав водій.

— А це ж чому?

— Тому, що цей маршрут заздалегідь було щедро оплачено чоловіком оцієї жінки, — показав водій на Зюзю, клацнув дверцями авто і зник у темряві ночі...

ТОНКА НАТУРА

Якось ні з того, ні з сього оце опудало Рондельок розпатякалося, ніби мій літературний стиль не такий вже й оригінальний, як про це пише критик Кишенька. Інший на моему місці одразу поліз би в дискусію, почав би доказувати, сперечатися, наводити приклади, я ж вдав із себе байдужого, розпрощався з Рондельком і пішов одразу шукати Ростислава Ступу.

Як і сподівався, він був у кав'ярні. Мою появу зустрів з несподіваним ентузіазмом, а це означало, що йому

випити кортить, а грошей катма... Слово по слову і я згадав про Ронделька.

— Знайшов талант,— одразу спохмурнів Ступа. Недолюблював він Ронделька, бо той позичив йому колись там гроші, а тоді — чи то бачено таке нахабство — став вимагати, щоб Ступа йому ті гроші повернув.

— Талант не талант,— кажу,— але новий його роман журнал видрукував.

— Аж так? І про що ж той роман? — насторожився Ступа.

— Про одне дівчисько. Знічев'я воно представило одному ловеласу себе як доньку відомого професора. Той одразу в неї втюрився і повів до загсу... Та коли усе прояснилося — лишив її з дітям...

— Молода мама вийшла у люди і той ловелас знову спалахнув до неї любов'ю,— перебив мене Ступа.— Банальна історія, чоловіче! Таких сюжетів я тобі повну торбу можу дати...

— Воно то так, але подвійний гонорар йому виплатили,— підлив я масла у вогонь.

— Не може бути! — спалахнув Ступа.

— Уяви собі. До речі, днями його нова повість і в іншому журналі видрукувана,— ризикнув я на фантазію, знаючи, що Ступа рідко коли в періодичні часописи зазирає.

— І там? — засіпалося підборіддя в мого співбесідника.

— Звичайно,— не давав я йому оговтатися.— Подейкують — його двотомник вибраного до друку готують.

— І вибране?! — позеленів Ступа.

— А ти думав. Позавчора приїздив один тип із видавництва, так Рондельок його на «Волзі», яку тиждень тому придбав, по Карпатах возив,— додав я вигадану мною новину. Та переборщив: Ступа враз попелотнів і, як ота викинута на берег риба, хапонував ротом повітря, і не підтримай я його вчасно, так би й звалився на землю...

Через кілька днів з'явилася розгромна рецензія на роман Ронделька критика Олекси Срібного...

«Дивовижний чоловік,— подумав я собі,— з мого переказу і таку рецензію написати! А якою б вона могла бути, якби Ступа цей роман прочитав?..»

СЛУХАЛИ- ПОСТАНОВИЛИ...

Мініатюри з натури

ПЛАН Є ПЛАН...

Загальновідомо, що плани для того спускаються зверху, аби останні оті плани та виконували. Добре, як оті вищестоячі, спускаючи плани, про щось думають. Інакше трапляється так, як оце із одним спецкомбінатом по реалізації послуг населенню. Не подумали, а тепер перевірили і за голови взялися:

— Та як він, оцей Копитко смів?! Він що, забув, що плани виконувати потрібно?..

І вже у спецкомбінаті товариш вищестоячий скликає збори і Копитка до стіни припирає. Після зборів отих з'являється на світ протокол, у якому чорним по білому записано:

Слухали: виступ директора спецкомбінату тов. Копитка, який в основному згодився з нищівною критикою тов. Громова в його адресу і підтвердив те, що комбінат піврічний план катастрофічно завалив. Він цілком і повністю згодився з висловленою товаришем Громовим мудрістю про те, що там, де хочуть працювати, шукають засобів, хто не хоче працювати — шукає причини...

Однак товариш Копитко таки не втримався, щоб у певній мірі все ж таки захиститися щитом причинності. Він ходити за фактами далеко не пішов, а просто-напросто зачав з покійничків.

«Ні для кого не секрет,— сказав він,— що в порівнянні з першим півріччям оцих покійничків поховано на 186 одиниць менше, ніж у півріччі другому... А оці покійнички не що інше, товариші, як наш з вами план! Наші гроші, товариші!»

Після довгих дискусій збори ухвалили:

Товариша Копитка серйозно попередити і накреслити ряд нових заходів по реалізації послуг населенню.

З метою заохочення навести належний порядок на підпорядкованих спецкомбінату цвинтарях з тим, щоб людина йшла туди з радістю...

Голова зборів: Соловей
Секретар: Пташечка

ВИРОБНИЧА ТРАВМА

— Свідок Іваненко, розкажіть, як усе трапилось.

— Ми копали траншею на території спирто-горілчаного комбінату. Сіли полуднувати. Тоді Микола Бугай завів суперечку, що підніме вагонну вісь, яка валялася неподалік. Ми, звичайно, засумнівалися.

— Ви що, не вірите Бугаєві?! — вигукнув він.

— Як ти Бугай, то поборися краще з козою, — пожартував Петько Капличка. — Ану, чи побореш!

— Що-о? Я кози не поборю? — розпалився Бугай. Повернув кашкета козирком назад і порачкував до кози.
Він:

— Бу-у-у! Бу-у-у!

А коза відступає, відступає... Одним словом, відступала, доки була мотузка, а тоді розвернулася і вдарила Бугая рогами по лобі. Той упав, приїхала «швидка»...

— Це правда, товаришу Бугай?

— Правда.

— Тоді не розумію, навіщо ви цей позов на спирто-горілчаний комбінат подали?

— Ну, струс мозку в мене був?

— Був.

— Нехай Іваненко скаже, чия то коза була.

— Завгоспа комбінату.

— Тепер ви мені скажіть, на чий території це трапилось?

— На комбінатівській, але до чого ви все це ведете?

— А ось до чого: коза завгоспа, територія комбінатівська, я працівник їхній, а травму чомусь побутовою оформили... Хіба це правильно? Хочете мати спокій — пишіть травму виробничою і я ні до кого не матиму жодних претензій.

НА ЖИВЦЯ

Ревізор Макар Гарбуз проголосив тост за іменинницю, порівняв її з чарівною квіткою і при цьому натякнув чоловікові, нехай, мовляв, дивиться за клумбою; бо на таке чудо природи ласий знайдеться.

Чоловік іменинниці на те лишень поблажливо посміхався, а та зашарілася й усе махала руками, відказуючи:

— Йой, Макаре Івановичу, була колись...

— Е ні, не кажіть, Ксеню Павлівно,— присунувся захмелілий ревізор.— Ви троянда! Величезна троянда...

Він хотів показати руками, яка завелика має бути ця троянда, та не розрахував трохи і змів із столу миску з м'ясом.

— Нічого, нічого, Макаре Івановичу,— де п'ється там і ллється... Ось краще заспіваймо,— згладила ситуацію господиня.

— А перед цим випиймо! — додав і своє слово господар.

Ревізор охоче пристав на таке: спочатку випив, а вже опісля затяг.

Туман я-яром, туман долино-ою...

До його тенору приєднався жіночий альт, тоді чоловічий бас, і крізь розчинені вікна попливла мелодія далеко-далеко. Аж до лісорозробок, де цими днями виявив велику нестачу деревини ревізор Гарбуз...

Опівночі, як господарі не вмовляли залишитися, Гарбуз напосівся їхати.

— Куди ж ви серед ночі? — благальним голосом промовляла господиня.

— Мушу, рибонько, мушу! — аж млів під її поглядом ревізор.

— Воля ваша, — надула губки іменинниця. — Коли так поспішаєте, то хоч візьміть на згадку ось цей скромний даруночок.

— Ангел! Не жінка — ангел! — розчулившись мало не до сліз Макар Іванович, уздрівши цілий пакет білих грибів.

Одразу ж відкликав господаря і щось довго йому казав, а той лишень згідливо кивав головою.

Ревізора підсадили в кабінку автомобіля і довго махали йому вслід.

— Ну як? — стривожено запитала Ксеня Павлівна чоловіка.

— Порядок! — весело підморгнув той.— Я ж казав, що він на гриби клуне! Акти ревізії напише нові...

— Стара ворона,— іронічно всміхнулася господиня.— Повірив, ніби в мене іменини, ще й залицяється брався.

ТОЧКА ОПОРИ

Найімовірніші претенденти на вакантну посаду заступника директора Едуард Ковальський, Петро Макогін і Зіновій Швайка нині явно були в ударі. Піднімали директора в тостах до безхмарних висот і опускали на грішну землю тільки для того, аби передати іншому оратору. Швайка закінчив фразою, що якби Архімед у свій час мав таку голову, як наш директор, то без усяких сумнівів знайшов би ту точку опори, аби земну кулю з місця зрушити...

До речі, коли у першому кварталі Швайку позбавили за якусь там провину преміальних, він усіх переконував, що тупішого чоловіка, як наш директор, годі й шукати.

Як би там не було, а директорські іменини йшли своєю чергою.

— Скажи й ти щось! — штовхнув мене під бік плановик Цибуля.

— Чи я знаю...

— Звичайно, треба виголосити тост,— підтримали Цибулю й інші.

— Шановні товариші! — підвівся я з місця.— Про нашого Веніаміна Петровича вже багато чого сказано, тут його мало не Архімедом назвали,— Швайка почервонів од злості.— Та як на мене — ні Ковальський, ні Макогін, ні тим більше, ви, товаришу Швайка, не сказали основного...

— Цікаво,— ехидно вставив Ковальський.

— Чи відомо вам, шановні,— хто дарує нашому директорові і сімейний затишок, і ласку, ділить з ним радощі і незгоди?

— Америку відкрив, ясно — дружина! — фиркнув Макогін.

— Правильно, вгадали... Отож, я підіймаю цей келих за найголовнішу точку опори — дружину іменинника, чарівну Віру Іванівну і за присутніх тут жінок!

Бачили б ви з якою вдячністю глянула вона на мене, а якими гучними оплесками нагородили мене жінки!

З цієї хвилини я опинився у центрі уваги всієї компанії, можна сказати, став її душею і одночасно ворогом Ковальського, Макогона та Швайки.

— Ціцерон мені знайшовся! — спектично промовив Швайка, коли ми йшли додому.

— Думає, ніхто не помітив, як він до директорової залицявся,— процідив крізь зуби Ковальський.

Слово по слову і вони накинулися на мене так, що я дав собі клятву: тільки хтось із них стане заступником директора, в чому я, судячи по сьогоднішніх тостах, ніскільки не сумнівався, відразу пишу заяву за власним бажанням.

Та сталося несподіване: через кілька днів мене призначили заступником нашого директора...

Що там не кажіть, а тоді, на директорських іменинах, ні Ковальський, ні Макогін, ні Швайка таки не сказали основного...

ЩО Ж ВОНО БУДЕ?

Іван Петрович займає таку значливу посаду, що без його резолюції всякий документ не документ, і всяке рішення не рішення. Отож, аби документ став документом, а рішення рішенням, зібралися цього дня в прийомній Івана Петровича і товариш Верба, і товариш Ярошенко і, як то пишуть в газетах, інші офіційні особи. Сидять тихенько, а як розмовляють, то пошепки, бо:

— Він зараз он як зайнятий! — показує ребром долоні вище своєї голови секретарка.

— І надовго?

— Хтозна? Ще зранку засіли з головним бухгалтером.

А по той бік дверей кабінету в непорушній задумі схилилися над папером дві голови: роблять перестановку, комбінують найвірогідніші варіанти, порівнюють минулорічні ситуації... Поступово зав'язується жвава дискусія...

По цей бік під дверима кабінету Івана Петровича з тривогою поглядають на годинники і товариш Верба, і товариш Давиденко, не сидиться й Ярошкові, бо там, на роботі, на них із нетерпінням підчікують...

По той бік дверей Іван Петрович ледь стримує радість:

— Григорію Максимовичу, але ж ми з вами зовсім не врахували, що в динамівців ще одна гра в запасі!

— Правильно-о! — аж підстрибує головний бухгалтер. — В такому разі київське «Динамо» може стопроцентно розраховувати на срібло.

Годинник б'є дванадцятку. Головний бухгалтер старанно ховає в папку турнірну таблицю футбольної першості і, осяяний тихим, внутрішнім щастям, залишає кабінет...

Обличчя Івана Петровича робиться дійовим і строгим. Розпочинається прийом відвідувачів.

ТАЛАНТ

Дорогою він розпланував усе: і повернути борг Іваненку, і поновити рибальський інвентар, а як вдасться, то й махнути з друзями до Яремчанської колиби.

Дома, хоча вже й була пізня година, дружина зустріла привітно. Це його насторожило. Та коли вона подала на стіл вечерю і заходилася розповідати якусь там смішну історію про сусідку, він зовсім заспокоївся, з блаженством пив духмяний чай і вдавав, що розповідь його надзвичайно цікавить. Після вечері дружина запитала:

— Ну, а як ви там День журналіста відзначили?

— Не знаєш як: спочатку урочисті, потім вручили кому премії, кому грамоти...

— А тобі що?

— На цей раз нічого.

— Виходить ти, не той вже журналіст, що колись, — зітхнула дружина.

Кнедлик промовчав, а вона уже не вгамовувалася:

— Годину тому телефонувала Марійка. Каже, її Василеві п'ятдесят карбованців премії дали і редактор дуже вихваляв його, як талановитого журналіста...

— Знайшла талант! — буркнув Кнедлик.

— Раз преміювали, значить було за що.

— Ет, не знаєш, як у нас іноді преміюють!

— Воно то так, але, виходить, Василь талановитіший від тебе.

— То ти його нікчемну писанину талантом вважаєш?

— Не сердься, я знаю, тебе мучить заздрість та що по-робиш...

— Мене? Заздрість! До кого?! Та коли б ти цінила ме-

не як журналіста, то не сумнівалася б, що мені й на цей раз на двадцять п'ять карбованців премії більше дали, як йому!

І він шпурнув на стіл грішми. Стямився лишень тоді, коли дружина вже їх старанно лічила.

— Розумієш... Я спершу не хотів казати... Цікаво було дізнатися, наскільки ти мене ціниш як журналіста.

— Заспокойся, любий, я знаю, що ти в мене — талант.

НА РОЗПУТТІ

Нині сусідка Степана Чаплі, друкарка з їхнього відділу, іменинниця. Жіночка вона одинока, вродлива і, головне, як здавалося Чаплі, до нього не байдужа. Правда, ходили чутки, що в неї жених якийсь там геолог і ніби вони восени мали побратися, та Чапля був твердо переконаний: варто йому лише натякнути, як Марина піде за нього з вискоком.

В душі Степан ніби й не був проти цього, лиш все якось не міг наважитися покінчити з своїм холостяцтвом.

І ось сидів тепер Чапля вдома на дивані перед дилемою: не привітати Марину, означало потрапити під осуд товаришів. В їхньому відділі ще такого не було, аби хтось там когось та з днем народження не здоровив. Піти до Марини, а раптом виявиться, що вона дома сама. Запросить до столу, зачне пригощати. У квартирі гарно, і раптом тебе охопить жагуче бажання сімейного затишку...

Якби собі отак пофліртувати та й піти. «А якщо вона одразу заміж захоче!» — гірко зітхнув Степан Чапля.

Та й сусіди такі, що лишень чатують, аби язики почесати. Донесеться на роботу, а шеф оце недавно натякав про службове підвищення.

— Зрештою, що кому до цього, — рішуче підводиться з дивана Чапля, бере квіти йде до сусідки.

«Воно то так, — не покидає його сумнів, — он торік у Ковальського чи не така ж ситуація була, але хіба хтось повірив? Навіть преміальних позбавили...»

При згадці про преміальні Чаплю аж кинуло у піт, однак відступати було пізно — мивоволі встиг натиснути на кнопку дзвінка.

У дверях з'явилася Марина.

—О-о, Степан Іванович, дуже прошу! — показала жестом, аби увійшов.

На мить Чапля оціпенів, ледь ворущачи побілілими губами. Нараз його прорвало:

— Ага, думаєте, я вам так і дамся в руки? Не діждете! Чуєте, не діждете! — потряс він квітами перед Мариною і вихором помчав вниз сходами.

— Збожеволів, чи що? — знизала плечима Марина й пішла у кімнату, де на неї чекали гості.

ПОЯСНИВ

На цей раз вилазка в гори не вдалася — дощ застукав нас на півдорозі, і тепер обмоклі плентаємося назад. Знаходимо притулок в невеличкому кафе. Нині тут напрочуд безлюдно, лишень за столиком біля вікна два дужі молодці п'ють пиво з таранею. Поки ми збираємося замовити обід, в кафе заходить підпилий чоловічок і прямує до офіціантки. Вона саме зайнята тим, що, пускаючи очима бісики в дзеркало, фарбує повіки очей. Чоловічок щось їй пробелькотів, однак те «щось» залишилося без уваги. Скінчивши свою справу, офіціантка послинила кінчиком язика вказівний палець, провела ним по жалюгідних залишках брів і аж тоді підняла на чоловічка очі.

— Скільки?

Той знову щось пробелькотів.

Невдовзі перед чоловічком вже стояла склянка вина і хек у томатному соусі.

Чоловічок надпиває вина і клює носом в закуску.

— Ей ти! — підводить голову.— Давай отої.

Він закриває очі й, сам собі диригуючи, горланить:

— Р-розпрягайте, хло-о-о-опці, коні-і-і...

Вмовкає і знесилено клює носом у закуску. Підводить голову, надпиває вина і знову заводить:

— Ро-о-зпрягайте...

Вивів на такій високій ноті, що один з молодців за столиком біля вікна не витримав:

— Ей, ану тихіше там!

Чоловічок і вухом не веде, на вищих регістрах наказує хлопцям, аби розпрягали коні.

І коли це робить вдсяте, той, що зауважував, хапає соліста за петельки і тягне до виходу.

— За віщо? — галасує п'яний, впираючись.

— Аби не мучив скотину,— відказує чоловік, закриваючи за ним двері.

ЗУСТРІЧ

Вони здибалися при вході в універмаг.

— Кого я бачу?! — гукнув Петро і рвонувся вперед, розмітаючи на своєму шляху людей. В одній руці він затис портфель, у другій — кульок з оселедцями. Мить — і Василь опинився в його обіймах, відчуваючи, як з приятелевим поцілунком одночасно поза коміром поповзла якась рідина (вилився маринад з оселедців).

— Ну, молодець! — натішився нарешті приятелем Петро й легенько відштовхнув його від себе, аж той полетів на якогось громадянина з пакунком.— Хоч би тобі трошки змінився — який був таким і лишився,— милувався з відстані Василем Петро.— Що не кажи, а Таня знала, кого собі в чоловіки вибрати. Гарна дівка була. Ти ж знаєш, як наша братва до неї клини підбивала... А найбільше Гриша Черета. Той так за нею впадав, що невідомо чим би воно й скінчилося, коли б не я... Ти тоді на практиці був. Перестрів я Гришу якось в парку і дипломатично натякаю. Так і так, мовляв, лиши Таню в спокої, ти ж знаєш, що вони з Василем гуляють. І що ти думаєш — воно ще й огризатися стало. Ах ти, мурло! — схопив Петро Василя за лацкани піджака, певно, уявляючи, що перед ним Гриша Черета.— То ти з чужими нареченими так себе ведеш? Ще раз із Танею перестріну...

— Дай йому, дай! — захопили з гурту, що встиг зібратися довкола них.

— Ходімо звідсіля! — пручався Василь.

— Оце правильно! — почувся голос.— Веди його в під'їзд, там і погомоніть про кохання...

Вони зайшли в кафе. Петро взявся оповідати, як то колись у нього злодій транзистора поцупив... Оповідь настільки була емоційною, що на Василевім піджаку не лишилося жодного гудзика...

Кількома днями пізніше Таня влаштувала Василеві класичну сцену, в фіналі якої чоловік змушений був

спати в коридорі на розкладушці. Директор інституту, в якому працював Василь, був стриманішим:

— Волочитися за чужими дружинами, звичайно, ганебно, але привласнювати чужі транзистори!..

З РОСИ ТА ВОДИ...

По тому, як Сисойчик хвацько вибрався на трибуну, як шарив очима по стелі в пошуках глибоких думок і як потім зробив театрального жеста ефектним викидом правої руки в зал, можна було зрозуміти, що цей чоловік на трибуні свояк.

Це відразу й усвідомила аудиторія, бо слова Сисойчика про те, що він не згідний з афоризмом «слово — срібло, а мовчання — золото», оскільки, мовляв, відомо, який нині заробіток у людини з підвишеним язиком і що отримує той, хто працює мовчки, потонули в бурхливих оплесках...

Це дало Сисойчикові крила і він запросив присутніх пройти з ним творчими дорогами нинішнього ювіляра Черемошанського.

Та перед тим, як вирушити цими нелегкими шляхами, він зауважив, що в порівнянні з ювіляром йому, Сисойчику, куди легше було долати свій творчий шлях, оскільки до його послуг завжди новенька голуба «Волга», яка, до речі, стоїть біля під'їзду Палацу культури, з новеньким нікельованим оленем на капоті...

Сисойчик тут же поділився своїми тривожними думками про те, що отут, мовляв, виступаю, і гадаю, а чи того оленя вже не сперли, бо ж він, товариші, не простий... Він виготовлений по спецзамовленню на одному із заводів, де він у свій час виступав з нагоди виходу своєї повісті «Тузик, до мене!».

Якщо хтось з присутніх і не читав її, то він би дуже й дуже радив, оскільки твір цей гостросюжетний, і до того ж яскраво автобіографічний... Він запевнив аудиторію, що, прочитавши повість, людина не може не вигукнути лермонтовськими рядками: «Да, были люди, в наше время...»

Щоб не бути голослівним, Сисойчик довірливо поділився про те, що у свій час нинішній ювіляр, а його ко-

лега по перу, високо оцінив цю повість і міг би це підтвердити, але:

— Не потрібно, друже! Дозволь потиснути твою руку і піти, бо, як відомо, талантові завжди загрожує в житті як не критик, то епідемія грипу, а в даній ситуації — можуть поцупити нікельованого оленя...

ШУКАЮ АНГЕЛА

У квартирі щось на зразок комендантської години: кімнати посилено патрулюються тещею, мене виселено в коридор, дружина лежить в ліжку і ковтає таблетки.

Отож, сиджу я на розкладушці і ніяк не втілюю, як таке могло статися. Пам'ятаю, позавчора гортав журнал і натрапив на фотографію якогось там громадянина Кадуба... Стоїть собі чоловік з грибом раденький-прераденький, бо гриб, якщо вірити текстовці, важить чотири кілограми триста п'ять грамів.

Иду з журналом у кімнату, де дружина саме прилаштовувала в кутку якусь дерев'яну статую. Річ у тому, що вона останнім часом закохалася в старовину. Перед цим звідкілясь привезла старовинну шафу. Довелось її розбирати надворі по частинах і таким чином заносити до кімнати. Відтоді в нас і повернутися ніде (шафа габаритами не поступається, мабуть, комбайнові «Нива»), зате дивиться непогано і, головне, у ній шашлі збереглися ще з тамтого століття...

Підходжу я до дружини, подаю журнал.

— От так гриб! — мовила вона. — Та й Кадуб нічого собі чоловік, один чуб чого вартий, — глянула з докором на мою лисину.

— І що ти в тому Кадубі знайшла, чоловік, як чоловік! — огризнувся я. — Та й гриб, якщо логічно мислити, не інакше, як червивий...

— Який би там не був, але Кадуб його знайшов!

— Подумаєш, захочу, ще більшого принесу!

— Хіба б він під телевізором виріс! — фиркнула моя половина і вийшла.

— Иди, йди! — гукнув я вслід і посмілів настільки, що навіть зважився сісти в крісло епохи чи то Людовіка тринадцятого, а чи п'ятнадцятого, точно не скажу, але те, що цей витвір моя дружина придбала аж у Хабаровську

і мало не під карою смерті заборонила в нього сідати будь-кому з домочадців — факт...

А крісло й справді оригінальне: посередині спинки — біла лілея, по боках — різьблені фрагменти королівського полювання, на підлокітниках — два, як живісінькі, ангели з арфами.

Сиджу я в цьому кріслі і ніяк не можу простити отому Кадубу. Поміркуйте самі: знайшов гриба, неси, чоловіче, додому і споживай собі на здоров'ячко, так ні — слави йому, бачите, закортіло! Та ми ось завтра з Петром Кільчиком в Мураховському лісі ще не такого знайдемо...

Що не кажіть, а такої краси, як в Мураховському лісі, не знайдете ніде.. Он погляньте, як довірливо крислатий дубок нахилився до тоненької берізки. А поруч яке лишень квіт-зілля не буяє, і грибів — ну ніби їх хто спеціально на галявці насіяв. І все один в один.

— Збираймо! — кинувся було Петро Кільчик, та я його зупинив:

— Де твоя гордість, чоловіче? Он якийсь Кадуб по журналах хизується, а ти на таку мізерію кльонув?

— Пробач мені, — знітився Кільчик, але я вже його не слухав — під розлогим дубом стояв гриб.

Що то був за гриб — одна ніжка, як відро... Я вклякнув на коліна й обома руками смикнув гриба до себе. Де там! Він навіть не поворухнувся. Шарпонував удруге — гриб затріщав...

— Що це робиться?! — почулося враз наді мною. — Що це робиться?!

Розплющую очі і враз увесь похолов: в руках у мене потрощений струхлявілий ангел, а поруч — розлючена дружина...

Тепер ламай голову — і де такого ангела знайти?

БЛАГОРОДНИЙ ГНІВ

Добре, що я за цей столик сів: матиму всіх на виду. Ось і перша ластівка. Ну звичайно, розумниця Віточка, яка на минулих зборах соромила мене, як порушника трудової дисципліни. Цікаво, куди це вона так зранку? Вийшла на проспект, повернула наліво... Все зрозуміло! Так і занотуємо: «Рівно о десятій Віточка пішла на базар».

Браво! Бабій з Рокитським вийшли з установи, про щось радяться. Жаль, що не чути їхньої розмови... Постривай, постривай, нині ж новий мисливський магазин відкривають... О,о! Пішли!

Ну, інтелектуальчики, тепер я вам покажу, як на зборах мене, наче неповноцінного працівника, поносити! З усією принциповістю виступлю і скажу: «Чи маєте ви, товаришу Рокитський разом з Бабієм, моральне право критикувати інших, коли самі в робочий час займаєтеся особистими справами, ганьбите честь рідної установи?..»

А непогано, між іншим, звучить! Наступного дня усі говоритимуть: «Ну й Слюсаренко, і хтоб міг подумати!».

Зрештою, чого це я чекатиму до зборів? А стінгазета для чого? Намалюю карикатуру, як Віточка крадеться з гусаком поза будинком, а Рокитський і Бабій з рушницями в засаді причаїлися... Правда, інші можуть зрозуміти, ніби Віточка в когось гусака поцупила...

Зрештою, чому це я повинен малювати? А редколегія у нас для чого? Маєте громадське доручення — виконуйте! Шкода такого критичного матеріальчику, бо в нашого редактора фантазії ні на копійку. Знали кого обрати! Та я б одним розчерком пера журнал «Перець» за пояс заткнув!

О,о! Нарешті й Мар'янецько не втерпів, пішов у гараж до шоферів. Це в нього називається «бути серед мас». Насправді травитиме анекдоти до обідньої перерви. І як людині не соромно: не працюєш сам — іншим не заважай.

А кому це там Вася рукою махає? Гм, здається мені. Так і є.

Слюсаренко підходить до розчиненого вікна і гукає:
— Васю-ю-ю! Зачекай! Доп'ю пиво і біжу-у-у!

ЕЛЕКТРИКА ПІДВЕЛА

— Що, дядьку Петре, зуби болять? — допитуються люди в Очкура.

— Чого б мали боліти, — бубнить той у відповідь.

— Тоді навіщо рот хустиною зав'язали?

— Ет, багато говорити — мало слухати.

— Що трапилось?

— Та вскочив у халепу, як Сірко в реп'яхи... Привожу вчора Миколі дрова. Розвантажили, той і кличе мене вечеряти. Чого, думаю, піду — його Марія хмільного не потерпить, а вечеря без чарки, як весілля без музики. Краще зайду в чайну. Аж це Микола всі мої плани й перекреслив.

— Не журися,— каже,— у мене в загашнику пляшечка винця захована.

— Що з того, як твоя дома.

— Та вже щось придумаємо...

Зайшли до хати, Марія на кухні пораяється і в наш бік поглядає, а ми усе підходящого моменту вичікуємо. І тут сталося чудо: світло морг — і погасло.

— Тримай склянку,— шепче мені Микола.

Хукнули ми по одній, по другій, аж це і лампочка за-світилася. Вже й Марія вечерю несе. Враз миску з яч-нею посеред хати впустила:

— Люди-и! — сплеснула руками.— Ви тільки погляньте на цих божевільних!

— Ну й бчко! — зітхнув Микола.— В темряві засікла.

А Марія тим часом на нас грізною хмарою суне.

Ех, як шмигну їй попід ноги та в двері. Тільки мене й бачили.

Наступного ранку лежу собі в ліжку. Вихідний, думаю, куди спшити. Аж це чую Марії голос в снігах:

— Твій дома?

— Спить,— відказує моя.

— Не хворий?

— Чого б мав хворіти?

— То нема чого? Вони вчора з моїм мало не літрову пляшку синьки для білизни випили.

Як вчув я це, та до дзеркала. Мой! Біля мого рота й художник би того не втяв, що синька наробила... Чим я вже не тер, що не робив — нічого не допомагає. Піду до аптекаря, мо', й зарадить, бо в сестри завтра весілля. Куди ж з таким писком...

А все ота триклята електричка! — помахав кулаком на електричного стовпа Очкур і почимчикував у напрямку... буфета.

ПЕРЕХИТРИВ

Надворі розігралася така негода, що в аеропорту лишень розводили руками:

— Політ відмінюється і хтозна, наскільки.

— Звичайно, хіба у нас вміють погодою керувати,— бурчав Мирон Куча.— Он за кордоном, кажуть, є такий апарат: кнопку натис — маєш сонце, хтось хоче снігу — тисне собі на іншу...

Перед тим, як здати авіаквиток, Мирон залишив авіаторам на згадку скаргу і поїхав на залізничний вокзал. Треба поспішати, бо на заводі його тричі попередили: «Ви ж там, Мироне Михайловичу, пооперативніше, бо нам запчастини ой як потрібні!».

А ще Куча побоювався, якби не зіпсувався часник, яким він набив здоровенного чемодана, бо там, на півночі, його хапають з рук за будь-яку ціну.

Через дві доби Куча зійшов на невеличкій залізничній станції. Тут, як і передбачав маршрут, мусив пересісти на інший поїзд, що мав бути рівно через чотири години.

Згідно з програмою дружини він мусив піти на базар і купити кілька пухових хустин... Відразу ж виникла проблема — де залишити речі? Адміністрація вокзалу пропонувала автоматичні камери схову, Куча їм не дуже довіряв, але що мав робити?

Ідучи до камери схову, дивився, чи ніхто не слідкує. І враз йому здалося, що юнак в окулярах вдає ніби газету читає, а сам очима так і стриже. Це Кучу насторожило:

— Не думай, що ми ликом шиті,— скинув Мирон Михайлович плаща і прикріпив його до ручок двох камер схову. Вийшло щось на зразок буди. Заліз туди. Геніальна думка прийшла відразу — зашифрувати кожну літеру алфавіту числовим значенням.

— Правильно,— аж зрадів Куча,— додам увесь алфавіт, суму поділю на свої роки і таким чином отримаю якусь літеру.

— Ну що, з'їв? — злорадно хіхікнув Куча, визираючи з-під плаща на юнака в окулярах. Слідкуй, слідкуй, я ось таку головоломку підсуну, що тобі в мізках засвербить...

Довгі математичні операції привели до десяткового дробу...

— І де він на мою голову взявся? — сопів під плащем Куча, знову і знову перемножуючи числа.

— Ану вилазьте, громадянинне! — постукав хтось по плащі.

— От народ пішов,— взяла злість Кучу...— Ніби я вже й не маю права під плащем посидіти...

— Чим займаємося? — козирнув міліціонер Мирону, коли той вигулькнув з-під укриття.

— Ставлю свої речі до камери схову...

— Зрозуміло. Куди ж ви їдете?

— В пункт Н-ськ, або що?

— Нічого особливого. Просто поїзд одійшов туди годину тому...

— Таке скажете?

— Кого ви слухаєте! В міліцію його! Такому здорованню камінням вергати, а він по камерах схову нишпорить!

Куча оглянувся і побачив, що їх з міліціонером оточили кільцем люди.

Через добу Куча сідав на поїзд з порожнім чемоданом — часник примусили здати в магазин і по якій ціні! — серце кров'ю обливалося... Сідав Куча на поїзд і, на чім світ стоїть, лаяв юнака в окулярах.

ОДНА ГОЛОВА ДОБРЕ, А ЧОТИРИ — КРАЩЕ

І попався мені на перо один ловелас, який, як то кажуть, частенько в гречку стрибав. Сльози, на очах представниць ніжної половини роду людського обурили мене вкрай, і я ушкварив гумореску «Гоп, мої гречаники».

Приніс її в редакцію. Зібралася рада.

— Гм,— сказав завідуючий відділом сільського господарства.— Чудова річ, нічого не скажеш, коли б ви ще за одним рипом про гречку сказали, тобто яскраво висвітлили передові методи вирощування цієї культури...

— Але ж мета гуморески інша,— заперечив я.

— Дорогенький, не гарячіться... Гречка тут буде фоном, і ви цей фон покажіть так, щоб людина, читаючи, відчула, як гречка цвіте. Ви ж розумієте, яка роль цієї культури у бджільництві?!

— Цілком згодний зі своїм колегою,— узяв слово завідуючий відділом промисловості,— проте, до вас, як ав-

тора, маю одне зауваження. Те, що ви ловеласа розбили, правильно, те, що гречка тут буде фоном — оригінально (завідуючий с.-г. відділом приємно почервонів), але ви не показали причин, які привели цього типа до тернистому шляху до гречки.

Я нервово засіпався на стільці.

— Не хвилюйтеся,— продовжував спокійно завідуючий відділом промисловості,— вихід є. Вплетіть у сюжет одне з виробничих підприємств, проведіть паралель між передовим токарем і оцим ледарем-ловеласом. Покажіть, як боровся за нього колектив.

— Розділяю точку зору обох товаришів,— озвався завідуючий відділом культури.— Однак виступаючі чомусь обминули таку важливу ділянку, як культура. Як відомо, культура крокує поруч із суспільством і аналогічно йому робить що, товариші? Розвивається і впливає, значить, людина робиться якою, товариші? Культурною. А раз людина культурна, то що, товариші? Вона ніколи не скочить в чужу гречку. А чого не скочить, товариші? Бо це органічно з нею не в'яжеться. Отже, товариші і шановний авторе, необхідно для рельєфності показати, що ця людина не брала участі в гуртках художньої самодіяльності, усякі культурні заходи міняла на горілку, що і привело її — куди? В чужу гречку, товариші! Творіть, дерзайте, приходьте і приносьте!

З редакції я вийшов приголомшений і вже було поклявся розпрощатися з отим ловеласом, але згадавши сльози жіночі, вперто взявся до роботи. Незабаром редактор газети читав мій новий твір під старим заголовком:

«Завод шипів, гудів, клетотів. Гордо вип'явши чорне пузо, паровий котел сердито фиркав на турбіну.

— Чого, старий, вар'юєш? — кокетливо запитала турбіна.

— Бачиш, за станками поруч працюють юнаки?

— Ну й що?

— То Василенко і Тютькін. Бачиш, як Василенко вправно різцем орудує? Передовик! Ночами над рацпропозиціями просиджує... А Тютькін весь завод назад тягне. От згадаєш мої слова, що він і до чужої гречки докотиться.

Паровий котел засопів-зашипів. І ніби вловивши розмову, Тютькін по-вовчому глянув на котел і махнув кулаком.

Цього вечора Тютькін добряче випив і пішов у заводський клуб.

— Тютькін, привіт! — радісно зустрів його завідуючий клубом. — А ми саме драмгурток організуємо... Підеш?

— Плював я на ваші фіглі-міглі, — чвиркнув на підлогу Тютькін.

— Ох, Тютькін, не тією стежкою йдеш. Дивися, бо доведе вона тебе до чужої гречки.

І тут у Тютькіна зародилась ідея чужої гречки. Цілу ніч він пролежав на канапі, палив цигарку за цигаркою, а з-перед його очей не сходила гречка.

Вранці, поснідавши добрячою мискою гречаної каші, Тютькін, замість того, щоб іти на завод, пішов у гречку.

А вона, гречка, цвіла-буяла і ніби вихвалялася:

— Бачте, хлібороби, що значить посіяти мене в стислі агротехнічні строки, що значить міндобривами підгодувати. Будете їсти і цього року гречану кашу.

Бджоли гули хорами, прославляючи гречку. Серця хліборобів співали і розуміли, що, крім гречки, цього року і мед буде.

Раптом гречка зойкнула, знітилася, бджоли злякано знялися роєм — по ній, топчучи білокріт, ішла людина, яка ось уже три місяці не платить профспілкових членських внесків, випускає продукцію, якій далеко до світових стандартів, і не бере участі в гуртках художньої самодіяльності.

Але мало того — ця людина своїми антиагротехнічними діями розганяла із квітучої гречки бджіл, затримуючи цим самим збір меду і знижуючи врожайність цінної круп'яної культури.

Товариші бджолярі, гоніть із квітучої гречки ловеласів, підвищуйте збір меду на кожну бджолосім'ю!

Ганьба ловеласам! Їм не місце ні за токарним станком, ні в гуртках художньої самодіяльності, ні в гречці!»

Редактор відклав гумореску, якимось дивно глянув на мене й сказав:

— Я бачу, вам потрібно відпочити... Десь на лоні природи... Це пройде... До побачення, — і зник за дверима кабінету.

З М І С Т

ЧИКОЛЯДОВИЙ КАПЕЛЮХ

Повість

Розділ перший	5
Розділ другий	9
Розділ третій	18
Розділ четвертий	23
Розділ п'ятий	26
Розділ шостий	32
Розділ сьомий	35
Розділ восьмий	43
Розділ дев'ятий	54
Розділ десятий	62
Розділ одинадцятий	68
Розділ дванадцятий	81
Розділ тринадцятий	92
Розділ чотирнадцятий	94
Розділ п'ятнадцятий	101
Розділ шістнадцятий	106
Розділ сімнадцятий	109
Розділ вісімнадцятий	114
Розділ дев'ятнадцятий	116
Розділ двадцятий	130
Розділ двадцять перший	138
Розділ двадцять другий	141
Розділ двадцять третій	145

КОСМІЧНІ ПЕРИПЕТІЇ.

Щоденник в гуморесках

Пролог	153
1. Дідько сім пар чобіт сходить, поки нас докупи звів	154
2. Дари небесного прокату	157
3. Сенк'ю, гумонісі	159
4. Вимушена посадка	160
5. Дуель з ескулапом	163
6. Довбня-автомат	165
7. До побачення, Плутоні!	168
8. Зустріч у кафе «Астероїд»	169

ПУСТІТЬ ТЬОТЮ КАПУ ДО МОРЯ...

Гуморески

Еврика	175
Як стати активним	176
Склероз...	178
Дуель	178
Не вступилася	180
Хмари над «Заготогіркоком»	181
Пора братися за розум	182
Не біда — були б друзі	183
Таки домігся свого	184
Дивні ці люди	185
Ні за цалову душу	187
Нептун у коморі	188
По службі	190
Притча про лопату	192
Недозасідали	193
Курочка Ряба	194
Робіть висновки!	196
Інтерв'ю	197
Вперед, ентузіасті!	199
Цікавий сюжет	200
Зів'ялі надії	202
Данина моді	204

Біда, як є Тягнибіда...	206
Михайлик на дієті *	207
Веселі походеньки Микити Опеньки *	209
Обережно — Крутоярський	213
Новина	214
Он воно що!	216
Лепеха в раю	217
Останній з могікан	219
Добрі вам жарти!	220
Поєдинок	221
Попала коса на камінь	223
Народна медицина	224
Таки свого доб'юся	226
Хто тепер не поспішає?	227
Популярність	229
Викапаний татунцьо	230
Новорічний тост	231
Виховний момент	232
Наказ	234
Якби знаття	235
Сливка таки має рацію	238
Ловися, велика й мала	239
Гриби	241
Робот-помічник	243
Подарунок	245
Електронна сваха	246
Голубі очі	247
Дамська сумочка	249
Така ситуація	252
Хіба ж я винен?	253
І рибка клонула...	255
Головне, вперед	257
Купить — не прогадаєтє	261
Так далі не можна	262
Ой, на горі білий камінь...	264
Тещина стратегія	268

Ревізорша	271
Невезучий	274
Всемогутня тітка Қилина	275
Ну й молодь пішла...	277
Притча про зайчика	278
Висока ерудиція	279
Догана	280
Важкий день	281
Наречена	282
Аромат лісових квітів	284
Қадило	285
Енциклопедична особа	286
«Қадрa що нада...»	287
Қіндрат Гичка увіковічнується...*	288
Побачення	290
Полум'яна душа	292
Без паніки, громадяни!	293
Мистецька вечірка	294
Вакансія	296
Техніка виручає	297
Далекобійний приціл	298
Дайте лише строк...	299
Ще й незадоволений	301
Перевиховали...	302
Хто вам казав, що я сказав...*	303
Оце актор!	305
На полюванні	307
Напасть	308
Лицарі невдачі	309
Безперспективний	311
НТР і Ріпка	313
Імпортні ласті	317
Мешти і агент № 356	318
Новорічний урок	318
Оперативність	319
Не та кадра...	320

Рятівна комбінація	321
Операція «Амур»...	322
Тонка натура	323

СЛУХАЛИ — ПОСТАНОВИЛИ..

Мініатюри з природи

План є план...*	327
Виробнича травма	328
На живця	329
Точка опори	330
Що ж воно буде?	331
Талант	332
На розпутті	333
Пояснив	334
Зустріч	335
З роси та води...	336
Шукаю ангела	337
Благородний гнів	338
Електрика підвела	339
Перехитрив	341
Одна голова добре, а чотири краще	342

**Литературно-
художественное издание**

ДОБРЯНСКИЙ
ПАВЕЛ КАЗИМИРОВИЧ

ЛЕПЕХА В РАЮ
Повесть, юморески

Киев, издательство
художественной литературы
«Днипро»

На украинском языке

Художник
А. П. Василенко
Художній редактор
А. І. Клименко
Технічний редактор
Т. М. Мацапура
Коректор
Т. Г. Привалова

ИБ № 4676

Здаво до складання 19.06.89.
Підписано до друку 20.09.89.
БФ 27 557.
Формат 84×108¹/₃₂.
Папір друк. № 2.
Гарнітура літературна.
Друк високий.
Умовн. друк. арк. 18,48.
Умовн. фарбовідб. 18,48.
Обл.-вид. арк. 19.284.
Тираж 30 000 пр.
Зам. 9—188.
Ціна 1 крб. 60 к.

Видавництво художньої
літератури «Дніпро».
252601, Київ — МСП,
вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика
252650, Київ, вул. Воровського, 24.

Д57 Добрянський П. К.
Лелеха в раю: Повість, гуморески.— К.: Дніпро,
1990.— 349 с.
ISBN 5-308-00608-3

До книжки українського радянського письменника-гумориста із Івано-Франківська ввійшли автобіографічна гумористична повість та оповідання, які висміюють псевдоноваторство, безпринципність, підлабузництво, пияцтво.

Д $\frac{4702640201-073}{M205(04)-90}$ 73.90

ББК 84Ук7—4

ПАВЛО ДОВРЯКМЯ
ИМЯНО ОЛВАНІ

АБШІХА
БІРАНО

